J. Mičiulis

BAŽNYČIOS ISTORIJA

Skaitmenino
Katalikų
Biblioteka
katbib.lt

J. MIČIULIS

BAŽNYČIOS ISTORIJA

VADOVĖLIS GIMNAZIJOMS

SAKALAS

J. MIČIULIS

BAŽNYČIOS ISTORIJA

VADOVĖLIS GIMNAZIJOMS

S A K A L A S

282 (075)

Nihil obstat.

Mons. A. Simaitis,
censor librorum ex officio.
4. IX. 1935.

IMPRIMATUR.

Telšiai, die 6 mensis septembris 1935 an.

Pr. Urbanavičius,
vic. gen.

Telšiai, 1935. IX. 6.
Nr. 3359.

Išspausdinta 2000 egz.

„Žaibo" spaustuvėje, Kaunas, 1935 m.

P R A K A L B A

Kai kurių kapelionų paskatintas ėmiausi ir parašiau šį vadovėlį. Ši sritis man, kaip pasauliečiui istorijos dėstytojui, nėra tiesioginė, bet vienok gimininga. Nėra čia mokslo studija, išdėsčiau seną medžiagą, kiek savaip tvarkiau, perleidau per savo sielos prizmę.

Rašydamas naudojausi:

Prof. H. Bremer, Kirchengeschichtliche Charakterbilder. Bonn, 1930.

A. Ender, Lehrbuch der Kirschengeschichte. Freiburg, 1919.

A. Marx, Lehrbuch der Kirchengeschichte. Trier, 1922.

L. Mohler, Kirchengeschichte. Bonn, 1927.

Chumacher - Lindemann, Hilfsbuch für den katholischen Religionsunterricht. Freiburg, 1929.

Kun. A. Aleknos, Bažnyčios istorija. Kaunas, 1929. IV leid.

Kun. A. Vaitiekaičio, Trumpa Bažnyčios istorija. Vilkaviškis, 1934. II leid.

Prie kai kurių skyrelių nurodžiau lietuvių kalba lengvai gaunamą literatūrą. Ji reikėtų mokiniams perskaityti ir parašyti referatų.

Širdingai dėkoju mons. Dikavičiui ir kapelionams kun. Steponavičiui ir kun. Barauskui už patarimus ir p. J. Štuopiui už kalbos pataisymą.

J. Mičiulis

Tauragė, 1935-VIII-15.

ĮVADAS

Bažnyčios istorijos sąvoka, reikšmė ir suskirstymas.

Sąvoka

Bažnyčios istorija išdėsto Kristaus įsteigtosios bendruomenės vystymąsi iki šių dienų. Bažnyčios istorija turi savo išviršinę ir išvidinę pusę. Išviršinė Bažnyčios istorija išdėsto Bažnyčios plėtimąsi įvairiose tautose ir jos santykius su valstybių valdžia. Išvidinė Bažnyčios istorija supažindina su Bažnyčios mokslo plėtimusi, su jos kultu ir su tikybiniu doriniu krikščionių gyvenimu.

Reikšmė

Bažnyčios istorija yra reikšminga. Ji parodo, kokius sunkumus Bažnyčia plėsdamosi turėjo nugalėti, kokios didelės erezijos ir atskalos grėsė jos vienybei. Taip pat ji parodo, kad Bažnyčia visas tas kliūtis nugalėjo savo pajėgomis, kad ji prisitaikė tautų charakteriui ir laiko reikalavimams ir kad ji buvo vyriausia kultūros ir gerų papročių skleidėja.

Suskirstymas

Bažnyčios istorija skirstoma į tris dalis: senovės, viduramžių ir naujųjų laikų. Aiškių tarp tų dalių ribų, kaip ir apskritai istorijos, negalima nusakyti.

Krikščionių senovės laikai apima krikščionybės vystymąsi graikų romėnų kultūros aplinkoje.

Pirmas periodas: krikščionybės pradžia; persekiojimų laikai (I amž. iki 313 m.).

Antras periodas: krikščionybės pergalė; Bažnyčios tėvų laikai (nuo 313 m. iki senovės kultūros sunykimo).

Viduramžių laikai apima Bažnyčios vystymąsi germanų romanų kultūros aplinkoje.

Pirmas periodas: ankstybieji viduramžiai; naujos tautos priima Bažnyčios mokslą; viduramžių kultūrinio pasaulio susidarymas.

Antras periodas: vėlybieji viduramžiai; popiežių autoriteto mažėjimas; viduramžių kultūros viršūnės (XIII—XV amž.).

Naujieji amžiai apima krikščionybės ir Bažnyčios santykius su moderniąja kultūra.

Pirmas periodas: nuo Liuterio iki Prancūzų revoliucijos (1517—1789).

Antras periodas: nuo Prancūzų revoliucijos iki šių dienų.

I DALIS

Krikščionių senovės amžiai

PIRMASIS PERIODAS

BAŽNYČIA KOVOJA DĖL SAVO BUVIMO. NUO BAŽNYČIOS ĮSTEIGIMO IKI MILANO EDIKTO (313).

I SKYRIUS

Bažnyčia apaštalų gadynėj

§ 1. IŠGANYTOJO LAUKIMAS.

Mūsų Viešpaties Kristaus karalystei ateiti į šį pasaulį buvo parengta dirva. Žmonės savo širdyse troško išganymo. Tas troškimas ypač pakilo Išganytojo gimimo laikais. Pagonys ir žydai ieškojo tiesos ir vidaus ramybės.

Pagonys.

Pagonis atstovauja Romos imperija, apėmusi Kristaus gimimo laikais bemaž visą, tada žinomą pasaulį. Romos imperijos gyventojų daugumas buvo politeistai. Kristaus laikais šis dievų garbinimas buvo gerokai visur susvyravęs. Jau sofistai pagonių religiją proto atžvilgiu sukritikavo. Platonas ir Aristotelis vietoj graikų tautos religijos pastatė savo mokslą, tikėjimą kažkuo, kas yra antgamtiška. Aleksandro Didžiojo pasaulinėje valstybėje suėjo į artimus santykius įvairios tautos, sumišo įvairūs jų nacijonaliniai kultai.

Kreipimasis į filosofines mokyklas

Nors liaudis laikėsi savo kulto ir toliau, tačiau išmokslintieji žmonės nesilaikė senojo tikėjimo. Šių daugumas puotavo, jų dora buvo labai sumenkėjusi. Tačiau buvo ir nepatenkintų senuoju tikėjimu, kurie kreipės į filosofines mokyklas, kur ga-

vo tikslesnių žinių apie Dievą, nemirtingumą, gyvenimą. Stoikai ir epikūrininkai tenkino šių troškimus.

Taip pat ir Romos mieste tikėjimas senais dievais buvo griaunamas. Išlavintieji ir čia stengėsi savo pasauližvalgą filosofija pagrįsti. Oficialinė religija buvo įstatymų pripažintas imperatoriaus kultas. Imperatorius buvo garbinamas, kaip Dievas. Nors Augusto laikais galingoj imperijoj buvo taika, klestėjo prekyba, susisiekimas ir ekonomiška gerovė, tačiau tas nepatenkino nenutildomo žmogaus širdies antgamtinės pagalbos troškimo. Nepatenkino žmonių nei senųjų dievų garbinimas, nei imperatoriaus kultas, — jie linko į rytų slaptą kultą (Izidos, Mitros ir saulės), kuris Romoje buvo prigijęs. Daug kas priimdavo ir žydų tikėjimą, nes jis Romoje ir valstybėje įstatymų buvo leistas.

Diaspora

Žydai imperatoriaus Augusto laikais gyveno ir už Palestinos ribų, išsisklaidę tarp pagonių po visus didmiesčius (diaspora). Jie vertėsi prekyba, pradėjo vartoti plačiai žinomą graikų kalbą, turėjo išsivertę į graikų kalbą net savo šventas knygas. Pagonys turėjo progos susipažinti su žydų doros mokslu, subatomis lankydavosi jų sinagogose, klausėsi šv. Rašto skaitymų. Ir jų širdyse augo žadėto Išganytojo troškimas. Tokių pagonių, vadinamų prozelitais, vėliau daug perėjo į krikščionybę.

Virgilijaus viltis

Nenutildomą žmogaus širdies nerimą rodo ir rašytojas pagonis Virgilijus (miręs 19 met. prieš Kristų). Jis, matyt, žydų įtakoje tikisi, kad ateisiąs galingas taikos kunigaikštis, ir prasidėsianti nauja laiminga era.

Žydai.

Žydų tautos ypatingumas

Žyduos Išganytojo laukimo idėja buvo daug gyvesnė, nekaip pagonių tarpe. Žydai išsiskiria iš kitų tautų tarpo tuo, kad jie tikėjo vieną tikrą Dievą. Kad jie neišklydo, nepradėjo garbinti stabų, išlaikė monoteizmą, yra tai tik Dievo Apvaizdos malonė. Dievas siuntė pranašus, kurie žydus perspėjo ir išpranašavo Išganytojo atėjimą. Mesijo laukimas vis gyvesnis buvo romėnų jungo prispaustoj tautoj.

Tikėjimo išsigimimas

Tačiau ilgainiui Mesijo laukimas liko visai paviršutiniškas. Jie laukė ne nuodėmių Atpirkėjo, bet pasaulinio karaliaus, kuris numestų romėnų jungą ir šalį išlaisvintų. Šis nelaimingas

tautos politikos ir religijos suplakimas, kartu ir religijos išsigimimas dar buvo pagilintas vyraujančių partijų.

Palestinoje žydai buvo suskilę į kelias partijas. Gausiausia grupė buvo p a r i z i e j a i. Jai priklausė ir įstatymo mokytojai. Jie laikėsi įstatymo su visomis smulkmenomis, kuris tačiau išsigimė į tuščią formalizmą. Jie tikėjosi sukursią galingą žydų valstybę, ateisiančio Mesijo padedami, ir išsivaduosią iš romėnų jungo. Pariziejai

S a d u k i e j a i laikėsi gryno Mozės įstatymo, be rabinų išaiškinimų. Jie nebuvo šalies stabmeldžių valdovų priešininkai, buvo paskendę žemiškuos reikaluos, net liovėsi tikėję sielos nemirtingumu. Kilmingieji jiems priklausė. Sadukiejai

E s e n a i, atsiskyrę nuo kitų žydų, gyveno prie Jordano žiočių. Jie buvo kaip ir vienuoliai, neturėjo nuosavybės, pirmiausia rūpinosi sielos grynumu, netikėjo kūno prisikėlimą, nes jis esąs tik dvasios kalėjimas. Jie atmetė gyvulių aukojimą, todėl nedalyvaudavo Jeruzalėje Iehovos šventėje. Nedalyvaudami Jeruzalės kulte, jie turėjo atskirus savo dvasininkus. Esenai

Taigi žydų tauta ne tik nustojo savo galybės ir savarankiškumo, bet ir savo tikėjimu suskilo, sumenkėjo. Todėl juo labiau rimtesnieji laukė pažadėtojo Mesijo. Kad skaičius Izraelio atpirkimo laukiančių buvo nemažas, be kitų rodo Simeonas ir Ona (Luk. 2, 25 ir 36).

§ 2. JĖZUS KRISTUS — BAŽNYČIOS ĮSTEIGĖJAS.

Mūsų Viešpats, pažadėtasai Išganytojas, gimė iš Panos Marijos, Jokimo ir Onos dukters, Betlejuje, iš Dovydo giminės. Jėzus Kristus atėjo į šį pasaulį, kad išvaduotų žmones iš visų nuodėmių. Jis atvėrė nesuskaitomų malonių šaltinius ir pamokė, kaip reikia jomis naudotis. Kristus įsteigė regimą organizaciją, Bažnyčią, kad ji per amžius mokytų žmones ir dalintų malones. Kristus — Išganytojas

Iš tiesų Kristus rengė draugiją. Draugija negali būti be narių. Jėzus Kristus kelis kartus perėjo Palestiną skersai ir išilgai, sakydamas pamokslus ir darydamas stebuklus. Žmonių minios spietės aplink Jį. Visi tų pamokslų patraukti žmonės buvo medžiaga rengiamai organizacijai. Ne visų žmonių Kristus buvo maloniai sutiktas. „Jis atėjo pas save, bet savieji jo nepriėmė“ (Jon. 1, 11). Šis nepaprastas reiškinys yra supranta- Bažnyčios nariai

mas, atsimenant to laiko žydų vadovaujančias partijas. Išviršiniu formalizmu prisidengę pariziejai jautėsi Kristaus grasomų pamokslų įžeisti. Indiferentai ir materialistai sadukiejai nenorėjo apie Dievo karalystę nieko girdėti ir jos skelbėjo nekentė.

Kristus savo kalbose nuolat kalbėjo apie Dangaus karaliją, kartais Dievo karaliją. Jis lygino ją su dešimčia merginų, kurių penkios protingos ir penkios paikos, su dirva, kurioje auga kviečių ir kūkalių, su tinklu, užgriebusiu gerų ir blogų žuvų. Šitie palyginimai rodo, kad Dangaus karalija yra žmonių organizacija. Kitoj vietoj Jėzus aiškiai pasisakė įkursiąs Bažnyčią. „Tu esi uola, o ant tos uolos aš pastatysiu mano Bažnyčią", — tarė Simonui.

Valdyba Pirmininkas

Rengiamai organizacijai Kristus išrinko valdybą iš 12 apaštalų. Kristus paskyrė tai valdybai pirmininką Simoną Petrą, kurį uola pavadino. Jam perdavė Dangaus karalystės raktus — aukščiausią Bažnyčios valdžią.

Apaštalų uždaviniai

Kristus aiškiai pažymėjo apaštalų pareigas ir teises. Pirmasis apaštalų uždavinys buvo skelbti Dievo mokslą žmonėms, visiems apsakinėti Evangeliją, nepaisant persekiojimų. „Taigi eikite ir mokykite visas tautas" (Mat. 28, 19). Kad mokymas geriau sektųs, Išganytojas jiems davė galios stebuklus daryti.

Mokymas

Tarnavimas

Antra, apaštalams buvo duota galia teikti žmonėms antgamtinių pagalbų. Nikodemui Jėzus buvo pasakęs, kad į Dievo karaliją negalima įeiti, neatgimus iš vandens ir Šv. Dvasios. Liepdamas mokyti visas tautas, Kristus liepė drauge ir krikštyti. Apaštalams suteikė galią nuodėmes atleisti. „Imkite Šventąją Dvasią, kuriems atleisite nuodėmes, atsileidžia jiems". (Jon. 20, 29). Permainęs duoną ir vyną į savo kūną ir kraują, Jėzus tarė apaštalams: „Tai darykite, minėdami mane" (Luk. 22, 19). Šių kunigystės veiksmų nieks negalėjo savintis, o tik tie, kuriems tat buvo suteikta. Tai aiškiai pažymi šv. Povilas laiške žydams (5, 4).

Valdžia

Jėzus Kristus suteikė apaštalams galią vadovauti tikintiesiems, nes jiems tarė: „Kas jūsų klauso, manęs klauso, ir kas jus paniekina, mane paniekina. O kas paniekina mane, paniekina Tą, kuris siuntė mane" (Luk. 10, 16). Kaip Jis Tėvo buvo siųstas, taip Jis siuntė ir juos. Ne jie jį išrinko, bet Jis juos išrinko ir paskyrė. Taip visas Jo karalystės išsiplėtimas turėjo eiti nuo viršaus žemyn, turėjo būti įsteigta draugija iš mokančiųjų ir mokomųjų, iš valdančiųjų ir valdomųjų. Visi dvylika

apaštalų buvo žemesniojo luomo ir be aukštesnio išsilavinimo, nes ne žmogiška, bet dieviška jėga turėjo pasirodyti jų veikime.

Kad Jėzus Kristus tikrai įsteigė Bažnyčią — Dievo karaliją, rodo ir tokia aplinkybė. Kristaus priešai įskundė Romos imperatoriaus vietininkui, kad jis skelbiasi esąs karalius. Kristus to priekaišto nepaneigė, tik nurodė, kad Jo karalystė ne iš šio pasaulio.

Kristaus liudijimas

Savo įsteigtą Bažnyčią Kristus paliudijo. Žydų aukščiausiojo teismo — sinedrijos pasmerktas, Jis mirė kankinio mirtimi ant kryžiaus, kėlėsi, kaip buvo išpranašavęs, trečiąją dieną iš numirusių, keturiasdešimtąją dieną nužengė į dangų ir penkiasdešimtąją dieną atsiuntė Šv. Dvasią. Po to visos apaštalų abejonės pranyko. Jeruzalėje ir Galilėjoje susidarė tikinčiųjų būreliai. Jie tvirtai tikėjo, kad Jėzus buvo Dievo Sūnus ir žydų lauktasis Mesijas, gyvenęs jų tarpe, kad nužengė į dangų. Šį aplink apaštalus susispietusi draugija, kurios pirmininkas buvo Petras, sudarė branduolį, iš kurio išaugo Bažnyčia.

Bažnyčios užuomazga

Kristaus gimimo data

Dėl Kristaus gimimo metų esama įvairių nuomonių. 532 metais vienuolis Dijonizas Mažiausiasis pradėjo laiką skaičiuoti nuo Kristaus gimimo. Dijonizas rado, kad Kristus gimęs 754 metais nuo Romos miesto įkūrimo. Nauji tyrinėjimai parodė, kad Kristus gimęs kiek anksčiau, būtent, tarp 748 ir 750 m., taigi 4—6 metais anksčiau.

Referatas: Jėzaus Kristaus biografija.
Literatūra: Jėzus Kristus Pasaulio Išgelbėtojas, Būčio. Chicago, 1930. Kristus istorinis asmuo, Birbilo „Ateitis". 1924 m. 36 psl. Trumpa apologetika, Būčio. Tilžė, 1923. II leid. V skyrius: Bažnyčia. Kada gimė Kristus? Padolskio. „Židinys" XIX t. 46 p.

§ 3. PIRMOJI KRIKŠČIONIŲ DRAUGIJA.

Pirmieji krikščionys — žydai

Po pirmųjų Sekminių atsirado pirmoji krikščionių draugija Jeruzalėje. Dešimtą dieną po Kristaus įžengimo į dangų susirinko apaštalai ir jų mokiniai, iš viso apie 120 asmenų. Ant jų nusileido lauktoji Šventoji Dvasia. Sutvirtinti apaštalai stojo viešai veikti. Jų pamokslai būdavo stebuklų lydimi, todėl krikštytų skaičius smarkiai augo. Per tas Sekmines Jeruzalėje buvo daug susirinkusių iš artimesnių ir tolimesnių kraštų (diaspora) žmonių. Petras prakalbėjo į minią. Jo žodžiai, kaip ugnis, uždegė klausytojų širdis. 3000 žydų apsikrikštijo. Po kelių dienų Petras išgydė gimusį raišą bažnyčios prieangy. Tikinčiųjų skaičius pašoko iki 5000.

Krikščionybės sėkla kituos kraštuos

Daugumas atsivertusių buvo iš kitų kraštų. Sugrįžę po švenčių į namus, pradėjo po visą tada žinomą pasaulį Dievo sėklą sėti. Jeruzalėje pasilikusieji sudarė vieną Bažnyčią.

Jeruzalės Bažnyčia

Kaip išrodė pirmoji krikščionių Bažnyčia Jeruzalėje? Ją sudarė krikščionys, kurie anksčiau buvo žydų tikėjimo. Tapdami Bažnyčios nariais, jie nemanė, kad atsiskiria nuo žydų, nes ir Kristus nenutraukė ryšių su Senuoju Įstatymu. Bet krikščionybė buvo daugiau kaip Senasis Įstatymas.

Krikščionių pamaldos

Pradžioj krikščionys, kaip ir Kristus, lankėsi sinagogose. Tačiau krikščionys turi ir savo susirinkimų, kurie pradžioj taip pat „sinagogais" buvo vadinami. Iš šitų susirinkimų yra kilęs mūsų sekmadienis, nes, apaštalams pritariant, jie įvykdavo ne subatos dieną, bet dažniausiai po subatos.

Atskiros krikščionių pamaldos, pradžioj bendrų pamaldų su žydais nepanaikindamos, savo reikšme toli šias pralenkė. Viena krikščionių pamaldų rūšis, panašiai į žydų sinagogas, susidėjo iš maldų, šv. Rašto skaitymo, pamokslų, psalmių giedojimo.

Pirminės šv. mišios

Antroji krikščionių pamaldų rūšis ryškiai skiriasi nuo sinagogos. Tai buvo Eucharistijos puota — šv. mišios su tikinčiųjų komunija. Pirmiausia būdavo dėkojimo malda, paskui sekė nuolankus Eucharistijos įsteigimo prisiminimas ir anamnezija, t. y. Kristaus kančios ir mirties apmąstymas. Eucharistijos puotos vainikuojanti pabaiga buvo krikščionių komunijos priėmimas. II amžiuje šios dvi pamaldų rūšys buvo sujungtos į vieną ir atliekamos iš ryto.

Krikščionybės įtaka socialiniam gyvenimui

Nauja krikščionių religija, kurios siela yra Dievo ir artimo meilė, turėjo padaryti įtakos ir socialiniam gyvenimui. Apaštalų darbuose rašoma: „Tikinčiųjų daugybė buvo vienos širdies ir vienos sielos žmonės. Nė vienas iš jų nesakė apie savo lobį, kad tas jo vieno būtų, bet visa jiems buvo bendra... Nes jų tarpe nebuvo nė vieno stokojančio; kurie turėjo dirvų ar namų, tie parduodavo, pinigus už parduotąjį turtą atnešdavo ir dėdavo prie apaštalų kojų; kiekvienam buvo dalijama, kiek jam buvo privalu". (4, 32—35). Kad geriau galėtų vargšus globoti, išrinko 7 vyrus dijakonais. Jų pareiga taip pat buvo patarnauti prie stalo, agapę valgant, Bažnyčios turtą valdyti, mokyti, padėti per pamaldas, dalinti komuniją, krikštyti.

Dijakonai

Krikščionybės ir komunizmo skirtumas

Daug kas visai neteisingai nori šį pirmosios Bažnyčios gyvenimą aiškinti komunistiškai. Iš gyvenimo aprašymo matyti, kad ten viskas skyrėsi nuo šiandieninio socializmo, komunizmo.

Ten laisva valia, ne prievarta, parduodavo turtus, kaip rodo Ananijo ir Sapyros istorija, ir laisvai atnešdavo gautus pinigus. Tai rodo, kad prie krikščionių dėjosi ne tik vargingesnieji, bet ir turtingi žmonės. Krikščionybė nėra proletarinis judėjimas.

Tačiau svarbiausias krikščionybės ir komunizmo skirtumas yra tas, kad komunizmas kreipia akis tik į šios žemės gėrybes, nes jam ans pasaulis neegzistuoja, o krikščionybė neprisiriša prie šios žemės turtų, nes jai už visa svarbiau anas pasaulis. Todėl krikščionys lieka laisvi nuo šios žemės turtų, bet nuo jų atsisako patys laisvai. Ne pajėga, bet meilė Dievo ir artimo verčia juos aukoti. Toks laisvas turtų išsižadėjimas katalikų Bažnyčioj niekad nebuvo išnykęs. Ir šiandien jis praktikuojamas vienuolynuose.

§ 4. PIRMASIS BAŽNYČIOS PERSEKIOJIMAS IR JOS AUGIMAS.

Pirmieji kankiniai.

Žydų neapykanta

Pirmieji krikščionys buvo iš žydų tarpo. Apaštalų vadovaujami, jie griežtai laikėsi žydų įstatymo. Tačiau, kaip matėme, buvo daug ir naujos dvasios krikščionių Bažnyčioje. Žydų vyresnieji susirūpino smarkiu krikščionių Bažnyčios augimu. Ypačiai sadukiejai nekentė naujojo mokslo apie Nukryžiuotąjį ir prisikėlimą. Jie pasistengė tą neapykantą parodyti įstatymų keliu.

Aukščiausiosios tarybos (sinedrijos) uždraudimas

Kai Petras išgydė raišą gimusį, žydų aukščiausioji taryba griežčiausiai uždraudė apaštalams mokyti Jėzaus vardu. Bet Petras ir Jonas atsakė: „Jūs patys nutarkite, ar teisinga Dievo akivaizdoje labiau jūsų klausyti, kaip Dievo, nes mes negalime nekalbėti, ką matėme ir girdėjome“ (Apd. 4, 19—20).

Pirmasis apaštalų suėmimas

Krikščionių vyrų ir moterų skaičius vis augo. Taryba liepė apaštalus suimti ir įmesti į kalėjimą. Kai apaštalus pastatė taryboje, vyriausias kunigas klausė juos: „Ar ne drauste mes jums uždraudėme mokyti šituo vardu? Ir štai jūs pripildėte Jeruzalę savo mokslo“. Petras atkirto: „Dievo reikia labiau klausyti, kaip žmonių“ (Apd. 5, 29). Tarybos nariai įpyko. Tik įstatymo žinovas pariziejus Gamalielis išgelbėjo apaštalus nuo mirties: „Jei tas sumanymas ar veikimas iš žmonių, jis iširs.

Bet jei jis iš Dievo, jūs negalėsite jo išardyti“ (Apd. 5, 38—39). Apaštalai buvo tik išplakti ir paleisti.

Krikščionių kaltinimas

Kai krikščionybę priėmė daugelis kunigų, turėjo prasidėti kruvinas persekiojimas. Krikščionims prikaišiojo, kaip ir Kristui, kad jie Dievui piktažodžiauja, kad jie prieštaraują įstatymui.

Stepono mirtis

Pirmoji auka buvo dijakonas Steponas, pilnas malonės ir galios vyras, matyt, buvęs anksčiau žydų kunigas. Jis tarp žmonių darė daug stebuklų, iškalbingai priminė žydams jų užsispyrimą prieš Dievo prižadėjimus. Jis buvo už miesto akmenimis užmuštas. Dar tą pačią dieną įvyko krikščionių persekiojimas Jeruzalėje. Daugumas tikinčiųjų išbėgiojo į Palestiną ir Siriją ir ten įsteigė naujas bažnyčias. Apaštalai pasiliko Jeruzalėje. Šis pirmas krikščionių persekiojimas truko nuo 36 m. iki 39 m.

Pirmas krikščionių persekiojimas Jeruzalėje

Krikščionių persekiojimas prie Erodo Agripos I. (41—44).

Antras krikščionių persekiojimas

Antras krikščionių persekiojimas prasidėjo prieš 42 metų Velykas. Erodas Agripa I, kūdikių žudytojo palikuonis, imperatoriaus Klaudijaus buvo paskirtas Judėjos valdytoju. Norėdamas įtikti žydų vyresniesiems, ėmė persekioti krikščionis. Apaštalas Jokūbas vyresnysis buvo nukirsdintas; Petras uždarytas į kalėjimą, bet, angelo stebuklingu būdu išlaisvintas, pasišalino į kitą vietą. Jeruzalės vyskupu liko Jokūbas jaunesnysis.

Jokūbas jaunesnysis

Laisvės metai

Nuo 44 m. iki 66 m. Jeruzalės Bažnyčia nebuvo Romos vietininkų persekiojama ir net buvo nuo žydų neapykantos saugoma. Tik krikščionių ramybė buvo kiek sudrumsta: buvo nukankintas Jokūbas jaunesnysis. Kai, 66 metais prasidėjo žydų karas, krikščionys leidosi iš Jeruzalės Jordano paupiu į Perėjos kraštą.

Bažnyčios plėtimasis pagonių tarpe.

Krikščionybė ir pagonims

Pradžioj į Bažnyčią buvo priimami tik žydai. Kad ir pagonys pašaukti krikščionimis būti, po Kristaus į dangų įžengimo apaštalams buvo labai aišku. Nebuvo tik žinomas jų priėmimo laikas. Pirmiausia Evangeliją apaštalai turėjo skelbti žydams. Taip Kristaus buvo pasakyta.

Pirmasis iš pagonių krikščionis buvo šimtininkas Kornelijus. Petras, pirmam persekiojimui praėjus, padarė misijų ke-

lionę per Samariją ir Judėją. Keliaudamas 38 ar 40 metais, turėjo Jopėje regėjimą. Jis buvo pašauktas apkrikštyti K o r n e l i j ų, romėnų šimtininką, ir visą jo šeimą Cezarėjos mieste, prie jūrų. Pirmo pagonies apkrikštijimas buvo be galo svarbus įvykis. Tai buvo pirmas žingsnis į Bažnyčios universalumą. Kornelijaus krikštas

Be Jeruzalės krikščionių Bažnyčia pirmiausia buvo įsteigta S a m a r i j o j. Persekiojami Jeruzalėje krikščionys bėgo iš Judėjos. Kai kurie iš jų atvyko į Samariją. Čia dijakonas Pilypas įsteigė tarp pusiau žydiškų samariečių krikščionių Bažnyčią. Tuo pat laiku buvo įsteigta Bažnyčia ir D a m a s k e (Sirijoj). Apaštalai Petras ir Jonas atlankė šias Bažnyčias ir naujakrikščiams suteikė Šv. Dvasią, uždėdami savo rankas. Bažnyčios Samarijoj Damaske

A n t i j o c h i j o j e pirmieji krikščionys apsigyveno irgi po žydų persekiojimo. Antijochija buvo tada antrasis pasaulio miestas, svarbiausias rytų Romos imperijos centras, turįs apie pusę milijono gyventojų. Čia kryžiavosi keliai, kuriais krikščionybė galėjo tolyn plėstis. Kai atėjo garsas į Jeruzalę, kad čia įsteigta krikščionių Bažnyčia, apaštalai pasiuntė ten Barnabą. Šis pasikvietė ir Povilą iš Tarso. Abudu dirbo Antijochijoj metus laiko tarp labai mišrių žmonių ir susilaukė labai gausių vaisių. Tikintieji savo tikėjimu ir gausumu pagonis tiek nustebino, kad čia jiems pirmąsyk duotas „krikščionių“ vardas, išskiriant juos iš kitų. Antijochijoje

Ypatingos reikšmės jau pat pradžioje jaunai krikščionybei turėjo R o m o s miestas. Pasaulinė Romos sostinė tuo laiku turėjo per vieną milijoną gyventojų. Išore imperatoriškas miestas blizgėjo, bet savo viduje kentė nedateklius. Romoj buvo tik apie 1000 savininkų. Gyventojų daugumas buvo vergai arba laisvėn paleistieji. Be jų buvo gausus proletariatas, žmonės, atėję iš kaimų į miestą ir čia valdžios pinigais maitinami. Tokių buvo apie 120.000. Žydai į Romą atkeliavo Pompejaus laikais, 63 m. prieš Kristų. Roma — pasaulio sostinė

Pirmiausia krikščionybė Romoj prasidėjo žydų kolonijoj. Pirmieji tikybos skelbėjai čia, gal būt, buvo sugrįžusieji iš Jeruzalės po pirmųjų Sekminių švenčių. 42 m. atvyko į Romą apaštalas Petras ir buvo čia vietos krikščionių Bažnyčios vyriausiasis. Šv. Petras Romoje

A l e k s a n d r i j a jau nuo helenizmo laikų buvo žymi, kaip meno ir mokslo centras. Čia garsi Ptolomėjų biblioteka. Žy- Aleksandrijos bažnyčia

dai sudarė čia trečią dalį visų gyventojų. Krikščionybės skelbėjai pasiekė Aleksandriją irgi gana anksti. Pirmoji krikščionių Bažnyčia yra evangelisto Morkaus įsteigta.

Apaštalų susirinkimas Jeruzalėje.

Krikščionių žydų ir krikščionių pagonių klausimas

Vietos santykiai Antijochijoje greit iškėlė apaštalams naujų problemų. Čia krikščionys gyveno iš pagonių, nesilaikydami žydų įstatymo. Atsivertę pariziejai, kurie čia iš Jeruzalės buvo atsikraustę, reikalavo, kad ir pagonys, norėdami būti krikščionimis, turi būti apipiaustyti ir turi laikytis Mozės įstatymo. Iškilo labai svarbus klausimas: ar pagonys, prieš priimdami krikštą, turi būti apipiaustyti ar ne?

Jeruzalės susirinkimo nutarimas

Tam klausimui išspręsti buvo pasiųsti Povilas ir Barnabas į Jeruzalę, kur apie 50 metus apaštalai ir vyresnieji padarė susirinkimą. Petro vadovaujamas susirinkimas vienu balsu nutarė, kad žmogaus išganymui svarbiau tikėjimas, nekaip aklas įstatymo vykdymas; pagonys, kurie krikštijos, galėjo nesilaikyti žydų įstatymo; betgi jie turėjo atsisakyti valgyti gyvulių, aukotų stabams, mėsą, valgyti kraują pasmaugtų gyvulių ir, eidami moterystėn, vengti tam tikrų giminystės laipsnių. Buvo parašytas antijochiečiams laiškas, ir išrinkta delegacija nuvežusi jiems jį paskaitė. Žmonės buvo patenkinti.

Kaip turi elgtis žydai, gyvenantieji už Palestinos ribų, susirinkime buvo nutylėta. Palestinoje savaime krikščionys žydai turėjo prisilaikyti žydų ritualo įstatymų, nes tai buvo ne tik tikybos, bet ir valstybės įstatymas. Antijochijoj Povilas tuoj ir žydus išlaisvino nuo šio įstatymo.

Galutinis atsiskyrimas nuo žydų.

Žydų viltys

Nuo Bažnyčios įsteigimo pradžios pariziejų užsispyrimas vis augo. Žydų tautos daugumas laukė dar Mesijo, kuris su kardu rankoje vestų juos romėnų nugalėti. Tačiau romėnų valdymas vis žiaurėjo. 66 metais žydai sukilo. 70 metais Titas baigė malšinti sukilimą, užėmė Jeruzalę, sudegino šventyklą, miestą sulygino su žeme. Apie milijonas žydų žuvo tada nuo bado, ligų ir kardo. 97.000 žydų paimta į nelaisvę ir parduota į vergiją.

Žydų valstybės galas

Taip baigėsi žydų valstybė. Mozės įstatymas nustojo valstybės paramos. Ir Palestinos krikščionys galėjo jo toliau nesi-

laikyti. Miestui ir šventyklai sudegus, Bažnyčia visai atsiskyrė nuo sinagogos. Iki tol krikščionybė buvo laikoma žydų tikėjimo sekta. Bažnyčia, atsiskyrus nuo sinagogos, pradėjo švęsti sekmadienį, kaip Dievui pašvęstą dieną. Bažnyčios atsiskyrimas nuo sinagogos

Žydai, nors jų valstybė ir buvo sunaikinta, nenustojo krikščionių persekioję. Ypač kruvinas persekiojimas buvo pseudomesijo Bar Cochbos laikais. Krikščionys nenorėjo jo Mesiju pripažinti. Jis sukurstė žydus dar kartą sukilti prieš romėnus. Sukilimas buvo numalšintas 135 m. Ant Jeruzalės griuvėsių pastatytas pagonių miestas Aelia Capitolina, į kurį žydams buvo uždrausta net įžengti. Bar Cochba

Nuo šio laiko žydai negalėjo viešai persekioti krikščionių, tik savo piktu apkalbinėjimu, kiek galėdami, jiems kenkė.

§ 5. APAŠTALŲ IR JŲ MOKINIŲ VEIKIMAS.

Petras — Bažnyčios galva.

Petras Simonas gimė Betsaidoj, Galilėjos krašte. Su savo broliu Andriejum jis vertėsi žuvininkyste. Abu buvo Jono Krikštytojo mokiniai. Besirūpindamas kasdienine duona, Petras galvojo ir apie tėvynę, tautą, Dievą. Jis pirmas iš apaštalų. Jis visur lydėjo Kristų. Kristus jam perdavė primatą. Tas perdavimas pavaizduotas trimis paveikslais — uola, raktais ir galia surišti ir atleisti. Jam vienam pavedama ganyti avinėlius ir avis. Primatas

Po Kristaus į dangų įžengimo Petras lieka Bažnyčios vyriausiuoju. Jis pasiūlo išrinkti apaštalą Motiejų vietoj išdaviko Judo, jis sako per Sekmines pirmąją kalbą į žydų tautą, daro stebuklus, jis priima pirmąjį pagonį į Bažnyčią, jis vadovauja apaštalų susirinkimui Jeruzalėje. Ir apaštalas Povilas, gavęs apreiškimą iš paties Kristaus, prieš pradėdamas apaštalo darbus, rado reikalą prisistatyti Petrui ir palyginti savo mokslą su jo mokslu.

Tačiau svarbiausi Petro darbai pasirodė Romoj. Erodui Agripai I persekiojant krikščionis, Petras apleidžia Palestiną 42 m. ir atvyksta į Romą. Čia jis įsteigė krikščionių bendruomenę ir buvo jos vyskupas.

Imperatoriaus Klaudijaus įsakymu, apie 49 metus žydai buvo iš Romos išvyti. Petras keliavo į M. Aziją, į Antijochiją ir vadovavo apaštalų susirinkimui Jeruzalėje. Po Klau-

dijaus mirties 54 metais jis sugrįžo į Romą. Petro išmintingai valdoma krikščionių Bažnyčia smarkiai augo ir stiprėjo. Jos nariai buvo vyrai ir moterys net iš kilmingiausių šeimynų.

Petro mirtis

Per pirmą didį krikščionių persekiojimą Petras Nerono cirke mirė kankinio mirtimi 67 metų birželio mėn. 29 dieną. Jis buvo nukryžiuotas žemyn galva. Origeno tvirtinimu (miręs 254 m.), Petras savo noru buvo žemyn galva nukryžiuotas, nes laikė save nevertą tokiu būdu mirti, kaip mirė jo Mokytojas ir Viešpats. Petro palaikai ilsis gražiausioj pasaulio šv. Petro bažnyčioj, Romoj, ant Vatikano kalno.

Jo įpėdiniai

Pirmieji Petro įpėdiniai buvo Linus (67—79), Kletus (79 — 90), Klemensas I (90—100).

Anksčiau Petro buvimą Romoje nekatalikai neigė. Tačiau archeologiniai ir raštiški duomenys parodė visai ką kitą. Rimti tyrinėtojai dabar visai neabejoja dėl pirmojo apaštalo Romoj buvimo ir mirimo.

Petras tikrai buvo Romoje

Romietis Klemensas (tarp 81 ir 96 metų) Petrą ir Povilą, kurie buvo nukankinti Romoj, stato korintiečiams pavyzdžiu. Vyskupas Dijonizas iš Korinto apie 170 metus sako, kad apaštalai Petras ir Povilas yra įsteigę Romos bendruomenę ir buvę nukankinti. Romos kunigas Kajus apie 200 metus rašo: „Apaštalų kapus kiekvienam galiu parodyti: vienas Vatikano kalvoj, antras Ostijos gatvėj". Tą pat patvirtina šv. Irinėjus (miręs apie 202 metus), Tertulijonas ir kiti. Tą pat parodo ir katakombose randami paveikslai.

Literatūra: Bosko J., Švento Petro apaštalų kunigaikščio gyvenimas. Vilnius, 1906. Vertė Baltrušaitis.

Povilas tautų apaštalas.

Dėl žydų užsispyrimo Bažnyčia atkreipė akis labiausiai į pagonių tautas. Sekmingiausiai skelbė Linksmą Naujieną tarp kultūringų pagonių tautų, gyvenusių apie Vidužemio jūrą, apaštalas Povilas. Todėl jį dažnai vadina pagonių arba tautų apaštalu.

Povilo kilmė

Povilas, kurio žydiškas vardas buvo Saulius, gimė Tarse, M. Azijoj. Jo tėvai buvo žydai, gavę Romos pilietybę. Saulius savo gimtinės mieste išmoko graikų romėnų mokslų. Kaip to laiko

Jo išmokslinimas

žydų papročiai reikalavo, išmoko ir vieno amato, būtent, dirbo palapines. Kad įsigilintų į savo tėvų religijos mokslą, Saulius

lankė Jeruzalės aukštąją pariziejų mokyklą. Jis sėdėjo prie žymiojo įstatymo žinovo Gamalielio kojų.

Kai Kristus viešai veikė, Sauliaus nebuvo Jeruzalėje. Grįžęs į Jeruzalę rado jau jauną Bažnyčią. Saulius stojo į pariziejų pusę. Būdamas uolus pariziejus, jis nekentė krikščionių. Steponą jis lydėjo su didžiausia neapykanta. Jį užmušant, Saulius irgi dalyvavo ir saugojo užmušėjų rūbus. Pirmojo žydų persekiojimo laikais (36—39 m.) Saulius ėjo per Jeruzalės krikščionių namus ir juos suiminėjo ir kišo į kalėjimą. Saulius išsiprašė vyriausios tarybos leisti jam eiti į Damaską, ten suimti vyrus ir moteris krikščionis ir surakintus atvaryti į Jeruzalę.

Povilas persekiojo krikščionis

Jį, keliaujantį į Damaską, ūmai apšvietė šviesa iš dangaus. Jis puolė ant žemės ir išgirdo balsą: „Sauliau, Sauliau, kam mane persekioji?“. — „Kas tu, Viešpatie?“ — paklausė jis. Balsas atsakė: „Aš esu Jėzus, kurį tu persekioji“. Saulius buvo labai sujaudintas. Po 3 dienų jis apsikrikštijo. Buvęs aršus krikščionių persekiotojas tapo uoliausiu Kristaus sekėju.

Povilo atsivertimas

Po krikšto Povilas 3 metus ruošės Arabijos tyruos. Pas Petrą patikrinęs savo mokslą, pradėjo skelbti Kristaus mokslą Damaske ir Jeruzalėje. Bet žydai jam negalėjo atleisti — jie norėjo jį užmušti. Tada Povilas išvyko pas pagonis į savo gimtinį miestą Tarsą, paskui buvo atkviestas į Sirijos Antijochiją, kur buvo didelė krikščionių Bažnyčia. Čia jis buvo pašvęstas vyskupu — apaštalu.

Povilas — vyskupas

Povilas buvo mažo ūgio, bet didelės dvasios žmogus. Didi jo buvo Jėzaus meilė. Todėl nenuilsdamas jis dirbo, kad išplatintų Kristaus mokslą. „Visiems norėjo jis visa daryti“, kad Išganytojo mokslas būtų priimtas. Jis jautė savy ypatingo patraukimo skelbti Evangeliją kultūringoms Vidužemių pajūrio tautoms. Tuo reikalu iš Antijochijos jis atliko tris dideles misijų keliones.

Pirmosios misijų kelionės (45—48 m.) tikslas buvo Kipro sala. Čia atvertė romėnų valdžios vietininką Sergijų Povilą. Paskui apaštalas nuvyko į M. Aziją. Listroje išgydė raišą gimusį, ir daugelis pagonių priėmė krikščionybę. Bet žydai sukilo prieš jį ir vos neužmušė akmenimis. Todėl Povilas, įsteigęs daugelį Bažnyčių ir parūpinęs joms vyresniųjų (vyskupų ir kunigų), sugrįžo atgal į Antijochiją, padaręs apie 2.000 klmt. kelio. Iš čia greit išvyko į apaštalų susirinkimą Jeruzalėj.

Pirmoji misijų kelionė

Antroji misijų kelionė

Antrosios kelionės (51—54 m.) tikslas buvo Korintas. Išvykęs iš Antijochijos, Povilas pirmiausia aplankė M. Azijoj įsteigtas Bažnyčias, jas prižiūrėdamas ir supažindindamas su apaštalų nutarimais. Trojoje Povilas turėjo regėjimą. Prieš jį stojo makedonietis ir reikalavo eiti į Europą. Povilas tuo balsu sekė. Pilypuos, Makedonijos mieste, pirmiausia pradėjo mokyti, bet buvo suimtas, išplaktas ir į kalėjimą uždarytas. Čia atvertė kalėjimo prievaizdą ir visą jo namą. Paleistas iš kalėjimo, per Tesalonikus atėjo į Graikiją. Atėnų areopage pasakė garsią kalbą apie „nežinomąjį Dievą". Dijonizas iš areopago atsivertė. Maža sulaukęs pasaulio išminčių pritarimo, atėjo į prekybos miestą — Korintą. Čia išbuvo 18 mėnesių ir įsteigė žymią krikščionių Bažnyčią. Laivu per Efezą atvyko į Jeruzalę, o iš čia grįžo į Antijochiją, padaręs apie 2.500 klmt. kelio.

„Nežinomasis Dievas"

Trečioji misijų kelionė

Trečiosios kelionės (55—58 m.) tikslas buvo Efezas. Iš Antijochijos Povilas ir šį kartą aplankė M. Azijoj įsteigtas Bažnyčias. Dvejiems metams jis sustojo svarbiam prekybos ir susisiekimo mieste Efeze. Jo veikimas čia buvo labai vaisingas — įsteigė gausią ir paveikslingą Bažnyčią. Iš čia parašė daug laiškų. Iš Efezo atlankė Makedonijos ir Graikijos Bažnyčias. Per Miletą jūrių keliu atvyko į Jeruzalę. Čia jo laukė nelaisvė. Į savo nuolatinę vietą — Antijochiją, jau nebesugrįžo.

Povilo suėmimas

Jeruzalės Bažnyčios nariai ir jų vyskupas Jokūbas jaunesnysis Povilą sutiko labai džiaugdamiesi. Tačiau žydai, kurie žinojo apie tautų apaštalo veikimą M. Azijoj, sukėlė prieš jį audrą. Povilą apkaltino, kad jis skatinąs žydus nesilaikyti Mozės įstatymo. Už tokį nusikaltimą jis turėjo būti užmuštas akmenimis. Iš žydų rankų jį išvadavo romėnų šimtininkas. Mirties jis išvengė tik todėl, kad buvo Romos pilietis. Tačiau Cezarėjoje buvo kalinamas dvejus metus. Vėliau pats šaukės imperatoriaus teismo. Po ilgos ir pavojingos jūrių kelionės Povilas pasiekė Romą. Čia jis gyveno ne kalėjime, bet sergstimas vieno kareivio privatiškame bute, kaip paprastai kalindavo Romos piliečius, prirakindami ranką kalinamojo prie kareivio rankos. Galėjo pas jį net kiti atsilankyti. Taip išsipildė jo ilgas troškimas apaštalauti romėnų valstybės sostinėje. Po dviejų metų Povilas gavo laisvę ir daug atvertė pagonių.

Didi Dievo garbė ir uoli Kristaus meilė skatino Povilą atlikti naujas misijų keliones. Dabar jis vyksta į Ispaniją. Paskui aplanko anksčiau įsteigtas Bažnyčias Kretoje, Korinte, Efeze,

Milete, Trojoj, Makedonijoje. Išgirdęs apie kruviną krikščionių persekiojimą Nerono laikais, skubėjo į Romą, kad krikščionis stiprintų jų tikėjime. Mirė kankinio mirtimi tą pačią dieną, kaip ir Petras, Romoj. Tik jam, kaip Romos piliečiui, buvo už miesto kardu nukirsta galva. Povilo mirtis

Povilas parašė labai gražia kalba 14 laiškų, stiprindamas savo pakrikštytųjų tikėjimo dvasią. Šie laiškai yra Naujojo Testamento dalis. Jie rodo autoriaus nenuilstamą darbštumą, gyvą tikėjimą ir begalinę Kristaus nukryžiuotojo ir prisikėlusiojo meilę. Viename laiške savo darbą ir vargus pats taip nusako: „Nuo žydų gavau penkis kartus po keturias dešimtis kirčių be vieno; tris kartus buvau rykštėmis plaktas, kartą akmenimis muštas, tris kartus nukentėjau, laivui sudužus, naktį ir dieną plūduriavau atviroje jūroje, dažnai būdavau kelionėse, patyriau pavojų iš upių, galvažudžių, tautiečių, pagonių; buvo pavojų miestuose, tyruose, jūrose, tarp netikrų brolių; buvo pavojų, vargą ir skurdą kenčiant, dažnai budint, alkį ir troškulį patiriant, dažnai pasninkaujant, šaltį kenčiant ir nuogam esant“ (2 Kor. 11, 24—27). Povilo laiškai

Kiti apaštalai.

Apie kitų apaštalų gyvenimą yra labai maža istorijos žinių. Jie skelbė Evangeliją daugiausia rytų šalyse: Arabijoj, Etijopijoj, Indijoj, Skituose, Partuose. Visi apaštalai mirė dėl Kristaus kankinių mirtimi. Tik Kristaus mėgiamasis Jonas mirė savo mirtimi.

Jonas apsiėmė globoti Motiną. Matyt, jis dėl to ir paliko Jeruzalėje iki Josios mirties (apie 45 m.). Jis apsigyveno Efeze, matyt, nuo Jeruzalės sugriovimo laikų ir vadovavo M. Azijos Bažnyčioms. Jis sutelkė aplink save daug mokinių, kurių žymiausias Polikarpas, tapęs Smirnos vyskupu. Apie 95 m. Jonas buvo ciesoriaus Domicijano atvežtas į Romą ir įmestas į verdančio aliejaus katilą. Stebuklingai išlikęs gyvas, buvo išsiųstas į Patmos salą. Čia jis parašė savo Apokalipsį. Domicijanui mirus (96 m.), sugrįžo į Efezą ir čia parašė savo Evangeliją ir laiškus. Jis kovojo su pirmaisiais klaidatikiais gnostikais, nikolajitais ir kt. Mirė, sulaukęs žilos senatvės, 100 ar 101 metais. Apokalipsis

Jokūbas jaunesnysis, Kristaus pusbrolis yra krikščionių žydų apaštalas Palestinoje. Petrui apleidus Palestiną, Jokūbas paliko čia Jeruzalės vyskupu ir vyriausiu autoritetu. 62 metais buvo apkaltintas, kaip įstatymo priešas ir sinedrijos nuteistas mirti. Jis buvo nuo Bažnyčios laiptų nuverstas, sumuštas akmenimis ir vieno milų vėliko su velke pribaigtas.

Likusieji apaštalai po Kristaus į dangų įžengimo pasiliko Palestinoje apie 12 metų ir tik vėliau išėjo skelbti linksmos naujienos „visoms tautoms". Matas dar Palestinoje parašė savo tikintiesiems Evangeliją aramėjų kalba, bet Bažnyčioje buvo greitai vartojamas graikiškas vertimas. Andriejus veikė Skituose, Tomas — Partuose, Bartolomėjus — Arabuose, Pilypas — Frygijoj, Motiejus — Etijopijoj, Judas Tadas — Sirijoj, Arabijoj ir Mezopotamijoj, Barnabas — Italijoj. Barnabas, kaip ir Povilas, buvo tikras apaštalas. Pradžioj jis dirbo kartu su Povilu Antijochijoj, vėliau su Jonu Morkum Kipro saloj, iš čia perėjo visą Italiją; Milane ir Brescijoj įkūrė vyskupijas.

Krikščionių mokslo plėtimasis už Palestinos ribų

Artimiausieji apaštalų mokiniai.

Trečios Evangelijos ir Apaštalų darbų autorius

Lukas, gydytojas iš Antijochijos, nuo antros kelionės buvo uoliausias Povilo bendradarbis. Jis, ką girdėjęs iš Povilo, parašė vieną (trečią) Evangeliją ir apaštalų darbus.

Jonas Morkus, Barnabo pusbrolis, pradžioj dirbo kartu su Barnabu, vėliau su Petru. Ką iš Petro girdėjęs, parašė vieną Evangeliją.

Titus dirbo pradžioj Krėtos saloj, vėliau Dalmacijoj. Timotėjus buvo Efezo vyskupas po Povilo mirties.

§ 6. BAŽNYČIOS AUGIMO PRIEŽASTYS IR TRUKDYMAI.

Krikščionybė apaštalų, jų padėjėjų ir jų mokinių per kelias dešimtis metų buvo išplatinta po visą tada žinomą pasaulį. Greito krikščionybės išsiplėtimo priežastys glūdi iš dalies pačioje krikščionybėje, iš dalies palankioje aplinkoje.

Išvidinės priežastys

Išvidinės priežastys, glūdinčios pačioj Evangelijoj, buvo šios:

Tikėjimo dieviškumas

1. Dieviškumas krikščionių religijos, kuri pirmoj eilėj suteikė stabmeldybės pažemintiems luomams, moterims ir ver-

gams, suraminimą ir išgelbėjimą. Jų daugumas greitai ir priėmė krikščionybę. Tačiau ne tik nemokytus, bet ir išmokslintų žmonių protus krikščionių mokslas labiau patenkino, kaip svyruojanti, dažnai pati sau prieštaraujanti pagonių pasauližvalga. Krikščionybėje žmogus pažino savęs vertą tikrą žmogaus orumą: ir kūdikis, ir moteris, ir vergas atgavo savo, kaip žmogaus, teises.

Kūdikis atgavo savo teises

Pirmiausia kūdikis atgavo savo žmogiškas teises. Romoj ir Graikijoj teisės leido tėvui kūdikį užmušti. Kristus glaudė prie savęs kūdikius. Kūdikis gavo naujos vertės, jis stropiai auklėjamas.

Moteris sulaukė tinkamos pagarbos

Ir Graikijoj, ir Romoj moteris turėjo maža pagarbos. Persiskyrimai būdavo dažni. Anot Senekos, Romos ponios skaitė savo metus pagal turėtus vyrus. Pasklido žinia iš Nazareto apie apreiškimą Marijai. Dievo pasiuntinys kalbas su moteriške. Kristus kalba su samariete aukštais, kilniais klausimais, moters Jį seka, kryžiaus kely taip pat matom moterų, Kristus atsikėlęs ir moterims pasirodė. Kristaus moksle moteris turi tokią pat sielą ir tokį pat atsakingumą, kaip ir vyras. Moters pagarba padidėjo ir dėl poligamijos uždraudimo.

Vergai atgavo žmogiškas teises

Krikščionybė grąžino vergams žmonių teises. Romėnai jų turėjo tūkstančius. Kas norėjo būti „padorus“ žmogus, turėjo turėti mažiausiai 10 vergų. Net Platonas ir Aristotelis pripažįsta vergiją. Ponas su vergu galėjo pasielgti, kaip su savo daiktu. Krikščionybei visi žmonės lygūs, visi turi tą patį Tėvą ir Atpirkėją. Bet krikščionybė neuždraudė vergijos.

Toks uždraudimas būtų buvęs neįvykdomas. Milijonai vergų laisvi iš karto! Tai būtų tas pat, jei dabar fabrikantai paleistų visus darbininkus. Krikščionybė auklėjo vergų laikytojus ir vergus. Ir jau pradžioj daugelis vergų buvo paleidžiami ir į laisvę išperkami.

Amžina laisvė

2. Krikščionybė patenkino ne tik proto reikalavimus, bet ir širdies: ji mokė susitaikyti su Dievu ir žadėjo amžiną, laimingą gyvenimą.

Papročių kilnumas

3. Krikščionių darbų ir gyvenimo papročiai, kurie buvo jų švento tikėjimo vaisius, stebindavo stabmeldžius. Jų skaistumas, artimo meilė atkreipdavo pagonių dėmesį.

4. Krikščionių tikėjimo gilumas ir kankinių tvirtumas kitatikiams darė gilaus įspūdžio ir juos patraukdavo į krikščionių Bažnyčią.

Stebuklai

5. Ženklai ir stebuklai, kurie visur buvo gausūs, skelbiant Evangeliją. Jie privertė susimąstyti apie aukštesnę skelbiamojo mokslo prigimtį.

Išviršinės priežastys

Prie šių, pačioj krikščionybės esmėj glūdinčių palankių momentų prisidėjo ir tų laikų palankios išviršinės aplinkybės:

Stabmeldybės sunykimas

1. Pagonių dievų kultas jau buvo beveik visur atgyvenęs dalykas. Išlavinti pagonys jau netikėjo gana neaukštai stovėjusiu doros atžvilgiu dievų pasauliu, net ir pati liaudis iš jų juokėsi. O žmonėse buvo ilgimasi ateisiančio Atpirkėjo. Kai pasirodė Evangelijos pamokslininkai, stebuklais sutvirtindami savo dievišką pasiuntinybę, naujas mokslas daugumai turėjo patikti.

Patogus susisiekimas

2. Greitas susisiekimas tarp plačių vienos valstybės sričių (pav., iš Neapolio į Aleksandriją plaukdavo tik 9 dienas); buvo viena valstybė, netrukdydavo sienos; didesniuose susisiekimo centruose atsirado ir pirmosios krikščionių Bažnyčios.

Karo žygiai

3. Dideli karo žygiai, kuriuose dalyvaudavo ir krikščionys kariai, skelbę krikščionybę barbarams, ypačiai šiaurėje;

Graikų kalbos išsiplatinimas

4. Graikų kalbos ir kultūros išsiplatinimas tarp pagonių sukėlė filosofinį ir religinį sąjūdį, kuris ruošė dirvą krikščionybei priimti;

5. Pagonys į krikščionybę žiūrėjo, kaip į žydų sektą, ir todėl ji buvo globojama tų įstatymų, kuriais žydai naudojosi.

6. Pagaliau žydų diasporos lengvino apaštalams keliones: diasporose Evangelijos skelbėjai rasdavo prieglaudos.

Prietarai

Be šių palankių aplinkybių ir priežasčių krikščionybė sutiko nemaža ir kliūčių. Giliai įsišakniję prietarai ir netikėjimas, krikščionybės dogmos ir paslaptys, protu nesusekamos, griežtas reikalavimas valią palenkti doros dėsniams, skaistybės ir klusnumo dorybėms, nežiūrint į luomą, amžių, lytį, tautybę. Ir šios visos aukos turėjo būti aukojamos nematomų būsimųjų gėrybių dėliai, ne kartą išsižadant dabartinių gėrybių, net gyvybės.

Magija

Stebuklams prieš statė tariamus pagonių stebuklus ir orakulus arba stebuklus aiškino, kaip magišką meną. Griežta moralė daugeliui įvarė baimės ir sulaikė nuo naujo tikėjimo priėmimo. Kryžiaus religija žydams buvo papiktinimas, pagonims paikybė (1 Kor. 1, 23). Jie negalėjo suprasti, kad svetimšaliams, neišlavintiems, vergams gali būti prieinamos tos pačios religinės tiesos, kaip ir piliečiams, išmokslintiems, laisviems.

Kas skelbė tą mokslą? Ne mokslo vyrai, ne pagarsėję vadai, bet neturtingi žvejai, bemoksliai, atėjūnai iš žydų žemės.

Ir nežiūrint į visa tai, per tokį trumpą, bet pilną persekiojimų laiką toks didelis pasisekimas! Jau senieji Bažnyčios rašytojai — Klementas Aleksandrietis, Origenas, Laktancijus, Euzebijus ir kt. laikė tai krikščionybės dieviško kilimo išrodymu. Krikščionybės pasisekimas

II SKYRIUS

Bažnyčia persekiojimų laikais

§ 7. PERSEKIOJIMŲ PRIEŽASTYS.

Stebuklingai greitai augo jauna Bažnyčia. Trumpu laiku atsirado krikščionių visuos plačios Romos imperijos miestuos (nuo Lamanšo iki Indijos, nuo Tiuringijos miško iki aukštutinio Egipto). Azijoj ir Afrikoj net gausiau buvo krikščionių, negu Europoj. Aleksandrijoj ir kituos Afrikos miestuos trečiam amžiuj gyventojų daugumas buvo krikščionys. Bažnyčia greitai augo, ir persekiojimams vykstant. Armenija su savo karalium apsikrikštijo apie 300 metus. Edesa Sirijoj su savo kunigaikščiu apsikrikštijo apie 200 metus. Krikščionių mokslą priėmė vyrai ir moterys, pirkliai ir kariai, tarnai ir vergai. Kristaus bažnyčia išaugo panašiai, kaip garstyčių grūdas iš mažiausio diego tvirtu medžiu, kuris dar audros turėjo būti išmėgintas, turėjo iškęsti žiaurų Romos valdžios persekiojimą. Bažnyčios išaugimas

Pradžioj pagonys krikščionybę buvo palikę ramybėj. Bet kai krikščionybė apėmė plačius visuomenės sluoksnius, pagonių valstybė pradėjo ją persekioti. Tas persekiojimas tęsės daugiau, kaip du šimtus metų (64—313). Tarp atskirų persekiojimų buvo ilgesnė ar trumpesnė pertrauka, ramybės laikas.

Persekiojimo priežastys iš dalies buvo viešoji opinija, iš dalies romėnų valstybės valdžia.

Viešoji opinija. Pradžioj į krikščionis buvo žiūrima kaip į žydų sektą. Veikiai tokia pažiūra pasikeitė neapykanta. Krikščionių religija mokytiems pasirodė kaip prietarai, o krikščionys jiems rodėsi, galį pridaryti visokių kvailysčių. Krikščionis kaltino, kad jie savo susirinkimuose kūdikius žudą, paleistuvauja; jiems prikaišiojo ateizmą, nes jie nepripažino jokių regimų dievų. Žmonių neapykantą dar pakurstydavo pagonių ku- Krikščionių kaltinimas

nigai, filosofai ir žydai, kurių reikalus krikščionybės platinimasis paliesdavo. Apkaltindavo krikščionis net dėl tokių gamtos nelaimių, kaip Tiberio išsiliejimas, žemės drebėjimas.

Nesilenkimas dievams

Romėnų valdžia ir subruzdo prieš krikščionis, nes šie negarbino romėnų valstybės dievų. Stabmeldybė buvo romėnų valstybinė religija. Krikščionys, atsisaką nusilenkti tėvynės dievams, buvo apšaukiami valstybės priešais.

Majestoto įžeidimas

Krikščionys ir romėnų imperatoriui nepripažino reikalaujamos dieviškos garbės ir buvo kaltinami majestoto įžeidimu.

Įstatymų pritaikymas

Valdžia išleido įstatymus, draudžiančius krikščionims jų „burtus", slaptas draugijas ir susirinkimus. Už burtininkavimą ir majestoto įžeidimą buvo skirtos didžiausios bausmės: „Niekingesnius žmones žvėrims atiduoti arba gyvus sudeginti, kilmingesnes galvas nukirsti". Be to, ir turtas būdavo konfiskuojamas.

Persekiojimo galima skirti 2 periodus: pirmu periodu (iki Decijaus) krikščionys buvo persekiojami, remiantis bendrais valstybės įstatymais, draudžiančiais slaptas tikybas ir susirinkimus, antru periodu (nuo Decijaus) buvo išleisti specialūs krikščionims persekioti ediktai. Atskiri persekiojimai savo apimtimi ir žiaurumais buvo labai įvairūs, nes vienus suruošdavo imperatorius, antrus valdininkai, trečius liaudis. Tie, kurie persekiojami daug kentėjo ar net mirė, likdami ištikimi savo tikėjimui, vadinami kankiniais (martyres = liudininkai, kad jų tikėjimas tikras).

§ 8. PERSEKIOJIMŲ EIGA IKI DECIJAUS LAIKŲ.

Neronas (54—68).

Persekiojimo akstinas

Progą persekioti davė Romos gaisras 64 m. Staiga užsidegė cirkas, ir ugnis išsiplėtė po visą miestą. Du trečdaliai miesto sudegė. Gaisras siautė 9 dienas. Daug žmonių žuvo liepsnoje, nes miestą padeginėjo įvairiose dalyse. Liaudis įtarė Neroną miestą padegus. Iš tikrųjų Neronas, artisto drabužiais apsitaisęs, gėrėjosi „gražia liepsna", dainavo ir vaizdavosi Trojos žuvimą. Neronas, matyt, norėjo sunaikinti ugnimi senų, siaurų gatvių Romą, kad pastatydintų naują miestą. Kad nukreiptų nuo savęs žmonių pyktį, suvertė visą kaltę krikščionims.

Prasidėjo persekiojimas ir baudimas. Bausmės žiaurios: nukryžiavimas, galvos nukirtimas, atidavimas laukiniams žvė-

rims ir neroniški fakelai (krikščionys, derva aplieti, prie stulpų šalia takų pririšti, naktį turėjo šviesti, Neronui pasivaikščiojant ar per lenktynes). Persekiojimo žiaurumai

Žuvusių skaičius buvo didelis. Žymiausios aukos — Petras ir Povilas Romoje ir Gervazas su Protazu Milane. Vėliau Neronas buvo apšauktas tėvynės priešu, atstatytas nuo sosto ir baigė savo gyvenimą nusižudydamas. Aukos

Domicijanas (81—96).

26 metus buvo ramybė. Domicijanas Flavijus paskutiniais dvejais savo valdymo metais pradėjo persekioti. Domicijanas sau reikalavo dieviškos garbės, kurios krikščionys jam negalėjo parodyti. Tada jis įtarė, kad tarp krikščionių yra sosto pretendentas. Taip pat kaltino, kad krikščionys esą ateistai, neigią dievus. Persekiojimo priežastys

Aukų buvo daug, ypačiai iš kilmingųjų. Tacitas sako, kad Domicijanas buvo žiauresnis už Neroną. Jis džiaugės iš kankinių kančių, jų turtus atimdavo, nepagailėjo net savo artimų giminių nukankinti, pav., savo pusbrolį konsulą Flavijų Klemensą. Domicijanas buvo kardu nudurtas vieno savo tarno. Domicijono beširdiškumas

Trajanas (98—117).

Trajanas buvo geras valdytojas. Prie jo Romos valstybė pasiekė plačiausių ribų. Jis buvo įsitikinęs, kad Romos valstybės tvirčiausia atrama yra pagonių religija. Todėl jis išleido įstatymą, uždraudžiantį slaptas draugijas. Tas įstatymas palietė ir krikščionis, nes jų susirinkimai būdavo slapti.

Progą persekioti krikščionis davė jaunesniojo Plinijaus, Bitinijos vietininko, paklausimas: „Kas atsitiko? Krikščionys dažniausiai nekalti, tik neįprastus prietarus išpažįsta. Jų skaičius yra toks didelis, kad dievų šventyklos paliko be lankytojų, aukurai stovi be aukų“. Toliau Plinijus klausė: ar užtenka tik krikščionio vardo, kad būtų bausti, ar reikia jį pagauti nusikaltusį, ar reikia atleisti tam, kuris gailisi, ar reikia vykdyti anoniminius nusiskundimus krikščionimis. Imperatorius atsakė, kad krikščionio vardo užtenka jam bausti, anoniminius skundus palikti be vaisių, atsimetę nuo krikščionybės nėra baudžiami. Šiuo Plinijaus laiškas

Trajano nuostatai

Trajano dekretu buvo nustatyta elgimosi su krikščionimis norma visam 200 metų iki 250 m. Valstybė savo iniciatyva jų neieško, gavus skundą, baudžia, skundikas turi išrodyti kaltę, kitaip pats baudžiamas už šmeižimą.

Trajano darbą tęsė kiek švelniau jo įpėdiniai Hadrijanas ir Antoninas Pijus.

M. Aurelijus (161—180).

Persekiojimo priežastys

M. Aurelijus buvo vienas kilnesnių Romos imperatorių. Tačiau pats buvo stoikas, todėl krikščionybę laikė savo sistemai priešinga religija. Be to, liaudis ėmė kaltinti krikščionis dėl nepasisekusio karo ir siaučiančio maro. Daug krikščionių kraujo buvo išlieta šio imperatoriaus laikais. Provincijų vietininkai parodė krikščionims visą savo neapykantą, ir buvo patenkintas jų troškimas — įsigyti juo daugiau pinigų.

Persekiojimo būdai

Persekiojimo būdai buvo tie patys, kaip ir anksčiau; prisidėjo tik viešas išgėdinimas. Lijone 177 m. pagonys vergai kankinamiems savo ponams krikščionims pripasakojo kvailiausių nesąmonių ant jų Viešpaties. Pagonys įsiveržda vo į krikščionių butus ir išsinešdavo, ką rasdavo. Galijoj krikščionys gatvėje vietininko ir žmonių buvo išjuokiami. Tas persekiojimas ypač siautė Romoj, Azijoj ir Galijoj. Romoj nukankintas filosofas apologetas Justinas, Galijoje pirmas Lijono vyskupas Potinus, Pergamone vyskupas Karpus, dijakonas Papylus.

Septimijus Severas (193—211).

Pradžioj Septimijus Severas buvo krikščionybei palankus. Krikščionis vergas Prokulis jam susirgusiam gyvybę išgelbėjo. Todėl jis laikė jį iš dėkingumo, nors ir krikščionį, savo rūmuose. Tik 202 m. jo pažiūros pasikeitė: jis išleido griežtą įstatymą, kuris draudė pereiti į krikščionybę. Nesilaiką įstatymo pajuto žiaurią priespaudą. Daugiausia aukų krito Afrikoj. Žymesnės aukos: Leonidas Aleksandrijoj, vyskupas Irenėjus Lijone, Perpetua ir Felicija Kartaginoj.

Maksiminas Trakietis (235—238).

Per dvi dešimtis su viršum metų imperatoriai buvo tolerantai arba palankūs krikščionybei. Maksiminas pradėjo perse-

kioti, bijodamas krikščionių keršto, nes jis buvo nužudęs krikščionims palankų imperatorių Aleksandrą Severą. Maksiminas ypačiai naikino kunigus. Jis sakydavo: „Aš noriu piemenis užmušti, tada kaiminė pati išsisklaidys“. Kunigų užmušinėjimas

§ 9. SISTEMATIŠKAS PERSEKIOJIMAS.

Decijus (249—251).

Iki šiol buvo persekiojama be griežto plano. Decijus įvedė sistemą. Jo planas buvo toks. Krikščionių nereikia naikinti, žudyti, nes valstybė liks be gyventojų, tik reikia sulaikyti masių atsivertimas. Jo edikte nutarta, kad darbas turi prasidėti tą pačią dieną visoj imperijoj. Krikščionys ieškomi, įtariamieji turi prie komisijos pagonišku būdu aukoti, Kristaus nustatyta formule išsižadėti. Tokie paleidžiami laisvi. Pabėgusių nuo bandymų turtas konfiskuojamas. Neuolūs valdininkai persekiotojai smarkiai baudžiami. Decijaus nuostatai

Neatsimetusiems nuo krikščionybės skirtos didelės fizinės kančios. Kankinių gyvybę norėjo pratęsti, kad kančias padidintų. Dažnai iš budelių kankinius atimdavo, ir kai jų žaizdos užgydavo, vėl atiduodavo kankinti. Jei tas nepadėdavo, būdavo ištremiami sunkiems darbams. Kodėl Decijus persekiojo krikščionis ir taip žiauriai? Jis persekiojo ne todėl, kad būtų buvęs žiaurus ir trokštų mirties, kaip Neronas ir Domicijanas, bet jis buvo įsitikinęs, kad krikščionybė su pagoniška valstybe absoliutiškai nesutaikomi dalykai, kad ji yra didžiausias valstybės priešas. Mieliau, sakė jis, pakęsčiau antrą imperatorių Romoj, kaip popiežių! Krikščionybė ir pagoniška valstybė

Savo gudriu persekiojimu Decijui pasisekė dalį krikščionių priversti atsisakyti nuo krikščionybės. Krikščionys, pabūgę kančių, atstojo nuo tikėjimo arba pirkosi raščiukus, kad aukojo pagonių dievams. Tačiau daug buvo ir aukų. Svarbesnės aukos: Romoj nukankintas popiežius Fabijonas, Antijochijoj — vyskupas Babylas, Tyre — Origenas, Sicilijoj — Agota.

Valerijanas (253—260).

Valerijano ediktas

Valerijanas pabaigoj savo viešpatavimo, egiptiečio burtininko Makrijano paskatintas, ėmė persekioti krikščionis. Jis išleido du ediktus. Pirmuoju uždraudė krikščionims susirinkti pamaldoms, jų susirinkimo vieta — katakombos turėjo būti atimtos, ir įsakė kunigus ir vyskupus, jei jie neaukos dievams, ištremti. Tuo būdu, atimdamas kunigus ir panaikindamas aukojimo vietas, imperatorius tikėjosi sunaikinsiąs krikščionybę. Veltui! Kunigai ir liaudis liko ištikimi!

Antruoju ediktu, daug žiauresniu, įsakė kunigus, dievams neaukojančius, tuoj nužudyti. Jei krikščionys valdininkai neatsisako nuo savo tikybos, tai atleidžiami, ir jų turtas konfiskuojamas; jei dar jie palieka užsispyrę, tai turi būti nuteisti sunkiems darbams.

„Baltoji masė"

Persekiojimas itin siautė Afrikoj ir Romoje ir baigėsi tik prie jo įpėdinio Galijeno. Afrikoj tais laikais buvo garsi „baltoji masė". 153 krikščionis sumetė į negesintų kalkių duobę ir čia juos sudegino. Kartaginos vyskupui Kiprijonui buvo nukirsta galva. Jis buvo turtingos senatorių šeimos kilimo, anksčiau pagonis, iškalbos profesorius. Kai jo galva nukrito, krikščionys su skarelėmis skubėjo to mielo kankinio kraujo bent kiek paimti. Romoj kilniausia auka buvo Laurencijus, popiežiaus Ksisto II dijakonas. Pretorius pareikalavo iš jo parodyti Bažnyčios turtus. Laurencijus išsiprašė tris dienas. Tuo laiku jis išdalino pinigus ir brangenybes vargšams. Sužinojęs pretorius įsiuto. Laurencijus buvo sudegintas ant įkaitintos geležies.

Laurencijaus mirtis

Dioklecijanas (284—305).

Paskutinis ir pats žiaurusis persekiojimas buvo Diokleciano laikais. Jis ilgą laiką (284—303) buvo krikščionims palankus. Jo rūmuose daug kambarinių ir prievaizdų buvo krikščionių. Net jo žmona Prisca ir jos duktė buvo krikščionės. Jis leido krikščionims bažnyčias statyti. Išdygo graži bažnyčia prieš pat Diokleciano rūmus Nikomedijoje. Aleksandrijos vyskupas pasakė: „Mūsų imperatorius (Dioklecijanas), kuris dar nekrikščionis yra". Buvo laukiama jo viešo perėjimo į krikščionybę.

Atsitiko visai priešingai. Dioklecijanas, kurstomas savo draugo, žiauraus imperatoriaus Galerijaus, tapo žiauriausias

persekiotojas iš visų Romos imperatorių. Keturi persekiojimo ediktai rodo jo žiaurumą. Pirmasis ediktas įsako krikščionių bažnyčias sunaikinti, šventas knygas sudeginti, krikščionims vergams atima teisę būti išperkamiems. Antrasis ediktas įsako krikščionių bažnyčių viršininkus kalinti ir versti pagoniškas aukas aukoti. Trečiasis ediktas įsako tuos, kurie dievams aukoja, išlaisvinti, o tuos, kurie atsisako, iki mirties kankinti. Ketvirtasis leidžia visiems be skirtumo krikščionims pasirinkti atsiskyrimą nuo krikščionybės arba kankinio mirtį. Diokleciano ediktai

Kaip šie ediktai buvo vykdomi? Tas parėjo nuo imperatorių ir jų valdininkų. (Dioklecijanas suskirstė valstybę į dvi dalis, kiekvienoj daly buvo po imperatorių ir jo padėjėją, pats pasiėmė Rytus). Švelniai persekiojimas ėjo vakarinėj dalyje, kurią valdė Konstancijus Chloras. Jis liepė tik knygas sudeginti dėl akių, esą jis Dioklecijano ediktus vykdąs. Širdyje Konstancijus Chloras buvo krikščionims palankus, savo tarnams net savo rūmuose Tryre leido turėti krikščioniškas pamaldas. Ediktų vykdymas

Žiauriai vykdė ediktus pats Dioklecijanas. Puikią bažnyčią Nikomedijoje sugriovė, šventas knygas sudegino. Savo žmoną ir dukterį vertė atsimesti, krikščionis rūmų tarnautojus liepė iki mirties plakti arba pamažu ant ugnies kaitinti. Bet smarkiausiai ir žiauriausiai kankino imperatorius Galerijus, Dioklecijano įpėdinis, Rytuose. Tik per vieną mėnesį nukankino 15.000. Vėliau, pats pastebėjęs, kad tuo būdu kraštas tuštėja, krikščionių jau neužmušdavo, bet padarydavo luošus. Jis liepdavo išimti kelio kaulą ir išmušti akį, ir tokius išsiųsdavo į kalnus sunkių darbų dirbti.

Svarbesnės aukos buvo: Sebastijonas, imperatoriaus gvardijos prefektas, Romoj strėlėmis sušaudytas, Aleksandrijoj Katarina, prie rato pririšta, pagaliau jai galvą nukirto. Aukos

Konstancijaus Chloro sūnus Konstantinas pagaliau sustabdė krikšionių persekiojimą ir krikščionims leido laisvai išpažinti savo tikėjimą (Milano ediktas). Persekiojimų galas

§ 10. ŽYMESNIEJI KANKINIAI.

Ignacas iš Antijochijos.

Ignacas buvo apaštalo Jono mokinys ir bendradarbis, vėliau vyskupas Antijochijoj. Krikščionių persekiojimo metu, Tra- Ignaco sugėmimas

jano laikais, jis buvo suimtas ir įduotas imperatoriui, kuris tada buvo Antijochijoj. Trajanas nusprendė, kad Ignacas turįs Romos koliziejuj kautis su žvėrimis, kad taptų jų auka.

Kelionė į Romą

Vykstantį į Romą Ignacą sveikino daugelis M. Azijos bažnyčių, atsiųsdamos savo delegacijas. Atsidėkodamas jis parašė joms laiškų, kurie iki šiol yra išlikę. Gražiausias yra jo laiškas į romėnus. Jis prašo jų nedaryti žygių pas imperatorių, kad jis būtų išlaisvintas; jis turįs būti žvėrių sutriuškintas, kad taptų gryna Kristaus auka. Ignaco troškimas išsipildė. Jis buvo nuvežtas į Romą ir nuvestas į koliziejų.

Koliziejaus žaidimai

Koliziejus, kurio griuvėsiai dar ir šiandien riogso, buvo didžiulis apvalus teatras 188 metrų ilgumo ir 156 metrų platumo. Vidury buvo arena. Nuo jos ėjo suolų eilės, vis kildamos aukštyn. Koliziejuj patogiai galėjo sutilpti 60.000 žmonių. Pirmiausia arenoje pasirodydavo puikiai apsitaisiusių gladiatorių kuopa. Prieš imperatoriaus kėdę sustodavo ir pasveikindavo valdovą:

„Sveikas imperatoriau! Pasiruošę mirti tave sveikina!“ Paskui prasidėdavo kruvini žaidimai. Žmonės džiūgavo. Nuvargę pasitraukdavo gladiatoriai. Dabar į areną įvesdavo krikščionis. Atidarydavo narvus, kurie buvo apačioj sėdynių ir į areną urgzdami ir staugdami įbėgdavo tigrai. Žiūrėtojai nekantraudami laukia. Žvėrys puola beginklius vyrus ir moteris.

Ignaco mirtis

Viena tokių aukų 107 metais buvo Antijochijos vyskupas Ignacas. Melsdamasis šventasis laukė laukinių žvėrių, kitiems nepaprastai šaukiant iš džiaugsmo. Žvėrys jį taip apniko, kad tik didesnieji kietieji kaulai teliko.

Polikarpas iš Smirnos.

Polikarpas taip pat buvo apaštalo Jono mokinys. Pats apaštalas jį įšventino Smirnos vyskupu. 70 metų jis nenuilsdamas ganė savo aveles. Savo pamokslais ir pavyzdžiu jis atvertė daug kitatikių.

Kai Polikarpas jau turėjo apie 100 metų, prasidėjo smarkus Antanino Pijaus krikščionių persekiojimas. Ir Smirnoje daug krikščionių buvo suimta ir, jiems nenorint atsisakyt nuo savo tikėjimo, užmušta. Kai kartą vietos amfiteatre daug krikščionių buvo atiduota laukiniams žvėrims, žmonės suriko:

„Ieškokite Polikarpo! Jis kaltas, kad krikščionys atsisako aukoti dievams!“ Polikarpo suėmimas

Polikarpas tuo laiku, draugų verčiamas, slapstėsi kaime. Du jauni vergai kankinami jį išdavė. Kai atėjo jo suimti, liepė atėjusiems paruošti pietus ir išsiprašė vieną valandą laiko. Ją vyskupas praleido besimelsdamas. Paskui jį nuvedė pas vietininką. Šis geruoju prašė Polikarpą išsižadėti Kristaus. Polikarpas atsisakė: „86 metai jau tarnauju Jėzui Kristui. Jis man niekad nepadarė skausmo. Kaip galiu savo Karalių ir Atpirkėją įžeisti“.

Vietininkas grasino: „Aš turiu laukinių žvėrių, kurie tave suplėšys“. Senelis atsakė: „Leisk jiems ateiti“. Įpykęs vietininkas sušuko: „Tu niekini liūtus, tai liepsiu tave sudeginti!“ Polikarpas ramiai atsakė: „Toji ugnis greitai užges, o netikintiems yra ugnis, kurios tu nežinai, kuri tačiau niekada neužges. Yra tai amžina teisingumo ugnis“. Pasikalbėjimas su vietininku

Vietininkas tuojau liepė sukrauti laužą. Šventąjį uždėjo ant jo. Padegė malkas. Budelis kirto jį mirtinai. (156). Mirtis

Agnietė.

Agnietė buvo turtingos, garsios Romos giminės kilimo. Tėvai norėjo ją gerai išauklėti ir išleisti už vyro. Iš mažens ji pasižymėjo išmanymu, širdies grynumu ir gražumu. Dėl šių jos ypatybių vieno vietininko sūnus norėjo ją vesti. Bet ji atsisakė: „Jėzus — mano sužadėtinis. Jį myliu labiau už viską, jam liksiu ištikima“. Nei dovanos, nei grasinimai nesumažino jos Kristaus meilės. Agnietės kilmė

Vietininkas apskundė ją, kaip krikščionę, į teismą. Teisėjas sugalvojo pragarišką planą: jis nusprendė ją atiduoti į blogų žmonių draugiją. Tačiau ji meldės prie Angelo Sargo ir liko Kristui ištikima. Teisėjo sprendimas

Vėliau norėjo ją ant laužo sudegint, bet liepsna jai nieko nepakenkė. Tada vietininkas įsakė su kirviu jai galvą nukirsti. Jaunas amžius ir malonus veidas sujaudino žiaurų teisėją: „Ko lauki? Aš ilgiuos savo dangiško Sužadėtinio“ — ragino jį kankinė. Paskui pati palenkė savo galvą mirties smūgiui.

Po kelių dienų atėjo ant jos kapo pasimelsti jos draugė Emerentijana. Ši buvo dar ne krikščionė, bet rengėsi krikšty- Emerentijana

tis. Pagonys, pamatę ją klūpančią, užmušė akmenimis. Ji palaidota šalia šv. Agnietės. Ant jų kapo šiandien stovi graži šv. Agnietės bažnyčia.

§ 11. KANKINIŲ REIKŠMĖ BAŽNYČIAI.

Kankinių gerbimas

Krikščionys, kurie, neišsižadėdami tikėjimo, nustojo savo gyvybės, turtų ar laisvės, buvo ypatingai gerbiami. Tą pagarbą matome iš prašymo jų užtarymo, iš švenčių jų mirties dieną, iš įtaisymo koplyčių ant jų karstų ir iš rūpestingo saugojimo jų relikvijų. Kodėl kankiniai taip garbinami?

Bažnyčios istoriškumas

Kankinių mirtis aiškiai išrodė krikščionių tikėjimo teisingumą. Kristaus mirtis ir prisikėlimas, jo Bažnyčios įsteigimas yra išrodyti tiek tvirtai, kaip joks kitas istorinis faktas. Jei tik vieną faktą turėdami iš praeities, jau laikome patikimu dalyku, tai krikščionybei išrodyti, kad ji ne pasakos ir ne mitai, ženklų užtenka. Negalima istorijoje rasti kito tokio fakto, kuriam išrodyti būtų kentėję ir mirę per 300 metų įvairiuos kraštuos tokia daugybė įvairaus amžiaus, lyties, profesijos žmonių.

Kankinių mirtis geriausiai išrodė, kad Bažnyčia yra valdoma dieviškos jėgos. Negalima išaiškinti tik žmogaus pajėgomis tos religijos, kuri surado tiek žmonių, nesigailėjusių už ją savo gyvybės po tiek ilgų ir baisių kankinimų. Taip pat be Dievo įsikišimo neišaiškinamas ir tas faktas, kad Bažnyčia per tokį ilgą ir žiaurų persekiojimą, turėjusį, ypač nuo Decijaus laikų, aiškų tikslą sistematiškai krikščionybę panaikinti, ne tik nesunyko, bet, priešingai, pastoviai didėjo, sulaukdama vis naujų ir naujų narių.

Veltui stengiasi kai kas tuos išrodymus sugriauti, įžiūrėdamas kankinių mirtyje tik natūralų reiškinį. Jie sako: 1. kad kankinių buvo nedaug, 2. kad kankinių mirtis panaši į karių mirtį kovoje ir į kai kurių pagonių gyvybės nebranginimą, 3. kad kankiniai mirę pagauti fanatizmo.

Kankinių buvo daug

Kankinių skaičius buvo didelis. Tacitas rašo, kad Nerono laikais nukankinta mažiausiai 4000. Tik Romos katakombose jau surasta iki 10.000 kankinių. Marko Aurelijaus laikais skundų prieš krikščionis buvo tiek daug, kad teisėjai nespėdavo jų bylų spręsti. Raštuose minima, kad Decijaus persekiojimo laikais, kankinių buvo daugybė. Apie Diokleciano laikus rašoma, kad kardai atšipo ir lūžo nuo kankinių kūnų. Egipte

nuteisdavę kasdien po 30—60, kartais ir iki 100. Iš anksčiau aprašyto persekiojimo būdo galima spręsti, kad žuvusių skaičius buvo nemažas.

Kankiniai nebuvo fanatikai. Jie neieškojo savo naudos, nedegė pykčiu ir neapykanta prieš savo priešus, buvo nuolankūs, nusižeminę. Prieš fanatizmą byloja kankinimų ilgumas (per 300 metų entuziazmas nesumažėjo) ir žiaurumas. Tarp kankinių buvo net vaikų ir žilų senelių. Kankiniai ne fanatikai

Kankiniai ėjo mirti, ne kaip kareiviai, varu varomi į kovą, bet laisvai. Jie nedegė pagieža savo priešams, bet meldės už juos. Netiesa, kad krikščionys nebrangino gyvybės. Daugelis vengdavo kankinimų, slapstėsi, kol galėdavo. Kankiniai laisvai mirė

Kankinimo antgamtinį charakterį rodo ir jo nepaprasta įtaka, kuri pagonis priversdavo atsiversti, pav., atsivertimas Justino, Tacijano, daugelio teisėjų ir t.t.

§ 12. KATAKOMBOS.

Pagonys romėnai I amž. turėjo paprotį mirusiųjų kūnus deginti. Senų senovėje būta papročio ir laidoti lavonus žemėje. II ir III a. atgijo šis paprotys. Krikščionys sekė žydais. Jie laidojo lavonus žemėje. Šios krikščionių laidojimo vietos viduramžiais gavo katakombų vardą. Katakombų rasta ne tik Romos apylinkėse, bet ir prie Neapolio, Syrakūzų ir šiaurės Afrikoj. Sveikiausios išlikę ir geriausiai ištyrinėtos yra Romos katakombos, ypačiai šv. Kalikso ir šv. Sebastijono prie Apijos kelio, šv. Domicelės į rytus nuo šių ir šv. Priscilės miesto šiaurėje. Krikščionių laidojimas

Katakombos yra požeminių koridorių (4 metr. aukštumo ir 1 metr. platumo) tinklas. Vietomis koridoriai paplatėja; čia įrengtos koplyčios, įtaisyti altoriai. Jų iškasimas nebuvo sunkus, nes žemė ten susideda iš tufo (perdegusi žemė, menkai yra). Ir koridoriai, ir kambariai buvo skiriami numirėliams laidoti. Sienose iškasdavo skylių ir jose užmūrydavo numirėlius. Prie karsto galo yra užrašytas kankinio vardas ir indelis su jo kraujo liekanomis. Katakombų įrengimas

Paprastai buvo laidojama eilėmis, viena ant kitos. Tokių eilių esti po 4—5. Katakombos vietomis yra ne vieno aukšto, bet turi po kelis gilyn. Dideliems pavojams užėjus, katakom-

bose rinkdavosi ir pamaldoms. Taip pat čia slėpdavosi persekiojami popiežiai, kunigai ir pasauliečiai.

Katakombų tyrinėjimas

V amžiaus pradžioj nustota laidoti Romos katakombose. Tačiau dar ilgai kankinių kapai buvo lankomi, kol ilgainiui jų relikvijos buvo perneštos į Romos bažnyčias. Įėjimai į katakombas buvo užversti. Tik XVI a. buvo atrastos katakombos ir, ypačiai naujaisiais laikais, rūpestingai tyrinėjamos. Romos apylinkėje atrasta apie 30 katakombų. Jų koridorių ilgumą ištiesę gautume 900 kilometrų. Apie 5 milijonai tikinčiųjų čia rado paskutinę poilsio vietą.

Katakombos - krikščionių mokslo ir gyvenimo liudininkai

Katakombose daug galima rasti ženklų apie pirmųjų krikščionių tikėjimą ir gyvenimą. Koridorių ir kambarėlių sienos ir lubos yra papuoštos paveikslais. Paveikslai yra dažniausiai pamokamo pobūdžio. Kristus paprastai vaizduojamas, kaip geras piemuo, kuris mirusį ant savo pečių, kaip piemuo avį, neša į palaimintųjų būrį. Labai mėgiama vaizduoti paskutinė vakarienė; ant stalo valgis — duona ir žuvis, o aplinkui stovi pintinėlės su duona. Tikėjimą prisikėlimu vaizduoja Jonas, kuris buvo išimtas iš žuvies vidurių. Vanduo, kurį Mozė iš uolos išgauna, pavaizduoja malonių šaltinį, kurias Kristus tiekia per šv. Sakramentus. Trys jaunuoliai ugnies krosny yra krikščionių paveikslas; tie jaunuoliai kankinių mirtimi pergalės pasiekia. Apie 60 kartų randamas trijų karalių pavaizdavimas su jų dovanomis prieš Mariją ir kūdikėlį Jėzų. Dažnai užtinkamas ir Lozoriaus iš numirusių prikėlimas, Danielius liūtų urve, Izaoko auka.

Katakombų reikšmė

Paprasti katakombų paveikslai ir gausūs parašai moko mus, kad pirmieji krikščionys tą pat tikėjimą išpažino, kaip ir mes: jie tikėjo Kristaus dieviškumą, Eucharistiją, Mariją, kaip Dievo motiną, šventųjų už mus užtarymą, Petro primatą, pragarą, galią mūsų maldų už mirusius. Katakombų paveikslai ir parašai rodo mums, kad pirmieji krikščionys buvo tos pačios vilties gaivinami, kaip ir mes. Jie turėjo viltį, kad yra atpirkti, kad nuodėmės atleidžiamos, kad kūnas kelsis iš numirusių ir amžinai gyvens.

Katakombų palikimas

Katakombų laikus mums primena dažnai daromos po bažnyčiomis kriptos, rūsiai, kuriuose laidojama. Žvakės ant mūsų altorių ir relikvijos altoriuose primena mums tuos laikus, kada katakombų tamsumoje ant kankinių karstų buvo aukojama nekruvinoji šv. Mišių auka.

III SKYRIUS

Vidujinis Bažnyčios gyvenimas

§ 13. BAŽNYČIOS VALDYMAS (ierarchija).

Bažnyčios valdymas I a.

Bažnyčios ierarchija pirmame amžiuje buvo dar nenusistojusi. Kai kurios bažnyčios buvo valdomos tarybų, kurių nariai buvo apaštalų ar jų įpėdinių paskirti arba jie buvo žmonių renkami, tik apaštalų ar jų įpėdinių pašventinti. Buvo pirmame amžiuje ir tokių daug bažnyčių, kurias valdė vienas vyskupas. Šv. Ignacas (miręs 107) savo laiškuose rašo, kad krikščioniškosios bažnyčios vadovas yra vyskupas, kunigai ir dijakonai.

Kunigo darbas

Kunigai gyveno prie vyskupo bažnyčios. Jie padėdavo vyskupui ar pavaduodavo jį, žmones mokydami ar pamaldas atlikdami. Kunigų valdžia padidėjo, atsiradus parapijoms (IV amžiuje). Parapijos valdyti buvo pavedamos kunigams.

Dijakono darbas

Dijakonai buvo žemesni už kunigus. Jie vyskupo vardu krikštydavo ir dalindavo komuniją. Jie taip pat šelpė vargšus ir valdydavo bažnyčios turtą, per pamaldas tvarkos žiūrėdavo. Nuo 250 metų jiems renkami padėjėjai subdijakonai.

Dijakonės

Ligoniams slaugyti, kaliniams lankyti, moterims mokyti, padėti moteris krikštyti, buvo dijakonai moterys (dijakonės) jau nuo apaštalų laikų. Tokios galėjo būti pradžioje tik našlės, o paskui ir mergelės.

Dvasininkų pragyvenimo šaltiniai

Dvasininkai pragyvendavo iš tikinčiųjų aukų. Ypačiai kiekvienas stengėsi paaukoti pirmuosius savo laukų vaisius, pirmuosius gyvulėlius. Daugelis dvasininkų pragyveno, apaštalo Povilo pavyzdžiu, ir savo rankų darbu.

Celibato pradžia

Vyskupai, kunigai ir dijakonai neturėjo vesti. Jei jie vedę tapdavo dvasininkais, tai tokie pasilikdavo ir toliau. Su noru būdavo šventinami nevedę, nes Evangelija nevedusiems duoda pirmenybę (Mt. 19,12). Vakaruos jau nuo IV amžiaus susidarė paprotys, kad dvasininkai turi būti nevedę. Ir Rytuose, bent vyskupai, turėjo būti nevedę.

Metropolija

Atskiros bažnyčios jungėsi į didesnį vienetą, kurio priešaky buvo vyskupas metropolitas, gyvenęs to krašto svarbiausiame mieste.

Seniausios ir didžiausios apaštalų įkurtos bažnyčios savaime įgijo aukštesnės pagarbos ir valdžios. Jeruzalės bažnyčia buvo kaip ir motina visų Galilėjos, Samarijos ir Judėjos bažnyčių. Miestą išgriovus, ta garbė perėjo sostinės Cezarėjos bažnyčiai. Tokią pat galią turėjo Antijochijos bažnyčia Sirijoj. Aleksandrijos vyskupas turėjo teisę skirti vyskupus Egiptui, Libijai ir Pentapoliui. Panašiomis teisėmis naudojosi Romos vyskupas Vakaruose. Vadinasi, pradžioje buvo keturios patriarchijos: Jeruzalės (vėliau Cezarėjos), Antijochijos, Aleksandrijos ir Romos.

Patriarchija

Aukščiausios visoje Bažnyčioje valdžios jau pirmaisiais amžiais įgijo Romos vyskupas, kaipo šv. Petro įpėdinis. Šv. Ignacas Romos bažnyčią vadina pirmininkaujančia. Irinėjus, Lijono vyskupas (miręs 202 met.), sako apie ją, kad visos bažnyčios, visi tikintieji turi su ja jungtis dėl jos pirmavimo. Romoje buvo pasmerktos ir pirmosios erezijos: gnostikai Valentinas ir Marcijonas (apie 150 met.), prieš šv. Trejybę nusistatęs Sabelijus (200 met.). Kad Romos vyskupas buvo vyriausias, rodo ir tas faktas, kad apie 95 metus, kilus Korinto bažnyčioje nesantaikai, buvo kreiptasi į Romos vyskupą Klemensą, o ne į dar tebegyvenantį apaštalą Joną Efeze.

Romos primatas

§ 14. SAKRAMENTAI IR ŠVENTĖS.

Krikštas.

Bažnyčios nariu tapdavo per krikštą. Krikštijama buvo, tris kartus įmurdant į vandenį. Paprastai krikštydavo tik prieš Velykų ir Sekminių šventes. Krikšto tiekėjas buvo vyskupas, jam padėdavo kunigai, dijakonai, o moteris krikštijant — dijakonai moterys. Po krikšto užsivilkdavo baltus rūbus ir priimdavo sutvirtinimo sakramentą ir komuniją. Kūdikių krikštas iki III a. buvo retas atsitikimas, bet praktikuojamas jau nuo apaštalų laikų. Jau ir tada būdavo podžiai (krikštatėviai), kurie turėdavo pasirūpinti apkrikštytojo krikščionišku išauklėjimu.

Suaugusiųjų krikštas

Sutvirtinimas

Suaugusieji, prieš priimdami krikštą, turėjo prie jo pasiruošti. Tie, kurie norėjo priimti krikštą, vadinosi katechumenai, t. y., atsivertėliai, mokiniai. Jų pasiruošimas tęsdavosi, žiūrint persekiojimo aplinkybių, 2—3 metus. Būdami ka-

Pasirengimas krikštytis

techumenų mokykloje, dar negalėdavo dalyvauti visose krikščionių pamaldose, pav., šv. Mišių aukoj galėdavo dalyvauti tik iki Offertorium. Susipažinę su krikščionišku gyvenimu, dora, išmokę „Apaštalų Sudėjimą" ir „Tėve mūsų", katechumenai priimdavo krikštą.

Komunija.

Paskutinės vakarienės šventė apaštalų laikais būdavo susijusi su valgiu, vadinamu meilės valgiu (agape). Ji paprastai įvykdavo vakare, Kristaus paskutinės vakarienės pavyzdžiu. Agape buvo vienybės ir broliškos meilės simbolis, taip pat ji turėjo ir vargšų šelpimo tikslų. Krikščionims gausėjant, atsirasdavo nesusipratimų ir netvarkos. Todėl II a. pradžioje šv. Komunija buvo perkelta į ankstybą rytmetį. Meilės valgis (agape) dabar buvo nuo jos atskirtas ir tik retkarčiais valgomas. Vėliau tas valgis būdavo išdalinamas vargšams, ir agape visai nebuvo valgoma.

Agape

Paskutinės vakarienės šventę vadino Eucharistija, t. y. dėkojimu, nes jos svarbiausioji dalis buvo dėkojimo malda. Paprastai šv. Komuniją dalindavo sekmadieniais, tačiau Jeruzalės bažnyčioj kasdien nuo pat pradžių Komuniją buvo galima priimti. Nuo III a. visur įsigali paprotys kasdien dalinti šv. Komuniją. Visi dalyvaujantieji stengėsi priimti šv. Komuniją.

Eucharistijos dažnumas

Komuniją priimdavo tada abiem pavidalais. Vyskupas duodavo kiekvienam į dešinę ranką konsekruotos duonos ir visi gerdavo vyną iš vieno bendro kieliko.

Atgaila.

Krikščionybės pradžioj atgaila buvo labai griežta. Krikščionys žiūrėjo į save, kaip į šventųjų bendruomenę, ir nevertus narius šalino iš savo tarpo. Be slapto nuodėmių išpažinimo buvo ir viešas, ypač reikalaujamas trims nuodėmėms: atsisakymui nuo tikėjimo, moterystės išardymui ir užmušimui. Už šias nuodėmes buvo skiriama ir vieša atgaila, kuri dažnai, o pasikartojus — visuomet tęsdavosi per visą gyvenimą. Pasibaigus viešosios atgailos laikui, vyskupas paprastai didįjį ketvirtadienį ar penktadienį iškilmingai priimdavo atgailaujantį atgal į Bažnyčią.

Vieša atgaila

Siaučiant persekiojimams, atgailos laikas būdavo sutrumpinamas. Kankiniai turėjo teisę prašyti vyskupą dovanoti dalį ar visą viešąją atgailą. Iš čia atsirado atlaidai.

Nuo apaštalų laikų vartojami ir kiti sakramentai: paskutinis patepimas, moterystė ir kunigystė.

Literatūra: Česnys B., Krikščionių atgaila senovėje. „Tiesos Kelias" 1927 m. Nr. 5.

Pasninkas.

Savaitės pasninkai

Pirmaisiais amžiais tikintieji pasninkaudavo kiekvienos savaitės trečiadienį ir penktadienį iki trečios valandos po pietų. Be to, paskutinėmis dienomis prieš Velykas visai susilaikydavo nuo valgio ir gėrimo. Trečiame amžiuje įvestas visur 40 dienų pasninkas prieš Velykas, kurio anksčiau laikydavosi tik kai kurie Kristaus pavyzdžiu.

Gavėnia

Metų ketvirčių pasninkai

V amžiuje Romos Bažnyčioje įsigalėjo paprotys Sekminių savaitę, lapkritį ir gruodį po tris dienas per savaitę pasninkauti: trečiadienį, penktadienį ir šeštadienį. Iš čia pasiliko metų ketvirčių pasninkai.

Šventadieniai.

Sekmadienis

Norėdami atsiminti tą dieną, kada Kristus kėlės iš kapo, jau pirmieji krikščionys šventė pirmą savaitės dieną, sekmadienį. Krikščionys žydų kilimo švęsdavo sekmadienį ir šeštadienį.

Didžiosios šventės

Seniausios krikščionių šventės yra Velykos ir Sekminės. Velykos buvo švenčiamos pirmą sekmadienį po pavasario mėnulio pilnačio, o kančios atminimas — penktadienį prieš tą sekmadienį. IV a. pradžioj pradėta švęsti Kalėdų šventė, pirmiausia Vakaruose.

Kankinių atminimo šventės Vigilija

Be to, kiekviena bendruomenė švęsdavo savo kankinių mirties dieną ir prie jo kapo. Naktį prieš tokią šventę praleisdavo besimelsdami ir psalmes giedodami bažnyčioje. Iš čia būdėjimas — vigilija.

Bažnyčios namai

Bažnyčia tada būdavo paprastuose pasiturinčiųjų krikščionių namuose. Atskiri bažnyčių trobesiai buvo galima pradėti statyti, tik persekiojimams pasibaigus, nors kai kur ir III amžiuje buvo atskirų pamaldų namų.

§ 15. KRIKŠČIONIŲ GYVENIMAS.

Evangelijos mokslas ne tik buvo teoretiškai suprastas ir išpažintas, bet perėjo ir į praktišką gyvenimą. Krikščionys buvo tokie pat piliečiai, kaip žydai ir pagonys, ėjo tas pačias valstybės ir socialines pareigas. Tačiau krikščionių gyvenimo būdas ryškiai skyrėsi nuo anų. Krikščionys, gyvendami žemėje, siekė dangaus. Ta dvasia buvo persunkti jų papročiai, apsirengimas ir visas gyvenimo būdas.

Pagonių pasaulyje buvo tokių užsiėmimų, kurie krikščionims turėjo būti nepriimtini. Tie užsiėmimai buvo susiję su tarnavimu stabams arba doriniu ištvirkimu, pavyzdžiui, prekyba, teatrai, gladiatorių ir gyvulių imtynės ir pan. Neleistini užsiėmimai

Ką dirbdami krikščionys vis kreipdavos į Nukryžiuotąjį. Tertulijonas sako: „Kiekviename žingsnyje pareidami ir išeidami, apsirengdami, prausdamiesi, valgydami, miegoti rengdamiesi, trumpai sakant, bet kurį darbą atlikdami, spaudžiam kryžiaus ženklą savo kaktoje“. Tris kart per dieną buvo kalbama „Tėve mūsų“.

Nepaprasta buvo tarpusavio meilė. Procentu ėmimu negalima buvo išnaudoti vargo prispaustą brolį. Procentų ėmimas

Kryžiaus religijos sekėjams buvo priešingas noras puoštis, pav., akių, blakstienų ir plaukų dažymas, elegantiška barzdelė ir pan. Tačiau paprastas, su saiku, pasipuošimas buvo vartojamas. Tai išrodo katakombų radiniai: brangūs drabužiai, stikliniai, gintariniai ir perliniai apyrankiai ir karoliai, auksiniai auskarai, broškos, plaukams sagos iš dramblio kaulo ir t. t. Tinkamas poilsis, suteikiąs verto džiaugsmo, leidžiamas. Klemensas Aleksandrietis tiesiog skatina medžioti, žvejoti, ristis, sviedinį žaisti. „Tvarkingas jėgos miklinimas sveikatos sumetimais gražus ir vyriškas“. Papuošalai Poilsis

Krikščionys gerbė mirusio kūną, kaip buvusią Šv. Dvasios šventyklą, kuris garbingai kelsis iš numirusių. Todėl lavonas nebuvo deginamas, kaip pagonių, bet iškilmingai, su maldomis, palaidojamas. Laidojimas

IV SKYRIUS

Bažnyčios poleminė kova

§ 16. PIRMIEJI PAGONIŲ PRIEKAIŠTAI.

Kaip imperatoriai su kardu, taip pagonys rašytojai proto išrodinėjimais ir pajuoka stengėsi krikščionybę sunaikinti.

Celsiaus priekaištai

Platonikas filosofas Celsius apie 180 m. parašė „Tikrą žodį". Toje knygoje jis puola Kristaus asmenį, kad Dievas negalėjęs tapti žmogumi ir būti nukryžiuotas, kad savo išmintį Kristus pasisavinęs iš graikų filosofų, o burtų meno išmokęs iš egiptiečių.

Lukijanas Samostietis

Jo draugas satyrikas Lukijanas Samostietis (Sirijoje) savo veikaluose vaizduoja krikščionis, kaip fanatikus ir kvailius, pajuokia krikščionių artimo meilę, tikėjimą pomirtiniu gyvenimu. Be to, apie krikščionis skleista paskalų, esą jie bedieviai, garbiną asilo galvą, valgą užmuštus vaikus, naktimis suėję paleistuvauja.

Flavijus Filostratas

Priešingai pasielgė pitagorietis Flavijus Filostratas, Septimijaus Severo dvaro filosofas. Jam taip patiko Kristaus gyvenimas, kad jis savo romane, aprašydamas Apolonijaus Tijaniečio gyvenimą, atvaizduodavo jį labai panašų į Kristaus gyvenimą. Ta knyga turėjo parodyti, kad ir tarp pagonių yra tobulų žmonių.

Porfirijus

Dar labiau stengės su krikščionybe kovoti neoplatonikas Porfirijus. Jis norėjo surasti Evangelijoje prieštaravimų, legendų ir tat kėlė savo raštuose.

Tačiau krikščionys tų priekaištų ir išjuokimų nepabūgo: jie šventai laikė savo ir, kiek galėdami, gynėsi.

§ 17. PIRMOSIOS KLAIDATIKYSTĖS.

Sektų atsiradimas

Vos krikščionybė pradėjo gyventi, kaip atskiri asmens pradėjo krikščionių mokslą kraipyti ir klaidingų minčių skelbti. Jau apaštalai kovojo su kai kuriais klaidatikiais (eretikais, iš haeresis — partija). Iškreipimo pavojus krikščioniškai tiesai, laikui bėgant, vis didėjo, ir Bažnyčiai nuolat teko kovoti su klaidatikystėmis. Ilgainiui eretikai susirado sau šalininkų, ir susidarė sektos.

Gnosticizmas — žymiausia senųjų laikų erezija. Gnostikai (iš gnosis=įsigilinimas, pažinimas) atsirado I-me amžiuje, bet ypačiai paplito II a. Jie sumaišė krikščioniškas idėjas su Platono filosofinėmis ir su Rytų, ypačiai persų, religinėmis idėjomis ir tuo būdu norėjo sudaryti aukštesnę religiją. Jie pripažino dualizmą: gerą Dievą ir amžiną, blogą materiją. Kristus, jų supratimu, netapęs žmogumi, bet tiktai rodęsis žmogum. Dėl savo moksliškumo ši erezija išlavintiems krikščionims darė didelio įspūdžio. Gnostikų mokslas

Manicheizmas. Manichėjų mokslas yra gnosticizmui giminingas. Jis persų kilmės. Dualizmas čia dar labiau pabrėžtas. Manicheizmo įsteigėjas yra Mani. Jis pripažįsta du pradus: gerą ir blogą, Dievą ir šėtoną. Taip pat reikalauja susilaikyti nuo mėsos, vyno ir vedybų. Kokio didelio pasisekimo turėjo ši sekta rodo Augustino prisidėjimas prie jos jaunystėje. Manicheizmo mokslas

Sabelijanizmas. Šventos Trejybės paslapties aiškinimas apie antrojo amžiaus galą privedė prie įvairių klaidatikysčių. Sabelijus iš Libijos aiškino, kad vienos dievybės trys asmens yra ne kas kita, kaip trys įvairūs vardai vieno ir to paties dieviško asmens: Dievas Tėvas, Sūnus Atpirkėjas ir Šv. Dvasia. Sabelijus

§ 18. PIRMIEJI KRIKŠČIONIŲ RAŠYTOJAI IR APOLOGETAI.

Pirmieji krikščionių raštai buvo skiriami praktikos reikalams. Tai buvo apaštalų laiškai ir Evangelijos. Jie buvo per pamaldas skaitomi. To paties pobūdžio buvo seniausiųjų laikų raštai. Jų autoriai vadinami apaštališkais tėvais. Prie tokių rašytojų priklauso ketvirtasis popiežius Klemensas, kuris parašė kelis laiškus į tikinčiuosius. Antrasis Antijochijos vyskupas, Rytų metropolitas Ignacas, keliaudamas kentėti į Romą, išleido Smirnoje ir Trojoje 7 laiškus (Smirnos, Efezo, Filadelfijos, Trallės, Magnesijos ir Romos bažnyčioms), kuriuose tikinčiuosius perspėja nuo gnostikų klaidatikystės ir skatina klausyti savo vyskupų. Smirnos vyskupas Polikarpas taip pat laikomas apaštališkuoju tėvu, nes jis ir išleido keletą laiškų tikintiesiems. Apaštališkieji tėvai

Popiežius Klemensas

Polikarpas

Apokrifai

Šalia Naujojo Testamento pirmaisiais amžiais (II amž.) buvo parašyta apokrifų, netikrų evangelijų, laiškų, apokalipsių. Jie Bažnyčioje buvo kurį laiką vartojami. Apokrifų autoriai dažniausiai eretikai, todėl jie bažnyčios yra atmesti.

Apologetai. Antrame amžiuje Bažnyčios rašytojų uždaviniai pasikeitė. Krikščionybei reikėjo gintis nuo pagonių ir žydų užpuolimų. Jau buvo vyrų su filosofiniu ir literatūriniu išsilavinimu, kurie buvo priėmę krikščionybę. Jie leido apgynimo raštus, dažniausiai pasikalbėjimo, ar dialogo forma, ir todėl vadinosi apologetais. Rašė jie dažniausiai graikiškai. Jie skyrė savo raštus valstybės valdžiai, imperatoriams, apskritai pagonims, net atskiriems žinomiems asmenims.

Apologetai savo raštais išrodinėjo krikščionims daromų priekaištų neteisingumą, paneigė kaltinimą, esą krikščionybė priešinga valstybei, parodė pagonių tikėjimo niekingumą.

Justinas

Žymiausias apologetas buvo Justinas. Jis gimė Samarijoje iš pagonių tėvų, lankė įvairias filosofijos mokyklas, bet niekur nesurado tiesos. Susipažinęs su krikščionybe, jai skiria visą savo gyvenimą, būtent, gina jos mokslą. Mirė Romoj, kaip kankinys, M. Aurelijaus persekiojimo laikais. Parašė kelis ginamus raštus. Apologia maior parašė į imperatorių Antoniną, Romos senatą ir tautą, Apologia minor — į M. Aurelijų. Jo raštai patraukia skaitytojus. Juose matyti atviras autoriaus būdas, tvirtas tikėjimas galutiniu tiesos laimėjimu ir drąsa, skelbiant savo įsitikinimus. Didžiausias jo raštas — tai dijalogas su žydu Trifonu.

Minucijus Feliksas

Puikiu dėstymo menu pasižymėjo Minucijaus Felikso apologija — „Oktaviano“ dijalogas, parašytas apie 200 m. lotyniškai. Čia pasikalbėjimas vyksta tarp trijų draugų, vieno pagonio ir dviejų krikščionių.

§ 19. TREČIOJO AMŽIAUS RAŠYTOJAI.

Aleksandrijos mokykla

Pirmas pasaulinis krikščionių mokslas išsivystė III-me amžiuje. Jo centras buvo katechetų mokykla Aleksandrijoje, pirmoji krikščionių aukštoji mokykla. Jos vedėjas filosofas Klemensas iš Atėnų laikomas pirmuoju krikščioniu mokslininku. Jo įpėdinio Origeno (251 m. miręs) laikais mokykla pasiekė aukščiausios garbės. Jiedu krikščionybę stengėsi pagrįsti filosofiškai ir istoriškai.

Origenas.

Origenas kilęs Aleksandrijoj. Jo tėvas mirė kankinio mirtimi. Sūnui teko rūpintis motinos ir šeimos išlaikymu. Išėjęs Aleksandrijos mokyklą, tapo jos vedėju. Tai buvo mokyčiausias to laiko žmogus. Puikiai pažino šv. Raštą, tyrinėjo pagonių raštus, skaitė eretikų raštus, norėdamas išaiškinti jų klaidas. Parašė 8 knygas prieš klaidatikį Celsių. Stengdamasis pagonių mokslą suderinti su krikščionių tikėjimu, neišvengė klaidų, per daug pasidavė neoplatonizmui ir gnostikų įtakai. Todėl 231 metais jis buvo atskirtas iš Aleksandrijos bažnyčios. Gyveno Cezarėjoj. Čia įsteigė garsią Cezarėjos biblioteką, kuri buvo anais laikais didžiausia (apie 30.000 tomų). Mirė Tyre savo mirtimi. Prie šventųjų nepriskirtas.

Origeno gyvenimas

Origeno veikalai

Per visą savo gyvenimą parašė tūkstančius knygų. Jo knygų kitas per visą gyvenimą negalėtų perskaityti, anot Jeronimo. Tuose raštuose moksliškai aiškina krikščionių tikėjimo tiesas, gina jas nuo pagonių ir klaidatikių užpuldinėjimų.

Tertulijonas.

Gimęs Kartaginoj iš tėvo pagonio, centurijono. Jau vedęs priėmė krikščionybę. Jis negalėjo ramiai kęsti neteisingo elgimosi su krikščionimis ir stojo jų ginti. Jis savo raštuose peikia nedorą pagonių gyvenimą, parodo jų tikėjimo niekingumą, išrodinėja krikščionių skriaudas ir reikalauja jiems priklausančios teisybės. Buvo labai smarkaus ir griežto būdo. Tuo galima išaiškinti jo išklydimą — prisidėjimą prie montanistų sektos, garsios paviršutiniu gyvenimo griežtumu, mokiusios, kad Dievas neatleidžiąs kai kurių sunkiųjų nuodėmių.

Tertulijono išklydimas

Šv. Kiprijonas.

Kiprijonas, Tertuliono mokinys, buvo vienos Kartaginos senatorių pagonių šeimos sūnus. Vėliau tapo krikščioniu ir savo gimtojo miesto vyskupu. Savo didelius turtus išdalino vargšams. Dėl aukštos kilmės, didelio mokslo ir gailestingų darbų buvo gerbiamas ne tik krikščionių, bet ir pagonių. Maro metu jis šelpė apleistus ligonis, tiek krikščionis, tiek pagonis.

Kiprijono nuostatai

Decijui persekiojant krikščionis, Kiprijonas, nenorėdamas, kad Bažnyčia paliktų be ganytojo, ją valdė pasislėpęs. Jis išaiškino, kaip reikia elgtis su tais, kurie, pabūgę kančių smarkumo, buvo išsižadėję tikėjimo. Leido jiems sugrįžti atgal į tikinčiųjų draugiją, atlikus tik ilgametę, viešą, Bažnyčios skirtą atgailą. Parašė daug raštų lengva kalba. Vieną raštą pavadino „Apie katalikų Bažnyčios vienybę". Norint ją išlaikyti,

Raštai

sako jis, reikia visoms bažnyčioms klausyti vyskupo, sėdinčio Romoje, šv. Petro soste.

Valerijano persekiojimo laikais Kiprijonas buvo suimtas ir nukankintas. Į prokonsulo klausimą, kas esi, šaltai atsakė: „Aš esu krikščionis ir vyskupas". Savo budeliui įsakė užmokėti 25

Kiprijono mirtis

auksinius. Krikščionys vilgė skepetėles į jo kraują.

ANTRASIS PERIODAS

KRIKŠČIONYBĖS PERGALĖ. BAŽNYČIOS TĖVŲ LAIKAI

I SKYRIUS

Krikščionių tikėjimo laisvė

§ 20. KONSTANTINAS DIDYSIS.

Konstantino tėvai

Konstantinas 306 m. tapo vakarinės imperijos dalies valdovas. Jo tėvas Konstancijus Chloras, nors pagonis, krikščionims buvo palankus, net savo rūmuose leido krikščionių pamaldas; jo motina buvo šv. Elena, žemos kilmės, bet uoli krikščionė.

Jo auklėjimas

Sūnus buvo auklėjamas pagoniškai, bet tolerantiškoj aplinkumoj. Po savo tėvo mirties (311 m.) Konstantinas buvo pripažintas Galijos ir Italijos imperatorium. Tik Maksencijus Romoj, pagonių remiamas, jam priešinosi.

Konstantino laimėjimas

Konstantinas traukė į Romą prieš triskart didesnę savo priešo kariuomenę. Keliaujant vieną vakarą, anot Euzebijaus, pasirodęs Konstantinui danguje šviesus kryžius su parašu: „In hoc signo vinces" (tuo ženklu nugalėsi). Konstantinas padirbdinęs vėliavą su kryžiaus ženklu, kurią nešę kariuomenės priešaky. Romos apylinkėse Maksencijaus kariuomenė buvo visai nugalėta 312 m. Dar šiandien stovi triumfalinė akmeninė arka, Konstantino garbei pastatyta Romoje.

Kitais metais Konstantinas kartu su Licinijum, rytų imperijos dalies valdovu, išleido Milano ediktą, kuriuo krikščionybei pripažįstama laisvė. Krikščionys šiuo ediktu dideliai džiaugės. Milano ediktas leido krikščionims viešai išpažinti savo tikėjimą, atimtas turtas ir atimtos bažnyčios turėjo būti krikščionims gražintos, bažnyčiai pripažinta paveldėjimo teisė.

Milano ediktas

Priežastys, kurios vertė Konstantiną išleisti Milano ediktą, gali būti šios: jo palankumas krikščionybei; jis suprato, kad krikščionybė nėra valstybei nei priešinga, nei pavojinga; jis net manė, kad imperija bus vieningesnė, paremta galingu krikščionių tikėjimu. Konstantinas, išleidęs Milano ediktą, pats neapsikrikštijo, bet jau nedalyvavo pagoniškose kulto ceremonijose, nors sau ir buvo pasilikęs vyriausiojo kunigo vardą.

Milano edikto priežastys

Rytų imperatorius Licinijus paliko pagonis. Jis ėmė krikščionis spausti, šalinti iš valdžios vietų ir telkti pagonis prieš Konstantiną. Kova tarp abiejų valdovų įvyko 323 m. prie Bizantijos, kur Licinijus visai buvo nugalėtas, ir Konstantinas liko vienas plačios imperijos valdovas. Imperijos sostinę perkėlė į Bizantiją, tuo būdu Romoj popiežius galėjo laisviau veikti.

Konstantinas vis dažniau pasirodydavo, kaip Bažnyčios gynėjas. Jis leido daug gražių bažnyčių statyti Jeruzalėje, Romoj, Antijochijoje. Konstantinopolio vaizdas irgi keitėsi: čia statė krikščionių bažnyčių, paminklų, pagoniški ženklai nuo pinigų pranyko, pats ciesorius turėjo noro visus valdinius padaryti krikščionis. Pamažu buvo panaikintos kai kurios begėdiškos pagonių ceremonijos, valdininkams leista nedalyvauti pagonių kulte, pagonių maldyklos kai kur sugriautos. 321 metais valstybėje įvestas sekmadienio šventimas ir poilsis. Baudimo įstatymai liko humaniškesni. Panaikinta kryžiaus bausmė, reiškiant pagarbą Išganytojo mirčiai. 325 m. gladiatorių kovos buvo pakeistos sunkiais darbais.

Konstantinas Bažnyčios gynėjas

Tarpe žymių Konstantino nuopelnų Bažnyčiai yrá ir tamsių pusių. Nuo jo laikų prasidėjo cezaropapizmas, t. y. pasaulinės valdžios kišimasis į grynus bažnytinius reikalus. Vyskupai padaryti ir valstybės valdininkais. Senatvėje jis palaikė eretikus arijonius ir spaudė katalikus. Turėdamas jau 65 metus amžiaus, sunkiai susirgęs, apsikrikštijo. Sostinės perkėlimas į Konstantinopolį Bažnyčiai turėjo ir blogų vaisių. Konstantinopolis pradėjo lenktyniuoti su Roma. Tas privedė prie Rytų schizmos 1054 m.

Kryžiaus bažnyčia

Šv. Elena, Konstantino motina, padedama Jeruzalės vyskupo Makarijaus, atrado Kristaus kryžių. Tuoj vietoj šv. Elena pastatė gražią bažnyčią.

Literatūra: Malakauskis P., Krikščionijos laimėjimas 313 m. „Ateitis" 1913 m. 240 p.

§ 21. REAKCIJA PRIEŠ KRIKŠČIONYBĘ IR JOS GALUTINIS LAIMĖJIMAS.

Julijonas Apostata.

Nesutikimai tarp arijonių ir katalikų

Konstantino sūnaus Konstancijaus laikais klaidatikiai arijonys sukėlė didelius ginčus, ir krikščionys pasidalino į dvi dalis. Ciesorius Konstancijus buvo arijonis, todėl persekiojo katalikus. Vyskupus, kurie laikėsi katalikų mokslo, jis išsiųsdavo. Konstantinopoly buvo palikusi tik viena katalikų koplyčia. Atrodė, kad erezija galutinai įsiviešpataus, juo labiau, kad ir pagonys, ciesoriaus spaudžiami, laukė valandos, kada galės paimti valdžią į savo rankas. Pagonių valdovu tapo Julijonas.

Julijonas, Konstantino Didžiojo broliavaikis, buvo krikščioniškai išauklėtas, bet nebuvo susigyvenęs su naujos religijos dvasia. Užėmęs sostą, pradėjo kovą su krikščionybe, todėl vadinamas apostata (atsimetėlis). Jis įsakė atidaryti uždarytas pagonių maldyklas, pats uoliai dalyvavo jų pamaldose. Jis norėjo stabmeldybei įkvėpti naujos dvasios, įvesdamas kai kuriuos dalykus iš krikščionybės (giedojimą ir pamokslus).

Pagonių reakcija

Krikščionių Julijonas taip žiauriai nepersekiojo, kaip ankstybesnieji pagonys ciesoriai. Tačiau jis spaudė krikščionis kiek įmanydamas ir negynė jų nuo pagonių įsiutimo. Jis atleido krikščionis iš visų valdžios vietų, uždraudė jiems lankyti mokyklas, erzindamas juos, kad ir Kristus skelbė: „Palaiminti neturtėliai dvasioje".

Julijonas, būdamas palankus žydams, norėjo atstatyti Jeruzalės šventyklą. Gal būt, norėjo išrodyti ir Kristaus pranašystės netikrumą. Kai atkasė pamatus ir suvežė statybos medžiagą, „aplink pamatus kilo baisios liepsnos, žuvo darbininkai, vieta liko neprieinama, ir turėjo nuo sumanymo atsisakyti", — pasakoja pagonių rašytojas A. Marcelinus.

Julijonas valdė trumpai. Viename mūšy su persais jis buvo mirštamai sužeistas. Jam viešpataujant, pagonija dar kartą mėgino nuveikti krikščionybę. Buvo tai paskutinis stabmeldybės mėginimas. Julijono mirtis

Teodozijus Didysis.

Julijono įpėdiniai pripažino laisvę tiek krikščionių, tiek stabmeldžių tikyboms. Ciesorius Gracijanas išleido įstatymą, kuriuo buvo nustota mokėti iš valstybės iždo algas pagonių kunigams ir atimtos pagonių bažnyčių žemės.

Stabmeldystė nustojo buvusi Romos imperijoj viešpataujančių tikėjimu, bet buvo nedraudžiama. Tik Teodozijus Didysis liepė sugriauti stabmeldžių maldyklas ir visai uždraudė pagonių tikėjimo išpažinimą (391 m.). Nuo Teodozijaus laikų krikščionybė tapo valstybinė Romos imperijos religija. Krikščionybė — valstybinė religija

Stabmeldybė, kuriai tada priklausė, gal būt, beveik pusė imperijos gyventojų, smarkiai nyko. Sodžiuose, toli nuo didelių miestų, stabmeldybė laikėsi ilgiausiai (pagus — sodžius, pagani — pagonys = sodžiaus gyventojai). VI amž. pabaigoje stabmeldybė visai išnyko Romos imperijoje. Tai buvo didelis laimėjimas. Pagonija ilgiau negalėjo laikytis. Bet iš to buvo ir blogumų. Daug kas priėmė krikščionybę be išvidinio įsitikinimo, tik norėdamas įtikti karaliui ar gauti geresnę vietą. Stabmeldybės išnykimas

II SKYRIUS

Bažnyčios kova su klaidingais mokslais

Vos praūžė kruvinų persekiojimų banga, jaunoji Bažnyčia susilaukė naujų, dar pavojingesnių priešų, būtent, klaidatikių. Kai kurie asmens pagrindines krikščionybės tiesas savotiškai ėmė aiškinti. IV amžiuje ypačiai buvo ginčijamasi dėl šv. Trejybės paslapties (arijanizmas), V—VII a. dėl Kristaus asmens (nestorijanizmas, monofizitizmas). Šias erezijas skelbė filosofiškai išlavinti Rytai (graikai), tuo tarpu praktiški Vakarai (romėnai) ginčijosi dėl atpirkimo ir malonės (pelagijanizmas). Klaidatikystės

§ 22. ARIJANIZMAS.

Arijus, Aleksandrijos kunigas, paskelbė mokslą, kad Dievo sūnus yra Tėvo leistas kūrinys, ir todėl nėra amžinas, Arijaus mokslas

visagalis ir lygus su Tėvu. Jis yra Tėvo siųstas, tačiau savo veiklumu ir Dievo malone tiek ištobulėjo, kad pats tapo Dievas. Arijus šį mokslą skleidė ir už Aleksandrijos ribų ir rado nemaža pritarimo. Todėl imperatorius Konstantinas, susitaręs su popiežium Silvestru I, sušaukė pirmą visuotinį Bažnyčios susirinkimą Nicejoje 325 m., kuriame dalyvavo popiežiaus legatas ir 318 vyskupų.

Nicejos susirinkimas 325 m.

Nicejos susirinkime Arijaus mokslas buvo atmestas ir priimtas tikėjimas, kad Sūnus savo esme yra lygus su Tėvu. Arijus ir keturi vyskupai, kurie neatsisakė nuo klaidos, buvo suimti. Karščiausias tikėjimo šulas buvo Atanazas, tada dijakonas, vėliau Aleksandrijos vyskupas. Arijus buvo paskelbęs Sūnų Dievo leistu kūriniu ir nepripažino Jam dieviškos esmės. Susirinkimas išaiškino dėl Sūnaus: „Dievas iš Dievo, Šviesa iš Šviesos, tikras Dievas iš tikro Dievo, pagimdytas, ne leistas, lygios su Tėvu esmės".

Susirinkimo nutarimas

Arijonys nenutilo. Jie sukilo prieš Atanazą, kaip savo didžiausią priešą. Arijonis, vyskupas Euzebijus turėjo didelės įtakos Konstantinui ir paveikė jį, kad Arijų ir vyskupus tuojau išlaisvintų, o Atanazą ištremtų. Po Konstantino mirties, ciesoriaus Konstancijaus laikais, arijonys ypačiai pakėlė galvas. Katalikybė atrodė visai benykstanti.

Tačiau ilgainiui arijonys suskilo į grupes. Nuosakiausi vėl grįžo į katalikų Bažnyčią. 381 m. buvo sušauktas antras visuotinis susirinkimas Konstintinopoly galutinai ginčui baigti.

Konstantinopolio susirinkimas 381 m.

Taip pat šiame suvažiavime buvo paskelbtas Šv. Dvasios dieviškumas, nes Makedonijus, buvęs Konstantinopolio vyskupas, Arijaus klaidą pritaikė ir Šv. Dvasiai, kad ir Ji nesanti tikras Dievas.

§ 23. NESTORIJONYS IR MONOFIZITAI.

Vos Arijaus erezija buvo sustabdyta, Rytuose iškilo nauja dogmatinė kova. Kai kurie teologai klaidingai suprato Kristaus dieviškumą ir žmogiškumą. Nestorijonys labai pabrėžė skirtumą tarp dieviškumo ir žmogiškumo ir gavo du Kristaus asmenis. Eutichijaus šalininkai taip abu asmenis suplakė, kad liko tik viena Kristaus prigimtis (iš čia monofizitai, monos = vienas, fyzis = prigimtis).

Nestorijus

Nestorijus, nuo 428 m. Konstantinopolio patriarchas, mokė, kad Kristus pradžioje buvo tik žmogus, ir Dievas Jėzuje gyvenąs taip, kaip žmogus gyvena kieno namuose. Todėl jis teigė, kad Marijos negalima vadinti Dievo Motina.

Efezo susirinkimas 431 m.

Nestorijaus erezijai pasmerkti buvo sušauktas trečias visuotinis Bažnyčios susirinkimas Efeze 431 m. Čia nutarta, kad Kristus yra tik vienas asmuo, būtent, antrasis Dievo Asmuo. Jis turi dvi prigimtis, dieviškąją ir žmogiškąją, abi nesumišusios, bet ir neatskiriamai sujungtos. Dėl asmens vienumo galima pasakyti: „Dievo Sūnus kentėjo“, „Marija yra Dievo Motina“.

Dabartiniai nestorijonys

Nestorijonys rado prieglaudos Persijoj, kur dar ir šiandien žinomi chaldeiškų krikščionių vardu. Jų yra kelios dešimtys tūkstančių.

Eutichijus

Eutichijus, vienuolyno viršininkas Konstantinopoly, sumanė nestorijanizmui pasipriešinti. Jis tvirtino, kad žmogiškoji Kristaus prigimtis taip susijungus su dieviškąja, kaip pieno lašas, nukritęs į vandenyną. Todėl, joms taip susijungus, galima kalbėti tik apie vieną Kristaus prigimtį. Anot to mokslo, Kristus neturėjęs žmogaus prigimties, jausmų ir valios.

Kalcedono susirinkimas 451 m.

Šis mokslas buvo atmestas ketvirtame Bažnyčios susirinkime Kalcedone 451 m., kuriame dalyvavo 600 vyskupų ir kuriam pirmininkavo popiežiaus legatas. Popiežius Leonas I legatui įdavė laišką, kuriame buvo nuostabiai aiškiai išdėstytas katalikų mokslas apie Kristaus asmenį. Jį perskaičius, visi vyskupai vienu balsu sušuko: „Tai yra tėvų tikėjimas, apaštalų tikėjimas ir mūsų tikėjimas. Petras prabilo Leono lūpomis“.

Nei popiežiaus, nei susirinkimo nutarimai nepaveikė įsikarščiavusių eretikų. Ciesoriai pradėjo kištis į tikėjimo dalykus. Daugumą vyskupų vietų užėmė erezijos šalininkai. Konstantinopolio patriarchas Akacijus visai buvo atsiskyręs nuo katalikų Bažnyčios (Akacijaus schizma 484—519). Tik 519 m. popiežius Hormizda, padedamas ciesoriaus Justinijono, daugumą rytų vyskupų sujungė su Romos bažnyčia. Sugrįžtantieji turėjo pasirašyti, kad pasmerkia Nestorijaus ir Eutichijaus klaidas ir pasižada laikytis vienybės su popiežium.

Akacijaus schizma 484—519

Dabartiniai monofizitai

Kova su Eutichijaus mokslu tęsės dar šimtą metų. Ilgainiui liko monofizitai koptai Egipte, jakobitai Sirijoj ir armėniški krikščionys, iš viso jų yra 3—4 milijonai.

§ 24. DONATIZMAS IR PELAGIJANIZMAS.

Donatas

Donatas IV amž. mokė Kartaginoj, kad bažnyčią daro tik šventieji. Ta klaidatikystė plito visoj šiaurinėj Afrikoj. Čia jie turėjo savo vyskupus (Donatas ir buvo toks vyskupas). Jie reikalavo, kad Bažnyčia prašalintų iš savo organizacijos viešus nusidėjėlius; jie mokė, kad nusidėjėlių ir eretikų tiekiami sakramentai esą netikri.

Donatistų žiaurumas

Jų aklas fanatizmas siekė labai toli, pav., Hipone, kur Augustinas buvo vyskupas, jie nutarė katalikams duonos nekepti, ir naktį katalikų namus turėjo saugoti ginkluoti būriai, kad nepadegtų. Šimtą metų laikėsi ši erezija. Vandalų užpuolimas 429 m. padarė jai galą.

Pelagijus

Pelagijus, airis, vienuolis, gyveno Romoj, paskui persikėlė į šiaurinę Afriką, kur pradėjo skleisti savo mokslą. Gnostikai ir manichėjai mokė, kad žmogaus prigimtis esanti visai sumenkusi, žmogus nieko gero negalįs padaryti. Prieš juos stojo griežtos doros vienuolis Pelagijus. Jis skelbė, kad pirmųjų tėvų nuodėmė nesusilpninusi ir nepagadinusi žmogaus prigimties, todėl žmogui antprigimtinė Dievo malonė nebūtina. Jis mokė, kad Adomas prieš nusikalsdamas buvo toj būklėj, kurioj būna atėję į šį pasaulį kūdikiai, kad nuodėmė pakenkia amžinam gyvenimui, o krikštas amžinam gyvenimui nėra būtinas (Dievui regėti), kad žmogus gali be malonės visą Dievo įstatymą vykdyti ir būti palaimintas.

Kova su pelagijonimis

Su Pelagijaus klaidatikyste pirmas kovojo Hipono vyskupas Augustinas. Jis iš savo patyrimo žinojo žmogaus prigimties silpnumą ir Dievo malonės reikalingumą. Augustinas savo raštais išaiškino Bažnyčios mokslą apie malonės reikalingumą, pirmapradę nuodėmę, žmogaus prigimties sugedimą. Efezo susirinkimas 431 m. galutinai pasmerkė pelagijanizmą.

III SKYRIUS

Bažnyčios tėvai.

Rašytojai, kurie gyveno pirmaisiais krikščionybės amžiais ir pasižymėjo savo mokslu ir savo šventu gyvenimu, ir Bažnyčios tokie pripažinti, vadinasi Bažnyčios tėvai. Skiriami yra rytų (graikų) Bažnyčios tėvai ir vakarų (lotynų) Bažnyčios tėvai.

Rytų tėvai.

§ 25. ATANAZAS (296—373).

Antanazo gyvenimas

Atanazas gimęs Aleksandrijoj. Praleidęs kurį laiką dykumoje, nuo 328 m. buvo savo gimtinio miesto vyskupas. Jo visas gyvenimas yra glaudžiai susijęs su arijonių erezija. Atanazas laikomas „ortodoksijos tėvu"; kaipo toks, arijonių buvo labiausiai puolamas, šmeižiamas ir skundžiamas ciesoriui.

Bažnyčios mokslą gindamas, Atanazas buvo penkius kartus ištremtas. Keturiasdešimt penkis metus buvęs vyskupu, iš jų 18 metų buvo ištremtas. Imperatorius Julijonas išleido jam mirties dekretą už tai, kad drįsęs krikštyti aukštos kilmės graikes. Ir svetur būdamas, nenustojo raštais rėmęs Bažnyčios.

Atanazas, pergyvenęs visus savo persekiotojus, amžiaus gale sugrįžo į savo vyskupiją. Prieš mirtį galėjo pasidžiaugti, sulaukęs arijanizmo sunykimo. Jis parašė apologiją prieš pagonis, daug polemiškų raštų prieš arijonis, gilindamas Bažnyčios mokslą apie Trejybės paslaptį, atpirkimą. Jo raštai pasižymi kalbos aiškumu ir minties gilumu.

Jo raštai

§ 26. BAZILIJUS (330—379).

Bazilijaus gyvenimas

Bazilijus gimė Kapadokijoje, turtingų ir dievobaimingų tėvų šeimoje. Jis mokėsi Cezarėjos, Konstantinopolio ir Atėnų aukštose mokyklose retorikos, filosofijos ir medicinos. Būdamas Atėnuose, žinojęs tik du kelius: vieną į mokyklą, antrą į bažnyčią.

Sugrįžęs į savo tėviškę, Bazilijus mokė, kaip ir jo tėvas, retorikos. Tačiau greitai nusprendė pasitraukti iš pasaulio sūkurio. Norėdamas pažinti vienuolių gyvenimą, jis aplankė Sirijos ir Egipto dykumas, kur gyveno dideli atsiskyrėlių būriai. Jis įsitikino, kad ten geros tvarkos nėra.

Vienuolyno įsteigimas

Bazilijus suspietė aplink save vienuolių būrį ir parašė įstatus. Tų įstatų ir ligšiol tebesilaiko rytų Bažnyčios vienuolynai (bazilijonys). Išrinktas Cezarėjos vyskupu, Bazilijus parodė didelės drąsos gindamas Bažnyčią. Kai prefektas Modestas norėjo patraukti jį į arijonių pusę, gąsdindamas ištremsiąs, Bazilijus atsakęs, kad visas pasaulis yra jo tėviškė. Kai prefektas pagąsdino mirtimi, Bazilijus atrėžė: „Užmušdamas tiktai

gera man padarysi". — „Taip drąsiai su manim dar niekas nekalbėjo", — pasakė Modestas. „Tut būt, niekad nesusidūrei su vyskupu", — atsakė Bazilijus.

Bazilijaus reikšmė

Bazilijus parašė dvi knygas prieš arijonis, daug pamokslų, auklėjimo ir asketikos raštų. Savo iškalba jis yra lygus su garsiausiais visų amžių pamokslininkais. Jis daugiausia buvo praktikos veikėjas, vadinamas „romėnu tarp graikų". Įgarsėjęs labdarybe. Cezarėjoje pastatė daug namų pavargėliams. Sutvarkė liturgiją.

§ 27. GREGORIJUS NAZIANZIETIS (326—390).

Gregorijus gimė Nazianze, Kapadokijoje. Jo tėvas vėliau buvo tėviškės miesto vyskupas. Jautraus vaiko auklėjimas buvo pamaldžios motinos rankose. Aukštoje Cezarėjos mokykloje, Palestinoj, susipažino su Bazilijum, ir jiedu paliko geriausi draugai.

Gregorijaus būdas

Gregorijus savo būdu visai nepanašus į savo draugą Bazilijų. Jis nebuvo praktikos veikėjas, bet mokslišku tikėjimo tiesų išaiškinimu pralenkė kitus rašytojus ir teisingai vadinamas teologu. Bazilijus, tapęs Cezarėjos metropolitu, įšventino Gregorijų į vieno mažo miestelio (Sasima) vyskupus. Pakviestas buvo Gregorijus ir Konstantinopolio vyskupu, bet, kilus dėl to nesutikimams, atsisakė nuo tos vietos.

Gregorijaus raštai

Vengdamas pasaulio rūpesčių, Gregorijus didelę savo gyvenimo dalį praleido dykumuose. Baigė amžių savo tėviškėj, užsiimdamas rašymu. Pagarsėjo pamokslais. Jis paliko 45 dogmatinio poleminio pobūdžio kalbas. Žinomas ir kaip poetas, parašęs 500 dvasiškų giesmių.

§ 28. JONAS (343—404).

Jono Auksaburnio gyvenimas

Jonas, dėl gražios iškalbos vadinamas Auksaburniu, gimė Antijochijoje, turtingų tėvų šeimoje. Kaip ir kiti IV-ojo amžiaus Bažnyčios tėvai, jis apsikrikštijo tik suaugęs. Pirmiausia buvo advokatas, bet greitai atsidėjo šv. Rašto studijavimui ir asketiniam gyvenimui. Buvo įšvęstas kunigu. Kaip pamokslininkas, žinomas visame pasaulyje.

398 m. Antijochijos kalbėtojas buvo įšvęstas Konstantinopolio vyskupu. Jonas Auksaburnis, būdamas imperatoriaus

miesto vyskupu, pradėjo kai kurias reformas, norėdamas sutvarkyti supasaulėjusius kunigus, smerkė dvaro prabangą. Tuo savo žygiu užsitraukė didikų ir karalienės neapykantą ir buvo ištremtas iš Konstantinopolio. Tačiau į trečią dieną, gyventojams maištą pakėlus, buvo grąžintas.

Ramybė tęsėsi neilgai. Po 2 mėnesių Jonas buvo ištremtas į Armeniją. Kelionės ir nežmoniško kareivių su juo elgimosi nuvargintas, mirė.

Jono Auksaburnio raštai

Jonas Auksaburnis paliko daug raštų, ypačiai pamokslų. Labiausiai patraukdavo jo kalbos turinys. Kreipdavosi taip pat ir į klausytojų širdį bei protą. Jo pamokslai būdavę ilgi, trukdavę iki 2 valandų, bet nenuvargindavę, nes meistriškai buvę pagyvinti vaizdų ir palyginimų.

Vakarų tėvai.

§ 28. AMBRAZIEJUS (333—397).

Ambraziejus buvo Galijos prefekto sūnus. Po vyro mirties našlė su savo vaikais persikėlė į Romą. Ambraziejus, išėjęs mokslus, stojo į valstybės tarnybą — tapo Ligūrijos vietininku su gyvenamąja vieta Milane. 374 m. mirė vyskupas, arijonių šalininkas. Žmonės ir kunigai, susirinkę bažnyčioje, ginčijosi dėl įpėdinio išrinkimo. Ginčai buvo labai karšti, nes ir katalikų ir arijonių jėgos buvo lygios. Vietininkas atėjo padaryti tvarkos. Ir vienas vaikas suriko: „Ambraziejų į vyskupus!“. Žmonės karštai tam pritarė. Ambraziejus tada dar buvo katechumenas ir nenorėjo sutikti. Per aštuonias dienas apsikrikštijo ir priėmė visus šventimus. Išrinkimas buvo labai vykęs. „Ambraziejų išrinkus į vyskupus, visa Italija sugrįžo į katalikų tikėjimą“, — sako šv. Jeronimas.

Ambraziejus — valdininkas

Ambraziejus vyskupas

Pirmiausia Ambraziejus ėmėsi teologijos studijų, išstudijavo visus rytų tėvus, pradėdamas Klemensu Aleksandriečiu ir baigdamas Bazilijum. Gyveno labai griežtai ir visas pasiskyrė sielų reikalams. Savo turtus išdalino pavargėliams, o pats kasdien be šventadienių pasninkaudavo. Jo durys buvo visiems atviros ir nuolat užgultos pagalbos ieškančių. Jo garsas plačiai aidėjo visuos Vakaruos.

Kova su imperatoriene

Prieš Ambraziejaus tvirtumą ir didžią dvasią turėjo ir galingieji nusilenkti. Imperatorienė Justina norėjo vieną bažnyčią Milane atiduoti arijonims. Ambraziejus atsakė, kad vyskupas negalįs dalinti eretikams katalikų bažnyčių, ir dieną ir naktį liko su žmonėmis bažnyčioje, kol imperatorienė nuo savo sumanymo atsisakė. Imperatorius Teodozijus, kilus maištui, Tesalonikų teatre nužudė 7.000 žmonių (390 m.), ir kaltų ir nekaltų. Po kiek laiko ciesorius per Velykas buvo beeinąs į Milano bažnyčią; prie durų jį sutiko Ambraziejus ir pareikalavo pirmiau viešos atgailos. Ir Ambraziejus pasiekė savo — imperatorius Milano bažnyčioje išpažino savo nuodėmes ir, puolęs ant žemės, prašė pasigailėti.

Ambraziejaus raštai

Ambraziejus pasižymėjo savo mokslu ir buvo labai apsiskaitęs. Parašė daug raštų, pamokslų, laiškų. Buvo didelis praktikos žmogus. Jo didžiausia galia rėmėsi jo kilnia, savęs išsižadėjusia asmenybe. Garsus Ambraziejus ir savo pamokslais. Dėl jų iš dalies atsivertė šv. Augustinas. Jis palaikė ir tvarkė bažnytinį giedojimą. Patsai parašė giesmių.

§ 30. JERONIMAS (342—420)

Jeronimo gyvenimas

Jeronimas gimė Dalmacijoje, katalikų tėvų šeimoje. Mokėsi Romoj retorikos ir senovės klasikų. Lankė katakombas ir čia ištisas valandas mąstė apie krikščionių herojiškumą. Tų laikų papročių, keliavo po įvairius kraštus, pagilindamas mokslo žinias. Antijochijoj mokėsi graikų kalbos, Sirijos tyrumose, gyvendamas vienuoliškai, išmoko hebrajų kalbos, Konstantinopoly klausė garsiausio teologo Gregorijaus Nazianziečio. Grįžęs į Romą, buvo popiežiaus Damazo sekretoriumi. Vėliau persikėlė į Rytus gyventi. Apsigyveno su vienuoliais Palestinoje. Mokėsi aramaiškos kalbos, tyrinėjo šv. Raštą.

Jeronimas — kalbininkas

Jeronimas žinomas kaip mokslininkas, kalbų mokovas. Popiežius Damazas suprato, kad pagrindinė krikščionių religijos knyga — Evangelija turi būti patiekta gražia lotynų kalba. Tą didžiulį darbą atlikti jis paskatino Jeronimą. Jeronimas išvertė iš hebraiškos į lotyniškąją kalbą šv. Raštą, parašė sunkesniųjų jo vietų išaiškinimą. Pirmas parašė bažnytinės literatūros istoriją. Parašė raštų ir prieš eretikus.

Šv. Rašto vertėjas

§ 31. AUGUSTINAS (354—430).

Augustinas gimė Tagastėj, Numidijoje, tėvo pagonies ir motinos krikščionės šeimoje. Anksti neteko tėvo. Pamaldi motina atidėjo sūnaus krikštą, kad vėliau, geriau prisiruošęs, jį priimtų. Augustinas studijavo retoriką aukštojoj Kartaginos mokykloje. Čia jis ištvirko, motinos religijos priimti nenorėjo, perėjo į manichėjų sektą, nes jam atrodė, kad ji duodanti visišką tiesos pažinimą. Dešimt metų jis priklausė manichėjų sektai, bet pamatęs, kad jie maža ką teišmano svarbiausiais gyvenimo klausimais, atsitraukė nuo jų. Mokė retorikos Kartaginoje, Romoj, galop buvo pakviestas iškalbos profesorium į Milaną. Monika, rūpestinga, pamaldi motina, nuolat apverkdavo jo klaidas ir melsdavosi, kad jis atsiverstų.

Augustinas mokytojas

Augustinas Milane lankė Ambraziejaus pamokslus, pradžioj smalsumo sumetimais, interesuodamasis jų retoriška forma. Pamažu su žodžiais jo dvasią pavergė ir turinys. Vieną kartą jis, abejonių kankinamas, vaikščiojo sode ir išgirdo kūdikio balsą: „Imk ir skaityk! Imk ir skaityk!“. Jis parėjo į namus, atsivertė Naująjį Testamentą ir pataikė apaštalo Povilo laišką į romėnus 13, 13—14: „Elkimės padoriai, nepasiduodami apsirijimui ir girtuokliavimui, paleistuvavimui ir begėdystei, barniui ir pavydui, bet apsivilkite Viešpačiu Jėzumi Kristumi ir nesirūpinkite kūnu geiduliams patenkinti“. Nuo to momento prasideda naujas jo gyvenimas. Atėjo pas motiną ir pasipasakojo jai norįs visai pasišvęsti Dievo tarnybai. Tai buvo daugiau negu ji tikėjosi.

Augustino atsivertimas

Savo atsivertimą Augustinas pats savo „Išpažinimuose“ (Confessiones) aiškina, kad tai yra malonės, Ambraziejaus pamokslų ir šv. Rašto skaitymo vaisius. 387 m. jis apsikrikštijo. Grįžtant į Afriką, Ostijoje mirė jo motina Monika. Augustinas gyveno Afrikoj vienuoliškoje tyloje, užsiimdamas rašymu. Kai kartą atvyko į Hiponą, vietos vyskupas įšventė jį į kunigus, kiek vėliau paskyrė jį savo padėjėju. Vyskupui mirus, Augustinas liko jo įpėdiniu ir per 34 m. iki savo mirties valdė Hipono vyskupiją. Nenuilstamas jis kovojo su manichėjais, donatistais ir pelagijoniais.

Augustinas — vyskupas

Savo sielos gilumu ir kalbos tobulumu Augustinas pralenkė visus kitus Bažnyčios tėvus. Jo raštai padarė didelės įtakos visai Vakarų teologijai. Žymiausias jo veikalas „Apie Die-

Augustino raštai

vo karalystę“ (De civitate Dei), 22 knygos. Viso yra parašęs apie 223 knygas. Savo raštais turėjo įtakos ne tik savo amžininkams, bet ir viduramžiais ir naujaisiais laikais.

Referatai: I. Šv. Augustino gyvenimo tragedija, 2. Bažnyčios tėvų socialinės pažiūros.

Literatūra: Česaitis Ig., Šv. Augustinas ir jo dorovės mokslas. „Židinys“ XII t. 130 p.

Bernard L., Šv. Augustino gyvenimas. Vertė J. Keliuotis.

Augustinas, Išpažinimai. Vertė M. Vaitkus.

Ryan A. J., Ar Bažnyčios Šventieji Tėvai buvo socialistai? Vertė A. Vilimas. Kaunas, 1924.

IV SKYRIUS

Popiežiai.

Popiežių reikšmė

Jau nuo Petro laikų Romos vyskupais, arba popiežiais, remiasi Bažnyčios vienumas: jie yra tie kertiniai akmens, arba „uolos“, kuriais remiasi visas statinys. Persekiojimams pasibaigus, popiežiai galėjo daug daugiau viešai veikti. Kilus klaidingiems mokslams, popiežiai būdavo vyriausi tikėjimo saugotojai ir Bažnyčios vienybės gynėjai. Klaidatikiai Nestorijus ir Eutichijus, norėdami praplatinti savo mokslą, stengėsi išgauti iš popiežių pripažinimą. Į visuotinius Bažnyčios susirinkimus, kuriuose pats popiežius negalėjo dalyvauti, siųsdavo savo įgaliotinius. Susirinkimų nutarimai tol neturėdavo prasmės, kol popiežius juos patvirtindavo.

Žymiausi to laiko popiežiai buvo Leonas I ir Gregorijus I. Abu istorijoj pavadinti Didžiaisiais.

§ 32. LEONAS I (440—461).

Leonas I valdė Bažnyčią sunkiais laikais. Vakarų Romos imperija baigė irti. Jos griuvėsiuos kūrėsi germanų tautos. Bažnyčia buvo puolama įvairių klaidatikių, ypač tuo metu monofizitų. Tų sukrėtimų laikais Leonas liko tvirtas, parodė savo galią, kurios neparodė popiežiai, gyvenę prieš jį.

Romos gynėjas

Leonas I žinomas, kaip Romos gynėjas ir Vakarų kultūros išgelbėtojas. Hunų vadas Atila po Katalauno kautynių pasirodė su savo gaujomis Italijos pakraščiuose. Roma turėjo atsakyti už tai, kad romėnas Aecijus buvo Atilą nugalėjęs. Milanas ir Pavija jau buvo Atilos rankose. Imperatorius pasitraukė į Raveną. Kelias į Romą Atilai buvo atviras. Prie Mantujos iškilmingai stojo prieš gaujas popiežius Leonas. Trumpais žo-

džiais vyriausias kunigas prašo Atilą susitaikyti ir grįžti į savo kraštą. Atila paklausė, ir jo palydovai labai buvo nustebę.

455 m. pasirodė vandalų karalius Geizerichas iš Kartaginos su piratų laivais prieš Romą. Taip pat ir jam priešais išėjo Leonas. Tačiau ką jis laimėjo iš pagonio Atilos, to nesulaukė iš klaidatikio arijonio Geizericho. Popiežius tik įstengė pasipriešinti bažnyčių plėšimui ir kad gyventojų nežudytų. Geizerichas pagrobė ir septinrankę žvakidę, kurią Titas iš Jeruzalės buvo pargabenęs. Perkrautas grobio Geizericho laivas Viduržemio jūroj nuskendo.

Senovės kultūros saugotojas

Leono I veikimą ir susirūpinimą Bažnyčia gerai charakterizuoja jo 96 kalbos ir 140 laiškų.

§ 33. GREGORIJUS I (590—604).

Gregorijaus I gyvenimas

Grę g o r i j u s buvo Romos patricijų giminės kilimo. Trisdešimties metų jis buvo jau Romos pretorius. Tačiau ši vieta jo nepatenkino. Jis pardavė savo didelius turtus, įkūrė 6 vienuolynus Sicilijoje, savo namus Romoj pavertė benediktinų vienuolynu ir pats čia įstojo. Vieną kartą jis vergų aikštėje pastebėjo šviesius, tvirtus jaunuolius, kurie buvo parduodami. Į jo klausimą, iš kur jie esą, šie atsakė: „Mes esame anglai". — „Jūs turit būti angelai", — pasakė jis ir pats norėjo ten vykti, kaip misijonierius, bet buvo sulaikytas.

Katalikybės skleidimas

Būdamas popiežium, ypačiai atkreipė dėmesį į germanus. Jis užmezgė santykius su vesgotais Ispanijoje, kurie pamažu atsisakė nuo Arijaus klaidatikystės ir sugrįžo į katalikybę. Jam pasisekė apkrikštyti ir karingus langobardus. Jis vadovavo ir anglų atsivertimo darbui 596 m. Gregorijus I pasiuntė į Angliją benediktinų viršininką Augustiną su 40 vienuolių.

Gregorijaniškas giedojimas

Per tautų kilnojimąsi kai kuriose parapijose religinė dvasia sumenkėjo. Kad ją pagyvintų, Gregorijus I rūpinosi sudominti tiek dvasininkus, tiek tikinčiuosius pamaldų gražumu ir bažnytiniu giedojimu. Nuo jo laikų žinomas gregorijaniškas giedojimas.

Labdarybė

Gregorijus I rūpinosi ir vargšais. Romoj įsteigė prieglaudų ir mokyklų pavargėliams, švelnino vergų būklę, kasdien prie savo stalo maitino 12 vargšų. Jis irgi laikomas Vakarų Bažnyčios tėvu.

Gregorijus I Didysis yra tiltas iš senųjų amžių į viduramžius.

V SKYRIUS

Vienuolynai.

Vienuolynų vystymosi yra skiriamos trys stadijos: asketai, anachoretai, arba atsiskyrėliai, ir vienuoliai.

Asketai

Nuo pat Bažnyčios pradžios buvo pamaldžių vyrų ir moterų, kurie siekė krikščioniškosios tobulybės. Jie sekė Kristaus patarimais (Mat. 19, 21; Luk. 18, 18 ir t.). Jie atsisakė savo turtų, paliko šeimų nesudarę, pasiskyrė vargšams ir ligoniams globoti. Jie vadinami asketais, t. y. tobulybės siekiančiais.

Atsiskyrėliai

Atsiskyrėliai buvo tokie asmenys, kurie, pasišalinę nuo pasaulio triukšmo į tyrumas, skyrė savo gyvenimą Dievui ir savo sielai išganyti. Jie leido laiką melsdamies ir dirbdami. Pirmiausia jie pasirodė Egipte. Kad išvengtų persekiojimų, daug kas traukė į tyrumas, nes ne kiekvienas pajėgdavo iškęsti kankinimus. Decijaus persekiojimo laikais atsiskyrėlių buvo pilna Egipto tyruma.

§ 34. ANTANAS IR PACHOMIJUS.

Povilas iš Tebų

Atsiskyrėlių gyvenimo pirmataku laikomas Povilas iš Tebų (Egipto). Jo gyvenimas tačiau legendų papuoštas. Pirmaisiais vienuolynų steigėjais reik laikyti Antaną ir Pachomijų. Jiedu susistemino atsiskyrėlių gyvenimą.

Antanas

Antanas, pamaldžių ir turtingų tėvų sūnus, gimęs 251 m. Egipte. Dvidešimtų metų liko našlaitis. Per vieną pamokslą įstrigo į jo galvą žodžiai: „Jei nori būti tobulas, eik, parduok, ką turi, ir duok beturčiams, ir turėsi turtą danguje, paskui ateik ir sek mane“. Jis išdalijo turtus vargšams, aprūpino seserį ir pasitraukė į Egipto tyrumą. Čia praleido 20 m. uoloje. Budrumo ir griežtumo dėka jis nugalėjo visokias pagundas. Didesnę dalį nakties jis praleisdavo besimelsdamas ir budėdamas. Miegojo ant kietos žemės. Valgė kartą per dieną; jo valgis buvo duona ir vanduo.

Vienuolių darbas

Antano nuopelnas tas, kad jis išsimėčiusius atsiskyrėlius surinko ir apgyvendino kaimais, kurie vadinosi laurais, nes namai buvo statomi laurų vainiko pavyzdžiu. Čia jie gyveno

kiekvienas savo pirkelėje. Jie dirbo laukus, augino sodus, pynė pintines ir p. Antanas mirdamas turėjęs 6.000 mokinių.

Pachomijus

Pachomijus buvo gimimu pagonis, kareivis. Susipažinęs su krikščionybe, liko krikščionis ir atsiskyrėlis. Mirė 348 m.

Pirmas vienuolynas

Pachomijus yra pirmas pastatęs vienuolyną, kur vienuoliai gyveno bendrai po vienu stogu. Tas pirmas vienuolynas buvo pastatytas aukštutiniam Egipte, prie Nylo, 325 m. Tuoj turėjo 1000 narių. Penkto amžiaus pirmoj pusėj jo taisyklėmis gyveno 50.000 vienuolių.

Pachomijaus taisyklės

Pachomijaus taisyklės buvo labai griežtos. Vienuolis negalėjo būti kunigu, kad tarp jų neatsirastų pavydo, pasididžiavimo. Rankų darbai ir malda buvo paprasti užsiėmimai. Vakare kiekvienas perdėtiniams turėjo parodyti savo darbus. Į vienuolyną priimdavo po griežto trijų metų bandymo. Vienuoliai gyvendavo po tris celėje. Malda ir valgis buvo bendri. Valgydami galvas buvo apgaubę baltais lininiais kapucais, kad negalėtų vienas antro matyti. Prie stalo ir apskritai vienuolyne viešpatavo tyla.

Kapucai

§ 35. BAZILIJONYS.

Vienuoliai

Tikrieji vienuolynų kūrėjai buvo Bazilijus Rytuose ir Benediktas Vakaruose. Vyskupas Bazilijus, kurdamas vienuolyną, norėjo sustiprinti žmonių ir kunigų krikščioniškąjį gyvenimą, kad jie atsilaikytų prieš arijanizmą. Jo surašytos vienuolynui taisyklės, mažai tepakeistos, laikos ir šiandien. Jis daug dėmesio kreipė į trijų Evangelijos patarimų (paklusnumas, skaistybė, neturtas) išlaikymą. Vienuoliai daug meldžias; nuo 12 val. nakties iki 2 val. malda; nuo 5 val. iki 9 val. darbas; 9 val. šv. Mišios; paskui darbas iki 4 val. p. p.; 6 val. vakarienė ir malda iki 8 val.; vėliau miegas. Jie daug ir pasninkauja. Didysis pasninkas tęsės 8 savaites.

Bazilijus

Jo taisyklės

§ 36. BENEDIKTINAI.

Vakarų vienuolynų didžiausias reformatorius buvo Benediktas. Jo sudaryta sistema labai prigijo.

Benedikto gyvenimas

Benediktas (480—543) gimė Umbrijoj, aukštos kilmės tėvų šeimoje. Mokėsi Romoj. Jam nepatiko palaidas stu-

dentų gyvenimas, ir jis išėjo į Subiako mišką (į rytus nuo Romos), kad gyventų Dievui ir sielos labui. Čia jis gyveno uoloje, menkai dengėsi ir valgė. Netolimojo vienuolyno vienuoliai, atradę Benediktą, pasikvietė jį pas save. Jį išrinko savo viršininku. Benediktas įvedė vienuolyne griežtą drausmę. Vienuoliai buvo nepatenkinti ir norėjo jį nunuodyti. Benediktas vėl pasišalino į savo urvą. Pas jį susirinko daug mokinių.

Monte Kasino

Monte Kasino kalne, prie Neapolio, Benediktas įkūrė vienuolyną. Ant to kalno buvo dar garbinami pagonių dievai Apolonas ir Venera. Vietoj pagonių maldyklos išdygo krikščionių bažnyčia. Ant kalno pastatytas vienuolynas vyrams, pakalnėj — moterims. Moterų vienuolyną vedė jo sesuo šv. Scholastika.

Šv. Scholastika

Vienuolyno tikslai

Vienuolyno tikslas dvejopas — narių išganymas ir pasaulio tobulinimas natūralinėmis ir antprigimtinėmis priemonėmis. Natūralinės priemonės: teoretiškas ir praktiškas žemės darbo mokymas, jaunuomenės mokymas, globojimas mokslų ir menų. Antprigimtinės priemonės: pagonybės naikinimas germanų kraštuos ir krikščionybės plėtimas pavyzdžiu ir pamokslu.

Rankų darbas vienuolyne

Benedikto įstatai buvo ne tokie griežti, kaip bazilijonių. Benediktinų vienuolyno pagrindinis šūkis: „Melskis ir dirbk“ (Ora et labora). Kiekvienas vienuolis turėjo 7 val. per dieną dirbti rankų darbą. Jie dirbo laukų darbus, sausino balas, kirto miškus, mokė amatų, augino gyvulius, ypačiai raguočius. Kurie sugebėdavo, turėjo perrašinėti senovės rankraščius arba mokyti vaikus, nes prie kiekvieno vienuolyno buvo mokykla. Su saiku buvo leista vyno gerti. Nusikaltusiam vienuoliui buvo didelės bausmės: atskyrimas nuo kitų, kūno bausmė, prašalinimas iš vienuolyno.

Benediktiečių reikšmė

Miškų ir balų nusausinimu, mokslo ir meno globojimu šis ordinas nusipelnė amžinos garbės. Sunkiais tautų kilnojimosi laikais benediktiniečiai išsaugojo klasinės senovės kultūros vertybes. Iš benediktinų vienuolynų išėjo daug popiežių, vyskupų ir šventųjų.

II DALIS

Viduramžiai

PIRMASIS PERIODAS

NAUJOS TAUTOS PRIIMA BAŽNYČIOS MOKSLĄ. VIDURAMŽIŲ KULTŪRINIO PASAULIO SUSIDARYMAS

I SKYRIUS

Germanų ir slavų krikštas

§ 37. BAŽNYČIA IR EUROPOS TAUTOS.

Krikščionybę priima naujos tautos

Viduramžiais įvyksta didelių atmainų. Naujos Europos tautos (germanai, slavai, aisčiai) priima krikščionybę: Bažnyčios veikimo sritis išsiplečia į vakarus ir šiaurę. Krikščioniškoj senovėj Bažnyčia rado civilizuotas tautas su valstybine organizacija, turtinga literatūra, menu, mokslu (žydai, graikai, romėnai). Naujos Europos tautos gyveno savo kūdikystės dienas — jos turėjo būti išauklėtos. Jos pamažu priėmė krikščionybę, o kartu su ja ir graikų romėnų kultūrą.

Bažnyčios nuopelnai kultūrai

Bažnyčiai viduramžių pradžioj teko sunki ir reikšminga rolė: jos tų laikų veikimu remiasi visa mūsų modernioji kultūra. Per tautų kilnojimąsi buvo visa sugriauta, sunaikinta, pakeista; viena Bažnyčia išsilaikė. Jos prieglobsty išliko mums senovinio meno, mokslo, literatūros. Su visa energija Bažnyčia mokė žmones laukus sausinti, žemę dirbti, kėlė švietimą, steigė mokyklas; ji gynė skriaudžiamuosius, vergus, vargšus, kovojo su prietarais, kraujo kerštu. To vaisius — Vakarų tautos iškilo, pražydo jų literatūros, dora, menas, ypačiai architektūra, mokslas ir jo įstaigos, būtent, universitetai.

§ 38. GERMANŲ TAUTŲ KRIKŠTAS.

Gotai.

Gotai pirmieji iš germanų tautų apsikrikštijo. III amž. gotai nuo Elbės žiočių persikėlė prie Juodųjų jūrų, tarp Dunojaus ir Dono žemupių. Čia atsikėlę jau rado krikščionių ir kai kurie apsikrikštijo. Tačiau tikrasis jų apaštalas buvo Ulfila (miręs 383 m.), gotų didikas. Nuvykęs, kaip įkaitas, į Konstantinopolį, apsikrikštijo ir sugrįžęs skelbė krikščionybę savo krašte. Ulfila buvo jų vyskupas, sudarė gotų kalbos abėcėlę ir pirmas išvertė į gotų kalbą šv. Raštą. Gaila tik, kad gotų tarpe įsigalėjo Konstantinopoly tada vyravęs arijanizmas. Matyt, Ulfila Konstantinopoly prisidėjo prie arijonių erezijos.

Ulfila

Gotų kalbos pradžia

Iš gotų krikščionybė arijanizmo pavidalu plėtėsi tarp svevų, vandalų, langobardų, burgundų. Tik kiek vėliau, kai Arijaus erezija buvo nugalėta, katalikų mokslas pradėjo pamažu plėstis germanų tautose. Pirmieji iš germanų tautų katalikų tikėjimą priėmė burgundai (517), vestgotai (589).

Frankai.

Frankai užėmė žemes nuo Reino į vakarus iki jūrų vandenynų. Jiems buvo lemta tapti stipriausia tauta ir būti galingiausiu Bažnyčios gynėju pirmoj viduramžių pusėj. Frankai iš pat pradžios priėmė krikščionybę iš tikrosios Bažnyčios. Frankų tautos krikštui didžiausios įtakos turėjo jų pirmojo galingojo karaliaus Chlodvigo krikštas. Chlodvigo žmona Klotildė buvo Burgundijos kunigaikštytė, kankinio duktė. Ji prikalbėjo savo vyrą priimti katalikų tikėjimą. Vyskupas Remigijus Reimse per 496 metų Kalėdas apkrikštijo Chlodvigą su 3000 didikų.

Chlodvigas

Krikščionybė Britanijoj.

Airių apaštalas buvo šv. Patrikas. Jis, būdamas 16 metų, buvo jūrų plėšikų pagautas ir parduotas vergu į Airiją. Čia kelis metus ganė bandas. Vėliau mokėsi Prancūzijoj, Marmontier vienuolyne. Popiežiaus Celestino buvo pasiųstas į Airiją. Per daugelį metų Patrikas, savo mokinių padedamas ap-

Šv. Patrikas

Airių krikštas

krikštijo airių tautą. Patrikas mirė 465 ar 493 metais. Įsteigti vienuolynai tęsė darbą toliau.

Škotijoj nuo 412 metų veikė Romoj išauklėtas misijonierius Ninijanas, britas. Tačiau tikrasis škotų apkrikštytojas buvo airis Columbkille, dėl savo charakterio pramintas Columba (karvelis). 563 metais jis įsteigė Jonoje vienuolyną. Iš čia krikščionybė paplito po visą kraštą. Columba

Anglų saksų, kurie 449 metais buvo pakviesti į Britaniją, apaštalas buvo vienuolis šv. Augustinas. Gregorijus Didysis pasiuntė į Angliją Augustiną su 39 vienuoliais 596 metais. Tuojau apsikrikštijo karalius Etelbertas, savo krikščionės žmonos Bertos (gimimu iš Prancūzijos) įkalbėtas, su didele tautos dalimi. Augustinas

Krikščionybė Vokietijoje.

Vokietijos krikščioninimo darbe dalyvavo airių ir anglų saksų vienuoliai. Jie čia pradėjo skelbti krikščionybę nuo VI amžiaus pabaigos. Visa, kas krikščionybės buvo išplatinta iš Romos imperijos prieš tautų kraustymąsi, pražuvo. Darbas reikėjo pradėti iš naujo. Pirmieji priėmė krikščionybę bavarai, paskutinieji saksai. Bonifacijus teisingai laikomas Vokietijos apaštalu. Jis pasižymėjo nepaprastu darbštumu ir organizaciniais gabumais. Jis labai praplatino krikščionybę visoje Vokietijoje, išnaikino vokiečių Bažnyčioj nesantaikas, padalino į vyskupijas ir glaudžiai surišo jas su Roma. Bonifacijus

Bonifacijus (jo pirmas vardas Vynfritt) yra kilęs iš Anglijos, benediktinų vienuolyno auklėtinis ir narys. Jis apkeliavo Olandiją, Bavariją, Tiuringiją, vidurinę Vokietiją. Už didelius jo darbus popiežius davė jam apaštališkojo vikaro ir Vokietijos primo titulus. 755 metais jis žuvo su 52 palydovais kankinių mirtimi fryzų žemėje. Vienintėlis Bonifaco ginklas buvo apmąstymų knyga, kurią laikė viršuj savo galvos. Bonifacijaus darbai

Skandinavai (danai, švedai, norvegai) priėmė krikštą dar vienu amžiu vėliau, kaip vokiečiai, būtent, 9 amžiuje. Jų apaštalas buvo šv. Ansgaras. Jų krašte būdavo kruvinų kovų ir persekiojimų jaunos krikščionių bažnyčios. Tik 12 amžiuje galutinai Skandinavija, Islandija ir Grenlandija liko krikščioniškos. Danų, švedų, norvegų krikštas

§ 39. SLAVŲ TAUTŲ KRIKŠTAS.

Pietų slavai.

Kroatų krikštas

Pirmiausia krikščionybę priėmė pietų slavai, gyvenantieji prie Bizantijos sienų. Kroatai savo kunigaikščio Porgos pavyzdžiu apsikrikštijo jau 680 metais. Čia skelbė krikščionybę kunigai, atvykę iš Romos.

Kiek vėliau, Karolio Didžiojo laikais, buvo apkrikštyti slovėnai.

Serbų krikštas

Serbai jau VII amžiaus pradžioje savo karaliaus Herakliaus buvo priversti apsikrikštyti. Tačiau netrukus atsimetė. Popiežiui Nikolojui I pasiuntus 867 metais misijonierius į Serbiją, serbai grįžo į krikščionybę.

Bulgarų krikštas

Bulgarai (suslavėję totoriai) buvo savo kunigaikščio Bogorio apkrikštyti (864). Jo sesuo pateko, kaip belaisvė, į Konstantinopolį. Grįžus įkalbėjo savo brolį karalių krikštytis.

Vakarų slavai.

Kirilas ir Metodijus

Moravus ir čechus IX amžiaus vidury apkrikštijo du broliai vienuoliai — Kirilas ir Metodijus (863). Jiedu buvo Makedonijos graikai, tačiau gerai mokėję slavų kalbos. Jiedu ne tik slavus krikštijo, bet sudarė ir slavų kalbos alfabetą — „kirilica“. Taip pat jiedu išvertė šv. Raštą slaviškai. Slavų kalbą pradėjo ir pamaldose vartoti.

Rusų kalbos rašto pradžia

Lenkų krikštas

Lenkijos hercogas Mečislovas 965 metais vedė Dubrovką, čechų hercogo Boleslovo I dukterį. Žmonos įkalbėtas kitais metais jis liko krikščionis. Jo pavyzdžiu pasekė ir visa lenkų tauta.

Rytų slavai.

Rusų krikštas

Rusai apsikrikštijo 988 metais prie kunigaikščio Vladimiro. Jis buvo vedęs graikų princesę Oną. Rusai bažnytiniuose reikaluose buvo priklausomi nuo Konstantinopolio. Kartu su rytų schizma (1054) ir jie atsiskyrė nuo Romos.

Vengrų krikštas

Vengrai mongolai (ne slavai), IX amžiuje atkeliavę iš Azijos, apsigyveno dabartinėje Vengrijoje (Ungarijoje). Jie buvo pagonys. 1000 metais krikščionybė jau buvo giliai įleidusi šaknis jų krašte.

II SKYRIUS

Bažnytinė valstybė

§ 40. BAŽNYTINĖS VALSTYBĖS ĮKŪRIMAS.

Popiežių autoritetas

Vakarų Romos imperijai žlugus, Roma jau nebebuvo karaliaus miestas. Tada popiežiai mieste ir Italijoj įsigijo autoriteto ir pasauliniuos dalykuos. Jų autoritetas rėmėsi aukšta ierarchijos vieta ir dideliais turtais. Kai Konstantinas Didysis leido Baznyčiai turėti turtų, popiežiai daug įgijo turtų Italijoj, ypač Kampanijoj, Sicilijoj, net Afrikoj. Šie turtai, patrimonijomis vadinami, buvo naudojami bažnyčioms užlaikyti ir vargšams šelpti. Popiežius, kaip didžiausias žemininkas Romos senate, turėjo aukščiausios politinės reikšmės.

Patrimonija

Politiniai Italijos santykiai buvo palankūs popiežiaus politinei galybei iškilti. Langobardai, 568 metais užpuolę Italiją, pasitenkino tik šiaurine jos dalimi. Didesnė Italijos dalis, Ravena, Roma ir pietų Italija buvo valdoma Rytų imperijos. Imperatoriaus valdžią čia atstovavo egzarchas (vietininkas) Ravenoje.

Langobardai užpuola Italiją

752 metais langobardai, paėmę Raveną, traukė į Romą. Veltui popiežius Steponas II šaukės į Konstantinopolį pagalbos. Imperatorius dėl suiručių pačioj Bizantijoj negalėjo padėti. Tada popiežius kreipės į frankų kunigaikštį Pipiną. Popiežius už pagalbą patepė Pipiną frankų karalium ir suteikė jam garbingą Romos patricijaus (gynėjo) titulą.

Pipinas sumuša langobardus

Pipinas, perėjęs Alpes, nugalėjo langobardus. 756 metais Raveną su apylinkėmis jis padovanojo popiežiui, o nukariautų miestų raktus sudėjo ant šv. Petro karsto. Tai buvo bažnytinės valstybės pradžia. Bizantija šių kraštų pareikalavo sau, bet Pipinas tą reikalavimą atmetė. „Ne bizantiečių reikalams frankai savo kraują praliejo, bet šv. Petro“.

Pipino dovana popiežiui

Pipino dovanojimą Karolis Didysis patvirtino ir padidino. Pipinas buvo dovanojęs Bažnyčiai apie 100 kvadratinių mylių plotą. Popiežiai tuose kraštuose turėjo suverenitetą. Tačiau frankų karaliai, vėliau Vokietijos ciesoriai, paliko sau teismų teisę ir teisę dalyvauti popiežiaus rinkimuose, kas, kaip vėliau matysime, įnešė daug netvarkos į Bažnyčios ir valstybės santykius.

§ 41. KAROLIS DIDYSIS.

Karolio D. siekimai

Karolis Didysis savo gyvenime siekė trijų dalykų: 1. suspiesti visus vokiečius savo valdžioje, 2. skleisti krikščioniškąją kultūrą savo valstybėje ir 3. suliedinti bažnytines ir valstybines įstaigas („Aš negaliu tikėti", sakė jisai, „kad tie, kurie nėra klusnūs Dievui ir kunigams, galėtų būti ištikimi valstybei").

Vidukindas

Karolis tęsė toliau Bonifacijaus darbą, norėdamas sukrikščioninti germanus. Saksai, gyvenę tarp Reino ir Elbės, frankams nedavė ramybės. Karolis nutarė juos inkorporuoti į frankų valstybę. Tačiau saksai ilgai nepasidavė ir labai nenorom krikštijos. Tik apkrikštijus jų vadą Vidukindą 785 metais, apsikrikštijo ir visa tauta.

Vakarų Romos imperijos atgaivinimas

Karolio gyvenimo svarbiausias įvykis yra jo karūnavimas Romos imperatoriumi 800 metais. Tas įvykis turėjo daug įtakos per visus viduramžius ir net vėlesniais laikais. Tas atsitiko taip. 799 metais Romoje buvo neramumai. Popiežius Leonas III turėjo išbėgti. Jis atsidūrė Padeborne pas Karolį prašyti pagalbos. 800 metų rudenį Karolis traukė į Romą ir ten įvedė tvarką. Kai jis per Kalėdų šventes meldėsi šv. Petro bažnyčioje, popiežius ant jo galvos uždėjo auksinį vainiką. Tuo būdu buvo atnaujinta žlugusi (476) vakarų Romos imperija, tik dabar krikščioniška, ne pagoniška. Atnaujinimo mintis tada buvo gyva, nes Karolis frankų valstybę buvo išplėtęs maždaug tose ribose, kurias turėjo vakarų Romos imperija.

Imperatorius ir popiežius

Naujoji imperija, to laiko supratimu, turėjo būti universalinė krikščioniška monarchija, popiežiaus ir imperatoriaus valdoma. Imperatorius buvo visų krikščionių kunigaikščių galva. Jo uždavinys buvo — apsaugoti Bažnyčią ir bažnytinę valstybę. Doros, religijos reikaluos vyriausias buvo popiežius. Popiežius turėjo teisę imperatorių karūnuoti, o imperatorius darydavo viską, kad išrinktų popiežium tinkamą sau kandidatą. Šita dvilypė valdžia, kurios ribos nebuvo aiškiai atskirtos, sukeldavo daug nesusipratimų. Apie imperatorių ir popiežių ir sukas viduramžių istorija.

Karolio kultūros darbai

Karolio kultūros darbai yra labai dideli. Jis rūpinosi visuotiniu tautos mokymu. Jis įsakė, kad prie kiekvienos bažnyčios ir prie kiekvieno vienuolyno būtų pradedamoji mokykla. Prie savo dvaro jis įsteigė rūmų mokyklą, kuri kartu su dva-

ru keldavosi iš vienos vietos į kitą ir buvo prieinama ir princui, ir tarnui. Karolis parsikvietė ir tinkamų žmonių: Alkuiną, filosofą ir kalbėtoją iš Anglijos, Varnefrydą, istoriką iš Italijos.

Karolis globojo bažnytinį giedojimą, tapybą ir statybą. Aachene pastatyta katedra bizantijos stiliaus.

III SKYRIUS

Bažnyčios kovos Rytuose

§ 42. ISLAMAS.

Kaip ketvirtame amžiuje traukė germanų tautos iš šiaurės į pietus ir vakarus, įkurdamos romėnų imperijos srityse naujas valstybes, taip septintame amžiuje pakilo arabai iš pietų į vakarus naujų vietų ieškoti ir savo tikėjimo skleisti. Pagonys germanai Bažnyčiai pasisekė apkrikštyti, tuo tarpu arabai, nukariavę didelius plotus katalikų žemių, privertė juos atsisakyti nuo tėvų tikėjimo. Arabai

Arabai iš seno buvo stabmeldžiai, politeistai. Jų nacionalinė šventykla buvo Mekoje, Kaabos juodas akmuo — meteoritas. Kaabos maldyklą prižiūrėjo koreišitų giminė. Iš tos giminės kilo M a g o m e t a s, islamo kūrėjas. Jų tikyba

Magometas gimė Mekoje 570 metais. Mažas būdamas, neteko savo tėvų. Keliaudamas prekybos reikalais, jis susipažino su žydų ir krikščionių tikėjimu; nei vienas nei antras jam netiko. Jis pasijuto gavęs iš arkangelo Gabrieliaus apreiškimą skelbti naują tikėjimą — islamą, t. y. atsidavimą Dievui. Tas naujas tikėjimas buvo krikščionių, žydų ir pagonių mokslų mišinys. Iš krikščionybės jis paėmė monoteizmą — mokslą apie vieną Dievą, Alachu vadinamą. Turėdamas Mekoje maža sekėjų, 622 metais turėjo bėgti į Mediną. Tas bėgimas (hedžra) jam labai pavyko, ir nuo to laiko magometonai pradėjo savo erą. Iš Medinos Magometas pradėjo nukariavimus. Greit jis pavergė visą Arabiją, o Kaabos akmenį Mekoje padarė svarbiausiąja islamo šventenybe. Mirė 632 metais. Magometas

Hedžra

Magometo mokslą surašė jo uošvis ir įpėdinis Abu Bekras (Koranas). Vėliau po 100 metų buvo surašyti ir padavimai, tradicija (sunna). Magometonai tikėjo vieną Dievą, kurio pranašas esąs Magometas, kaip Mozė ir Kristus, tikėjo prisikėli- Koranas

mu ir atlyginimu aname gyvenime. Jie tačiau mokė, kad žmogus neturi jokios įtakos savo likimui (fatalizmas), leido daugpatystę ir kraujo kerštą. Koranas reikalavo penkis kartus per dieną melstis, visą mėnesį pasninkauti, negerti vyno ir per visą gyvenimą atlikti vieną kelionę į Meką.

Kalifas

Magometo nukariavimus toliau tęsė jo įpėdiniai, kalifai. Jau per 10 metų Abu Bekras ir Omaras nukariavo Siriją, Palestiną ir Egiptą. Septintojo amžiaus gale nukariavo Kartaginą ir visą šiaurinę Afriką. 711 metais arabai įžengė į Ispaniją. Naujieji valdovai, neliesdami krikščionių religijos, įvairiausiais būdais vertė vietos gyventojus priimti islamą. Atsimetėlius nuo krikščionybės atleisdavo nuo mokesčių, vergus, priėmusius islamą, išlaisvindavo. Arabų paimtuose kraštuose krikščionybė buvo jau susilpninta ilgų erezijų kovų, todėl jai išsilaikyti buvo labai sunku.

Islamo padaryti nuostoliai Bažnyčiai

Islamas Bažnyčiai turėjo skaudžių vaisių. Kraštuose, kurie jau šimtus metų buvo krikščioniški, praplito magometonų tikėjimas. Bažnyčia nustojo seniausių krikščionybės centrų: Jeruzalės, Antijochijos, Aleksandrijos, Kartaginos. Bažnyčios istorijos arena pereina iš pietų rytų į vakarų šiaurę. Frankų, anglų saksų, vokiečių, slavų ir aisčių tautų krikščioninimas ir kultūrinimas — dabar pagrindiniai Bažnyčios rūpesčiai.

§ 43. RYTAI IR VAKARAI.

Rytų ir Vakarų skirtingumas

Tuo tarpu, kai Vakaruose ir šiaurėje krikščionybė laimėjo vis naujas tautas, Bažnyčia daug nustojo Rytuose. Pirmais amžiais Rytuose bažnytinis gyvenimas klestėjo kuo puikiausiai. Čia buvo bažnyčių, pačių apaštalų įsteigtų, čia įvyko ir pirmieji visuotinieji Bažnyčios susirinkimai. Čia buvo imperatoriaus sostas, vakarų imperijai žuvus. Todėl prasidėjo nesutikimai tarp Rytų ir Vakarų, ypačiai dėl Romos vyskupo primato.

Jau anksčiau bažnytinio gyvenimo praktikoj buvo įsivyravusių skirtingumų dėl pasninkavimo dienų, dėl švenčių, dėl kalbos; Bizantijos kulte buvo įsigalėjusi graikų kalba. Bizantijai likus imperijos sostine, kai kurie Konstantinopolio patriarchai dėl savo miesto ypatingos politinės reikšmės save laikė visos Bažnyčios vyriausiais. Jų siekimams pritardavo ir imperatoriai, nes nuo Konstantino Didžiojo laikų Bažnyčia su imperijos sostu glaudžiai buvo susijus. Imperatoriai mėgo kiš-

tis į tikėjimo ginčus, skirti vyskupus, kviesti visuotinius susirinkimus, primesti Bažnyčiai savo nuomones. Tačiau vis dar buvo išlaikomas Bažnyčios vieningumas. Patriarcho Akacijaus pradėta schizma (484—519) po trisdešimties metų buvo likviduota. Naujo pavojaus sukėlė kova dėl paveikslų garbinimo (726—842).

Imperatorių kišimasis į Bažnyčios reikalus

§ 44. KOVA DĖL PAVEIKSLŲ GARBINIMO.

Pirmais krikščionybės amžiais religinių paveikslų bažnyčiose ir butuose buvo maža. Tačiau bažnyčios istorijos tėvas Euzebijus rašo: „Pirmaisiais amžiais taip pat, kaip ir šiandien, krikščionys garbino šventus vyrus dėl jų meilės Dievui". Nuo Konstantino laikų, kai Bažnyčia išlaisvėjo, paveikslų vartojimas žymiai padidėjo.

Paveikslų vartojimas senovėje

726 metais neišlavintas kurpiaus sūnus Bizantijos imperatorius Leonas III išleido ediktą, kuriuo uždraudė garbinti paveikslus. Mat, imperatorius siekė tikėjimo vienybės, o žydai ir magometonys buvo labai priešingi paveikslų garbinimui. Konstantinopolio patriarchas, protestavęs prieš tą ediktą, turėjo atsistatydinti. Veltui Jonas iš Damasko parašė tris smarkias apologijas paveikslų reikalu. „Imperatorius negali leisti bažnytinių įstatymų; jei jis kišasi į Bažnyčios reikalus, tai yra plėšimas", rašė jisai. Veltui popiežiai protestavo ir siuntė savo pasiuntinius. Imperatorius 730 metais įsakė paveikslus sunaikinti. Bažnyčių sienose paveikslai buvo užtepti, o daugelis statulų buvo sudaužyta.

Paveikslų draudimo pradžia

Leono įpėdinis Konstantinas Kopronymus tęsė savo tėvo pradėtą darbą su ypatingu žiaurumu. Ikonoklastų (paveikslų naikintojų) partija persekiojo katalikus, daugelis mirė kankinių mirtimi. Bibliotekos, vienuolynai, šventi indai, bažnyčių turtai buvo naikinami. Savo įniršimą jie ypač atkreipė prieš vienuolius. Kopronymo paskatinti ikonoklastai mėtė paveikslus ir relikvijas į jūras, vertė vienuolius savo kojomis juos trypti, į vienuolių galvas buvo sudaužomos jų pačių padirbtos šventųjų statulos, vienuolynai deginami arba paverčiami kareivinėmis.

Kopronymo žiaurus persekiojimas

Atmaina įvyko tik prie ciesorienės Irenos, kuri buvo palanki paveikslų garbinimui. Ji, susitarusi su popiežium Hadrijanu I, 787 metais sušaukė septintą visuotinį Bažnyčios susi-

Visuotinio Nicejos susirinkimo nutarimai

rinkimą Nicejoje. Susirinkimas išaiškino, kad reikia griežtai skirti maldavimą ir garbinimą. Maldauti galima tik Dievą, o garbinti galima per paveikslą tą šventąjį, kurį jis vaizduoja. Todėl paveikslai ne tik išstatytini, bet taip pat garbintini pabučiuojant, smilkant, priklaupiant, žvakes uždegant.

Nuo 815 iki 842 metų perėjo antroji dėl paveikslų garbinimo persekiojimo audra. Dvasininkų ir pasauliečių buvo pilni kalėjimai. 842 metais, pradėjus valdyti imperatorienei Teodorai, paveikslų draudimas buvo atšauktas.

§ 45. SCHIZMA.

Neilgai buvo ramu Konstantinopoly po kovos dėl paveikslų garbinimo. Politinė nesantaika tarp graikų ir lotynų privedė XI amžiuje prie rytų Bažnyčios atskilimo.

Barda

Konstantinopolio patriarchas Ignacas pašalino nuo komunijos stalo Mykolo III dėdę, ministerį Bardą (857), dėl jo nedoro, visus piktinančio gyvenimo. Patriarchas už tai buvo apkaltintas jo didenybės įžeidimu ir ištremtas. Jo vietą užėmė Focijus, visai pasaulinis asmuo, nors ir daug mokytas, bet

Focijus

trokštąs garbės. Per 6 dienas jis priėmė iš suspenduoto Syrakūzų vyskupo visus reikalingus šventinimus. Focijus kreipėsi į popiežių Nikalojų I patvirtinimo reikalu; parašė, esą Ignacas pats dėl senumo atsisakęs nuo savo vietos. Popiežius pasiuntė du pasiuntinius dalykų ištirti. Prigrasinti ir papirkti pasiuntiniai pripažino Ignacą atstatytą ir Focijų patvirtino. Popiežius,

Popiežiaus pasiuntiniai

patyręs tikrą dalykų būklę iš Ignaco laiško, ekskomunikavo Focijų ir pasiuntinius, peržengusius savo įgaliojimus.

Focijus sumanė pasinaudoti graikų neapykanta lotynams. Jis pasiuntė savo šalininkams vyskupams ir Rytų patriarchams laiškus, kuriuose iškėlė daug tuščių kaltinimų prieš lotynus, ypačiai prieš popiežių, ir pakvietė juos susirinkti į Konstantinopolį (867).

Focijaus priekaištai

Priekaištai, kuriuos padarė Focijus Romos Bažnyčiai, yra šie: 1. lotynai pasninkauja net šventadieniais, 2. jie sutrumpino pasninko laiką ir leidžia valgyti pienišką valgį, 3. jie draudžia vedusiems kunigams tęsti gyventi su žmonomis moterystės sakramentą, 4. jie nepripažįsta kunigo suteikto dirmavonės sakramento, 5. jie iškreipė Apaštalų Sudėjimą, pridėdami „ir sūnaus“ (filioque).

Tačiau Focijaus pasisekimas buvo neilgas. Dar tais pačiais (867) metais buvo užmuštas imperatorius Mykolas III. Jo įpėdinis Bazilijus Focijų uždarė į vienuolyną ir Ignacą paskyrė vėl patriarchu. Konstantinopoly buvo sušauktas aštuntasis visuotinis Bažnyčios susirinkimas 869 metais, kuriame graikai su lotynais susitaikė. Susirinkimo nutarimuose Romos vyskupas pavadintas „universalis Papa", t. y. visos Bažnyčios tėvas.

Konstantinopolio visuotinis susirinkimas

Tačiau nepraėjo ir 200 metų, kaip schizma vėl buvo atnaujinta. Tų laikų patriarchas Mykolas Kerularijus, kuris buvo toks pat garbėtroška, kaip ir Focijus, tik žymiai menkesnio išsilavinimo, 1054 metais atnaujino visus priekaištus vakarų Bažnyčiai, pridėjo dar naujų ir liepė uždaryti visas lotyniškas bažnyčias Konstantinopoly. Popiežius Leonas IX siuntė įgaliotinius į Konstantinopolį, kad įvyktų taika. Tačiau patriarchas buvo nesukalbamas. Įgaliotiniai šv. Sofijos bažnyčioje žmonių akivaizdoje uždėjo ant didžiojo altoriaus ekskomunikos bulę ir tarė: „Dievas tat mato ir Jis tat teis".

Schizma 1054

Tuo būdu 1054 metais Rytų Bažnyčia atsiskyrė nuo Vakarų. Rytų Bažnyčios tikinčiųjų esama 100 milijonų žmonių. Svarbiausias Rytų Bažnyčios skirtumas nuo katalikų Bažnyčios yra šis: 1. dogmų srityje — tikėjimas, kad Šventoji Dvasia eina tik iš Tėvo, ne iš Tėvo ir Sūnaus drauge, popiežiaus primato atmetimas; 2. drausmės srityje — raugintos duonos vartojimas šv. mišioms, graikų kalba, vedusieji kunigai.

Skirtumai

Vėliau tarp Rytų ir Vakarų Bažnyčių vėl norėta padaryti unija. Tačiau nei Lijono 1274 metais, nei Florencijos 1439 metais visuotiniems Bažnyčios susirinkimams tas nepasisekė.

IV SKYRIUS

Bažnyčios kovos Vakaruos

§ 46. BAŽNYČIOS KOVOS SU ROMOS DIDUOMENE X IR XII AMŽ.

Kol valdė Karolis Didysis, Romos diduomenė nekėlė galvų prieš popiežių. Po Karolio mirties valstybė buvo padalinta į tris dalis (Verduno dalijimas 843). Imperatoriaus valdžia susilpnėjo. Apaštališkasis Sostas neteko savo tvirto gynėjo. Be to, valstybę dar užpuolė įvairūs priešai: iš pietų — fanatiški

saracėnai, iš vakarų — laukiniai normanai, iš rytų — nežmoniški vengrai. Nuo to nemažiau kentėjo ir Bažnyčia. Nebuvo tvirto valdovo, kuris savo energija sudraustų siaučiančius laukinius elementus. X amžius buvo tamsūs laikai ir krikščionių Bažnyčiai. Visur netvarka ir prievarta, drausmės nebojimas, neklausymas, nepagarba valdžiai. Kunigaikščių daugumas vyskupų vietas blogam naudojo. Neretai nesuaugę vaikai buvo apvelkami insignijomis, nereligingi būdavo sodinami vyskupo soste. Amžiaus baisumų neišvengė ir Šventasis Sostas.

X amžius blogumai

X amžiuje viena Tuskulumo grafų šeima kišos į popiežių išrinkimą ir laisvą Bažnyčios gyvenimą. Čia ypačiai pasižymėjo trys moters: motina ir jos dvi dukters. Jų vardai: motina Teodora ir dukters Teodora ir Marozija. Nuo šių ištvirkusių moterų daug priklausė šv. Petro sostas. Popiežius Leonas V buvo pasmaugtas (903), Kristupas, tur būt, užmuštas (904), Marozija popiežiaus Leono X akivaizdoje liepė nužudyti jo brolį. Neatsiliko ir vyriškoji giminė. Marozijos sūnus Alberichas II savo brolį popiežių Joną XI (931—936) įmetė į kalėjimą ir pats liko popiežium.

Moters kišasi į Petro sosto reikalus

Tuo būdu popiežių sostas ėjo iš rankų į rankas, kas, žinoma, Bažnyčiai nebuvo sveika. Kartą per 8 metus perėjo 9 popiežiai. Nenuostabu, kad buvo tokių popiežių, kurie savo moralinėmis savybėmis nebuvo verti tos aukštos vietos. Iš tų laikų kilo būtų ir nebūtų dalykų apie blogus popiežius ir net tikras melas, kad popiežium buvusi moteris Joana.

Neverti popiežiai

XII amžiuje vėl Bažnyčiai teko kovoti su Romos diduomene. Ta kova pastūmėjo net prie schizmos (1130—1138). Varžėsi tada dvi Romos patricijų šeimos — Frangipani ir Pierleone. Rinkdami popiežių (po Kaliksto II), kardinolai išrinko Celestiną II, o Robertas Frangipani apšaukė popiežium kardinolą Lambertą, kuris pasivadino Honorijum II. Celestinas geruoju atsisakė nuo sosto, kad neįvyktų schizma. Honorijus II, kuris anksčiau, kaip popiežiaus Kaliksto II legatas, daug buvo nusipelnęs, darant Vormso konkordatą (1122), buvo visų pripažintas popiežium. Pierleone šeima išsijuosusi dirbo, kad artimiausius popiežių rinkimus jie laimėtų.

Frangipani ir Pierleone

Po Honorijaus II mirties kardinolų dalis išrinko Inocentą II (1130—1143), o antra kardinolų dalis išsirinko Pierleone, kuris pasivadino Anakletu II (1130—1138). Dabar buvo du

Du popiežiai

popiežiai. Inocentas turėjo išvažiuoti į Prancūziją. Jį pripažino tikruoju popiežium Prancūzija, Anglija, Ispanija, Vokietija, o Anakletą — tik Italijos dalis. Ypačiai Inocentą II rėmė šv. Bernardas savo pamokslais, sakydamas, kad šis vertesnis ir anksčiau išrinktas, todėl yra tikras popiežius. Schizma baigėsi, Anakletui mirus 1138 metais.

Literatūra: Malakauskis P., Ar moteriškė Joana buvo kadaise papa? Kaunas, 1930. II leid.

§ 47. BAŽNYČIOS KOVOS SU VOKIEČIŲ KARALIAIS.

Imperatoriaus ir popiežiaus pareigų pasiskirstymo neaiškumas

Karolio Didžiojo imperija Otono I laikais virto Šventąja Romos Vokiečių Imperija (962). Ciesorius buvo vyriausias pasaulinių reikalų tvarkytojas, popiežius — dvasinių. Tačiau jų teisės ir pareigos nebuvo aiškiai atskirtos. Todėl vienas lengvai galėjo įsikišti į antro sritį. Jei ciesorius buvo stiprus, tai lengvai galėjo išsivystyti valstybinė Bažnyčia, kaip buvo senovės Romos imperijoj. Popiežiai irgi daug galėjo kištis į valstybės politikos reikalus. Tuo būdu viduramžiais kildavo daug nesutikimų ir kovų tarp Bžnyčios ir valstybės. Smarkiausia kova XI ir XII amžiuose ėjo dėl investitūros ir simonijos, ypačiai Gregorijaus VII ir Henricho IV laikais.

Investitūra ir simonija.

Jau nuo Merovingų laikų buvo paprotys, kad turtingieji savo žemėse statydavo bažnyčią ar vienuolyną, aprūpindami juos žeme ar kitais pragyvenimo šaltiniais. Tokios bažnyčios kleboną ar vienuolyno viršininką savininkas turėjo teisę pats skirti.

Karaliai savo žemes skirstydavo vyskupams leno teisėmis. Vyskupai tapdavo tada ir pasauliniais kunigaikščiais. Karalius įteikdavo jiems pastoralą ir žiedą. Toks pasaulinių kunigaikščių įteikimas vyskupams pastoralų ir žiedų vadinamas investitūra. Karalius ir kunigaikščiai, parinkdami vyskupus, daugiau žiūrėjo jų tinkamumo valstybei valdyti, bet ne jų dorinės vertės.

Investitūra

Dar dažniau vyskupijos būdavo parduodamos. Pirkusieji vėl parduodavo parapijas. Pirkimas ir pardavimas už pinigus dvasinių gėrybių ir pareigų vadinamas simonija. Nusigyvenu-

Simonija

siai diduomenei simonija buvo didelis pajamų šaltinis, nes į savo teritorijas vyskupus ir klebonus skirdavo tuos, kurie daugiau mokėjo pinigų.

Nenuostabu, kad aukštesnieji dvasininkai buvo supasaulėję, nesilaikė celibato. Kunigai irgi sekė jų pavyzdžiu. Vienuolynuose vyravo pasaulinis gyvenimas, vienuoliai savo tikrąjį tikslą pamiršdavo.

Kliuny vienuolyno siekimai

Prieš tokį supasaulėjimą pradėjo kovą kai kurie vienuolynų viršininkai, įvesdami pirmykštę drausmę. Visuotinės reikšmės bažnytiniam ir vienuolynų gyvenimui atnaujinti turėjo Kliuny (Burgundijoj) vienuolynas, įsteigtas 910 metais. Jis nusistatė vykdyti senus vienuolių ir kunigų idealus, sumažinti pasaulinės valdžios įtaką ir atgaivinti religinį gyvenimą. Kiti vienuolynai pasekė šiuo pavyzdžiu. Šių didžiųjų reformų priešakyje stovėjo Hildebrandas, Kliuny vienuolyno auklėtinis, vėliau popiežius Gregorijus VII.

Hildebrandas

Gregorijus VII.

Gyvenimas

Hildebrandas buvo neturtingų tėvų sūnus, kilęs Toskanoj. Mokėsi Romoje. Tapęs kunigu, lydėjo popiežių Gregorijų VI į Vokietiją (1045—1046). Hildebrandas apsigyveno Romoje. Čia jo vardas ir įtaka labai greitai iškilo. Kitų keturių popiežių valdymo laikais jam buvo pavedami atsakingiausieji Bažnyčios reikalai. Jam bendradarbiaujant, popiežiaus Leono IX (1049 — 1054) buvo išleisti įsakymai prieš simoniją ir už celibatą. Popiežius Nikalojus II (1059—1061) popiežių rinkimą pavedė kardinolams, t. y. pasižymėjusiems dvasininkams, Romos miesto ar artimos apylinkės kunigams. Tuo būdu buvo pašalintas Romos diduomenės ir vokiečių karaliaus kišimasis į popiežiaus rinkimus.

Hildebrandas, būdamas 60 metų, vienbalsiai buvo išrinktas popiežium (1073—1085). Jis buvo mažas ir liesas, bet blizgančių akių, gilaus proto ir geležinės valios.

Gregorijaus VII nuostatai

Jau 1074 metais Gregorijus VII atnaujino ankstybesnius įstatymus apie simoniją ir celibatą. Kunigas, kuris per simoniją gaudavo eiti savo pareigas arba kuris gyvendavo šeimos gyvenimu, neturėjo atlikinėti jokių bažnytinių pareigų. Jeigu jis tai darytų, tai žmonės turi jo mišių visai neklausyti. Kitais

metais Gregorijus VII uždraudė investitūrą. Kas priimtų dvasinę pareigą iš pasauliečio rankų, tas turi būti atleistas iš vietos.

Henrichas IV.

Henrichas IV

Tuometinis Vokietijos karalius Henrichas IV (1056—1106) Gregorijaus VII nuostatų nenorėjo paisyti. Jis savavališkai ir toliau dalino bažnytines vietas. Gregorijus VII parašė jam laišką 1076 metų sausio mėnesio pradžioje, grasindamas ekskomunika, jeigu karalius iki Velykų nepanaikins naujų paskyrimų. Sausio mėnesio 24 d. Henrichas IV sušaukė Vormse susirinkimą vyskupų, kurie daugiausia jo buvo skirti. Visi 24 vyskupai pripažino Gregorijų kaip nevertą popiežių. Su šiuo nutarimu karalius pasiuntė į Romą ir savo raštą, adresuotą „Hildebrandui, jau ne popiežiui, bet netikusiam vienuoliui".

Henricho IV laiškas

Po tokio Henricho pasielgimo popiežius jį ekskomunikavo (išskyrė iš Bažnyčios). Tai įvyko Romoje per 1076 metų Užgavėnių susivažiavimą, dalyvaujant 110 vyskupų, karaliaus valdiniai buvo atleisti nuo jam duotos ištikimybės priesaikos ir klusnumo. Kadangi viduramžiais tarp Bažnyčios ir valstybės buvo tampriausias ryšys, tai ekskomunikuotas karalius negalėjo valdyti.

Henricho IV ekskomunika

Karaliaus ekskomunika sukėlė didelę audrą Vokietijoje. Kunigaikščiai, kurie jau buvo pažinę karaliaus savavališkumą ir žiaurumą, susivažiavę nutarė Henrichą atstatyti nuo sosto, jei jis per metus (iki 1077 metų vasario mėn. 22 d.) nebus nusiėmęs ekskomunikos. Galutinai reikalams sutvarkyti nutarė sušaukti 1077 metų pavasarį suvažiavimą Augsburge, į kurį pakvietė ir popiežių.

Karalius išsigandęs nusprendė susitaikyti su popiežium. Viduržiemį leidosi per Alpes drauge su savo žmona ir trijų metų sūnum. Popiežių sutiko Kanosoje. Čia karalius su kietais atgailos rūbais praleido tris dienas tarp antro ir trečio pilies pylimo, prašydamas leisti pulti į Gregorijaus VII kojas. Popiežius pagaliau nuėmė nuo Henricho IV ekskomuniką.

Kanosa

Tačiau Henrichas IV pasirodė esąs nepastovus. Jau grįždamas į Vokietiją, šiaurinėj Italijoj susitarė su popiežiaus priešais ir nepraleido popiežiaus į Augsburgą. Tačiau kunigaikščiai išsirinko naują karalių — Rudolfą iš Švabų. Šiam veikiai žu-

vus kovoje, Henrichas vėl liko vienas. 1081 metais su didele kariuomene jis traukė į Italiją ir apgulė Romą. Užėmęs didesnę miesto dalį, pastatė antrą popiežių, kuris Henrichą šv. Petro bažnyčioje vainikavo imperatoriumi. Tuo tarpu Gregorijus VII buvo užsidaręs Angelo pilyje. Normanų hercogas Robertas atėjo į pagalbą ir išvadavo popiežių. Gregorijus VII apsigyveno Monte Casino vienuolyne, paskiau persikėlė į Salerną ir čia mirė. Į Romą jis negrįžo dėl neramumų. Jo paskutiniai žodžiai buvo: „Aš mylėjau tiesą ir nekenčiau melo, todėl mirštu ištremtas".

Gregorijaus VII mirtis

Kova dėl investitūros dar tęsės ilgai. Pamažu, vyskupus renkant, pradėta skirti dvasinė ir pasaulinė pusė. 1122 metais buvo sudarytas Vormso konkordatas tarp karaliaus Henricho V ir popiežiaus Kaliksto II. Tuo konkordatu vyskupų ir abatų rinkimai turi būti laisvi, daromi paties imperatoriaus arba jo įgaliotinio akivaizdoje; Vokietijoje išrinktiesiems imperatorius prieš jų šventimus duoda pasaulinę investitūrą, įteikdamas skipetrą (pasaulinės valdžios ženklą); popiežius duoda dvasinę investitūrą, įteikdamas pastoralą ir žiedą; Italijoje investitūra daroma, jau įšventinus kandidatus vyskupais.

Vormso konkordatas 1122

§ 48. POPIEŽIŲ KOVA SU HOHENŠTAUFENAIS.

Bažnyčia laimėjo kovą dėl investitūros ir išlaikė savo valdžios laisvę. Nauja ir daug didesnė kova kilo Hohenštaufenams valdant. Šios giminės valdovai, nusižiūrėdami į Bizantiją, norėjo į savo rankas suimti aukščiausią dvasinę ir politinę valdžią. Popiežių jie laikė savo imperijos pirmuoju vyskupu, kuris turėjo jų klausyti. Kadangi nuo Gregorijaus VII laikų Bažnyčia buvo atgavusi savo pasaulinę reikšmę, tai su imperatoriais turėjo prasidėti konfliktai, kova.

Hohenštaufenų siekimai

Antra šios kovos priežastis buvo politinė. Hohenštaufenai imperatoriai norėjo praplėsti savo valdžią šiaurinėje, taip pat vidurinėje Italijoje ir Sicilijoje. Sicilija, kuri tada valdė ir visą pietų Italiją, buvo popiežiaus valstybės lenas ir padėdavo popiežiui išlaikyti pusiausvyrą su imperatorium. Imperatoriaus kišimasis į Sicilijos valstybės reikalus turėjo tikslą sunaikinti popiežiaus valstybę ir jo galią bei įtaką susilpninti. Todėl iškilo šimtametinė kova tarp Hohenštaufenų ir popiežių.

Atvira kova prasidėjo prie antrojo Hohenštaufeno — Fridricho Barbarosos (1152—1190). Fridrichas I Barbarosa buvo gimęs valdovas. Jis pradėjo nesilaikyti Vormso konkordato — kai kurias bažnytines rinkliavas sau paėmė, iš vyskupų reikalavo vasališkos priesaikos, vietoj paprastos ištikimybės priesaikos. Kova dar paaštrėjo, kai Fridrichas paskelbė popiežium Viktorą IV, kardinolų mažumos išrinktą, tuo tarpu jau pirmiau kardinolų daugumos buvo išrinktas popiežius Aleksandras III. Aleksandras todėl imperatorių ekskomunikavo. Fridrichas Barbarosa

Fridrichas Barbarosa jėga įvedė į Petro bažnyčią savo kandidatą. Aleksandras III turėjo bėgti kitur — į šiaurinę Italiją ir į Prancūziją. Nors Fridrichas ir stengėsi, tačiau daugumas tikruoju popiežium pripažino Aleksandrą III. Po Viktoro IV mirties Fridrichas pastatė dar du vieną po antro netikrus popiežius. Taika tarp Fridricho Barbarosos ir Aleksandro III buvo padaryta tik po Legnano mūšio (1176), kur šiaurinės Italijos miestai nugalėjo Fridricho kariuomenę. Imperatorius pripažino Aleksandrą III tikruoju popiežium ir grąžino Bažnyčiai visa, kas buvo neramumų laikais atimta. Legnano mūšis

Barbarosos sūnus Henrichas VI (1190—1197) irgi laikėsi tėvo pažiūrų. Vedybų keliu jam teko Sicilijos karalija. Popiežiaus laisvei ir valstybei grėsė didžiausias pavojus, nes jo valstybė iš visų pusių buvo apsupta imperatoriaus žemių. Kai kurias bažnytinės valstybės žemes imperatorius jau buvo atėmęs, tačiau jo toli siekiančius planus sutrukdė ankstyba mirtis. Jis paliko dviejų metų sūnų. Šis, tapęs imperatoriumi, vadinosi Fridrichu II (1212—1250). Jis stengėsi įgyvendinti Hohenštaufenų planus, ir kova tarp imperatoriaus ir popiežiaus pasiekė aukščiausio laipsnio. Pavojai popiežiaus valstybėje

Inocentas III.

Aukščiausios viduramžiais galios popiežiai pasiekė Inocento III (1198—1216) laikais. Tos jo galios jis įsigijo pasirėmęs praeitimi. Ką padarė popiežiai nuo Gregorijaus VII iki Aleksandro III, tą Inocentas III paveldėjo. Iš imperatoriaus pusės nebuvo didelių kliūčių, nes po Henricho VI mirties iki Fridricho II (1212) nebuvo sutarimo.

Inocentas III

Inocentas III buvo romėnų grafų šeimos kilimo, mokėsi Romoj, Bolonijoj ir Paryžiuj. ir vos 37 metų vienbalsiai buvo išrinktas popiežium. Jis pasižymėjo dideliu veiklumu. Jo pirmas rūpestis buvo popiežiaus dvaro reforma. Jis visur įvedė paprastumą, įvedė per savaitę tris viešas audijencijas, paskyrė dideles bausmes dokumentų falsifikatoriams.

Bažnytinę valstybę, kuri Henricho VI buvo gerokai susiaurinta, Inocentas greit išplėtė iki senų ribų. Senatas ir miesto prefektas turėjo pripažinti popiežių, kaip savo valdovą. Kunigaikščiai, tiek vokiečiai, tiek italai, kurie valdė bažnytinės valstybės sritis, turėjo jam pareikšti vasališką ištikimybę.

Inocento III laimėjimai Italijoj

Inocentas III Sicilijoje turėjo svarbių uždavinių. Mirusio Henricho VI žmona, Konstantina, buvo abiejų Sicilijų valstybės paveldėtoja. Ji prieš savo mirtį pavedė savo sūnų Fridrichą auklėti ir globoti popiežiui. Normanų diduomenė kratėsi Hohenštaufenais ir norėjo Fridrichą atstatyti. Inocentui reikėjo daug pastangų ir aukų, kad savo auklėtiniui išlaikytų abiejų Sicilijų vainiką.

Prancūzijoj

Prancūzijos karalius Pilypas II persiskyrė su savo žmona Ingeborga ir vedė Agnietę iš Merano. Inocentas III protestavo prieš bažnytinių vedybų teisės laužymą ir ilgai stengėsis privertė karalių grįžti prie savo teisėtos žmonos.

Anglijoj

Anglijoj irgi pasirodė popiežiaus didybė. Jonas Bežemis, Rišardo Liūto širdies įpėdinis, galop pripažino gavęs iš popiežiaus savo vainiką, kaip leną, ir pasižadėjo kasmet mokėti vadinamą Petro skatiką.

Laterano (IV) visuotinis susirinkimas

Garbingiausia Inocento III valdymo pabaiga buvo dvyliktas visuotinis Bažnyčios susirinkimas (ketvirtas Laterano) 1215 metais. Tai buvo didžiausias iš buvusių bet kada susirinkimas. Jame dalyvavo 1200 prelatų ir daug atstovų beveik iš visų krikščioniškų tautų. Buvo padaryti nutarimai prieš eretikus (valdiečius, albigiečius), nutarta rengti naujas kryžiaus karų žygis, priimtas nuostatas, kad kiekvienas subrendęs krikščionis mažiausiai vieną kartą per metus, apie Velykas, priimtų šv. Komuniją, išleista eilė dekretų (viso 70 kanonų) Bažnyčios gyvenimui taisyti.

Išore būdamas galingas, Inocentas paliko nuolankus „tarnas Dievo tarnų“, kaip paprastai popiežiai save vadino.

Žinomas yra jo paprotys — kiekvieną sekmadienį 12 senelių kojas mazgoti. Jis buvo vargšų tėvas. Vieno badmečio laikais maitino 8.000 asmenų. Mirė Inocentas III 1216 metais.

Fridrichas II ir popiežiai.

Prie Inocento III įpėdinių tęsėsi įtempta kova tarp popiežiaus ir imperatoriaus. Kovos centre dabar buvo imperatorius Fridrichas II, Inocento III auklėtinis (1212—1250). Fridrichas popiežiams buvo labai nedėkingas. Po Inocento mirties iškilo jo neriboto viešpatavimo troškimas. Jis norėjo atimti iš Petro Sosto ir Bažnyčios visas pasaulines priemones ir tuo būdu „įvesti evangelišką paprastumą".

Fridricho II ekskomunika

Popiežius Gregorijus IX ekskomunikavo Fridrichą II už tai, kad jis pasižadėjęs neruošė kryžiaus žygio Šventajai Žemei vaduoti. Tada karalius išvijo popiežių iš Romos. 1230 metais abu susitaikė, ir ekskomunika buvo nuimta. Kai karalius 1238 metais atėmė Sardiniją, kuri buvo popiežiaus lenas, popiežius jam vėl paskelbė ekskomuniką. Fridrichas II 1241 metais prie Elbos salos suėmė 100 prancūzų prelatų ir 3 kardinolus, kad sukliudytų visuotinį prelatų susirinkimą Romoje. Popiežiai turėjo ieškoti pagalbos Prancūzijoje. Popiežius Inocentas IV (1243—1254) sušaukė visuotinį Bažnyčios susirinkimą Lijone 1245 metais. Be kitų nutarimų čia buvo paskelbta, kad imperatoriaus valdiniai yra laisvi nuo priesaikos, jam duotos dėl jo atkaklaus ekskomunikos neigimo, dėl jo priesaikos laužymo, dėl erezijos ir šventvagystės. Vokietijoje turėjo būti renkamas naujas karalius, o abiejų Sicilijų karalija turėjo pats popiežius pasirūpinti. Kova pasiekė aukščiausio įtempimo. Fridrichas žiauriai persekiojo popiežiaus šalininkus. Staiga 1250 metais Fridrichas II mirė pietų Italijoje atgailaudamas.

Popiežiai linksta į Prancūziją

Lijono visuotinio susirinkimo nutarimai

Kova tarp popiežiaus ir imperatoriaus tęsėsi ir prie Fridricho II įpėdinių. Abiejų Sicilijų karalystę popiežius Urbonas IV (1261—1264) perleido kaip leną, karaliui Anžujiečiui. Paskutinis Hohenštaufenas Konradinas, kovodamas su Karoliu, tragiškai žuvo 1268 metais. Neapolyje viešai buvo nukirsdinta jo galva, nekreipiant dėmesio į popiežiaus Klemenso IV (1264—1268) prašymą.

V SKYRIUS

§ 49. KRYŽIAUS KARAI.

Kryžiaus karų priežastys

Kryžiaus karų tikslas buvo išlaisvinti Šventąją Žemę ir Kristaus grabą iš islamo valdžios ir čia įkurti krikščionišką valstybę. Jau nuo Konstantino laikų maldingi krikščionys keliavo į Palestiną, kad pasimelstų šventose vietose, kur Išganytojas gyveno ir kentėjo. VII amžiuj arabai, užėmę Palestiną, nedraudė krikščionims lankytis. Tik turkai seldžiukai 1073 metais, nukariavę Palestiną, pradėjo persekioti krikščionis, suiminėdami kunigus, naikindami bažnyčias. Šventųjų vietų lankymas liko negalimas.

Petras Amjenietis

Maldingas vienuolis Petras iš Amjeno, keliaudamas po Šventąją Žemę, su dideliu skausmu žiūrėjo į krikščionių būklę. Parvykdamas jis visa papasakojo popiežiui Urbonui II. Popiežius sušaukė sinodus 1095 metais Pijacenzoj ir Klermonte. Čia ugningais žodžiais jis kvietė į kryžiaus žygį ir susilaukė nepaprasto žmonių pritarimo. Šauksmas „Dievas to nori!“ ėjo iš miesto į miestą, iš kaimo į kaimą. Raudonas kryžius ant dešiniosios riterio peties buvo ženklas, kad jis dalyvauja kryžiaus žygyje.

Kas vertė tokius gausingus būrius traukti Šventosios Žemės vaduoti? Pirmiausia religinis motyvas. Toks kilnus, idealus tikslas daugumą patraukė. Be to, dar popiežiai paskelbė dalyviams visuotinius atlaidus, kurie tų laikų žmonėms buvo verčiausi. Antra, žygin traukė žmones valstybių prekybos reikalai. Trečia — kai kurių dalyvių nuotykių ieškojimas.

I žygis

1096 metų pavasarį išsirengė didelė kunigaikščių, riterių dvasininkų kariuomenė, vadovaujama Lotaringijos hercogo Gotfrydo Buijoniečio. Po sunkių kovų ji užėmė Niceją, Edesą

Jeruzalės paėmimas 1099

ir Antijochiją ir pagaliau apgulė Jeruzalės miestą. Po 40 dienų. t., y. 1099 metų liepos mėn. 15 dieną buvo užimta ir Jeruzalė. Gotfrydas vienbalsiai buvo išrinktas Jeruzalės karaliumi. Tačiau jis atsisakė nešioti aukso vainiką toje vietoje, kurioje Kristus buvo erškėčių vainiku vainikuotas. Iš krikščioniško nusižeminimo jis pasivadino tik „šventojo grabo gynėju“.

Jeruzalės karalija neišsilaikė nė 90 metų (1099—1187). Magometonys stengėsi kryžininkus iš Palestinos ir Mažosios

Azijos išvyti. 1144 metais turkai užėmė Edesą, iš kur jiems buvo atviras kelias į Jeruzalę. Krikščioniškieji vakarai dar surengė 6 žygius, kad savo rankose išlaikytų Jeruzalę.

II žygis

Edesos žlugimas davė progos skelbti antrą kryžiaus žygį. Popiežius prašė šv. Bernardą, cistersų vienuolį, kad jis savo galingu žodžiu padėtų šventam reikalui. Bernardas pirmiausia skelbė žygį Prancūzijoj. Čia pasisekimas buvo toks didelis, kad jis turėjo sudraskyti savo viršutinį apdarą, kad prikabintų kryžių norintiems. Taip pat ir Prancūzijos karalius Liudvikas VII dalyvavo tam žygy. Iš Prancūzijos Bernardas atvyko į Vokietiją. Čia prikalbėjo į žygį ir karalių Konradą III. Tačiau antrasis žygis nepasisekė. Veltui buvo apgultas Damaskas.

Šv. Bernardas

III žygis

Jeruzalės netekimas 1187 metais sukėlė trečią kryžiaus žygį, kuriame dalyvavo Prancūzijos karalius Pilypas II, Vokietijos karalius Fridrichas Barbarosa ir Anglijos karalius Ričardas, Liūto Širdis. Nepasisekė ir šis žygis. Fridrichas prigėrė Mažosios Azijos upėje, nors Pilypas su Ričardu paėmė Akoną ir išsiderėjo laisvą keliavimą į Jeruzalę.

Lotynų imperija

Ketvirtą kryžiaus karą suruošė Prancūzijos ir Italijos riteriai. Jie pasiekė tik Konstantinopolį ir čia įkūrė lotynų imperiją (1204—1261). Penktąjį žygį suruošė vokiečių karalius Fridrichas II, o paskutinius du žygius Prancūzijos karalius Liudvikas IX, šventasis. 1291 metais musulmonai užėmė Akoną, paskutinę krikščionių tvirtovę Šventojoje Žemėje.

Kryžiaus karai pareikalavo didelių aukų. Į Palestiną per visus žygius traukė arti 5 milijonų žmonių, iš kurių arti dviejų milijonų žuvo. Kryžiaus karai savo tikrojo tikslo — atvaduoti Šventąją Žemę neatsiekė, tačiau turėjo didelės įtakos Bažnyčiai ir kultūrai.

Kryžiaus karų pasėka

Pirmiausia islamo plėtimasis buvo žymiai susilpnintas, ir Konstantinopolis dar kelis šimtus metų galėjo atsilaikyti. Pakilo religinis gyvenimas ir noras lankyti šventas vietas. Popiežių vardas ir įtaka labiau įsigalėjo, kaip tėvo visos krikščioniškos šeimynos.

Vakarų kultūrą kryžiaus karai pastūmėjo pirmyn. Susidūrimas su Rytais Vakarams davė daug akstinų kreipti akis į mokslą. Susipažinta su naujomis žemėmis, atsirado nauji prekybos ryšiai. Miestai, kurie buvo prie susisiekimo ir prekybos kelių, praturtėjo. Auklėjimas ir ūkis iš naujo pražydo.

VI SKYRIUS

Vienuolynai

§ 50. BENEDIKTINIEČIŲ ĮSTATŲ VIENUOLYNAI.

Vienuolynų reikšmė

Vienuolynai nuo pat viduramžių pradžios turėjo ypatingos reikšmės. Iš naujo besikuriančiame Vakarų pasaulyje jie buvo svarbiausi kultūros nešėjai. Bažnyčios gyvenime šalia popiežiaus ir episkopato jie buvo žymi religinė pajėga. Pagoniškų tautų krikščioninimo ir kultūrinimo darbą daugiausia dirbo vienuolynai.

Benediktiniečių įstatų vienuolynai

Seni praturtėję vienuolynai išsigimė. Antroj viduramžių pusėj atsirado naujų vienuolynų, kuriuose buvo įvesti benediktiniečių įstatai su pirmykščiu griežtumu, pritaikinti naujiems laikams ir reikalavimams.

Kliuny

K l i u n i e č i a i (Kliuny vienuolynas pietų Prancūzijoj buvo priešaky 2.000 vienuolynų su 10.000 vienuolių) laikėsi šv. Benedikto taisyklių su visu švarumu ir griežtumu. Jie daug yra nusipelnę Bažnyčiai savo reformų dvasia XI amžiuj, Gregorijaus VII laikais.

Cistersai

C i s t e r s a i yra taip pat šaka seno benediktinų ordino. Jų įkūrėjas Robertas iš Molesmes, pamatęs savo laikų turtinguose vienuolynuose ydų, norėjo į vienuolynus sugražinti pirmykštį griežtumą. Tuo reikalu jis 1098 metais įsteigė Citeaux (Cistercium), prie Dižono, vienuolyną. Cistersų griežtumas rado maža pritarimo. Įkūrėjas buvo išsigandęs, kad vienuolynas turės pranykti.

Šv. Bernardas

1112 metais į tą vienuolyną įstojo B e r n a r d a s. Savo iškalbingumu ir griežtu susilaikymu jis padarė tiek įtakos, kad ordinas atgimė. Bernardas laikomas antruoju cistersų ordino įkūrėju. Po trijų metų Bernardas įsteigė vienuolyną Clairvaux (Klervò) ir jo viršininku išbuvo 25 metus. Bernardas iš Clairvaux liko pasaulinė asmenybė ir jau savo amžininkų buvo laikomas šventuoju.

Po 100 metų cistersų ordinas turėjo 2.000 vyrų vienuolynų ir 6.000 moterų. Daug jis yra nusipelnęs prūsus ir slavus krikščioninant, keliant žemės ūkį ir vaisius auginant.

Kartūzai

K a r t ū z ų ordinas yra įkurtas šv. Brunono, Reimso kanauninko. Jis, aplinkos nedorovingų žmonių pastūmėtas, su savo keliais šalininkais nukeliavo į Kartauzo dykumą, prie

Grenoblio. Šio naujo vienuolyno pagrindas buvo benediktiniečių taisyklės. Tačiau kiekvienas vienuolis turėjo sau atskirą celę ir pratinos „amžinai tylėti"; turėdavo ir bendrų religinių pratimų. Jų sveikinimasis: Memento mori! Nevalgydavo mėsos. Kartūzai ypač pasižymėjo laukų darbais, mokslu ir knygų perrašinėjimu. Kartūzų aštri askeza neleido jiems plačiai pasklisti.

Panašus į kartūzų buvo ir kameldulių ordinas, įsteigtas šv. Romualdo 1078 metais. Kameldu-liai

§ 51. DVASINIAI RITERIŲ ORDINAI.

Bekovojant su netikinčiais, radosi dvasiniai riterių ordinai. Kaip kryžiaus karų laikais kariška dvasia buvo susijusi su religiniu užsidegimu, taip riterių ordinai buvo junginys riterių ir vienuolių. Ketvirtas jųjų apžadas buvo kova su netikinčiaisiais. Kariški ordinai

Riterių ordinų nariai buvo trijų rūšių: kunigai sieloms ganyti, riteriai kovai ir maldininkų apsaugai, broliai ligonims slaugyti.

Joanitai, įsteigti 1048 metais ligonims slaugyti Jeruzalėje, nuo 1118 metų virto riterių ordinu. Netekus Palestinos, jie apsigyveno Rodo saloje (1310), vėliau (1530) Maltoje, kol Napoleonas atėmė iš jų tą salą (1798). Joanitai

Templieriai 1118 metais prancūzų riterių įsteigti Jeruzalėje. Šis ordinas svarbiausiu savo uždaviniu laikė ginti maldininkus šv. Žemėje. Tačiau jie pasižymėjo ir kovose su netikinčiais. Pilypas IV Gražusis privertė šį ordiną 1312 metais uždaryti ir jo didelius turtus pasisavino. Templieriai

Kryžiuočių ordinas įsteigtas 1190 metais prieš Akono sienas vokiečių maldininkams globoti. Nuo 1226 metų ordinas kovojo su prūsais. 1309 metais jų vyriausia būveinė liko Marienburgas. Albertui priėmus Liuterio mokslą, ji buvo perkelta į Mergentheimą, Viurtemberge. Kryžiuočiai

§ 52. ELGETAUJANTIEJI ORDINAI.

Pirmoj viduramžių pusėj sekmingai veikė benediktinų ordinas, skleisdamas ir gilindamas krikščionių tikėjimą. Tačiau jo veikimas reikšdavosi bemaž tik kaimo apystovose. Po Traukimas į miestus

kryžiaus karų miestai ėmė augti. Iš kaimų gyventojai traukė į miestus, ieškodami „lengvo pragyvenimo“. Čia vertės jis amatais. Dėl per didelio žmonių plaukimo į miestus pritrūkdavo butų. Radosi vargo ir nepasitenkinimo. Sielų ganymas buvo apsunkintas. Klaidatikiai (albigiečiai ir valdiečiai) iš pietų Prancūzijos miestų siuntė keliaujančius apaštalus. Šie ėjo į dirbtuves ir kiršino darbininkus prieš jų sielų ganytojus.

Atsirado šventų vyrų (Domininkas, Pranciškus), kurie įkūrė naujus ordinus. Šie vienuoliai savo gyvenimu buvo panašūs į vargšus miesto gyventojus. Jie gyvendavo iš gyventojų aukų, todėl ir vadinosi elgetaujančiais.

Naujųjų vienuolynų skirtumas nuo ankstybesniųjų

Skirtumas XIII amžiuje įkurtų vienuolynų nuo ankstybesnių. Kaip jau pats vardas rodo, naujieji vienuolynai gyvendavo iš laisvų žmonių aukų, ne iš savo turtų, kaip ankstybesnieji. Jie norėjo neturto idealą labiau pabrėžti. Ankstybesnieji vienuolynai sudarydavo uždarą bendruomenę. Kiekvienas vienuolynas būdavo savarankiškas su savo abatu (viršininku). Kiekvienas vienuolis buvo pririštas prie savo vienuolyno. Naujieji ordinai yra centralizuotos organizacijos. Priešaky yra ordino kapitulos išrinktas ordino generolas. Ordino provincijos valdomos provincijolų, atskiri konventai gvardijonų (pranciškonų) arba prijorų (domininkonų). Kiekvienas vienuolis nėra prie konvento pririštas, bet gali būti kilnojamas iš vienuolyno į vienuolyną.

Šv. Domininkas

Domininkas gimė (1170) Ispanijoj. Jo tėvai buvo aukštos kilmės žmonės. Jau vaikas pasižymėjo savitvarda ir vargšų meile. Kunigas būdamas, lydėjo jis savo vyskupą po pietų Prancūziją. Suskaudo Domininkui širdį matant, kiek klaidatikiai albigiečiai čia padarė. Jis nutarė skirti visą savo gyvenimą suklaidintiems atversti. Jis gyveno labai skurdžiai, todėl įgijo žmonių pasitikėjimo. Savo pamokslais ir pavyzdžiu Domininkas daug atvertė žmonių.

Vienuolyno įkūrimas

Domininkas rado draugų padėjėjų, su kuriais apsigyveno Tulūzoje. 1216 metais Domininko bendruomenė buvo popiežiaus patvirtinta, kaip pamokslininkų ordinas, vėliau pavadintas domininkonų. Iš vienuolių jau nebuvo reikalaujama rankų darbų.

Vienuolyno pobūdis

Kiekvienas vienuolis turėjo būti geras pamokslininkas ir turėjo ilgai studijuoti, kad Bažnyčios mokslą galėtų aiškiai dėstyti ir klaidas įžiūrėti.

Šis ordinas buvo viduramžių mokslininkų ordinas. Jis davė tokias mokslo žvaigždes, kaip Tomas Akvinietis, Albertas Didysis ir kiti. Pats Domininkas įsteigė studijų namą prie Paryžiaus universiteto. Domininkas mirė 1221 metais Bolonijoje, kur yra ir palaidotas. 1234 metais paskelbtas šventuoju.

Šv. Pranciškus

Pranciškus, pranciškonų ordino įkūrėjas, yra žymiausia XIII amžiaus asmenybė. Net nekatalikai stengiasi tirti jo nuostabią asmenybę.

Pranciškus, turtingo pirklio sūnus, gimė Asyžiuje 1182 metais. Jo krikšto vardas yra Jonas, tik vėliau jis pramintas Pranciškum, nes jo motina buvo iš Prancūzijos, o jis pats puikiai mokėjo prancūziškai. Aistrus vaikas nemėgo pirklio darbo, prie kurio tėvas jį pristatė. Jis mėgo linksmas šventes, mėgo trubadūrų poeziją, norėjo tapti riterium. Tačiau stokojantiems buvo gailestingos širdies. Viename mūšyje tarp savo miesto ir Perūgijos jis pakliuvo į nelaisvę ir ten sunkiai susirgo. Nelaisvė ir liga privertė giliai jį susimąstyti.

Pranciškus dabar mėgsta buvoti vienas ir melstis. Renka aukas trims sugriautoms bažnytėlėms. Šiam reikalui jis atidavė ir visa, ką pats turėjo: drabužius, arklį net savo tėvo audeklus. Tėvai už tai supyko ir atsakė jam įpėdinystės teises.

Pranciškus ėjo dar toliau. Vienoj bažnytėlėj jis per pamokslą išgirdo Kristaus žodžius: „Nieko nesiimkite su savimi į kelią — nei lazdos, nei delmono, nei duonos, nei pinigų ir neturėkite dviejų jupų“ (Luk. 9,3). „Štai ko aš noriu“, — pasakė Pranciškus, numetė lazdą, delmoną ir batus, ir nutarė tapti pamokslininku.

Vienuolyno įkūrimas

Pamažu apie Pranciškų ėmė spiestis bendraminčių. Pranciškus iš jų reikalavo visiško neturto. Bendram gyvenimui jis parašė trumpas taisykles, kurias popiežius Inocentas III tik žodžiu patvirtino (1210). Mat popiežius paabejojo, ar toks neturtas bus galima vienuolynuos praktikuoti, o ir vyrai su prastais drabužiais, su perjuosta virve ir beveik basi atrodė jam kaip valdiečių pamokslininkai. Taisyklės buvo praplėstos ir ordinas patvirtintas 1223 metais. Vienuoliai iš nuolankumo pasivadino mažaisiais broliais (fratres minores). Pradžioj Pranciškus su savo broliais apsigyveno prie bažnytėlės, šv. Marijos garbei pašvęstos, kurią jis pavadino Portiun-

kula, t. y. savo dalelė, dalyvavimas. Dar tame pačiame amžiuje pragarsėjo Porciunkulio atlaidai.

Šv. Pranciškus misijonierius

Pranciškus norėjo atversti magometonis. Tuo reikalu ruošės keliauti į Maroko, bet liga sulaikė. Vėliau keliavo į Paleistiną, kur prie šventojo grabo paliko keletą savo brolių. Iš čia keliavo į Egiptą, kur turėjo didelį ginčą su sultonu dėl krikščionių mokslo teisingumo. Sultono nepasisekė atversti, tačiau Pranciškus išsiderėjo paleisti visus krikščionis belaisvius ir teisę savo broliams saugoti šv. grabą, kurį jie iki šiol tebesaugo.

Dvejais metais prieš savo mirtį, kaip praneša jo amžininkai, ant Alverno kalno Pranciškus priėmė Kristaus žaizdas (stigmata). Po sunkių kančių jis mirė 1226 metais Porciunkulio bažnyčioje ant plikų grindų. Mirdamas pats prašė bažnyčion nunešti, „kad atiduotų Dievui savo dvasią ten, kur gavo malonės dvasią".

Šv. Klara

Pranciškus dar pats davė pirmų nurodymų moterų vienuolynui, kurį įkūrė šv. Klara iš Asyžiaus, ir trečiam ordinui (tretininkams).

Pranciškonų vienuolyno reikšmė

Ordinas reikšmingas ypačiai socialinėj srity. Neturtingi žmonės į mažuosius brolius žiūrėjo, kaip į sau lygius, ir jais sekė daug greičiau, kaip turtingais dvasininkais. Jų vienuolynai būdavo daugiausia siauriausiose miestų gatvėse, todėl ir bažnyčios jų būdavo neturtingos. Trečiasis ordinas padėdavo steigti darbininkų draugijas. Pamokslų ir mokslo srity pranciškonai dažnai ir su domininkais lenktyniuodavo.

Literatūra: Joergenson J., Šv. Pranciškus Asyžietis. Vertė J. Bikinas, Kaunas, 1926.
Barin Arvede, Šv. Pranas Asyžietis. „Ateitis" 1921 m. 49 p.
Dovydaitis Pr., Didis religinio ir socialinio gyvenimo reformatorius. „Židinys" IV t. 173 p.

VII SKYRIUS

Krikščionių tikėjimo plėtimasis Pabaltėje.

Misijos ir grobimo politika

Krikščioniškas kalavijas ne tik sulaikė islamo puolimus, bet ir ėjo misijonieriaus pareigas tarp pagonių. Kartu su nukariavimu ėjo ir kryžiaus misijos. Šios misijos palietė pirmiausia slavus, gyvenančius tarp Oderio ir Elbės, aisčius, gyvenančius tarp Vyslos ir Dauguvos, estus ir suomius. Šioms

tautoms priėmus Evangelijos mokslą, Europos krikščioninimas buvo baigtas. Šių misijų darbą apsunkino politiniai tikslai, kurių turėjo tiek vokiečiai, tiek lenkai, tiek danai ir švedai. Ypačiai žemėse, susisiekiančiose su Vokietija, krikščioninimas reiškė tą pat, ką ir germanizavimas.

§ 53. PABALTĖS SLAVŲ, SUOMIŲ IR LATVIŲ KRIKŠTAS.

Vendų ir pomorenų krikštas

Slavų šakos vendai ir pomorenai buvo vokiečių ir lenkų nukariauti ir apkrikštyti XII amžiuje. Kartu šie kraštai buvo vokiečių saksų kolonizuoti, kad juos vokietintų ir krikščionybę stiprintų.

Suomių krikštas

Kaip vokiečiai ir lenkai, taip ir danai su švedais griebėsi misijų, kad praplėstų savo politinę galybę. Danų karalius apkrikštijo Riugeno salą 1168 m. Po 1293 metų kryžiaus žygio į Suomiją švedams čia pasisekė įsistiprinti ir apkrikštyti suomius. Apie tą laiką taip pat buvo nukariauta ir apkrikštyta Laplandija.

Estiją, Livoniją ir Kuršą norėjo apkrikštyti švedai ir danai, bet jiems nepavyko. Čia vaisių davė Bremeno ir Liubeko pirklių rengtos misijos. Žinoma, prie šonų turėjo kaboti ir kardai.

Latvių krikštas

Vokiečiai pradėjo lankytis Padauguvyje XII amžiuje. Kartu su pirkliais atvyko ir misijonierių skelbti pagonims Evangelijos. Pirmasis Padauguvyje skelbė krikščionybę vienuolis Meinhardas. Jis Ikskiuly, prie Dauguvos, pastatė pirmąją katalikų bažnyčią ir buvo paskirtas pirmuoju Livonijos vyskupu. Jo įpėdinis vyskupas Bertoldas žuvo kovodamas su lyvais 1198 metais.

Naujasis Livonijos vyskupas Albertas, buvęs Bremeno kanauninkas, pastatė tvirtą Rygos pilį ir krikščionims ginti įsteigė riterių draugiją — Kristaus kareivių broliją 1202 metais. Jau 1225 metais visą Livoniją, Estiją ir Kuršą kalavijuočių ordinas buvo nukariavęs ir apkrikštijęs.

§ 54. PRŪSAI.

Šv. Adalbertas

Tarp Prėgelio ir Vyslos žemupių gyveno aisčių šaka — prūsai. Prūsai, kaip artimiausi iš aisčių Vakarams, ir su

krikščionybe pirmieji susipažino. Pirmasis čia krikščionių mokslą skelbė šv. Adalbertas, čekas. 997 metais jis buvo prūsų nužudytas. Kiek vėliau, t. y. 1008 metais, buvo nukankintas ir šv. Brunonas.

Kristijonas

Sekmingiau dirbo XIII amžiuje vienuoliai cistersai. Vienas iš jų, Kristijonas, 1215 metais buvo pašvęstas pirmuoju Prūsų vyskupu. Krikščionių tikėjimas pamažu Prūsuose plėtėsi. Tačiau prūsų daugumas laikėsi savo senojo pagoniško tikėjimo. Tik kryžiuočių ordinas, nukariavęs (1230—1283) prūsus, prievarta visus apkrikštijo. Jau 1243 metais visas kraštas buvo padalintas keturiomis vyskupijomis: Kulmo, Pomeranijos, Ermlando ir Samlando.

Prūsų krikštas

§ 55. LIETUVIAI.

Mindaugo krikštas

Mindaugas sujungė lietuvių kunigaikštijas ir įkūrė vieną valstybę. Jis taip pat pirmas iš valdovų pasiryžo krikštytis ir krikštyti visą tautą. Mindaugą apkrikštijo Livonijos ordino kunigas Kristijonas 1250 metais. Kartu su Mindaugu apsikrikštijo nemažas lietuvių būrys. Kristijonas buvo ir pirmasis įsteigtos Lietuvos vyskupijos vyskupas. Tačiau pagonys lietuviai, ypačiai žemaičiai, padarė prieš Mindaugą sąmokslą ir jį 1263 metais nužudė. Mindaugui žuvus, baigės taip gražiai pradėtas Lietuvos krikščioninimo darbas ir vėl įsigalėjo pagonija.

Aukštaičių krikštas

Po to per šimtą su viršum metų Lietuvoje vyravo pagonija. Tik Vytauto Jogailos laikais Lietuva tapo krikščioniška. Vytautas priėmė krikštą iš vokiečių ordino Prūsuose 1383 metais. Jogaila, išrinktas lenkų karaliumi, apsikrikštijo Krokuvoje 1386 metais. 1387 metais Jogaila atvyko į Vilnių lietuvių krikštyti. Pirmuoju Vilniaus vyskupu buvo paskirtas pranciškonas Andrius, jau Algirdo laikais gyvenęs Vilniuje ir mokėjęs lietuviškai. Pagonių ugniakuro vietoje pastatyta katedra.

Žemaičių krikštas

Žemaičiai buvo Vytauto apkrikštyti tik po Žalgirio mūšio, 1413 metais. Žemaičių vyskupija įsteigta 1417 metais Medininkuose (prie Varnių). Pirmasis vyskupas buvo Motiejus Trakiškis.

Pirmieji kunigai Lietuvoje buvo daugiausia atvykę iš Lenkijos. Lietuviai į kunigus ruošės prie Pragos ir Krokuvos universitetų.

Referatas: Kryžiaus karų pateisinimas.

Literatūra: Stakauskas J., Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje. Kaunas, 1934.

J. Z., Vytauto Didžiojo darbai katalikų Bažnyčiai Lietuvoje. 1930. K. V. C. leid.

Sužiedėlis S., Vytauto vaidmuo Lietuvos kristianizacijoje. Vytautas Didysis, Red. P. Šležas, 1930.

VIII SKYRIUS

Religinis gyvenimas Vakarų Europoje viduriniais amžiais

§ 56. BAŽNYČIOS ĮTAKA GYVENIMUI.

Nuostabi buvo Bažnyčios įtaka atverstoms tautoms. Šeimos nesuardomybė pabrėžta, moteris paskelbta lygi su vyru. Bažnyčia mokė krikščioniškojo klusnumo, rūpinos ugdymu, vargšų globa, švelnino vergiją, gynė nuo savavališkumo, kvėpė artimo meilę, išaukštino darbą, kovojo su kraujo kerštu. Pamažu apsikrikštijusios tautos įėjo krikščioniškųjų tautų šeimon. Priėmusių krikščionybę vakarų Europos žmonių religinis gyvenimas nebuvo nuosaikus: šalia aukštos doros, skaudžios atgailos, griežto gyvenimo būdo pavyzdžių būdavo ir baisių nedorybių, didelio žiaurumo, nuolatinių karų (pagonijos liekanos). Nelygumai

Šventieji. Religinio gyvenimo pakilimą rodo daug viduramžio šventųjų iš įvairių luomų, būtent: Erikas, švedų karalius († 1160), Ferdinandas III, Kastilijos kunigaikštis (1252), Liudvikas IX, Prancūzijos karalius (1270), Kazimieras, Lietuvos kunigaikštis (1484); šv. Pranciška Romana, šeimos motina (1440), piemenaitė Joana Arkietė (1431), kurią anglai sudegino, kaip burtininkę, vienuolė Gertrūda (1302); Jonas Nepomukas, Pragos arkivyskupijos generalvikaras (1393), amatininkas Raimundas Palmaris ir daugybė kitų. Šventieji

Ankstybesniais laikais šventaisiais skelbė kiekvienas savo diecezijos vyskupas. Nuo popiežiaus Aleksandro III (1159 — 1181) skelbti šventuoju gali tik šventasis Tėvas. Skelbimas šventaisiais

Maldos. Prie paprastų maldų — „Tėve mūsų“ ir „Apaštalų sudėjimo“ XII amžiuje prisidėjo „Sveika Marija“. Rytą vakarą varpais skambinti pradėjo apie 1300 metus. Rožančius pradėtas kalbėti tik XV amžiuje (ne šv. Domininko išrastas). Tais laikais pradėti eiti ir kryžiaus keliai.

Viduramžiais kilo ir daugumas gražiausių bažnytinių himnų: Dies irae, Stabat mater dolorosa, Jesu dulcis memoria, Lauda Sion, Veni, Sancte Spiritus ir d. k.

Šventės

Prie senųjų švenčių viduramžiais prisideda visų šventųjų šventė IX amžiuje, Vėlinės X amžiuje, Dievo kūno XIII amžiuje (šiuo laiku įvesta amžinoji šviesa prieš Švenčiausiąjį, monstrancijos vartojimas, per pakylėjimą skambinti ir klauptis), Šv. Trejybės šventė XIV amžiuje.

Atlaidai

Atlaidai dažnėja, ypačiai per kryžiaus karus. Atlaidams gauti buvo reikalaujama pašventinančios malonės būklės, šventosios komunijos ir atlikti maldingą arba net ir visuomeninį darbą, pav., tiltą ar vienuolyną pastatyti. Aleksandras iš Halės († 1245) moksliškai išaiškina atlaidus; jie duodami iš „Kristaus ir šventųjų nusipelnymo aruodo“. Jubiliejiniai atlaidai įvesti popiežiaus Bonifaco VIII 1300 metais. Jie dabar būna kas 25 metai.

Jubiliejiniai atlaidai

Labdarybė

Labdarybė. Bažnyčios istorijos garbės lapas yra jos suorganizuota ir globojama labdarybė. Iki pat viduramžių pabaigos valstybė ir miestai ja visai nesirūpino. Vargšų maitinimas ir slaugymas buvo vienuolyno ar parapijos rūpestis. Tikintieji uoliai tame darbe padėdavo, nes artimo meilė mokė juos mylėti Jėzų, kitus brolius mylint, kad savo išganymą nupelnytų.

Pirmutinės labdarybės vietos buvo vienuolynai. Čia būdavo net tam tikras žmogus, kuris šelpdavo apylinkės vargšus ir ligonis. Daugely vienuolynų kasdien vargšai gaudavo pavalgyti. Cistersų vienuolynai, Bernardo pavyzdžiu, ketvirtadalį visų pajamų išleisdavo našlėms, vargšams, svečiams. Įsisteigė net ordinai, kurių tikslas buvo vargšų ir ligonių globa (antonitai) arba surinkti pinigų, kad išpirktų iš magometonų krikščionis vergus (trinitarai, mercedariarai).

Viešbučiai

Keliauninkams ir maldininkams vyskupai ir vienuolynų viršininkai išstatė viešbučius. Ir šiandien Alpių viršūnėse augustinionai laiko viešbučius, kuriuose keliautojai sustoja ar kurie suieško paklydusius.

Viduramžiais kiekvienam didesniam vienuolyne buvo viešbutis ir p r i e g l a u d a. Viešbutyje apsistodavo kilmingesnieji. Prieglaudoje buvo maitinami kasdien ateinantieji vargšai ir ligoniai, arba nuolatai ten gyvenantieji. Iš hospic (viešbutis) yra likęs iš viduramžių dar ir šiandien prie bažnyčių viešasis namas — špitolė. Prieglaudos

Didžiausia vargšų globėja buvo E l ž b i e t a, Vengrijos karaliaus duktė († 1231). Tiuringijoj ji kasdien maitindavo po 900 vargšų ir įsteigė tris prieglaudas. Keturiems metams praėjus po jos mirties, ji buvo paskelbta šventąja. Šv. Elžbieta

Literatūra: Stolzas A., Šventoji Elzbieta. Vertė Byras. 1932.

§ 57. VIDURAMŽIŲ PAPROČIAI.

Pagoniškosios germanų tautos buvo nepaprastai žiaurios. Jos tetikėjo jėga ir buvo įpratusios savitarpy peštis. Todėl šalia krikščioniškojo gyvenimo ankstybesniais viduramžiais dar ilgai laikosi pagoniškoji nedorovė ir žiauri jėga. Tik pamažu Bažnyčiai pasisekė reformomis ir sekmingais pamokslais pakelti dorovę ir auklėjimą.

Ordalijos.

Pagonys buvo įsitikinę, kad kieno galybė, to ir teisybė, todėl ginčus spręsdavo jie dvikova. Valencijos susirinkimas (885) dvikovą uždraudė. Tačiau dvikovos negreit išnyko.

Plačiai buvo vartojamas Dievo teismas (ordalijos); kai kur ir dvikova juo buvo pakeista. Ordalijos remiasi tikėjimu, kad Dievas stebuklu turi išgelbėti nekaltai apskųstą. Tuo reikalu buvo daromi įvairūs mėginimai. Svarbiausios mėginimų grupės yra dvi: ugnies ir vandens. Apskųstasis, norėdamas išrodyti savo nekaltumą, turėdavo pereiti per degančią ugnį, basas pereiti įkaitinta geležimi, rankose nešti įkaitintą geležį. Jei jam tas nekenkdavo, tai jis būdavo pripažįstamas nekaltas. Vandens mėginimai buvo daromi su verdančiu arba šaltu vandeniu. Ugnies ir vandens mėginimai

Net vyskupai ir kai kurie jų susirinkimai, būdami savo laiko vaikai, laikėsi šio liaudies tikėjimo. Tačiau popiežiai

visuomet kovojo su tokiu pagonišku teisybės supratimu. XIII amžiuje tą išrodymo priemonę nustojo vartoti; vartojami liudytojų parodymai.

Treuga Dei.

Viduramžiais buvo labai praplitę savitarpio karai. Plėšimo ir kerštо jausmas pasiekė viršūnių X amžiuje. Silpna karaliaus valdžia negalėjo suvaldyti riterių. Nuo XI amžiaus pradžios vyskupai ir jų susirinkimai pradėjo su ta blogybe kovą. Didžiausiomis bažnytinėmis bausmėmis buvo baudžiami tie, kurie patys darė savo teismą, užuot ėję į tikrą teismą. Vyskupų pastangomis, pietų Prancūzijos bajorams pritariant, 1041 metais buvo paskelbta Dievo taika (treuga Dei). Ją priėmė visa Prancūzija, Normandija, Belgija. 1085 metais Mainco sinode ji paskelbta Vokiečių imperijoje.

Treuga Dei įvedimas

Treuga Dei nuostatais, nevalia buvo kariauti nuo trečiadienio vakaro iki pirmadienio ryto advente, gavėnioje ir per šventes. Dievo taikos paskelbimas užpuldinėjimus žymiai sumažino.

Raganos.

Kad yra pikta dvasia ir kad ji gali veikti žmones ir gamtą, yra visiems žinoma tiesa. Tačiau joks kitas tikėjimo dalykas neišsigimė tiek, kiek šis. Tikėjimas raganomis ir burtininkais ir jų slapto meno pasisavinimas, tas pagonybės palikimas, buvo gyvas ir viduramžiais. Raganos dažniausiai būdavo moters, bet būdavo ir vyrų ir net kunigų. Nuo išsiplatinimo raganavimo žmonėms grėsdavo netekti garbės ir gyvybės.

Bažnyčia ir raganavimas

Apskųstus raganavimu Bažnyčia ir valstybė, to laiko teise ir papročiais, bausdavo kaip už padarytą blogybę. Bažnyčia už raganavimą ir santykiavimą su piktomis dvasiomis vartojo tik bažnytines bausmes, kaip ir už kitus sunkius nusidėjimus. Gregorijus VII (1074) griežtai protestavo prieš raganų baudimą mirties bausme; tokį elgesį pavadino tiesiog barbarišku. Bažnyčia dažniausiai ekskomunikuodavo, bet pasaulinės valdžios pagalbos iki XIII amžiaus nesišaukdavo.

XIII—XVII amžiais kaltieji, kai be raganavimo pradėjo dar skelbti klaidatikystes, būdavo atiduodami pasaulinei val-

džiai. Valdžia įskųstus pakankinus dažniausiai nutardavo sudeginti ant laužo. Taip bausdavo valstybė ir protestantizmo laikais, nes to reikalavo viešoji gerovė ir ramybė. Paskutinė fagana sudeginta net XVIII amžiaus pabaigoje Šveicarijoje protestantiškame kantone.

Žydų klausimas.

Po Jeruzalės išgriovimo žydai gyveno ištremti Babilonijoj. Iš čia persų persekiojami VI amžiuje išsikraustė į Kinus ir Indiją. Arabai pradžioje žydus, kaip katalikus, smarkiai persekiojo, bet vėliau, ypač Ispanijoj žydai visai laisvai jautėsi. Granada buvo žydų miestas — valdininkai ir ypač gydytojai ten dažnai būdavo žydai.

Karaliai ir žydai

Krikščioniškieji Vakarai priėmė romėnų kodeksus. Čia žydai nebuvo ypatingai globojami. To laikėsi Merovingai. Karolingai buvo žydams palankesni. Karolis Didysis ir Liudvikas Pamaldusis tiek jiems buvo nuolankūs, kad iš savo vyskupų susilaukė net prieštaravimo. Bažnyčios įstatymai neleido žydams būti krikščioniškosios valstybės valdovais. Kaip gali žydai gyvendinti krikščioniškąsias idėjas, kuriomis buvo tvarkoma viduramžių valstybė! Bažnyčios įstatymai draudė žydams turėti krikščionių vergų, tarnų ar auklių, nes žydai gali tokius į savo tikybą atversti. Tačiau Bažnyčios įstatymai draudė žydus varu versti krikščionimis.

Bažnyčia ir žydai

Žydų palinkimas į prekybą, sutraukė juos į miestus, kur jie gavo gyventi atskirus kvartalus. Jie buvo laisvi, laisvai prekiavo, laisvai išpažino savo religiją. Nelaimingi žydams buvo kryžiaus karai. Nors pasauliniai ir dvasiniai kunigaikščiai juos stengėsi ginti, tačiau maldininkų masės žiauriausiai persekiojo žydus prie Reino, Anglijoj ir Bohemijoj. Ir vėliau ištikdavo žydų skerdynių, surengtų liaudies. Ypačiai žydams atėjo blogi laikai, kai XIV amžiuje siautė juodoji mirtis, o žydus maras mažiau tepalietė. Žmonės įtarė žydus, kad jie užnuodija šulinius. Ispanija visai išvijo žydus iš savo ribų 1492 metais, Portugalija 1496 metais.

Žydų persekiojimas

Popiežiai žydus gindavo — bažnytinėj valstybėje žydai gyveno laisvi, ir čia jokio persekiojimo nebuvo. Žydų persekiojimas buvo ne religinio, bet ūkiško pobūdžio. Juos surengdavo pirkliai, kunigaikščiai ar kiti interesuoti asmens.

Žydų persekiojimo priežastys

Antra persekiojimų priežastis buvo žydų įtarimas, kad jie ritualiniams reikalams užmuša krikščionis vaikus, užmuša tuos žydus, kurie priima krikščionybę, nuodija šulinius, išjuokia krikščionių tikėjimą.

IX SKYRIUS

Viduramžių paklaidos ir inkvizicija

§ 58. VALDIEČIAI IR ALBIGIEČIAI.

Sektų pobūdis

XII ir XIII amžiaus sektos turėjo socialistinio anarchistinio pobūdžio. Klaidatikiai norėjo sugriauti tų laikų santvarką. Jie puolė turtuolius, ypačiai turtingus dvasininkus. Todėl šios paklaidos turėjo pasisekimo tų laikų pramonės kraštuose: pietų Prancūzijoje, šiaurinėje Italijoje ir Niderlanduose.

Sektų atsiradimo priežastys

Mat palyginus tų laikų išorinę Bažnyčios galybę ir turtus su pirmųjų apaštalų neturtu, buvo matyti didžiausias skirtumas. Tą nuomonę dar pagilino iš vienos pusės daugelio dvasininkų supasaulėjimas ir puošnus gyvenimas, iš antros pusės kai kurių šventųjų aštrūs, bausmės šaukią pamokslai. Susipažinimas per kryžiaus karus su Rytais ir jų dvasiniu gyvenimu padarė įtakos Vakarų krikščionių gyvenimui ir tikėjimui. Atsirado įvairių sektų, kurios svajojo atgaivinti apaštalų laikų Bažnyčią. Prie svajonių ir pietistinių elementų prisidėjo dalis gnosticizmo ir monicheizmo klaidų. To vaisiai — išviršinės Bažnyčios pusės atmetimas. Iš daugelio šių sektų žinomiausios dvi: valdiečiai ir albigiečiai.

Petras Valdus

Valdiečių (apie 1170 metus) tėvas yra pasaulietis Petras Valdus, turtingas Lijono pirklys. Jis išdalino savo turtus vargšams ir ėmė studijuoti šv. Raštą. Vėliau jis tapo keliaujantis pamokslininkas ir susirado draugų, draugių. Jų tikslas — neturtu ir pamokslu atgaivinti apaštalų gyvenimą. 1179 metais Laterano susirinkimas uždraudė pasauliečiams sakyti pamokslus. Tačiau jie sakė pamokslus ir toliau. Popiežius atskyrė juos nuo Bažnyčios. Iki šiol reikalaudami tik griežtos drausmės, valdiečiai dabar stojo prieš Bažnyčią. Jie atmetė kunigystę, šv. mišias, skaistyklą, maldas už mirusius, atlaidus.

Valdiečiai praplito ir šiaurinėj Italijoj ir Bohemijoj. Vėliau jie susimaišė su protestantais. Dabar jų yra apie 25.000. Jie kaip ir husitai, protestantų yra laikomi reformacijos pranašai.

Albigiečiai

Daug pavojingesni buvo albigiečiai (nuo miesto Albi, pietų Prancūzijoj) arba katarai (taip jie save vadino iš graikų kataroi=švarieji). Jų mokslas yra seno manicheizmo su savo dualizmu atgijimas XII amžiuje. Jie susilaikydavo nuo gyvulių mėsos valgymo, vengė turtų, moterystės. Tas buvo privaloma tik pirmajai narių rūšiai — tobuliesiems (antroji rūšis vadinosi klausytojais). Aukščiausias doros laipsnis buvo kūno numarinimas badu, nes tada bus laiminga mirtis. Ne visi nustatytų mokslo dėsnių laikydavos. Jų tarpe vyravo melas, veidmainybė.

XII amžiaus gale katarai paplito visoj vidurio Europoj. Ten, kur katarai jautėsi esą stipresni, tyčiojosi iš katalikų tikėjimo, griovė katalikų bažnyčias, užmušinėjo kunigus. 1208 metais jų buvo užmuštas popiežiaus legatas Kastelnau. Popiežius Inocentas III buvo priverstas skelbti prieš juos kryžiaus žygį. Katarus palaikė pietų Prancūzijos bajorai. Todėl karas užtruko 20 metų. Katarai buvo nuveikti, jų pilys sugriautos. Likusieji katarai buvo persekiojami inkvizicijos, kuri maždaug tais laikais buvo suorganizuota.

§ 59. INKVIZICIJA.

Inkvizicijos tikslas

Inkvizicija tai bažnytinis ir valstybinis teismo procesas, kuris nuspręsdavo, kas kaltas netikįs ir, jei kaltas, nubausdavo nustatyta bausme. Inkviziciją įsteigti pastūmėjo albigiečiai ir valdiečiai, iš kurių grėsė pavojus ne tik Bažnyčiai, bet ir visai socialinei tvarkai. Pavojus nepraėjo ir nugalėjus albigiečius. Bažnytinė ir pasaulinė valdžia sutartinai norėjo tą pavojų pašalinti. Taigi inkvizicijos tikslas buvo eretikus sugrąžinti į Bažnyčią, arba padaryti juos nepavojingus.

Kai moralinės priemonės (šv. Domininkas) nepadėjo, popiežius Inocentas III prieš pavojingas sektas skelbė kryžiaus karus. Pirmą tokį kryžiaus karą surengė grafas Simonas Monfortas 1209 metais.

Veronos kongrese (1184) pareikalauta, kad ir pasaulinė valdžia pavartotų bausmes prieš eretikus. Didžiausia bažnyti-

nė bausmė būdavo tik priverstina atgaila. Laterano sinode (1215) buvo susitarta, kad pasaulinė valdžia irgi ima bausti savo teritorijoj pasitaikančius eretikus.

Inkvizicijos pradžia

Tulūzos sinodė (1229) buvo įvesta bažnytinė inkvizicija. Parapijose buvo pastatyti kompetentingi žmonės spręsti netikėlių klausimams. Apkaltintas turėjo stoti prieš vyskupo paskirtą komisiją. Tas darbas dažniausiai buvo pavedamas domininkonams, kaip patyrusiems kovotojams su valdiečiais ir albigiečiais. Reikėdavo tikrų įrodymų. Nekalto nė vieno nenuteisdavo. Jei klaidą padaręs prisipažindavo, gailėdavosi ir ją atšaukdavo, tai po atgailos būdavo laisvas. Kiekvienas nuteistasis galėdavo apeliuoti į popiežių. Nepataisomi buvo atiduodami pasaulinei valdžiai, kuri juos nubausdavo kalėjimu, ištremdama ar sudegindama.

Deginimo pradžia

Karalius Fridrichas II pirmas pradėjo deginti (1224). To laiko papročiais ir teise, tai buvo normalus dalykas. Bažnyčia yra organizacija. Kiekviena organizacija turi teisę šalinti pavojingus narius iš savo tarpo. Valstybė taip pat turėjo teisę negeistinus elementus šalinti, nes klaidatikiai be religinių skelbė ir socialinių klaidų. Jie buvo, taip sakant, XIII amžiaus socialdemokratai, komunistai, anarchistai, nihilistai. Su tokiais kovoti buvo ne tik teisė, bet ir pareiga: reikėjo apsaugoti visuomenės gerovę ir ramybę. Bausmių žiaurumas atitiko to laiko papročius. Už daug mažesnį nusikaltimą, pav. už padegimą, už netikrų pinigų darymą tada buvo baudžiama mirties bausme.

Inkvizicijos aukų skaičius dažnai perdedamas. Bažnyčia stengės kankinimus sušvelninti proceso metu. Buvo uždrausta kankinti senus, mažus, ligotus, kiti buvo kankinami tik vieną kartą.

Ispanijos inkvizicija

Nuo bažnytinės inkvizicijos reikia skirti Ispanijos inkviziciją. Tai buvo valdžios įvestas teismas, Bažnyčiai prižiūrint, prieš žydus ir magometonus.

XV amžiuje daug Ispanijos žydų perėjo į krikščionybę. Jų apsikrikštijimas dažniausiai būdavo netikras. Prisidengę krikščionybės skraiste, jie norėjo Ispanijoj įgyti galybės. Tai jiems ir pasisekė. Galybė ir pinigai buvo perkrikštytų žydų rankose. Jie užėmė įtakingiausias vietas. Vedybų keliu jie suėjo į santykius su ispanų turtingiausia diduomene, valstybėje užėmė

valdininkų vietas, ypač teisėjų. Net Bažnyčioje jiems pavyko užimti vyskupų, pralotų ir klebonų vietų.

Magometonai, perėję į krikščionybę, taip pat slaptai laikėsi savo islamo tikėjimo. Jie palaikė santykius su Afrikos saracėnais, kad vėl paimtų į savo rankas Ispanijos valdžią. Su valdžia buvo net kruvinų susirėmimų, pav. Granadoj.

Tokiems apsimetėliams žydams ir magometonams išaiškinti 1478 metais Ferdinandas ir Izabelė įsteigė inkviziciją. Jos valdininkai buvo valstybės valdininkai. Valstybė jiems mokėdavo atlyginimą. Konfiskuojamus kaltųjų turtus pasiimdavo taip pat valstybė. Todėl ispanų inkvizicija nėra bažnytinė, bet valstybinė įstaiga.

Bažnyčia ir ispanų inkviziciją stengėsi sušvelninti. Įskųsti berniukai iki 14 metų ir mergaitės iki 12 metų būdavo paleidžiami. Nuteistieji apeliuodavo į popiežių, kuris dažnai sprendimus panaikindavo.

Inkvizicija nėra nei Bažnyčios dogma, nei esminė drausmės dalis. Inkvizicija buvo tik laikinis reiškinys. Mūsų laikų akimis žiūrint, ji atmestina.

Literatūra: Lomanas J., Keletas viduramžių kultūros bruožų ir inkvizicija. „Tiesos Kelias" 1929 m. Nr. 7—8.
Totoraitis J., Inkvizicija, „Ateitis" 1926 m. Nr. 1.

ANTRASIS PERIODAS

VĖLYBIEJI VIDURAMŽIAI. POPIEŽIŲ AUTORITETO MAŽĖJIMAS. VIDURAMŽIŲ KULTŪROS VIRŠŪNĖS.

I SKYRIUS

Bažnyčios kovos su prancūzų karaliais.

Bažnyčia linksta į Prancūziją

Po didžių kovų su galingais vokiečių karaliais, kurios Dievui padedant buvo laimingai baigtos, Bažnyčia turėjo vesti naujus karus su prancūzų karaliais. Popiežiaus politika po kovos su štaufenais linksta į Prancūziją — jis čia ieškosi talkininkų. Pačioj Romoj popiežius turėjo laikytis prieš Romos diduomenę. Saracėnai grėsė popiežiaus valstybei iš pietų. Totoriai, nukariavę visą Rusiją, grėsė visai Europai. Vokietija popiežius negalėjo remtis, nes ji buvo nedrauginga. Nuo Ru-

dolfo Habsburgo irgi nepagerėjo Vokietijos santykiai su Bažnyčia. Reikėjo tartis su Prancūzija.

Susidėjimas su Prancūzija nebuvo Bažnyčiai naudingas. Bažnyčia norėjo palikti laisva. Dėl savo laisvės Ji sunkiai kovojo, kol pagaliau visai laisvės neteko (Avinjono nelaisvė).

§ 60. BONIFACAS VIII.

Kovos pradžia

Ta kova su visa energija buvo vedama popiežiaus Bonifaco VIII (1294—1303) ir karaliaus Pilypo IV Gražiojo (1285 — 1314). Kova prasidėjo tada, kai Pilypas karui su Anglija paėmė pinigų iš bažnytinių pajamų. Dvasininkai pasiskundė popiežiui. Popiežius parašė bulę (Clericis laicos), uždrausdamas bažnytinius pinigus imti karo reikalams. Šio draudimo nepaklausius, gresia interdiktas, nors neklaužada ir karalius būtų.

Pilypas atsakė, kad iš to kelio nepasitrauks ir uždraudė išvežti iš Prancūzijos auksą, pinigus ir brangenybes. Popiežius, norėdamas taikos, leido dviejų metų dešimtinę naudoti karo reikalams.

Vėliau Bonifacas VIII išleido naują bulę (Ausculti fili), kurioj iškėlė Bažnyčios teises. Pilypas ją iškreipė ir paskelbė žmonėms. Šioje buvo sakoma, esą popiežius tvirtinąs, jog karalius ir pasauliniuos dalykuos turįs klausyti popiežiaus, jog valstybė esanti tik popiežiaus lenas ir t. t. Tuo Pilypas norėjo sukelti žmones ir diduomenę prieš Bonifacą VIII. Popiežius sušaukė tada Romoje sinodą, į kurį pakvietė ir Pilypą IV. Į sinodą atvyko iš Prancūzijos 4 arkivyskupai, 35 vyskupai ir 6 abatai, nors Pilypas IV buvo įsakęs saugoti uostus, kad joks vyskupas neišvažiuotų. Čia popiežius išleido trečią bulę Unam sanctam, kuria nustato santykius tarp valstybės ir Bažnyčios.

Unam sanctam

Svarbesniosios bulės mintys: tikros Bažnyčios galva yra Kristus; jo vietininkas yra šv. Petras ir jo įpėdiniai. Kas nori būti išganytas, kito kelio nėra, kaip tik per Bažnyčią. Tas privaloma ir kunigaikščiui. Jei pasaulinė valdžia iškrypsta iš tiesos kelio, ją dvasinė vyriausybė turi sudrausti, jei žemesnioji dvasinė iškrypsta, ji turi būti aukštesniosios dvasinės vyriausybės įspėta ir sutvarkoma, o jei vyriausia dvasinė vadovybė iškrypsta, ji gali būti tik Dievo teisiama. Bonifacas VIII nenorėjo vyriausios valstybės šios žemės reikalų priežiūros, bet tik religijos ir doros reikalų.

Popiežius norėjo uždėti Prancūzijai interdiktą, bet Pilypo pasiųstų žmonių buvo užpultas ir suimtas. Bonifacas liepė atidaryti užpuolikams duris ir soste sėdėdamas, parodė jiems savo galvą ir kaklą ir pasakė: „Už Bažnyčios laisvę mielai noriu numirti!“. Ištikimi gyventojai po 3 dienų Bonifacą išvadavo. Tačiau jo jėgos buvo jau palaužtos, ir jis netrukus mirė. Tai buvo paskutinis popiežius viduramžiais, aukštai iškėlęs popiežiaus vardą.

Bonifaco VIII mirtis

§ 61. POPIEŽIAI AVINJONE.

Prancūzijos įtaka Bažnyčiai turėjo tų vaisių, kad popiežiai per 70 metų paliko Romą (1305—1377). Septyni iš eilės popiežiai buvo prancūzai; jų priklausomybė nuo karaliaus buvo tiek didelė, kad jie į Italiją nesiryžo važiuoti. Jie gyveno Avinjone, pietų Prancūzijoje.

Avinjono nelaisvė

Po Bonifaco VIII trumpai valdė popiežius Benediktas XI. 1305 metais buvo išrinktas popiežium Bordo arkivyskupas, kuris pasivadino Klemensu V (1305—1314). Jis buvo nuolaidus ir silpnas, todėl pasiduodavo Pilypo IV valiai. Klemensas V neišvažiavo į Romą, bet apsigyveno Avinjone. Jo įpėdiniai irgi ten gyveno. Ši 70 metų Avinjono nelaisvė labai pakenkė popiežiaus autoritetui. Popiežius būdamas labai priklausomas nuo Prancūzijos, nustojo kitų tautų pasitikėjimo. Buvo renkami įvairūs Bažnyčios reikalams mokesčiai, nes Italijoj popiežiai neteko savo kai kurių stambių pajamų. Tas žmonėse sukėlė didelio nepasitenkinimo.

Popiežius Gregorijus XI (1370—1378), šv. Katarinos iš Sienos įkalbėtas, persikėlė gyventi į Romą 1377 m

Šv. Katarina iš Sienos priklausė trečiam dominikonų ordinui. Ji nepaprastai buvo uoli Dievui, pasiaukojus žmonėms per marą Sienoj (1374), savo žodžiu ir raštu dariusi stebuklingos įtakos. Ji sutaikindavo kunigaikščius, tarpininkavo tarp Italijos miestų. Iš Florencijos buvo pasiųsta pas popiežių į Avinjoną, kaip taikos tarpininkė. Katarina ryškiai parodė jam Bažnyčios valdymo ydas ir prikalbėjo Gregorijų XI važiuoti į Romą.

Šv. Katrina iš Sienos

Sugrįžę iš Avinjono popiežiai apsigyveno Vatikane. Iki tol popiežių rezidencija buvo Lateranas.

§ 62. VAKARŲ SCHIZMA (1378—1417).

Po Avinjono nelaisvės sekė vakarų schizma, kuri per keturiasdešimt metų ardė Bažnyčios vienybę ir daug jai pakenkė.

Po Gregorijaus XI mirties Romoje kardinolai teisėtai išrinko popiežium Urboną VI, kilimo italą. Jis nevažiavo į Avinjoną. Prancūzai kardinolai buvo tuo nepatenkinti. Po trijų mėnesių, popiežių išrinkus, jie ėmė kalbėti, esą rinkę nelaisvi, Romos piliečių spaudžiami, todėl rinkimai esą neteisėti.

Du popiežiai

Prancūzų kardinolai susirinkę išrinko popiežium kardinolą Robertą iš Ženevos, kuris pasivadino Klemensu VII. Jis apsigyveno Avinjone. Bažnyčia suskilo. Prancūzija, Škotija, Ispanija laikė Klemenso VII pusę, o Italija, Vokietija ir rytų kraštai Urboną VI.

Skilimo vaisius

Bažnyčios būklė dėl skilimo buvo liūdna. Vienas popiežius iškeikdavo antrą ir jo šalininkus. Abudu rinkdavo mokesčius. Skilimas pasiekdavo ne tik vyskupus, bet ir parapijas. Abudu popiežiai stengdavosi pastatyti savo žmones. Tikintieji nežinojo katro klausyti.

Kiekvienas popiežius po savo mirties vėl turėdavo įpėdinių. Atrodė, kad schizma bus pastovi. Tokia būklė vertė ieškoti išėjimo Bažnyčios vienybei sugrąžinti. Pasitarimai tarp Romos ir Avinjono kūrijų nieko nedavė. Tada kardinolai sušaukė Bažnyčios susirinkimą Pyzoje 1409 metais. Tas susirinkimas atėmė valdžią abiem popiežiams. Kardinolai išrinko naują popiežių — Aleksandrą V. Trūkstant šiam pasielgimui teisėto pagrindo, abu ankstybesnieji popiežiai nepasidavė Pyzos susirinkimo norui ir paliko savo pareigose. Tuo būdu atsirado dabar trys popiežiai, kurių kiekvienas turėjo savo šalininkų. Tik visuotinis Bažnyčios susirinkimas Konstancijoje (1414—1418) sugrąžino Bažnyčiai taiką ir vienybę.

Trys popiežiai

§ 63. VISUOTINIS BAŽNYČIOS SUSIRINKIMAS KONSTANCIJOJE.

Konstancijos susirinkimas

Pyzos popiežius Jonas XXIII (Aleksandro V įpėdinis), Zigmanto paskatintas, sušaukė visuotinį susirinkimą Konstancijoje. Jis tikėjosi, kad susirinkimas jį patvirtins tikruoju popiežiumi. Konstancijos susirinkimas buvo didžiausias Bažnyčios susirinkimas. Į jį susirinko tiek dvasininkai tiek pasauli-

niai kunigaikščiai. Dalyvavo apie 18.000 dvasininkų, iš jų 200 vyskupų. Pasaulinių dalyvavo kelis kartus daugiau, kaip dvasininkų. Susirinkimas norėjo trijų dalykų: schizmos panaikinimo, Huso erezijos nuslopinimo ir Bažnyčios reformų.

Susirinkimo programa

Susirinkimas atstatė iš vietų Pyzos popiežių Joną XXIII ir Avinjono popiežių Benediktą XIII. Romos popiežius Gregorijus XII, kad šį Bažnyčios susirinkimą padarytų teisėtą, savo ruožtu sušaukė jau beposėdžiaujantį susirinkimą ir atsisakė geruoju nuo popiežiaus vietos Bažnyčios labui.

Tada kardinolų kolegija 1417 metų lapkričio mėn. 11 d. išrinko popiežium kardinolą Otoną Koloną, kuris pasivadino Martynu V. „Apie šį susijungimą vos galima buvo kalbėti besidžiaugiant", — sako vienas tų laikų rašytojas..

Ydos

Susirinkimui pasisekė nuslopinti ir Huso ereziją. Maža kas pavyko reformuoti bažnytinio gyvenimo srityje. O ydų buvo jau daug įsigalėjusių. Vyskupai buvo kartu ir pasauliniai kunigaikščiai. Daugelis jų turėjo prabangų dvarą. Katedrų ir dvarų bažnyčių valdymas buvo prieinamas daugiausia tik kilmingiesiems. Daugelis pasaulinių kunigų netinkamai pasiruošę. Vienuolynuose pranyko tikra vienuoliškoji dvasia. Surinkti pinigai Romoje ne visada buvo naudojami Bažnyčios reikalams. Griežtesnių reformų nepavyko pravesti nei Bazelio (1431), nei Florencijos (1439) visuotiniams Bažnyčios susirinkimams.

§ 64. VIKLEFO IR HUSO EREZIJA.

Bažnyčios reformos reikalas, kuris viduramžių gale visų buvo suprastas, kai ką pastūmėjo Bažnyčios mokslą žeminti.

Viklefo mokslas

Viklefas gimė 1324 metais Anglijoj, studijavo Oksforde, vėliau buvo kunigas ir profesorius. Jo mokslas: 1. panteizmas — kiekvienas daiktas yra Dievas, 2. fatalizmas — visa eina su būtinumu, 3. absoliutinė predestinacija — žmogus iš prigimties skirtas dangui ar pragarui, nežiūrint jo nuopelnų ar blogumų. Jis atmetė šv. Mišias, nes jų esą negalima išrodyti iš šv. Rašto, ir atgailą, nes esą užtenka tik gailesčio. Atmetė popiežiaus primatą, vyskupai irgi esą vėlesnių laikų išradimas, kunigai negali jokių turtų turėti, atmetė vienuolišką gyvenimą, atlaidus, paskutinį patepimą.

Savo mokslą Viklefas skelbė žodžiu ir raštu. 1377 metais Londono vyskupas įsakė jam tylėti. Jis nesiliovė skleidęs savo

mokslo. Jo šalininkai, agituodami prieš bažnyčių turtus, suruošė ūkininkų sukilimą. Karalius atsakė jam profesoriaus vietą Oksfordo universitete, o Londono sinodas (1382) pripažino jo mokslą klaidingu.

Jonas Husas

Jonas Husas buvo neturtingų tėvų sūnus iš pietų Bohemijos. Su dideliu vargu išsimokslinęs, įsišventino kunigu. Buvo Pragos universiteto profesorius ir rektorius ir kartu pamokslininkas Betlėjaus bažnyčioje.

Kai Anglijos karalius vedė čekų princesę (1381), tai tarp Anglijos ir Čekijos užsimezgė glaudesni ryšiai. Viklefo mokslas pasiekė Čekiją. Husas tampa uoliausias jo skelbėjas. Husas nebuvo savarankiškas filosofas, bet Viklifo sekėjas, kurio raštus godžiai skaitė ir studijavo.

Huso pamokslai prieš dvasininkų turtus ir supasaulėjimą paveikė žmones, ir jie plėšdavo bažnyčias ir išniekindavo dvasininkus. Husas mokėjo prabilti į žmones, sužadindamas ir jų tautiškus čekiškus siekimus prieš tų laikų vokiečių priespaudą. Pragos universitetas pasmerkė Viklefo mokslo 45 tezes, o popiežius Jonas XXIII 1411 metais Husą ekskomunikavo.

Husas į Konstanciją

Husas apeliavo į visuotinį Bažnyčios susirinkimą, pasiruošęs savo mokslo teisingumą išrodyti „iš šventųjų tėvų raštų ir kanonų“ arba mirti. Karalius Zigmantas jam davė raštą laisvai nuvykti į Konstanciją ir sugrįžti. Jonas XXIII Konstancijoje maloniai Husą priėmė ir nuėmė nuo jo ekskomuniką su sąlyga, kad jis nesakytų pamokslų. Husas nepaklausė. Tada jis buvo suimtas ir uždarytas domininkonų vienuolyne.

Susirinkime jam buvo paskaityta 30 jo mokslo tezių. Vienas Husas pripažino savomis, kitas neigė. Teisėjų įkalbinėjimai ir patarimai buvo veltui. Husas atsisakė savo klaidas atšaukti. Jis buvo degraduotas ir atiduotas pasaulinei valdžiai. 1415 metų liepos mėn. 6 d. jis buvo sudegintas ant laužo Konstancijoje. Tas pats likimas 1416 metais ištiko ir jo artimiausią draugą Jeronimą Pragiškį.

Huso likimas

Kiek pavojingas buvo Huso mokslas, rodo po jo mirties įvykę ilgi naminiai (1419—1436) husitų karai, kurie čekų tautą labai suvargino.

Literatūra: Penkauskas Pr., Jono Huso ir Pragos Jeronimo byla Konstancijoj. „Ateitis“ 1929 m. Nr. 3, 4 ir 5.

II SKYRIUS

Bažnyčios mokslas ir menas

§ 65. RELIGINIS IR PASAULINIS BAŽNYČIOS MOKSLAS.

Bažnyčia ir mokslas

Mokslų globojimas iki XIII amžiaus buvo išimtinai Bažnyšios reikalas. Tik miestams pražydus, atsiranda miestų mokyklų. Jos duoda atitinkamo auklėjimo pasauliniams žmonėms. Tačiau ir miestų mokyklos dažniausiai būdavo dvasininkų vedamos.

Septyni laisvi menai

Mokslas visada buvo rūpestingai Bažnyčios globojamas. Vos Vakaruose krikščionybė suleido šaknis, tuojau atsirado parapijų, vienuolynų ir katedrų mokyklų. Jose buvo mokoma skaityti ir rašyti, išeinami vadinami septyni laisvi menai (geometrija, muzika, gimnastika, matematika, retorika, dialektika ir gramatika), mokoma ir teologijos (paruošiami kunigai).

Universitetai

XII amžiuje kyla gyvas mokslinis gyvenimas. Vienuolynų ir katedrų mokyklos nepatenkina. Aplink žymius kai kurių šių mokyklų mokytojus renkasi iš įvairių kraštų studentai. Iš mokytojų ir mokinių susidraugavimo kyla universitetai (universitas — bendruomenė). Universitetas, mūsų supratimu (įstaiga visų mokslo šakų), vartojamas nuo XV amžiaus. Viduramžio universitetas turėjo keturis fakultetus: teologijos, filosofijos, teisės ir medicinos. Pirmas toks universitetas atsirado Paryžiuje 1180 metais, vėliau Bolonijoj, Oksforde, Kambridže, Pragoje, Vienoje ir t. t.

Scholastika

Ankstybojo viduramžio teologijos mokslas pakartojo tik Bažnyčios tėvų mintis. Tolesnis krikščionių Bažnyčios mokslo plėtojimasis prasidėjo XI amžiuje. Svarbiausia viduramžio Bažnyčios mokslo kryptis — s c h o l a s t i k a. Scholastika prileido Bažnyčios mokslą neabejotinai teisingą, tačiau ji norėjo proto pajėgomis ir Aristotelio filosofija jį persunkti, suprantamą padaryti.

Scholastikos tėvas yra šv. Anselmas, Kanterbury arkivyskupas (1109 m. miręs). Scholastika aukščiausio išsivystymo pasiekė Alberto Didžiojo († 1280) ir šv. Tomo Akviniečio († 1274) ir dviejų pranciškonų Aleksandro iš Halės (1245) ir šv. Bonaventūro (1274).

Albertas Didysis, pranciškonas Rogeris Bako ir anglai scholastikai gavo ir gamtininkų vardus.

Albertas Didysis gimė Švabijoj, grafų šeimoje (1193). Padujos aukštojoj mokykloj jis pažino domininkonų ordiną ir į jį įstojo. Mokė Paryžiuje ir Kelne. Jo garsas, kaip teologo, filosofo ir gamtininko (botaniko) traukė į Kelną studentus iš Švedijos, Vengrijos, Anglijos ir Italijos. Jo mokinių eilėse buvo ir Tomas Akvinietis.

Tomas Akvinietis

Tomas Akvinietis imperatoriaus Barbarosos giminaitis, gimė arti Neapolio (1225). Prieš saviškių norą jis įstojo į domininkonų ordiną. Paryžiuje ir Kelne klausė jis Alberto Didžiojo paskaitų. Tomas pasižymėjo kaip mokytojas, pamokslininkas, rašytojas. Jo raštai dar ir šiandien mokslui labai vertingi. Didžiausias jo veikalas Summa theologica yra viso Bažnyčios mokslo išdėstymas. Šiame veikale puikiausiai suderinta Aristotelio filosofija su apreiškimu ir įrodyta, jog mokslas neprieštarauja tikėjimui. Tomas mirė netoli Neapolio, bekeliaudamas į Lijono bažnyčios susirinkimą (1274). Dėl savo gilių minčių, bemaž tik angelams prieinamų, šv. Tomas pavadintas „angelišku mokytoju" (doctor angelicus).

Bonaventūras buvo Pranciškaus mokinys ir įstojo į savo mokytojo ordiną. Jis mokė Paryžiuje. Čia susidraugavo su Tomu Akviniečiu. Kai šis prašė jį parodyti gražiausias savo knygas, tai Bonaventūras, nuvedęs jį prie kryžiaus, pasakė: „Tai mano knyga". Bonaventūras buvo scholastikas ir mistikas.

Mistikai

Mistika tai antra viduramžio mokslo kryptis. Mistika yra kilusi iš graikų veiksmažodžio myein = akis (mąstymui) užmerkti. Mistika suprantama gyvas, išorinio pasaulio nekliudomas tikėjimo paslapčių apmąstymas. Mistika šiuo išvidiniu įsigilinimu į apreikštas tiesas norėjo jas suprasti, valia sutvirtinti ir ypač jausmams artimesnes padaryti, kad krikščionių mokslą galėtų taikyti praktiškam gyvenime. Dievo malonė padėjo kai kuriems nuostabiai giliai pergyventi religijos tiesas.

Mistika buvo globojama vienuolynuose, ypačiai cistersų ir kartūzų. Žymios yra mistikės cistersės Matilda iš Magdeburgo († 1285) ir Getrūda Didžioji († 1302). Kai kuriuose domininkonų ir pranciškonų vienuolynuose irgi mistikai buvo vietos. Pilni poezijos ir jausmų Jono Taulerio († 1361) ir Henricho Seuzės († 1365) raštai. Gražiausias vidur-

amžių mistikos vaisius yra Tomo Kempiečio „Kristaus sekimas". Iš tų laikų mistikų dar pažymėtini Bernardas iš Clairvaux, Brigita (švedė) (1373), Katarina Sienietė (1380).

Literatūra: Dovydaitis Pr., Katalikybė ir mokslas. „Židinys" VIII . 142 pusl.
Kuratis Pr. Tomo Akviniečio reikšmė filosofijoje. „Židinys" I t. 287 pusl.
Jurgutis V., Tomo iš Akvino ekonominių minčių pagrindai. „Židinys" XVII t. 315 psl.
Stočkus Br., Šv. Albertas Didysis. „Ateitis" 1932 m. 105 pusl.
Eretas J., Henrichas Seuse ir Elzbieta Stagel. Kaunas, 1929.
Eretas J., Henrichas Seuse ir jo traktatas apie tiesą. Kaunas, 1929.

§ 66. BAŽNYTINĖ ARCHITEKTŪRA IR SIMBOLIKA VIDURAMŽIAIS.

Statybos mene viduramžiai labai pasižymėjo, nes statiniai dar ir šiandien mus stebina. Yra likę ketveriopo stiliaus veikalų.

Bazilikos stilius

1. Bazilikos stilius. Po krikščionių persekiojimo, jie laisvai galėjo statyti maldos namus. Pirmosios bažnyčios yra vadinamos bazilikomis, t. y. karalių karaliaus butais. Bazilika buvo statoma romėnų statybos pavyzdžiu. Romėnuose bazilikomis vadino prekybos ir teismo sales. Senovės krikščionių bazilika yra pailgas keturkampis, padalintas kolonų eilių į tris arba penkias navas. Vidurinė nava aukštesnė už šonines. Šviesa krinta pro mažus langus, kurie padaryti vidurinėj navoj, aukščiau kolonų. Bokštų neturi. Bokštai atsirado įvedus tik varpus VII amžiuje. Pradžioj bokštai buvo statomi tik šalia bažnyčių. Iš oro bazilika nepapuošta. Atrodo paprastas trobesys, bet viduje turtingiausiai išpuošta mozaikos darbais. Senoji šv. Petro bazilika, pastatyta Konstantino, yra žuvus. Seniausia likusi bazilika yra Priscilos katakombose — Capella Graeca iš antrojo amžiaus pradžios. Iš viduramžių Romoj yra likusių tipiškų bazilikos stiliaus pavyzdžių šv. Klemento ir šv. Agnietės bažnyčios. Didžiausia ir gražiausia bazilikos stiliaus bažnyčia yra šv. Povilo bažnyčia Romoje.

Bizantijos stilius

2. Bizantiškas stilius. Vėliau prie bazilikos įvedė skersinę navą, ir gauta kryžiška forma. Lėkščias lubas pakeitė kupolais. Šalia didžiausio kupolo, prilaikomo keturių ar aštuonių kolonų, yra daug mažesnių kupolų. Gražiausias pavyzdys šio stiliaus yra šv. Sofijos bažnyčia Konstantinopoly. Vakaruose tas stilius labai retai vartotas.

Romaniškas stilius

3. Romaniškas stilius atsirado X amžiuje. Jis išsivystė iš bazilikinio stiliaus. Pagrindas romaniško stiliaus bažnyčios yra lotyniškas kryžius, kurį sudaro išilginė ir plati skersinė nava. Bokštai, priešingai bazilikoms, yra organiškai su bažnyčia sujungti. Viduryje storos kolonos ir šulai laiko lubas ir skliautus. Visur dominuoja pusratis, pav., viršuj durų, langų. Turtingiausi šio stiliaus statiniai yra Mainco, Špeijerio, Vormso, Tryro katedros.

Gotiškas stilius

4. Gotiškas stilius atsirado XII amžiuje Šiaurinėje Prancūzijoje (ankstyboji gotika), pasiekė savo vystymosi viršūnių XIII amžiuje (tipiškoji gotika), o XV amžiuje gotikos statiniai buvo dar kiek pakeisti (vėlybesnioji gotika). Gotiškas stilius kilo iš romaniškojo. Gotiško stiliaus pažymiai smailai (ne pusračiu) suvestos visos linijos skliautų, langų, bokštų, papuošimų.

Ankstybesniojoj gotikoj (Notre Dame Paryžiuje) dar vyravo horizontalinės linijos. Tipiškoji gotika (Kelno katedra) turi vertikalines linijas, kurios akis priverčia sekti į aukštį. Šis stilius ryškiausiai pavaizduoja dangaus siekimą. Vėlybesnioji gotika (šv. Stepono katedra Vienoje, Freiburgo katedra) pakeičia kiek skliautus (tinkliniai ir žvaigždiniai skliautai), papuošimą; skliautai baigiasi ne taip smailiai.

Bažnyčios puošimas

Bažnyčias puošdavo pieštais paveikslais ir mozaikomis. Pradžioje nestatydavo jokių statulų, bijodami stabmeldybės. Dažniausiai paveikslų turinys iš šv. Rašto: pirmasis nusidėjimas, iš Rojaus išvarymas, Abraomas, Mozė, Dovydas, Elijas, Lozoriaus prikėlimas ir t. t.; taip pat šv. Panelės, apaštalų ir kitų šventųjų ir kryžiaus paveikslais. Paveikslai dažnai simboliški; daug simbolių ėmė iš gyvulių ir augalų gyvenimo: žuvis, ėriukas, karvelis, liūtas, vynmedis, alyvos šakelė, palmė; žiedas, inkaras, arka, lyra ir t. t.

Literatūra: Šlapelis Ig., K. Bažnyčios meno istorija, 1935.
Jasėnas K., Visuotinė meno istorija. Mintauja, 1928—1930.

III DALIS

Naujieji laikai

PIRMASIS PERIODAS

Nuo Liuterio iki Prancūzų revoliucijos

I SKYRIUS

Reformacijos priežastys ir Liuterio mokslas

§ 67. VIDURAMŽIAI IR NAUJIEJI LAIKAI.

XV amžiuje įvyko visa eilė įvykių, kurie sudarė naują pasaulinės, o taip pat ir Bažnyčios istorijos laiko tarpą.

Konstantinopolio žuvimas

1. Konstantinopolio paėmimas (1453). Daugelis graikų mokslininkų, pabėgę iš Konstantinopolio, paskleidė Vakaruose klasikinės senovės brangenybių. Ryšy su tuo atsirado nauja humanizmo srovė.

Humanizmas

2. Humanizmas. Jis mokslo srityje iškėlė visai naujų aplinkybių.

Spaudos išradimas

3. Spaudos išradimas (apie 1450). Tuo būdu buvo pašalintas knygų retumas ir brangumas, jų galėjo įsigyti įvairūs visuomenės luomai. Tas palengvino greitesnį savo minčių paskleidimą, ne tik gerų, bet ir nedorų.

Parakas

4. Parako pritaikymas naujai karo technikai pakirto egzistencijos šaknis senojo riterių luomo. Pastovesnės kariuomenės įvedimas buvo atrama besivystančio kunigaikščių absoliutizmo.

Amerikos atradimas

5. Amerikos atradimas (1492). Naujų žemių atradimas daug padėjo prekybai ir laivininkystei išsivystyti, taip pat ūkio srityje privedė ir prie didelių krizių. Naujas paštas ir susisiekimo kelių pagerėjimas suartino žmones, bet taip pat sukėlė nuotykių norą ir troškimą pasipelnyti. Tačiau svarbiausias įvykis — atsisakymas nuo praeities religinių įsitikinimų. Jie pa-

mažu buvo pakeisti Bažnyčiai priešingais, dažniausiai iš senovės pagonių idėjų paimtais.

Naujieji laikai, sugretinti su viduramžiais, taip charakterizuojami:

Bažnyčia viduramžiais ir naujaisiais laikais

1. Bažnyčios įtaka krikščioniškųjų tautų politiniame ir ūkiškame gyvenime yra jau ne vyraujanti. Jos vietoj pradžioje įsigalėjo antibažnytinė dvasia, vėliau antikrikščioniška ir pagaliau antireliginė;

2. klasikiškų pagoniškų idealų atgijimas mokslą ir meną supasaulino, valstybės srityje pastūmėjo į absoliutizmą, kuris ir religiją norėjo pavergti valstybės valdžiai, o filosofijos srityje išaugo į materialistinę pasauližvalgą;

3. nacionalinės idėjos nugali viduramžių universalizmą; tautos nuolatos kovoja viena su kita, respublika christiana palaiduojama;

4. prasideda kraštutinis subjektyvizmas, kuris nepripažįsta jokio Dievo pastatyto autoriteto, jokių ribų individo laisvei; yra tai didžiausia naujųjų laikų žymė; tai revoliucijos laikas; pirmiausia bažnytinė revoliucija (protestantizmas ir galikanizmas) pagimdė valstybinę revoliuciją; tų revoliucijų amžių ir dabar tebegyvename.

Kovodama su šiomis priešingomis galybėmis, Bažnyčia daug kartų triumfavo. Ji atsilaikė prieš tiek įsigalėjusią protestantizmo bangą ir šioje kovoje atsinaujino. Nustojus didelės Europos dalies, Bažnyčia tą kompensavo ne Europos kraštuos (misijos).

§ 68. HUMANIZMAS.

Naujų laikų pažiūros

Dar vėlybaisiais viduramžiais tikėjimas ir maldingumas siautė visą viešą ir privatinį gyvenimą. Religiniai motyvai svarbiausi visose srityse. Mąstymas ir siekimas buvo palenkti antgamtiniams tikslams. Scholastika šiai dvasios pakraipai turėjo lemiamos reikšmės. Viduramžiams baigiantis, atsirado nauja dvasios srovė. Ji labiau buvo atkreipta į šios žemės gėrybes. Nauji išradimai ir vaisingi atradimai padėjo kilti gamtos ir technikos mokslams. Tiriamieji mokslai (matematika, gamtos mokslai, geografija) liko svarbiausi. Žmogaus tyrinėjimo objektu tapo šis gyvenimas ir gamtos paslaptys. Scholastikos reikšmė, kuri tiek tvirtai mintis stengėsi kreipti į antgamtinį gyvenimą, ilgainiui mažėjo. Daugelis mokslininkų pamėgo di-

džiųjų senovės vyrų raštus ir meno veikalus. Senovės graikų ir romėnų raštuose jie norėjo rasti priemonių naujam žmogui išauklėti. Puiki kalba, gilios ir aiškios mintys, grožio dvelkimas turėjo išplėtoti kūno ir sielos jėgas.

Klasikiniai veikalai viduramžiais

Humanizmas (humanus — žmogiškas, kilnus), klasicizmo atgimimas, staigi mokslo ir meno pakraipos atmaina siejami su Konstantinopolio žlugimu (1453). Iš čia graikų mokslininkai keliavo į Vakarų Europą, kur žadino senovės klasikų pamėgimą.

Jei sakytume, kad ankstybesnieji amžiai, prieš humanizmą, klasikinių veikalų nepažino, tai toks mūsų supratimas būtų ne istoriškas. Klasikiniai graikų ir romėnų veikalai krikščionių niekad nebuvo pamiršti. Juos studijavo Karolis Didysis, Alkuinas, Abelardas, Dantė, Petrarka, Bokačijo ir kiti. Humanizmas į senovės raštus pradėjo žiūrėti tik nauju atžvilgiu. Senovės raštai viduramžių žmogui buvo tik žinių šaltinis, kurių, jei nori, jis pasirenka, o humanistai stengėsi tiems raštams įkvėpti gyvos dvasios, juos atgyvinti, jų stilių pasisavinti.

Humanizmas ir krikščionybė

Pradžioje humanizmas nebuvo priešingas krikščonybei. Priešingai, net popiežiai ir vyskupai globojo senovės literatūrą ir humanistus. Tik vėliau kai kurie humanistai, bestudijuodami senovės raštus, pasisavino jų pagoniškąjį turinį ir pradėjo išjuokti šventuosius, gyventi palaidą gyvenimą. Pagoniškojo humanizmo šalininkai pradėjo kovą su Bažnyčia. Pirmiausia buvo puolamas tikėjimo ir mokslo sutarimas, kurį scholastikai taip gynė. Vėlesnieji humanistai kovojo ir su popiežium, apie vienuolių gyvenimą rašė, kaip nenatūralų. Daugelis raštų piršo epikureizmą — smagumų evangeliją sielai ir kūnui. Savaime suprantama, kad papročiai sumenkėti turėjo, ištvirkimas paplisti, šeimos gyvenimas suirti, o krikščionių moralė netekti savo įtakos politiniame gyvenime.

Meno ir dailės atgimimas vadinamas renesansu. Architektai statybos pavyzdžius ėmė iš graikų ir romėnų. Statyboj išsivystė renesanso stilius. Italijoj pastatyta puikių bažnyčių ir rūmų.

§ 69. REFORMACIJOS PRIEŽASTYS.

XVI amžiaus atskala, tikėjimo suskilimas ir greitas reformacijos išsiplėtimas galima suprasti, pažinus tas gilias priežastis, kurios šį judėjimą sukėlė. Viduramžių galo būklę kai kas

vaizduoja, kaip gilios mokslinės tamsybės ir didelės dvasinės korupcijos laiką. Tokia pažiūra tačiau yra priešinga istorijos faktams. Visi viduramžiai rodo rimtą mokslo siekimą, ir kaip tik nuo XV amžiaus vidurio mokslo gyvenimas gavo naujų akstinų ir susilaukė uolių darbininkų, pirmiausia iš dvasininkų.

Viduramžių gyvenime kita istorinė pažiūra nenori matyti nieko neigiamo. Ši pažiūra irgi neteisinga, kaip ir pirmoji. Jos laikantis, reformacija būtų neišsprendžiama mįslė. Tiesa, matyt, yra viduryje.

Reformų siekimai

Kad daug ir didelių ydų buvo to laiko gyvenime, suprato tai geresnieji Bažnyčios sūnūs ir kėlė šūkį: reformatio in capite et in membris (Bažnyčios reformavimas centre ir periferijose). XV amžiaus visuotiniai (Konstancijos, Bazelio, Florencijos) ir provincialiniai susirinkimai stengėsi padaryti reformų. Tačiau jų nuveiktieji darbai neatitiko laiko reikalavimų, ir nepasitenkinimas dar padidėjo. Viklefas ir Husas, kurie vėliau buvo pavadinti reformacijos pranašais, norėjo ir naujumų įvesti, bet jie, palietę bažnytinę santvarką, nutolo nuo tikėjimo pagrindų. Reformos būtinumo mintį kėlė kardinolas Nikalojus Tue, Florencijos pamokslininkas Savonarola, Kayserbergas ir kiti.

Socialinio pobūdžio priežastys

Socialinėje srityje buvo didelių ydų. Tarp atskirų visuomenės luomų išsivystė aštrūs priešingumai. Dvasininkai ir pasauliniai žmonės jau nebuvo vieningi. Žemesnieji dvasininkai socialiniu atžvilgiu buvo atskirti nuo aukštesnių dvasininkų. Kapitulos narių vietos buvo užimamos kilmingųjų. Vyskupų sostai buvo kunigaikščių sūnų rankose. Vyskupų vietose dažnai pasitaikydavo nevertų be pašaukimo vyrų. Vyskupai buvo nepatenkinti Roma ir jos valdžia, bet ir žemesni dvasininkai savo vyskupų asmeny turėjo ne dvasios vadovus ir meilingus tėvus, bet kilmingus išdidžius ponus ir beširdžius prispaudėjus.

Netvarka dvasininkų vietas užimant

Kelių beneficijų suėmimas į vienas rankas žemesniuosius dvasininkus padarė neturtingus. Jie, norėdami pragyventi, kartais vertėsi ir netinkamais savo luomui verslais ir tuo būdu žemino kunigo vardą. Kunigai nebūdavo užtektinai pramokę teologijos ir kitų mokslų, kad galėtų kitus tinkamai mokyti. Pasauliniai žmonės buvo nusistatę prieš kunigus dėl daugybės mokesčių, kuriuos jie turėdavo sumokėti Bažnyčiai. Vokietijoje Bažnyčia turėjo trečdalį visų turtų, o tas kėlė pasaulinių žmonių pavydą.

Miestai

Miestai, atradus Ameriką ir pakilus prekybai, praturtėjo;

jie norėjo tapti savarankiški. Daugelis miestų buvo vyskupų valdžioje. Todėl miestai sveikino naują religiją, kaip priemonę savo tikslui pasiekti, kiti tikėjosi gauti ir bažnytinių turtų. Visa eilė vyskupų miestų nuo pat pradžios priėmė naują tikėjimą: Augsburgas, Speijeris, Wormsas, Konstancija, Štrasburgas, Magdeburgas ir kiti.

Riteriai

Riteriai liko revoliucionieriai ir dvasininkų priešai. Išradus paraką, riteriai nustojo savo pirmykštės reikšmės karuose; jų vietoj stojo šauliai ūkininkai ir miestiečiai. Riteriai, būdami be darbo, suvargo, gatvėse ir pakelėse pradėjo plėšikauti. Dvasininkams besistengiant, Vokietijoj buvo įvesta amžina taika (1485). Todėl riteriai plėšikai neapkentė dvasininkų ir susidraugavo su humanistais, o Liuteriui jie buvo tvirtas ramstis prieš dvasininkus. Pranciškus Sikingenas Liuteriui buvo kartu „ugnis ir liepsna".

Liaudis

Žemesnieji luomai, būdami prispausti mokesčių ir sunkenybių, apimti kažkokio neaiškaus laisvės troškimo, politinės ir bažnytinės laisvės neskirdavo. Jau nuo XV amžiaus pabaigos nuolat būdavo ūkininkų sukilimų. Masės žmonių kentėjo, pinigams atpigus, o tas atpigimas atsirado, įvežus daugybę brangių metalų iš atrastos Amerikos.

Imperatorius

Imperatorius turėjo tikro noro išlaikyti krašte katalikų religiją. Tačiau jam trukdė imperijos santvarka, kur jo valdžia buvo gana ribota, taip pat reikėjo rūpintis turkų gresiančiu pavojum. Pagaliau imperatorius trumpą laiką tegalėjo būti Vokietijoje, nes jo žemės buvo labai plačios — apėmė ir Ispaniją su jos Amerikos kolonijomis.

Visur, kur pažvelgsim, dirva naujam mokslui plisti buvo palanki. Ir nenuostabu, kad septynios dešimtosios vokiečių priėmė klaidatikystę. Jos plitimui lemiančios reikšmės turėjo ne jos gerumas, bet minėtos priežastys.

§ 70. LIUTERIS (1483—1546), NAUJO MOKSLO SKELBĖJAS.

Aukų rinkimas šv. Petro bazilikai

1506 metais bal. 18 d. buvo padėtas kertinis akmuo šv. Petro bazilikos Romoje. Buvo sumanyta pastatyti didelę ir gražią šventovę, Bažnyčios didumo ir vienumo simbolį. Popiežius Leonas X 1514 metais atnaujino atlaidus rinkti pinigams šiam milžiniškam statiniui. Buvo reikalaujama iš kiekvieno po nuoširdžios atgailos ir komunijos, kiek kas gali, paaukoti bažny-

Liuterio kova su Tecelio atlaidų skelbimu

čios statybai. Šiai rinkliavai pravesti buvo skiriami vyriausi rinkėjai. Šie skirdavo sau padėjėjus. Vienas tokių padėjėjų buvo domininkonas Tecelis Magdeburgo apylinkėj. Tecelis buvo garsus pamokslininkas, tačiau, atlaidus įvertindamas, ėjo per toli. Kai Tecelis pasirodė netoli Vitenbergo, augustinionas Liuteris pradėjo su juo kovą pamokslais ir tezėmis.

Liuteris

Martynas Liuteris gimė Eislebene, neturtingų tėvų šeimoje. Su dideliu vargu pasiekė mokslo. 1501 m. įstojo į Erfurto universitetą teisių studijuoti. Du dideli įvykiai (draugo, nudurto dvikovoj, mirtis ir perkūno smūgis netoli jo) pastūmėjo Liuterį prieš tėvų valią 1505 metais stoti į augustinionų vienuolyną. Greitai jis liko kunigas, daktaras ir profesorius Vitenbergo universitete. Vienuolyne Liuteris norėjo rasti, kovodamas su savim, širdies ramybę, bet jos nerado. Jis nustojo vilties, pradėjo įsikalbinėti, kad žmogaus prigimtis esanti sudarkyta pirmosios nuodėmės, kad žmogus nieko gero negalįs padaryti. Kadangi jo paties geri darbai nesuteikė jam ramybės, tai Liuteris manė, kad geri darbai išganymui nereikalingi, kad tik vienas tikėjimas gali žmogų išganyti.

Šias savo nuomones Liuteris pradėjo skelbti 1515—1516 metais universitete ir Vitenbergo pilies bažnyčioje, vadinasi, dar prieš susitikimą su Teceliu. 1517 m. spalių mėn. 13 d. prikalė jis prie pilies bažnyčios durų 95 tezes atlaidų reikalu.

95 tezės

Daugumas tezių buvo nukreipta prieš to laiko sugedimą, kai kurios dirgino žmonių jausmus prieš Romą, o kelios tikrai buvo klaidingos; 6 ir 38 tezėj jis neigia Bažnyčios teisę nuodėmes atleisti, nes atleisti galįs tik Dievas; 8, 10 ir 13 tezėj neigiama skaistykla, mirusiems esą nuodėmės negali būti atleidžiamos; 36 tezėj sakoma, kad kiekvienam krikščioniui, nuoširdžiai atgailaujančiam, būna atleidžiamos visos nuodėmės, jų neišpažinus ir už jas neatsiteisus; 81—90 tezės skirtos žmonių jausmams sukelti; 86 tezė skamba: kodėl popiežius, kuris turtingesnis už Krėzą, nestato šv. Petro bažnyčios savo pinigais, o renka iš vargšų krikščionių?

Greitai Liuterio tezės buvo visuomenės kalbos objektas. Visi, kurie Bažnyčia buvo nepatenkinti, ypačiai daugumas humanistų, palaikė Liuterį. Katalikai mokslininkai pradėjo nurodinėti atskirų tezių klaidingumą. Iš jų ypač pasižymėjo dr. Ekas

Ekas

Ekas iš Ingolštato. Be kita ko, dr. Ekas turėjo su Liuteriu ir jo draugu Andrium iš Karlštato garsų Leipcigo disputą nuo

1519 metų birželio mėn. 27 d. iki liepos mėn. 15 dienos. Pradžioj 4 dienas disputavo Ekas ir Karlštatas apie malonę ir laisvę, paskum Ekas ir Liuteris 12 dienų apie primatą, skaistyklą, atlaidus, išpažintį, pagaliau vėl Ekas ir Karlštatas. Neabejotinai Ekas Liuterį nugalėjo. Čia Liuteris atmetė Romos primatą ir visuotinių Bažnyčios susirinkimų nutarimus ir pripažino tik jos religines tiesas, kurias galima išrodyti, remiantis šv. Raštu.

Liuterio ekskomunika

Vitenbergo įvykis pasiekė Romą jau 1518 metais. Buvo įgaliotas kardinolas Kajetonas, kuriam Augsburge Liuteris turėjo pasiaiškinti. Tačiau iš to tarpininkavimo nieko neišėjo: Liuteris nenusileido. 1520 metais popiežius Leonas X išleido į Liuterį bulę, kuria pasmerkė 41 jo klaidą. Per 60 dienų Liuteris turėjo savo klaidas atšaukti, o neatšaukus jam ir jo šalininkams grėsė ekskomunika. Liuteris parašė raštą „Prieš antikristo bulę“ ir viešai ją sudegino. 1521 metais popiežius Liuterį ekskomunikavo.

Liuteris Vartburge

Tų laikų teise, ir valstybė turėjo paskelbti Liuterį už įstatymo ribų. Imperatorius Karolis V kvietė jį į Vormso seimą (1521) ir reikalavo atsisakyti nuo klaidų. Liuteris atsakė, kad netiki nei popiežium, nei susirinkimais, o atšauks tada, kai jo klaidas išrodys šv. Raštu ar protu. Seimas paskelbė Liuterį už įstatymo ribų ir įsakė jo knygas deginti. Liuterį priglobė Saksonijos kurfiurstas Fridrichas, kurio Vartburgo pily Liuteris slaptai išgyveno 10 mėnesių, pradėdamas versti šv. Raštą į vokiečių kalbą. Tik 1524 metais Liuteris metė vienuolio rūbus ir kitais metais vedė cistersę vienuolę, Kataріną Borą.

§ 71. LIUTERIO MOKSLAS.

Liuterio mokslo pagrindai

Liuterio tikėjimo pagrindas yra sugedusios žmogaus prigimties supratimas. Katalikų Bažnyčia mokė, kad dėl pirmųjų tėvų nuodėmės žmonės nustojo buvę Dievo vaikai, kad žmogaus protas aptemo, valia susilpnėjo ir kad žmogaus prigimtis palinko į bloga. Liuteris manė, kad pirmoji nuodėmė žmogaus prigimtį visai sudarkė, o žmogaus valią ne tik susilpnino, bet ir padarė ją nelaisvą. Po gimtosios nuodėmės žmogus „neturi jokios dvasinės kibirkštėlės ir nieko gero negali nei galvoti, nei tikėti, nei daryti“. Vadinasi, gimtoji nuodėmė žmogaus prigimtį „sušėtonijo“. Jo protas gėriui suvokti netinka, jo valia yra visai nelaisva. Tik malonė gali žmoguje gera sukurti ir veikia nepaliaudama. Tačiau sugedusios prigimties nė malonė negali

padaryti geros ir teisingos. Nuodėmės tik pridengiamos, bet ne išdildomos.

Geri darbai

Išganymo galima pasiekti tik tikėjimu, kurį Liuteris supranta ne kaip laikymąsi apreikštų tiesų, bet kaip pasikliovimą nuodėmių atleidimu, t. y. tvirtą žmogaus pasitikėjimą, kad Dievas Kristaus nuopelnų dėka suteiks malonės. Dėl gerų darbų Liuteris visaip galvojo: pradžioj jis laikė juos visai negalimus; vėliau mokė, kad tikėjimas, jei jis yra tikras, būtinai duoda žmoguje vaisių, t y. gerų darbų.

Vienintėlis tikėjimo šaltinis yra šv. Raštas. Jam išdėstyti nereikalingi jokie Bažnyčios mokytojai. Vėliau Liuteris, matydamas, kad kiekvienas kitoniškai aiškinasi šv. Rašto žodžius, pripažino kunigaikščiams teisę tvarkyti Bažnyčios reikalus.

Sakramentai

Sakramentai nėra malonės priemonės, bet Dievo valios ženklai mūsų tikėjimui žadinti ir stiprinti. Liuteris paliko tik du sakramentus: krikštą ir komuniją abiem pavidalais.

Bažnyčia

Bažnyčia yra nematoma tikinčiųjų bendruomenė, „širdžių susirinkimas viename tikėjime“. Nėra Kristaus įsteigtos ierarchijos, visi krikščionys yra Kristaus duotos valdžios nariai ir visi turi lygias teises. Popiežių sostas yra velnio įsteigtas; popiežius yra antikristas. Bendruomenė pati renkasi bažnyčios tarnus „pamokslams sakyti ir sakramentams dalinti“. Kunigo šventimai nėra sakramentas.

Pomirtinis gyvenimas

Pomirtinis gyvenimas yra dangus tikintiems ir pragaras netikintiems. Skaistyklos nėra, todėl maldos už mirusius nereikalingos. Nėra esminio skirtumo tarp sunkios ir kasdieninės nuodėmės; tik netikėjimas veda į pragarą.

Liuteris atmetė šventųjų garbinimą, išmetė iš bažnyčių jų paveikslus, sugriovė altorius; atmetė atlaidus, relikvijų garbinimą, uždraudė maldas į Švenčiausiąją Mariją.

II SKYRIUS

Protestantizmo plitimas

§ 72. PROTESTANTIZMO PLITIMAS VOKIETIJOJE.

Vormso ediktas, pasmerkęs Liuterį ir jo mokslą, didelėj Vokietijos daly nebuvo paskelbtas, nes Karolis V buvo įsipainiojęs į ilgus karus su Prancūzija. Liuterio mokslas galėjo laisvai plisti. Karlštatas Vitenberge norėjo įvesti praktikoje naują

mokslą: jis panaikino šv. Mišias, dalino šv. Komuniją be išpažinties abiem pavidalais ir pradėjo laužyti kryžius, draskyti paveikslus. Maišatis dar padidėjo, kai anabaptistai (antrukart krikštyti) Tomo Miuncerio vadovaujami, atvyko į Vitenbergą. Tomas Miunceris skelbė, kad vaikų krikštas esąs netikras, todėl reikią antrą kartą krikštyti; jis skelbė ir turtų bendrumą. Liuteris iš Vartburgo atbėgo į Vitenbergą (1522) ir kovojo su jo jauno mokslo iškraipytojais.

Riteriai priima Liuterio mokslą

Liuterio mokslas pirmiausia rado pritarimo bajorų riterių tarpe. Išradus paraką, riteriai neteko savo reikšmės. Jie buvo vadinami jau riteriais plėšikais, nes pakelėse užpuldinėdavo žmones. Jie pavydėdami žiūrėjo į kunigaikščių, ypač dvasinių turtus. Tos bajorijos vadai buvo Liuterio draugas Sikingenas ir humanistas Ulrichas Huttenas. Jie sumanė nuversti kunigaikščius ir įvesti naują tikybą. Bajorų kariuomenei pasisekė išvyti Vitenbergo kunigaikštį. Tačiau Tryro arkivyskupas nuveikė jų kariuomenę. Patsai Sikingenas žuvo kovoje (1523), o Huttenas pabėgo į Šveicariją.

Kaimiečiai priima Liuterio mokslą

Nepasisekus bajorams, Liuteris ėmė gerintis kaimiečiams, kurie, baudžiavos spaudžiami, nebuvo patenkinti savo būkle. „Evangelijos laisvę“ jie suprato taip, kad jie išsilaisvins iš ponų jungo ir nusikratys visomis sunkenybėmis.

Anabaptistų mokslas apie steigimą naujos Dievo karalystės, kur nebus nei turtingo, nei neturtingo, kur turtai bus visiems bendri, juos tik drąsino siekti šio tikslo. 1525 metais sukilo kaimiečiai pietų Vokietijoje. Šimtai vienuolynų, pilių ir dvarų buvo sudeginta. Bet kunigaikščių pasiųsta kariuomenė sukilėlius žiauriai numalšino. Liuteris pradžioj palaikė kaimiečių, paskui kunigaikščių pusę ir liepė kaimiečius žudyti be jokio pasigailėjimo, kaip pasiutusius šunis.

Kunigaikščiai pereina į Liuterio pusę

Dabar Liuteris kreipėsi į kunigaikščius. Jis kunigaikščiams ir miestų valdyboms pripažino teisę tvarkyti tikybos dalykus. Savo turtų padidinimas, pasisavinant bažnyčios turtus, ir savo valdžios sustiprinimas skatino kunigaikščius priimti naują mokslą. Visi netvirto tikėjimo kunigaikščiai perėjo į Liuterio pusę. Pirmieji buvo: Heseno grafas Pilypas, Saksonijos kurfiurstas Jonas, vokiečių ordino magistras Albertas Brandenburgietis. Pirmieji miestai, priėmę Liuterio mokslą, buvo: Niurnbergas ir Štrasburgas, kiek vėliau Magdeburgas, Bremenas, Liubekas. Livonijos ordinas irgi priėmė Liu-

terio mokslą ir įvedė jį Kurše, Livonijoje ir Estijoje. Dabar bažnyčias tvarkė ne vyskupai, bet kunigaikščiai. Jie skyrė kunigus ir superintendentus. Bažnyčių turtai buvo atimti. Pamaldos bažnyčiose buvo laikomos vokiečių kalba. Katalikai, kurie nepriimdavo prievarta primesto tikėjimo, turėdavo išsikelti kitur, kur dar valdė katalikas kunigaikštis.

Imperatorius ir Liuterio mokslas

Šios atmainos įvyko be aukščiausios valdžios, imperatoriaus ir seimo, leidimo. Imperatorius tikėjosi geruoju sugrąžinsiąs tikėjimo vienybę Vokietijoje. Tuo reikalu buvo šaukiami seimai, kurie tačiau norimos vienybės negrąžino. 1529 metais Špeijerio seime susidariusi katalikų dauguma nutarė, kad kunigaikščiai, įvedę permainas savo žemėse, katalikų nepersekiotų, nedraustų šv. Mišių laikyti ir nedarytų naujų permainų iki visuotinio Bažnyčios susirinkimo. Liuterio šalininkai prieš šiuos reikalavimus protestavo, iš čia ir gavo protestantų vardą.

Augsburgo konfesija

Augsburgo seime (1530) protestantai patiekė imperatoriui savo tikybos išpažinimą (Augsburgo konfesiją), kurį sustatė Melanchtonas, geriausias Liuterio draugas. Katalikai mokslininkai parašė jo kritiką. Tikėjimo vienybė nebuvo grąžinta. Tada seimas nutarė, kad kiekvienas turi grįžti į senąją Bažnyčią ir kad turi būti grąžintos išplėštos Bažnyčios žemės. Protestantų kunigaikščiai ir miestai dėl to kitais metais padarė Šmalkaldeno sąjungą ir jungtinėmis jėgomis stengėsi išplėšti iš vyskupų juo daugiau žemių ir sustiprinti savo valdžią.

Imperatorius, kiek galėdamas, įvairiomis priemonėmis stengėsi išlaikyti tikėjimo vienybę Vokietijoje. Kai protestantai atsisakė vykti į visuotinį Tridento susirinkimą (1545), aišku buvo, kad geruoju vienybės nebus pasiekta. Šmalkaldeno sąjunga nutarė su ginklu pasipriešinti tikėjimo vienybės įvedimui. Prasidėjo religinis, vadinamas Šmalkaldeno karas. Pradžioje viršus buvo Karolio V pusėj. Vėliau, Saksonijos kurfiurstui perėjus į protestantų pusę, katalikai buvo nugalėti.

Šmalkaldeno karas

Augsburgo taika

1555 metais įvyko Augsburgo taika. Čia buvo sutarta, kad katalikų ir Augsburgo konfesijos tikėjimas yra laisvi. Tikėjimo pasirinkimas pripažįstamas tik valdantiesiems, o valdomieji turi sekti savo valdovų religiją — „cuius regio, eius religio“. Gyventojai, nenorintieji priimti valdovo tikybos, gali persikelti kitur. Dvasiniai kunigaikščiai, priimdami protestan-

tų tikybą, netenka savo vietų. Šio paskutiniojo nutarimo protestantai nepriėmė.

Taigi popiežiaus ir imperatoriaus pastangos sugrąžinti Vokietijoje tikėjimo vienybę nuėjo niekais. Vokietija suskilo į dvi dalis tikėjimo atžvilgiu. Apie 1570 metus atsimetimo sąjūdis pasiekė aukščiausio laipsnio. Septynios dešimtosios visų vokiečių tada buvo protestantai. Šiaurinė ir rytinė Vokietija buvo labiau protestantiška, vakarinė ir pietinė — katalikiška. Be Vokietijos Liuterio mokslas dar labai prigijo Skandinavijos valstybėsę.

§ 73. RELIGINIS SĄJŪDIS ŠVEICARIJOJE.

Zvingli.

Šveicarijoje taip pat buvo nusiskundžiama Bažnyčia ir dvasininkais. Ir čia kai kuriuose vienuolynuose buvo sugedimo. Jauni šveicariečiai studijavo užsieniuose ir reformatoriškas idėjas parnešė į savo tėvynę. Taip pat čia apsigyvendavo daug Viklefo sekėjų.

Zvinglio mokslo plitimas

Šveicarijoje pirmas ėmė skelbti naują tikėjimą Ciuricho kunigas Ulrichas Zvingli, Liuterio amžininkas. Jis Liuterio pavyzdžiu pradėjo kovą prieš atlaidus, šventųjų garbinimą ir pasninkus. Ciuricho miesto valdyba pripažino naują Zvinglio bažnyčios tvarkymą, kuris buvo daug radikalesnis už Liuterio. Atleido katalikus kunigus, atėmė katalikų bažnyčias, išgriovė altorius, paveikslus sudegino, net vargonus sudaužė ir griežtai uždraudė katalikiškas pamaldas. Tuo būdu visame Ciuricho kantone buvo įvestas protestantizmas (1525). Ciuricho pavyzdžiu pasekė Bazelis, Bernas ir kiti kantonai. Zvingli norėjo ir visoje Šveicarijoje savo mokslą išplėsti. Tačiau išlikę katalikiški kantonai Uri, Lucern, Fribourg ir kiti nusistatė gintis. Mūšyje prie Kapelio pats Zvingli žuvo su kardu rankoje (1531). Po to buvo padaryta taika. Kiekvienas kantonas galėjo palikti tokios tikybos, kokios buvo, mišriuose kantonuose abidvi tikybos turėjo būti toleruojamos.

Zvinglio mokslas

Zvinglio tikėjimas panašus į Liuterio. Liuteris tačiau buvo daugiau jausmų, o Zvingli proto žmogus. Zvingli, kaip vėliau ir Kalvinas, skelbė absoliutišką predestinaciją. Dievas visa ką leido, taigi ir bloga leido. Žmogaus gyvenimas yra nuo amžių Dievo numatytas. Žmogus savo likimo negali pakeisti. Išorinės bažnyčios tvarka buvo kuo paprasčiausia. Palikti tik du sakra-

mentai (krikštas ir komunija). Sakramentai neteikia žmonėms malonių: jie yra tik paprasti ženklai. Krikštas yra į bažnyčią priėmimo ženklas, komunija yra bendravimo su Kristumi simbolis. Komunija dalinama bažnyčios tarnų (ne kunigų) abiem pavidalais.

Kalvinas.

Zvinglio pralaužtu keliu ėjo toliau Jonas Kalvinas. Kalvinas kilęs Pikardijoje, šiaurės Prancūzijoje. Dėl savo reformatoriškų idėjų turėjo apleisti Prancūziją ir, ilgai klajojęs, apsigyveno Ženevoje (1541). Čia, kaip dvasinis ir pasaulinis diktatorius, įsigijo neribotos valdžios. Jis uždraudė visokius pasilinksminimus, panaikino visas šventes, paliko tik sekmadienius.

Kalvino mokslas

Kaip ir Zvingli, Kalvinas atmetė paveikslus ir ceremonijas; predestinaciją jis dar griežčiau pabrėžė. Dievas žmonių dalį, nežiūrėdamas jų gyvenimo, paskyrė amžinai laimei, kitus — amžinai pažūčiai. Kalvino komunijos supratimas svyruoja tarp Liuterio ir Zvinglio supratimo. Komunija nėra Kristaus kūnas ir kraujas, tačiau išrinktieji, ją priimdami, gauna jėgos, einančios iš persimainiusio danguje Kristaus kūno.

Kalvino mokslo plitimas

Kalvinas Ženevoje įsteigė iš pasaulinių ir dvasininkų sudarytą konsistoriją, kuri turėjo prižiūrėti piliečių dorinio religinio gyvenimo. Abejojantieji nauju mokslu buvo ištremiami, kalinami arba baudžiami mirtimi. 1542—1546 metų tarpe buvo įvykdyta 58 mirties sprendimai ir 76 ištrėmimo dekretai.

Kalvinas mirė 1564 metais. Jo sekėjai vadinos „reformatais". Šveicarijoje jie nugalėjo zvinglistus. Taip pat kalvinizmas plėtėsi Prancūzijoje, Anglijoje, Niederlanduose, Lietuvoje.

§ 74. PROTESTANTIZMAS PRANCŪZIJOJE.

Religiniai, socialiniai ir politiniai Prancūzijoj santykiai buvo panašūs į Vokietijos ir kitų kraštų, tačiau čia protestantizmas nebuvo tautinio pobūdžio. Nebuvo žmogaus, su kurio vardu būtų susijęs naujas mokslas. Į Prancūziją naujos idėjos ėjo iš Vokietijos ir Šveicarijos. Čia jos turėjo šalininkų ir globėjų didikų tarpe. Idėjos iš Ženevos nugalėjo Vokietijos liuteronizmą. Kalvinistai Prancūzijoj vadinosi hugenotais.

Hugenotai

Naujo mokslo pasisekimas parėjo nuo to, kaip pažiūrės į jį valdovai. Karalius, universitetas ir net parlamentas buvo griežtai nusistatę prieš panašias naujoves.

Karaliai ir protestantizmas

Kol valdė galingi karaliai Pranciškus I († 1547) ir Henrichas II († 1559), kurie norėjo išlaikyti Prancūzijoje tikybos vienybę, hugenotai negalėjo pagausėti.

Dalykai pasikeitė prie jų įpėdinių. Vietoje jauno karaliaus Karolio IX (1560—1574) valdė jo motina Katarina Mediči, indiferentė tikybos atžvilgiu. Ji 1562 metais išleido tolerancijos ediktą, kuris leido protestantams laisvai išpažinti tikėjimą visur, be miestų, su sąlyga, kad jie neužpuldinės katalikų. Tačiau šios sąlygos jie nesilaikė. Kur tik hugenotai jautėsi stipresni, žiauriai elgėsi su katalikais: griovė bažnyčias, vienuolynus, žudė kunigus. Iš to kilo Prancūzijoje ilgi vidaus karai, kurie tęsėsi su pertraukomis 36 metus (1562—1598). Katarina Midiči

Iš šitų karų dažniausiai minimas vienas jų epizodas, vadinamas šv. Baltramiejaus naktimi (1572). Buvo suruoštos vestuvės Margaritos, karaliaus Karolio IX sesers, su Burbonu Henrichu Navariečiu. Kai į Paryžių susirinko kalvinistų vadai, pasinaudojus ta proga, Katarina Mediči išgavo iš savo sūnaus sutikimą išmušti hugenotus. Naktį, prieš šv. Baltramiejaus dieną Paryžiaus gyventojai užpuolė hugenotus. Užmuštųjų skaičių nevienodai praneša: nuo 2.000 iki 100.000. Tačiau visai tikra, kad tą naktį ir po jos buvusiose skerdynėse kitose Prancūzijos vietose žuvo iki 5.000 hugenotų. Šv. Baltramiejaus naktis

Skerdynės buvo surengtos politiniais tikslais indiferentės Katarinos Mediči ir Henricho Gyzo. Karaliaus motina ir Gyzai bijojo per hugenotus netekti įtakos rūmuose. Po skerdynių kitoms valstybėms buvo pranešta, kad hugenotai buvo sukilę prieš karalių ir katalikų tikėjimą, todėl Karolius IX gindamasis leidęs užmušti kaltininkus. Gavęs tokį pranešimą, Romoje popiežius atgiedojo Te Deum už karaliaus šeimynos išsigelbėjimą ir katalikų tikėjimo išlaikymą. Vėliau popiežius Gregorijus XIII, sužinojęs tikras įvykio aplinkybes, pasmerkė karaliaus pasielgimą.

Kruvini tarpusavio karai baigėsi Nanto ediktu 1598 metais. 1589 metais Prancūzijos sostas teko Henrikui IV Navariečiui. Katalikų partija nenorėjo leisti valdyti hugenotui. Henrikas IV pats suprato, kad krašte yra katalikų daugumas ir kad niekada jo nepripažins karalium. Todėl jis išsižadėjo Kalvino erezijos (1593). Po kelių metų išleistas Nanto ediktas baigė reformacijos judėjimą Prancūzijoje. Hugenotai gavo tikėji- Nanto ediktas

mo laisvę, politinę lygybę su katalikais ir keletą tvirtovių pietų Prancūzijoje. Liudvikas XIV 1683 metais šį ediktą pakeitė. Apie 70.000 hugenotų, nenorinčių priimti katalikų tikėjimo, turėjo išsikraustyti iš Prancūzijos.

Literatūra: Meškus, Argi kalta čia Bažnyčia? Seinai, 1910.

§ 75. REFORMACIJA ANGLIJOJ.

Reformacijos priežastys Anglijoj

Anglijos reformacija, arba, geriau sakant, schizma, nesirėmė išvidiniu įsitikinimu, kaip Vokietijoje, bet aistringa Henricho VIII prigimtimi. Kai Liuterio idėjos pradėjo plisti Anglijoj, tai Henrichas VIII buvo didelis jų priešas ir popiežiaus buvo pavadintas garbingu titulu defensor fidei. Savo tikėjimo jis ir nemanė keisti, tik, savo aistrų apakintas, panoro būti, kaip ir protestantų kunigaikščiai, savo krašto Bažnyčios galva.

Henrichas VIII buvo vedęs su popiežiaus dispensa savo mirusio brolio žmoną Katariną. Pragyvenęs su ja 18 metų, panoro vesti Oną Boleyn, karalienės dvariškę. Popiežius pripažino Henricho VIII moterystę su pirmąja žmona teisėtą ir jųdviejų neišskyrė. Popiežius tikėjosi, kad akla karaliaus aistra atšals, ir rūpinosi reikalą geruoju baigti. Tačiau Henrichas žingsnis po žingsnio ėjo pirmyn. Tomas Kromvelis, kanclerio sekretorius, patarė karaliui, kad jis, kaip ir vokiečių kunigaikščiai, atsisakytų nuo Romos. Henrichą, tokį reformatorių siekimų priešininką, aistra parbloškė. Jis pasiskelbė anglų Bažnyčios galva (1532). Arkivyskupu jis pasiskyrė Tomą Kranmerį, Liuterio įsitikinimų kunigą, slaptai vedusį. Šis pripažino karaliaus moterystę su Katarina neteisėtą, ir Ona Boleyn buvo vainikuota karaliene. Popiežius reikalavo sugrįžti prie Katarinos. Atsakymas į tai buvo supremacijos aktas (1534). Visoki ryšiai su Roma buvo galutinai nutraukti. Vyskupai skiriami ne popiežiaus, bet karaliaus. Tiek dvasininkai, tiek valdininkai turėjo prisiekti, kad Henrichą laiko vyriausia Bažnyčios galva, kad jo moterystė su Ona Boleyn yra teisėta, o su Katarina buvo neteisėta. Kas neprisiekė, buvo žiauriausiai baudžiamas. Pirmoji ir kilniausia auka buvo vyskupas Fišeras, 77 metų senelis (1535). Tais pat metais buvo nukirsdintas ir talentingas kancleris Tomas Morus. Abu katalikų Bažnyčios yra paskelbti šventaisiais.

Henrichas VIII — Bažnyčios galva

Karaliaus Henricho VIII žiaurumas

Greitai visagalis karalius pradėjo plėšti bažnyčių turtus. Visi vienuolynai buvo uždaryti, o jų turtai pasisavinti, nes vienuoliai atsisakė jam prisiekti. Kai kur kilo žmonių maištas dėl tokio bažnyčių apiplėšimo, bet jie buvo greitai numalšinti. Prie Henricho VIII buvo pasmerkti mirti du kardinolai, 22 vyskupai, apie 500 kunigų ir vienuolių, 12 hercogų ir grafų, 124 miestiečiai, 110 moterų, 38 teologai ir teisininkai. Jis buvo įsiutęs ne tik prieš katalikus, bet ir protestantus. Henrichas VIII paliko katalikų dogmas, vyskupus, katalikiškąsias ceremonijas (kultą), tik griežčiausiai atmetė popiežiaus primatą.

Eduardas VI

Mirus Henrichui VIII (1547), sostą užėmė jo dešimtametis sūnus Eduardas VI. Nepilnamečio vietoje valdė regentų taryba, kurios priešaky buvo Tomas Kranmeris. Reformacijos vystymasis įeina į antrą stadiją. Kranmerio pakviesti iš kitų kraštų pamokslininkai skelbė Anglijoj daugiausia kalvinizmą. Buvo atmestas mišių laikymas, komunija įvesta abiem pavidalais, leista kunigams vesti.

Marija

Šį kalvinizmo plėtojimąsi sustabdė Henricho VIII pirmos žmonos duktė Marija, valdžiusi po Eduardo VI mirties (1553). Jos karščiausias noras buvo grąžinti Angliją į katalikų Bažnyčią. Kardinolas Pole tame darbe jai padėjo, ir beveik visas parlamentas pritarė. Anglija iškilmingai buvo priimta į katalikų Bažnyčią (1554).

Elzbieta

Užimdama sostą Elzbieta (1558—1603), Henricho VIII ir Onos Boleyn duktė, irgi dėjosi esanti katalikų tikėjimo gynėja. Tačiau greitai ji palinko į protestantizmą, nes, kaipo neteisėtos moterystės vaikas, bijojo netekti vainiko. Trijų balsų dauguma parlamentas atnaujino Henricho VIII ir Eduardo VI įstatymus. Ir vėl prasidėjo priesaikos ir neprisiekusiųjų žudymai. Baudžiami buvo, kurie slėpė katalikų dvasininkus, ėmė iš jų komuniją ar klausė šv. Mišių.

39 artikulai

Reformacijos pabaiga Anglijoj reikia laikyti 39 artikulų išleidimą 1562 metais. Šie artikulai, nustatę Anglijos Bažnyčios santvarką, yra katalikybės ir kalvinizmo mišinys. Popiežiaus primatas, Mišios, skaistykla, šventųjų ir paveikslų garbinimas buvo atmesti. Iš sakramentų palikti krikštas ir kalvinistų komunija. Vienintėlis tikėjimo šaltinis — šv. Raštas, tačiau tradicija, kiek ji neprieštarauja šv. Raštui, pripažįstama. Vyskupų šventimai ir kiti ierarchijos laipsniai buvo palikti; vyriausia Bažnyčios galva buvo karalius. Karalienė

buvo popiežius, ir kas šio popiežiaus nepripažino, buvo kruvinai persekiojamas. Todėl Anglijos katalikų reikalams aprūpinti buvo įsteigtos kunigų seminarijos Belgijoje ir Romoje.

Airijos likimas

Airių episkopatas ir beveik visa tauta liko ištikima tėvų tikėjimui. Todėl kraštas anglų valdžios buvo labai spaudžiamas. To spaudimo tikslas buvo ne tik religinis, bet ir politinis pavergimas. Sistematiškai buvo atimama airių nuosavybė, jiems paliko tik $^1/_{11}$ žemių. Katalikas neturėjo teisės būti valdininku, paveldėti ar pirkti iš protestanto žemės. Nieko nepadėjo sukilimai, tik dar būklę pablogino. Protektorius Kromvelis 1652 metais nunokiojo gražią salą. Už kunigo galvą buvo paskirta tokia pat kaina, kaip už vilko užmušimą. Katalikai galėjo turėti tik koplytėles be bokštų ir be varpų. Tokia priespauda tęsės iki pat XIX amžiaus.

Literatūra: Gobis. J., Tomas Morus. „Ateitis" Nr. 8, 1935.

§ 76. REFORMACIJA LIETUVOJE.

Protestantizmo plitimo priežastys

Protestantizmui prigyti ir taip greitai išsiplatinti Lietuvoje buvo daug priežasčių. Lietuviai dar neseniai buvo apkrikštyti, ir katalikų tikėjimas čia dar nebuvo giliau įleidęs šaknų. Jei lietuviai būtų buvę karštai susigyvenę su katalikų tikėjimu, tai niekuomet nebūtų priėmę naujo tikėjimo. Tačiau trūko bažnyčių ir kunigų. Jaunuoliai, pramokę kiek skaityti ir rašyti ir bažnytinių ceremonijų, buvo šventinami kunigais. Jokių kunigų seminarijų nebuvo. Tokie neišauklėti kunigai negalėdavo išsilaikyti savo pašaukimo aukštumoje. Ne geresni būdavo ir iš kitur kviesti kunigai. Tokie kunigai dėl savo ištvirkimo ir neišsilavinimo negalėjo nei žodžiu, nei pavyzdžiu sudaryti maldingos religinės nuotaikos.

Kunigų trūkumas

Vyskupų nesirūpinimas

Vyskupai irgi menkai rūpinosi Bažnyčios ir tikėjimo gilinimo reikalais. Jie buvo didžiojo kunigaikščio skiriami, senate vaidindavo pirmaeilę politinę rolę, tačiau apleisdavo savo bažnytines pareigas. Į vyskupo sostą patekdavo ne vertesnieji, bet įtakingesniųjų didikų sūnūs.

Humanizmas

Humanizmas irgi turėjo įtakos. XVI amžiuje jis Lietuvoje buvo labai paplitęs. Didikai, studijuodami Vakarų Europoje, pasisavino humanizmo idėjas, kurios ruošė dirvą reformacijai.

Pagaliau čia kaltas didikų ir bajorų godumas bažnyčią valdyti ir jos turtais pasinaudoti. Protestantizmas jiems tą teisę davė. Didikų godumas

Protestantizmo audra, kilus XVI amžiuje, perėjo per daugelį kraštų ir plačiai užkliudė Lietuvą. Kas pirmas pradėjo Lietuvoje skelbti naująjį mokslą, nėra žinoma. Tačiau yra žinoma, kuriais keliais protestantiškosios idėjos pateko į Lietuvą. Protestantizmo keliai į Lietuvą

Pirmiausia didikų (magnatų) ir bajorų sūnūs studijuodavo Vakarų Europos universitetuose. Iš čia susipažinę naujas idėjas pargabeno į savo tėvynę. Buvo ir kunigų, kurie ruošės Vakaruose ir užsikrėtė protestantizmo idėjomis. Studijos

Antrasis kelias buvo prekyba su Prūsais. Lietuvos miestuos iš senovės daug gyventojų buvo vokiečių. Pirkliai dažnai lankė Prūsų miestus, o vokiečiai dažnai atvykdavo į Lietuvą ir stengdavosi čia apsigyventi. Nenuostabu, kad naujas mokslas labiausiai praplito miestuose. Prekyba

Reformacijos plitime skiriami du periodai: slaptasis, kol gyveno Zigmantas II Senasis (1548), ir viešasis — Zigmanto Augusto laikais.

Prie Zigmanto Senojo protestantai nedrįso viešai stoti į kovą su katalikais, bet jie surado daug sau sekėjų. Daugiausia čia yra pasidarbavęs Prūsų kunigaikštis Albertas. Jis susirašinėjo su lietuviais didikais ir bajorais ir siūlė jiems priimti protestantiškąjį mokslą. Jis rūpinosi taip pat, kad didikų ir bajorų vaikai lankytų Karaliaučiaus universitetą. Šiame periode jau ir kai kurie didikai priėmė naująjį mokslą (Chodkevičiai, Keišgailos ir k.). Alberto pastangos

Indiferentui Zigmantui Augustui valdant, protestantai ne tik savo mokslą pradėjo viešai ginti, bet ėmė atiminėti ir katalikų bažnyčias, o katalikus stumti į antrąją vietą. Ypatingą rolę reformacijos plitime suvaidino Nikalojus Radvila Juodasis, Nesvyžiaus kunigaikštis, Vilniaus karvedys, apie 1550 metus priėmęs kalvinizmą. Jis turėjo didelę valdžią, dažnai pavaduodavo didįjį kunigaikštį, jo turtai sudarė vieną ketvirtadalį visos karvedijos. Turėdamas tokią valdžią ir tiek turtų, jis prievarta vertė savo dvarų gyventojus priiminėti protestantizmą, aprūpino protestantus kunigais, spaustuvėmis, knygomis. Radvilos Juodojo pavyzdžiu pasekė kiti magnatai ir bajorai. Jau 1555 metais lietuvių didikų šeimos atvirai išpažino naują mokslą: Puzynai, Pacai, Valavičiai, Šemiotai (Aukš- Nikalojus Radvila Juodasis

taičiuos), Kiškos, Chodkevičiai, Chlebovičiai, Gurskiai (Žemaičiuose). Kunigai buvo verčiami priimti protestantizmą; atsisakiusieji buvo tremiami. Bažnyčiose buvo laikomos protestantiškos pamaldos, žmonės verčiami jose dalyvauti. Apskritai imant, žemesnieji luomai naujai religijai neparodė jokio intereso ir priėmė ją tik verčiami. Naujo tikėjimo kunigai buvo priklausomi nuo didikų ir bajorų.

Protestantizmo nykimas

Greitam protestantizmo nykimui Lietuvoje buvo daug priežasčių. Pirmiausia Lietuvoje plito Liuterio mokslas. Šis mokslas plėtėsi daugiausia miestuose, kur gyventojų daugumas buvo vokiečiai. Didikai ir bajorai labiau linko į kalvinizmą, nes lietuviai vokiečių dar nekentė, atsimindami buvusias kovas su ordinu. Kalvinistai su Liuterio šalininkais kovojo.

Nesantaika tarp liuteronų ir kalvinistų

Vienybę tarp protestantų ardė daugelio sektų (iki 34) atsiradimas. Net pats Radvila Juodasis pakeitė savo tikėjimą, į amžiaus pabaigą perėjęs į arijonių sektą. Sektos tarpusavy kovojo, nebuvo aukštesnio autoriteto, kuris jas jungtų. Po dešimties metų, Radvilai Juodajam mirus (1565), labai išsiplėtusio protestantizmo paliko tik liekanos. Net patys protestantizmo vadai neatsilaikė. Kristupas Radvila, Juodojo sūnus, perėjo į katalikus (1567). Tai buvo didelis smūgis protestantams. Netrukus sugrįžo į katalikus Jonas Chodkevičius garsusis Žemaičių seniūnas. Jais pasekė ir kitos didikų šeimos. Dabar didikai stojo katalikų tikėjimo ginti. Katalikų tikėjimo stiprinimo darbe ypač daug nusipelnė kardinolas Hozijus, Varmijos vyskupas, ir popiežiaus pasiuntinys Camendoni. Jiedu stiprino svyruojančius, telkė į krūvą veikliuosius katalikus. Tačiau bažnyčios buvo išgriautos, trūko tinkamų kunigų. Tik jėzuitams atsikėlus (1569) katalikų tikėjimo reikalai žymiai pagerėjo. Kalvinų beliko tik Biržų Radvilų giminė, o Liuterio sekėjai paliko Mažosios Lietuvos lietuviai, Prūsų protestantų kunigaikščių valdomi.

Radvilo Juodojo mirtis

Hozijus ir Camendoni

III SKYRIUS

Katalikų Bažnyčios reforma

§ 77. VISUOTINIS TRIDENTO SUSIRINKIMAS.

Bažnyčios žaizdų gydymas

Šešioliktojo amžiaus protestantizmo atskala padarė didelę žaizdą Kristaus Bažnyčiai. Tačiau ji ir paragino taisyti Bažnyčios gyvenimą. Lauktų reformų buvo padaryta visuotiniame

Tridento susirinkime. Tos reformos katalikus labiau jungė ir įsąmonino. Nauji vienuolynai gilino religinį gyvenimą. Atsirado misijų įkarštis, kokio nebuvo nuo apaštalų laikų. Bažnyčia, nustojus senų narių, gavo daug naujų rytų Azijoje ir Amerikoje.

Tridento susirinkimai

Senai lauktas visuotinis susirinkimas Bažnyčios žaizdoms gydyti buvo atidarytas tik 1545 metais T r i d e n t e. Anksčiau negalėjo būti sušauktas dėl imperatorius Karolio V karų su Prancūzija ir dėl Vokietijos kunigaikščių nesantaikos. Protestantai, tiek dažnai šaukęsi į būsimą visuotinį susirinkimą, Liuterio patariami, visai neatvyko. Susirinkimas posėdžiavo su keliomis pertraukomis iki 1563 metų. Susirinkimas pasiskyrė du uždavinius: aiškiai išdėstyti katalikų tikėjimo tiesas ir pašalinti įsigalėjusius blogus papročius.

Susirinkimo nutarimai

Katalikų tikėjimo tiesų dėstymas buvo nukreiptas prieš protestantų mokslą. Išaiškinta, kad šv. Raštą negali kiekvienas aiškinti, kaip nori; Bažnyčios tėvų aiškinimas palieka vyraująs. Tikėjimo šaltiniu pripažintas ne tik šv. Raštas, bet ir tradicija. Išaiškinta taip pat gimtosios nuodėmės supratimas ir kad Marija jos nėra turėjusi. Vėliau išaiškintas Bažnyčios mokslas apie žmogaus nuteisinimą, sakramentus, atlaidus ir šventųjų garbinimą.

Drausmė

Susirinkimas išleido dekretų ir disciplinos srityje. Buvo pareikalauta iš vyskupų, kad jie susirūpintų geresniu kunigų išmokslinimu ir išauklėjimu. Todėl buvo įsakyta, kad kiekvienoje vyskupijoje būtų kunigų seminarijos. Buvo uždrausta vienam asmeniui turėti kelias bažnytines vietas. Vyskupas galėjo valdyti tik vieną vyskupiją ir joje turėjo gyventi. Vyskupai turėjo kas 1—3 metai šaukti sinodus, kunigų suvažiavimus, tikėjimo reikalams apsvarstyti; kunigai griežčiau įpareigoti kas sekmadienis pamokslus sakyti. Tikintieji įspėti, kad neskaitytų blogų knygų ir raštų. Dėl moterystės nutarta, kad ji tada tikra, kai yra duota kunigo prie dviejų liudininkų. Popiežius kardinolus turi rinkti, kiek galima, iš visų tautų.

Sinodai

Baromėjus

Didelės įtakos Tridento susirinkime turėjo Karolis Baromėjus, kardinolas ir Milano arkivyskupas (miręs 1584). Baromėjus buvo viso antireformacijos judėjimo šiaurinėje Italijoje siela. Ypačiai jis rūpinosi kunigų sinodais ir kunigų seminarijų steigimu.

Tridento susirinkime buvo pageidauta ir kalendoriaus re-

formos. Ją įvedė popiežius Gregorijus XIII 1582 metais. Naujas kalendorius buvo astronomiškais išskaičiavimais paremtas. Gregorijaniškąjį kalendorių tuoj priėmė katalikiškosios valstybės, o protestantiškosios tik XVIII amžiuje. Per peskutinį Didįjį karą priėmė jį Bulgarija, Sovietų Rusija ir Turkija.

§ 78. JĖZUITŲ ORDINAS.

Be Tridento susirinkimo svarbiausias tų laikų Bažnyčios gyvenimo reiškinys buvo jėzuitų ordino įsteigimas. Jis, Ignaco Lojolos įsteigtas „katalikų tikėjimui ginti ir platinti", daug nudirbo, išeidamas iš susirinkimo nutarimų dvasios.

Ignacas Lojola

Ispanų didikas Ignacas, gimęs Lojolos pilyje (1491), Ferdinando dvare katalikiškai išauklėtas, gindamas vieną tvirtovę, buvo sunkiai sužeistas (1521). Gulėdamas ligoninėje ir nuobodžiaudamas skaitė „Šventųjų gyvenimus". Tas paveikė jį. Ignacas nutarė šventųjų pavyzdžiu visas pasiskirti Dievo garbei. Pagijęs pasitraukė į uolas ir gyveno atsiskyrėlio gyvenimą. Greitai pamatė, kad be mokslo Dievo garbei ne ką padarys. Būdamas 33 metų, ėmė mokytis lotynų kalbos. Jau 37 metų atvažiavo studijuoti (1528) į Paryžiaus universitetą. Rimtai studijuodamas, jis niekad nepaleido iš akių savo tikslo. Čia susirado dar 6 draugus, savo vienminčius. Šie 7 vyrai 1534 metais priima neturto ir skaistybės apžadus ir pasižada, baigę mokslą, savo gyvenimą paaukoti Dievo garbei ir žmonių sieloms ganyti. Jų ordinas buvo popiežiaus patvirtintas tik 1540 metais. Ordinas platinosi labai smarkiai. Ignacui mirus (1556), ordinas jau turėjo 1.000 narių.

Ordino įsteigimas

Šv. Ignaco ordino taisyklės labiausiai reikalavo išvidinio narių tobulumo ir mokslinio išsilavinimo. Todėl kiekvienas įstojęs iki šventimų turėdavo ilgai mokytis ir kitus mokyti. Ordinas buvo valdomas generolo, visam amžiui renkamo, kurio buveinė buvo Roma. Vienuoliai ypatingų savo ordino drabužių neturi. Jie nebūtinai turi gyventi savo vienuolyne, nelaiko skirtu laiku bendrų vienuoliškų pamaldų. Todėl jėzuitų organizacija buvo lanksti, jų generolas ir popiežius greit galėjo jų jėgas sunaudoti Bažnyčios reikalams. Svarbiausios ordino veikimo sritys buvo: pamokslai, misijos tarp pagonių ir atskilusių, jaunuomenės auklėjimas ir mokslų globa. Ordino šūkis: visa didesnei Dievo garbei. (O. A. M. D. G.).

Taisyklės

Iš pirmųjų jėzuitų pažymėtini: Pranciškus Ksaveras, Indijos apaštalas (apie jį bus vėliau), Petras Kanizijus ir Aloizas.

Šv. Kanizijus

Kanizijus, kilęs iš Nymvegeno, buvo pirmas vokietis, įstojęs į jėzuitų ordiną. Jis, būdamas provinciolas Kelne ir Vienoje, sekmingai dirbo. Jį galima pavadinti antruoju po Bonifaco Vokietijos apaštalu, nes jis ištisus miestus ir provincijas sugrąžino į katalikų Bažnyčią. Jo išleisti didysis ir mažasis katechizmai susilaukė Vokietijoje apie 400 leidimų. P. Kanizijus mirė 1597 metais.

Šv. Aloizas

Aloizas, „angeliškas jaunuolis", jaunuomenės globėjas, kilo Gonzagų grafų šeimoj prie Mantujos. Septynerių metų vaiką tėvas jau pasiėmė į stovyklą, kad išmokytų karo amato. Vėliau Aloizas dažnai gailėjosi, kad čia jis kartojo tuščias kareivių kalbas. Kaipo dvaro žmogus, būdamas Mantujos, Florencijos ir Madrido rūmuose, pasižymėjo didele skaistybės meile. 1585 metais įstojo į jėzuitų ordiną. Po kelių metų, turėdamas vos 23 metus, užsikrėtė limpama liga ir mirė.

Literatūra: Rouvier Fr., Jonas Berchmanas ir šv. Ignacas Loyola. Vertė Andriuška. Kaunas, 1924.
Meschler M., Š. Aloyzas. Vertė Byras. Kaunas, 1926.

§ 79. TIKĖJIMO ATGIMIMAS IR JĖZUITAI LIETUVOJE.

Lietuvoje kiek vėliau prasidėjo reformacijos judėjimas, kaip Vakarų Europoje, vėliau prasidėjo ir katalikų tikėjimo atgimimas. Tridento susirinkimo veikėjai buvo Vilniaus vyskupai Valerijonas Protasevičius ir Jurgis Radvila, Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis (Seinų vyskupijos tada dar nebuvo; Suvalkijos rytinė pietinė dalis priklausė Vilniaus vyskupijai, o šiandieninė vakarinė dalis — Žemaičių vyskupijai) ir jėzuitų ordinas.

Vyskupas Protasevičius

Vyskupas Protasevičius (1556—1580) katalikų tikėjimui ginti pakvietė jėzuitus į Vilnių. Jis užrašė jų mokykloms laikyti žemių, įsteigė bendrabutį neturtingiems mokiniams (Valerijono bursa).

Vyskupas Radvila

Vyskupas Radvila (1581—1591), sūnus protestantų šulo Mikalojaus Radvilos Juodojo, įsteigė kunigų seminariją Vilniuje (1582). Rūpinosi ir Livonijos krašto Bažnyčios reikalais. Prižiūrėjo kunigus, kad gyventų, kaip buvo įsakyta Tridento susirinkimo. Buvo pakeltas kardinolu.

Jėzuitai Lietuvoje

Jėzuitai į Vilnių atvyko 1569 metais. Kitais metais jau įsteigė čia savo kolegiją (gimnaziją), nes pirmiausia reikėjo mokytų kunigų. Gimnazijoj buvo penkios klasės: Infima, Gramatika, Sintaksis, Poetika ir Retorika. Į ją stodami, mokiniai turėjo mokėti rašyti, skaityti, skaičiuoti. Kiek vėliau Vilniaus kolegija buvo paversta akademija (1579). Joje buvo du fakultetai: filosofijos ir teologijos. Iš retorikos klasės stojo į filosofijos fakultetą. Filosofijos fakultetas buvo įvadas į teologijos fakultetą. Taip išmokslinti kunigai gaivino katalikų tikėjimą. Jėzuitai įgarsėjo savo pamokslais, raštais ir viešais ginčais su protestantais. Žmonių įtikėjimas protestantų mokslingumu visai sumenkėjo.

Iš Vilniaus jėzuitai netrukus paplito ir po kitus Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos miestus. Mikalojaus Radvilos Juodojo sūnūs ir kiti didikai, priėmę katalikybę, perdavė jėzuitams kalvinų bažnyčias su turtais ir spaustuves. Be Vilniaus jėzuitai pastatė savo bažnyčias ir mokyklas Nesvyžiuje, Vitebske, Polocke, Smolenske, Daugpilyje, Kaune, Gardine, Minske, Merkinėje, Pinske, Kražiuose, Pašiaušyje ir kitur. Be jėzuitų radosi Lietuvoje ir kitų vienuolynų: pranciškonų, domininkonų, bernardinų, karmelitų, benediktinų, pijarų ir kitų. XVI amžiaus gale Vilniaus vyskupijoje buvo pastatyta 11 naujų bažnyčių, o Žemaičių — 13.

Konstantinas Širvydas

Jėzuitai davė pradžią lietuvių kalbos mokslui. Konstantinas Širvydas (1564—1631), jėzuitų kunigas, sakė lietuviškai pamokslus šv. Jono bažnyčioje Vilniuje. Jis išleido lenkų lotynų lietuvių kalbos žodyną ir pirmąją lietuviškąją gramatiką (1630).

Merkelis Giedraitis

Žemaičiuose katalikų tikėjimo atgaivintojas buvo vyskupas Merkelis Giedraitis (1576—1609). Jis buvo garsios lietuvių kunigaikščių Giedraičių giminės kilimo, bet nebuvo puikus, netroško garbės ir paaukštinimo. Pirmas jo rūpestis buvo parengti vyskupijoje užtektiną kunigų skaičių. Jis išprašė iš vyskupo Protasevičiaus keletą kunigų, mokančių lietuviškai. Giedraitis susirūpino nuolatiniu kunigų paruošimu vyskupijai. Parsikvietęs du jėzuitus į Varnius, pavedė jiems mokyti jaunuolius, norinčius tapti kunigais. Jis pastatė Vilniuje namus ir čia apgyvendino 12 klierikų, kurie, išėję teologijos mokslus, turėjo grįžti į Žemaičius. Kai kurie didikai, vyskupo įkalbėti, parsikvietė bernardinų vienuolių.

Didindamas dvasininkų skaičių, Merkelis Giedraitis rūpinosi ir naujų bažnyčių statymu. Jis pats statė ir didikus skatino statyti naujų bažnyčių ar bent koplyčių; jis rūpinosi, kad būtų sugrąžintos bažnyčios, protestantų atimtos. Jo balsas buvo išklausytas: seimas pripažino, kad atimti bažnyčių turtai turi būti sugrąžinti (1587). Katalikai per teismą turėjo susigrąžinti savo bažnyčias.

Dekanatai

Kad geriau galėtų bažnyčias valdyti, vyskupas padalijo savo vyskupiją į tris dekanatus: Virbalio, Viduklės ir Luokės. Pats dažnai lankydavo savo vyskupiją, tvirtindamas tikėjime tuos, kurie buvo išmokyti arba atversti iš klaidatikių ar pagonių. Kartu veždavos ir būrį giesmininkų, kad jie giedodami pamaldas darytų iškilmingesnes.

Daukšos „Postilla“

Didis vyskupo Merkelio Giedraičio nuopelnas, kad jis mylėjo savo tautiečių kalbą, tada jau nykstančią. Pats sakydavo pamokslus žemaitiškai ir rūpinosi, kad visi jo vyskupijos kunigai mokėtų lietuviškai. Jo rūpesčiu atsirado ir pirmieji lietuviški atspausdinti pamokslai (Daukšos „Postilla“). Iš Žemaičių vyskupijos jis neišvažiavo (toks tada būdavo paprotys) į didesnę, garbingesnę vyskupiją, nors progų buvo daug pasitaikę.

Literatūra: Skvireckas J., Kunigaikštis Merkelis Giedraitis. Kaunas, 1909.

IV SKYRIUS

Misijos ir naujos vienuolijos

§ 80. BAŽNYČIOS MISIJOS XVI IR XVII AMŽIAIS.

Reformacijos laikais daug atkrito nuo Bažnyčios žmonių. Bet Bažnyčia sulaukė daug naujų narių svetimuos pagoniškuos kraštuos. Į naujas atrandamas žemes gausiai vyko tikėjimo skelbėjai daryti misijų. Savo sumanumu, apsukrumu ir pasekmingumu pasižymėjo jėzuitų ordinas; nemaža nudirbo ir pranciškonų, domininkonų, kapucinų ir lazaristų ordinai.

Misijos Indijoj

1498 metais portugalai atrado vandens kelią į rytų Indiją. Pranciškonai ir domininkonai plaukdavo kartu naujose vietose pradėti atvertimo darbo. Misijų darbas čia buvo labai sunkus, nes gyventojai buvo nusistojusio tikėjimo (bramatizmas, budizmas, islamas; rasta net krikščionių nestorijonių). Tačiau

buvo įsteigta pirmoji vyskupija Gojoj (Goa, 1533). Misijų darbas buvo sunkus ir dėl to, kad patys europiečiai nebuvo pavyzdingi krikščionys.

Šv. Pranciškus Ksaveras

Visai kitaip pradėjo misijoms sektis, kai 1542 metais į Gojį atvyko jėzuitas Pranciškus Ksaveras. Jis savo sunkųjį darbą pradėjo nuo misijų krikščionims ir nuo jų vaikų mokymo. Paskui Pranciškus ėjo į pagonis. Karšta meile, malonumu, pasišventimu jis turėjo didelio pasisekimo Indijos pietuose. Pranciškus atvertė Manajų salos (į šiaurę nuo Ceilono) gyventojus, Ceilono, Malakos ir Molukų salų gyventojus. Ilgainiui Indijoje ir artimiausiose salose katalikų buvo iki 3 milijonų žmonių. XVIII amžiuje Indija pateko anglams, kurie misijonierius išvarė. Katalikų tada čia sumažėjo.

Misijos Japonijoje

Pranciškaus karštas misijų noras traukė jį į Japoniją. Lydimas vieno japonų didiko, kurį buvo apkrikštijęs, Ksaveras atplaukė į Japoniją. Nors čia rado didelių kliūčių iš bonzų pusės, tačiau jam pasisekė per dvejus metus daug padaryti; net kai kurie princai priėmė krikščionybę. Ksaveras manė, kad krikščionybė Japonijoj tvirčiau laikysis, jei kiniečiai bus krikščionys. Todėl sumanė vykti į Kiniją. Kelyje Pranciškus mirė (1552). Jis vadinamas Indijos apaštalu, savo rankomis yra apkrikštijęs šimtus tūkstančių žmonių.

Jėzuitai sėkmingai tęsė šv. Ksavero darbą Japonijoj toliau. Krikščionių skaičius pasiekė 200.000 žmonių. Tačiau prie imperatoriaus Taikosamos 1587 metais prasidėjo kruvinas krikščionių persekiojimas, kuris tęsės su pertraukomis 50 metų. Olandijos ir Anglijos pirkliai kalvinistai, pavydėdami portugalams prekybos, įskundė Japonų valdžiai, kad misijonieriai yra politiniai agentai. Po didelio kraujo praliejimo, Japonija visai buvo uždaryta svetimšaliams, o krikščionių tikėjimas uždraustas.

Krikščionybė Kinuose

Kinuose krikščionybė buvo skelbiama jau nuo VII amžiaus. XIII amžiuje sekmingai čia veikė pranciškonai. Venecijietis Marko Polo buvo įgijęs prie dvaro didelės įtakos. Jam padedant, Pekine buvo įsteigta arkivyskupija. Tačiau XIV amžiuje krikščionių Bažnyčia buvo sunaikinta. Misijonieriams, kaip ir apskritai svetimšaliams, čia buvo uždrausta gyventi.

Tik XVI amžiaus gale pasisekė jėzuitams apsigyventi. Jų priešaky buvo Ričči, garsus matematikas ir astronomas. Jis, išmokęs kinų kalbos ir papročių, veikė ne kaip misijonie-

rius, bet kaip mokslininkas: mokė, žemę matavo, dirbo žemėlapius. Dėl savo mokslingumo jis buvo gerbiamas mandarinų ir net imperatoriaus. Ričči gavo laisvę skelbti su savo draugais katalikų tikėjimą. 1651 m. Kinijoj buvo jau beveik 150.000 katalikų. Nuo XVIII amžiaus pradžios dėl vietinių gyventojų fanatizmo katalikų tikėjimas buvo persekiojamas.

Misijos Amerikoje

Ameriką krikščionys pasiekė, kai tik ji buvo atrasta (1492). Misijonieriams čia buvo sunku kas padaryti, nes patys krikščionys, būdami godūs, žiauriausiai vietinius žmones spaudė, žudė ir kankino. Vyskupas Las Casas spaudžiamus indijonus užtarė. Jis 7 kartus dėl jų nuvyko į Ispaniją.

Kaip Las Casas indijonus, taip Petras Claveras visą savo gyvenimą paaukojo nelaimingiems negrams.

Kiek geriau sekėsi pietų Amerikoje, Bahijoje (Brazilijoje) buvo įsteigta pirmoji vyskupija (1551). Ištvermingai dirbo vienuoliai Venezueloj, Ekvadore, Peru, Meksikoje ir šiaurinėje Amerikoje. Tik gaila, kad šiaurinėje Amerikoje, atsikėlus anglams, apie XVII amžiaus vidurį paplito įvairios sektos.

Redukcijos

Pažymėtinos vadinamos redukcijos Paragvajuje, kur jėzuitai nuo 1610 metų įsteigė krikščionišką respubliką. Ta valstybė buvo panašiai sutvarkyta, kaip pirmųjų krikščionių bendruomenė apaštalų laikais. Bažnyčios mokslą skelbdami pasiekė to, ko daugelis valstybininkų veltui troško: padarė tautą dorovingą, stiprią, turtingą, laimingą ir patenkintą.

Misijos Afrikoje

Afrikoje misijos nebuvo tokios sekmingos. Jėzuitai, pranciškonai ir kapucinai veikė Pakongy ir kai kuriuos rytų ir vakarų pakraščiuos. Dėl nepakeliamo klimato ir negrų žiaurumo misijų darbas negalėjo tarpti.

Literatūra: Andriuška B., Tėvas Andrius Rudamina. Kaunas, 1933. Miller, Kaip jėzuitai kūrė ir tvarkė savo valstybę? „Židinys" XX t. 372 p.

§ 81. LABDARINGOS VIENUOLIJOS.

Jėzuitų ordinas nebuvo vienintėlis naujo tikybinio pakilimo vaisius. Šiame perijode atsirado vienuolynų, visai naujų ir reformuotų iš senų. Visi vienuolynai atitiko laiko reikalavimus. Jie siekė dažniausiai praktiškų tikslų: misijos tarp netikinčių, paklydusių atvertimas, jaunuomenės mokymas ir auklėjimas, ligonių ir vargšų globojimas.

Kapucinai

K a p u c i n a i atsirado iš pranciškonų ordino 1528 metais. Jų steigėjas Matas Bassi įvedė vienuolyne pirmykštį griežtumą ir paprastumą. Ordinas daug dirbo ir dirba liaudies tarpe.

Pijarai

P i j a r a i yra įsteigti ispano kunigo Juozapo Kalasantiečio 1597 metais. Ordinas veltui mokė neturtingųjų vaikus pradžios mokslo. Jaunuomenės mokymo srity pijarai greitai pradėjo lenktyniuoti su jėzuitais.

Oratorianai

O r a t o r i a n a i įsteigti florentiečio Pilypo Neri 1574 metais. Ordino nariai nedėvi vienodų rūbų, juos jungia tik meilės ryšys. Jų tikslas tobulinimasis, žmonių švietimas ir labdarybė.

Lazaristai

M i s i j ų b r o l i a i, arba l a z a r i s t a i, yra Vincento Pauliečio įsteigti 1632 metais. Jų nuopelnai misijų srityje ir tarp pagonių labai dideli. Vincentas Paulietis, ūkininko sūnus, kunigas, jūros plėšikų prie Marselio pagrobtas, buvo parduotas į Tunisą. Čia atvertė savo poną ir galėjo grįžti į Prancūziją. Vincentas buvo kviečiamas į didikų šeimas auklėtoju ir kapelionu. Be to jis dirbo kaimiečių tarpe. Iš kunigų, kurie jam padėjo, jis sudarė lazaristų (nuo jo motinos šv. Lazaro namų Paryžiuje) ordiną.

Vincentietės

Vincentas Paulietis įsteigė taip pat gailestingųjų seserų broliją, vadinamą irgi v i n c e n t i e t ė m i s. Jų tikslas buvo ligonių ir vargšų šelpimas. Kaip tėvas, Vincentas rūpinosi visų apleistųjų, vargšų žmonių ir galerininkų kūno ir dvasios gerove. Jo šūkis buvo: „Dievas ir vargšai!".

Uršulietės

U r š u l i e t ė s įsteigtos Angelės Meriči. Ordinas patvirtintas 1544 metais. Jų globėja šv. Uršulė. Svarbiausias tikslas — mergaičių ugdymas.

Trapistai

T r a p i s t a i yra įsteigti (1662) kunigo Jono Rance, kuris buvojo Liudviko XIV dvare. Sujaudintas vieno įvykio, įstojo į Trappe (Normandijoj) vienuolyną. Čia jis atgaivino senas šv. Bernardo taisykles ir jas dar paaštrino: visiškas susilaikymas nuo mėsiško valgio, sunkus kūno darbas ir amžina tyla. Todėl šis ordinas šalia kartūzų yra vienas griežčiausių.

V SKYRIUS

Valstybinės religijos mėginimai

§ 82. JANSENIZMAS.

Senus ginčus dėl malonės ir laisvės santykių reformacija vėl atnaujino. Daugumas katalikų teologų, priešingai protestantams, labiau pabrėžė žmogaus laisvę. Prieš šį mokslą katalikų Bažnyčioje kilo reakcija, pabrėždama labiau Dievo malonės reikalą. Šios reakcijos priešaky buvo teologijos profesorius Bajus, Liuveno universiteto rektorius. Jis savo pažiūromis buvo artimas Liuteriui ir Kalvinui. Popiežiui šį mokslą pasmerkus, Bajus nuo jo atsisakė.

Jansenas

Toliau už Bajų nuėjo Karolis Jansenas (gimė 1585), mokęsis Liuvene, kur pažino Bajaus mokslą. Parašęs satyrą Prancūzijos karaliaus adresu (Mars Gallicus) buvo paskirtas Iperno vyskupu ispanų valdomuos Niderlanduos. Po 20 metų studijų parašė monografiją apie šv. Augustino malonės mokslą. Tas veikalas buvo atspausdintas tik po Janseno mirties. Nors savo knygos gale Jansenas pasidavė Bažnyčios sprendimui, jo šalininkams ji tapo kanonų knyga. Jansenas mokė, kad žmogaus valia yra tiek silpna, kad negali atsispirti pagundoms ir nepasiduoti Dievo malonei. Jei žmogus nusikalsta, tai ne dėl savo kaltės, bet kad Dievas nesuteikė jam užtektinai malonės. Taigi Jansenas per daug sumažino įgimtas žmogaus jėgas ir per daug iškėlė Dievo malonės reikalą. Roma tą veikalą pasmerkė.

Port. Rojalis

Janseno mokslą Bažnyčios praktikai pritaikė vienuolyno viršininkas St. Cyranas. Jis reikalavo sugrįžti prie pirmųjų krikščionių drausmės. Dievas didis savo šventenybe, žmogus silpnas savo prigimtomis jėgomis. Tuo jis norėjo atitraukti nuo dažno komunijos priėmimo. Jai priimti reikia būti laisvam nuo visų blogų palinkimų ir tobulam. Apie St. Cyraną greitai susirinko būrelis sekėjų. Jo centras buvo Port Rojalis prie Paryžiaus. Prie jo prisidėjo ir vietos cistersių vienuolynas. Rašytojas Paskalis buvo patrauktas į jansenistų pusę. Jis savo „laiškais iš provincijos“ išjuokė jėzuitus ir daug netiesos apie juos paskleidė. Popiežius Aleksandras VII pasmerkė jansenistų mokslą (1664), ir sekta visai sumažėjo. Tačiau kiek vėliau, kai katalikų akys buvo nukreiptos

į galikanizmą, jansenizmas paplito daugely vyskupijų. Buvo sudaryta net jansenistiškas ritualas ir mišiolas ir išleistas su 29 vyskupų aprobata. Tik Klemensui XI išleidus bulę Unigenitus, jansenistai ilgainiui sugrįžo į katalikų Bažnyčią. Liko jų tik Olandijoje iki 8.000.

Jansenizmas, pusiau eretiškas judėjimas, palietęs praktišką Prancūzijos Bažnyčios gyvenimą, turėjo daug padarinių. Jansenistų priešingumas jėzuitų ordinui ir jų susidėjimas su galikanistais, kurie kovojo prieš popiežiaus autoritetą, sumažino katalikų pasitikėjimą Bažnyčios vyriausybe ir rengė dirvą ateizmui.

§ 83. GALIKANIZMAS.

Absoliutizmas

Renesanso metu atgimusi senovės valstybės teisė ir reformacija, davusi kunigaikščiams teisę tvarkyti Bažnyčios reikalus, išugdė valstybių absoliutizmą, vyravusį XVII ir XVIII amžiais. Prancūzijoje, nuo Vestfalijos taikos likusioje pirmaeile valstybe Europoje, absoliutizmas pasiekė aukščiausio laipsnio. Absoliutizmas norėjo pavergti ir Bažnyčią, padaryti ją valstybine Bažnyčia. Tam priešinos katalikų Bažnyčios visuotinumas ir popiežių valdžia. Šis judėjimas iš Prancūzijos, kur buvo žinomas galikanizmo vardu, ėjo ir į kitas valstybes: Vokietiją, Austriją, Italiją.

Galikanizmo pradžios reikia ieškoti jau nuo Pilypo IV Gražiojo laikų. Jau tada Prancūzijos karaliai stengėsi savo įtaką išplėsti ir bažnytiniams dalykams. Jie išsikovojo teisę skirti vyskupus, o popiežius tik tvirtindavo. Atsirado teologų ir juristų, kurie išrodinėjo, remdamiesi Konstancijos susirinkimo dekretais, kad popiežius nėra aukštesnis už visuotinį susirinkimą, primatas yra ne dieviška, bet žmogiška institucija. Tačiau valstybės valdžia su Bažnyčia nekovojo. Vyriausioji popiežiaus valdžia Prancūzijos bažnytiniuose reikaluose nebuvo neigiama iki XVII amžiaus.

Liudviko XIV (1643—1715) laikais kilo nesutikimų su Romos kūrija dėl vakuojančių vyskupų vietų pajamų (regalijų teisė). Liudvikas XIV turėjo teisės rinkti vakuojančių vyskupų vietų pajamas Prancūzijos ribose, tačiau paskelbė įstatymą dėl rinkimo pajamų ir gausingose jo nukariautose žemėse. Tik du jansenistiškai nusiteikę vyskupai pasipriešino šiam įstatymui. Jie, nors popiežius juos užtarė, buvo žiauriai persekiojami.

1682 metais susirinkę į Paryžių, Liudviko XIV sukviesti 35 vyskupai ir 34 kunigai pripažino regalijų teisės išplėtimą ir priėmė keturis vyskupo Bosueto pasiūlytus artikulus, svarbiausius galikanizmo pagrindus: valstybė nuo bažnytinės valdžios yra visai nepriklausoma; popiežius yra žemesnis už visuotinį susirinkimą; popiežiaus valdžia yra kanonų apribota; popiežiaus nutarimai tikėjimo srity nėra nepakeičiami. Karalius greitai tuos artikulus patvirtino, o parlamentas įregistravo. Galikanizmo pagrindai

Kai susirinkimo dalyviai buvo skiriami vyskupais, popiežius jų netvirtino. Po kelių metų vakavo jau 35 vyskupų vietos. Liudvikas nutraukė susisiekimą su Roma, suėmė popiežiaus nuncijų, užėmė popiežiaus žemes — Avinjoną ir Venaissiną. Bet greitai jis pamatė per toli nuėjęs. Liudvikas XIV nenorėjo schizmos ir ieškojo priemonių susitaikinti su Roma. Kai 1689 metais buvo išrinktas naujas popiežius Aleksandras VIII, Liudvikas grąžino popiežiaus žemes ir nuncijui laisvę. Tačiau popiežius atmetė keturis artikulus ir regalijų teisės praplėtimą. Liudvikas XIV gailėjosi artikulus patvirtinęs, bet įstatymai liko nepakeisti iki revoliucijos. Tačiau nuo šio susitaikymo galikanizmo šalininkai mažėjo. Galikanizmas Prancūzijoje dar pasirodė Napoleono Bonaparto laikais. Galutinai jis buvo pasmerktas Vatikano susirinkime (1870). Santykiai su Roma

§ 84. FEBRONIANIZMAS.

Galikanizmas antroj XVIII amžiaus pusėj plito Vokietijoje febronianizmo pavidalu. Febronianizmas gavo vardą nuo N. Hontheimo, Tryro vyskupo, parašiusio knygą apie Bažnyčios santvarką Febronijaus sinonimu (1763). Jis manė, kad susiaurinus popiežiaus teises dar labiau, net kaip norėjo galikanizmas, protestantai greičiau sugrįžtų į katalikų Bažnyčią. Vyskupai, anot jo, visi turį vienodą valdžią Bažnyčioje. Popiežius tik garbės titulas, jokios aukštesnės valdžios neturįs (primus inter pares). Visos teisės, kurių jis įgijęs amžių bėgy, turinčios būti iš jo atimtos. Hontheimas

Hontheimo knyga padarė didelio įspūdžio ir plačiai pasklido. Ji susilaukė ir daug priešų katalikų ir protestantų tarpe. Popiežius ją įtraukė indeksan. Nors autorius ją atšaukė ir mirė su Bažnyčia susitaikęs, tačiau jo idėjos veikė toliau.

Emso punktacija

Praktiškas febronianizmo įgyvendinimas buvo Emso punktacija (1786), sustatyta dvasinių kunigaikščių arkivyskupų Salsburgo, Mainzo, Tryro ir Kelno. Popiežiaus teisės čia buvo suteiktos vyskupams. (Febronianizmas tuo skiriasi nuo galikanizmo, kad šis popiežiaus teises norėjo pavesti valstybės valdovams). Tačiau vyskupai pasipriešino savo metropolitams, ir febronianizmas negalėjo savo idėjų įgyvendinti. Kilusi Prancūzų revoliucija padarė jam galą.

§ 85. JOZEFINIZMAS.

Jau Marijos Terezijos (1740—1780) laikais Austrijoje plito galikanizmo ir švietimo gadynės idėjos. Tačiau tik jos sūnus imperatorius Juozapas II (1780—1790) pasijuto esąs pašauktas tas idėjas įgyvendinti. Jis nebuvo nusiteikęs priešingai Bažnyčiai, tik prisigėręs tų laikų idėjų vedė kenksmingą bažnytinę politiką. Jis uždraudė skelbti be savo sutikimo popiežiaus raštus, įsakė vyskupams duoti dispensas, kurias tik popiežius tegalėjo duoti, uždarė vienuolynus, kurie esą nedirba artimo meilei ir visuomenei, uždarė kunigų seminarijas. Vietoj kunigų seminarijų įsteigė generalines seminarijas tik ne vyskupų, bet pasaulinės valdžios prižiūrimas. Būsimieji kunigai buvo mokomi šviečiamosios gadynės dvasia valdžios skiriamų profesorių, kartais ir visai netinkinčių. Juozapas II nurodė net, kiek žvakių reikia ant altoriaus uždegti, įsakė nelaikyti kartu dvejų mišių. Fridrichas II, Prūsų karalius juokės iš jo: „Vyresnysis šv. Romos imperijos zakristijonas".

Juozapo II kišimasis į Bažnyčios reikalus

Veltui buvo vyskupų ir tikinčiųjų nusiskundimai ir prašymai, veltui popiežius Pijus VI pats važiavo į Vieną (1782). Imperatorius griežtai laikėsi savo reformų. Tik įvykiai Belgijoj, kurią tada Austrija valdė, privertė jį susimąstyti. Belgų vyskupai, vadovaujami kardinolo Frankenbergo, užprotestavo prieš valdžios sumanymus, ir kraštas tam pritarė. Kai valdžia pavartojo prievartą, tauta sukilo ir atsiskyrė nuo Austrijos. Taip pat pasipriešino Vengrija. Jo įpėdinis Leopoldas II (1790—1792) kai kuriuos Juozapo įstatymus pakeitė.

Katalikų pastangos

VI SKYRIUS

Bažnyčių unija

§ 86. BAŽNYČIŲ UNIJOS KLAUSIMAS.

Atsiskyrus Rytų Bažnyčiai nuo Vakarų (1054), nuolat buvo mėginama vėl jas jungti. Visuotiniame Lijono susirinkime buvo paskelbta Bažnyčių unija (1274), tačiau ji liko neįvykdyta. Daugiau turėjo vaisių unija, padaryta Florencijos susirinkime (1439).

Jau XIV amžiaus gale turkai, užėmę Balkanų pusiasalio dalį, grėsė graikų imperijai, Konstantinopoliui. Jų imperatorius ieškojo pagalbos Vakaruose. Kad tikrai gautų pagalbos, jis pareiškė norįs susijungti su Romos Bažnyčia. Imperatorius Jonas Paleologas, Konstantinopolio patriarchas Juozapas ir daug vyskupų atvyko į visuotinį Bažnyčios susirinkimą Feraroje, kuris vėliau buvo perkeltas į Florenciją. Čia po ilgų derybų ir ginčų buvo susitarta jungtis tokiomis sąlygomis: 1. graikai pripažįsta, kad Šventoji Dvasia eina iš Tėvo ir Sūnaus (filioque); 2. popiežius yra aukščiausias visos Bažnyčios valdytojas ir mokytojas (primatas); 3. per šv. Mišias gali būti pašvenčiamas Šv. Sakramentas ir rauginta duona; 4. Rytų Bažnyčiai paliekama jos liturgija ir papročiai. Šie nutarimai buvo pasirašyti visų dalyvavusių Vakarų ir Rytų vyskupų ir imperatoriaus be Rytų Efezo arkivyskupo.

Florencijos Feraros susirinkimas

Florencijos unija

Tačiau Florencijos unijai graikų daugumas nepritarė, ir Bažnyčių susijungimas laukiamųjų vaisių nedavė. Popiežius didelės Europos tautų kariuomenės pasiųsti prieš turkus negalėjo. Lenkai ir vengrai, išėję prieš turkus, buvo nugalėti prie Varnos (1444). Turkams užėmus Konstantinopolį (1453), patriarchas pakliuvo į sunkią turkų vergiją ir negalėjo rūpintis Bažnyčių vienybe.

Unijos klausimas liko aktualus ir Maskvoje. Į Florencijos susirinkimą vyko Maskvos metropolitas graikas Izidorius, kuris ir pasirašė uniją. Sunkus jo darbas laukė Maskvoje. Didysis Maskvos kunigaikštis Vosylius, nenorėdamas išleido jį į Florenciją. Grįždamas namo, Izidorius įvedė uniją Lietuvos Lenkijos valdomuose Rusuose (Kijeve, Cholme). Sugrįžęs į Maskvą, paskelbė Florencijos susirinkimo nutarimus. Vosylius

Unija Rusijoje

už tai uždarė jį vienuolyne. Izidoriui pavyko pabėgti. Jis rūpinosi graikų Bažnyčios sujungimu su Roma iki savo mirties. Buvo pakeltas kardinolu.

Izidoriaus įpėdiniu Maskvoje Vosylius paskyrė Joną. Kijevo metropolitu buvo paskirtas unijos šalininkas Gregorijus (1458). Nuo to laiko Lietuvos rusai buvo atskirti nuo Maskvos metropolijos ir turėjo savo atskirą metropolitą Kijeve. Gregorijaus įpėdiniai ne visada palaikė vienybę su katalikų Bažnyčią.

§ 87. UNIJA LIETUVOJE.

Unijos klausimas buvo gerokai pastūmėtas priekin XVI a. gale. Lietuvą Lenkiją valdė tada Zigmantas Vaza, katalikas. Jis palaikė Vilniaus jėzuitų, ypač Skargos, pastangas Bažnyčias sujungti. Sujungimo reikalui turėjo reikšmės ir politiniai motyvai. Rytų Bažnyčia buvo padalinta keturiomis patriarchijomis. Konstantinopolio Europai, Antiochijos Azijai, Aleksandrijos Afrikai ir Jeruzalės Sirijai. Maskvos kunigaikštis sumanė įsteigti Maskvos ir visų Rusų patriarchiją. Patriarchu buvo pašventintas Jobas (1589). Maskvos ir visų Rusų patriarcho titule glūdėjo politiškas siekimas išplėsti caro valdžią ir Kijevo metropolijoje, kuri lig šiol klausė Konstantinopolio. Nenoras klausyti Maskvos patriarcho, tikriau — caro valdžios, buvo akstinas užmirštajai Florencijos unijai atnaujinti. Rusų vyskupai nebuvo priešingi unijai, nes jie tikėjosi įsigysią tų teisių, kurių turėjo valstybėje katalikų vyskupai.

Karščiausi unijos rėmėjai buvo Lucko vyskupas Kirilas Terleckis ir Bresto vyskupas Ignacas Pociejus. Jiedu, kaip pasiuntiniai, nuvyko į Romą, kur buvo padarytas sujungimo aktas Rytų Bažnyčios su katalikų Bažnyčia. Unitai išsiderėjo vartosią graikų liturgiją, švęsią pagal Julijaus kalendorių, jų kunigai galėsią vesti, o visas dogmas pripažino katalikų Bažnyčios. Unijai paskelbti buvo sukviestas į Lietuvos Brestą rusų vyskupų susirinkimas 1596 met. Protestantams ir kitiems unijos priešininkams pavyko drumsti vyskupų ramybę. Unijos aktą pasirašė metropolitas Ragoza ir penki vyskupai, o du vyskupai nepasirašė. Tačiau Zigmantas Vaza patvirtino Bresto susirinkimo nutarimą ir vyskupus, priėmusius uniją, laikė teisėtais rusų Bažnyčios atstovais.

Bresto unija

Rusai suskilo į unitus ir disunitus. Beveik kiekviena vyskupija turėjo po du vyskupus: unitų ir provaslavų. Suskilę dvasininkai varžėsi tarp savęs dėl bažnyčių, jų turto ir parapijiečių. Vaidai baigdavosi muštynėmis ir žudynėmis. Vitebske buvo žiauriai nužudytas daug unijai nusipelnęs Polocko arkivyskupas Koncevičius. Unija, palaikoma Zigmanto Vazos, jėzuitų, Kijevo metropolitų ir atnaujinto bazilijonų ordino, ilgainiui tvirtėjo. Unijai sparčiai plėstis trukdė šlėchta. Rusų šlėchta, metus stačiatikių tikėjimą, pereidavo tiesiog į katalikų tikėjimą, nes norėjo susilyginti su lietuvių lenkų bajorais. Seimas atsisakė duoti vietos senate rusų vyskupams, priėmusiems uniją ir sulyginti juos su lotyniškaisiais vyskupais. Unija įsigalėjo Baltojoje ir Juodojoje Rusijoje, o stačiatikių tikėjimas paliko Raudonojoje Rusijoje, Ukrainoje, Podolijoje ir Volynijoje. Padariniai

VII SKYRIUS

Racionalizmas ir bedievybė

§ 88. LAISVOSIOS MINTIES KILIMAS IR PLITIMAS.

Atskilimas nuo katalikų Bažnyčios nuosekliai vedė prie atmetimo tikėjimo apskritai. Protestantizmo pagrindinis dėsnis, kad kiekvienas šv. Raštą gali savaip aiškintis ir suprasti, iškėlė proto galybę; protas buvo padarytas vyriausiuoju tikėjimo dalykų sprendėju. Tai parengė dirvą proto religijai, arba netikėjimui.

Ši šviečiamosios gadynės, arba laisvamanių, kaip jie save nuo 1772 metų pasivadino, srovė atsirado XVII a. Anglijoje. Jai pradžią davė empirizmas, tvirtinęs, kad visokio pažinimo šaltinis yra pojūčių organai arba patyrimas. Laisvamaniai yra ir racionalistai. Jie mokė, kad žmogus mąstydamas ir veikdamas turi vadovautis tik protu. Protas turėjo nustatyti daiktų tinkamumą ir naudingumą. Todėl jie atmetė išorinį autoritetą: Dievo Apreiškimą, Bažnyčios mokslą, visuomenės nuomonę, valstybės įstatymus. Tik tuo, ką protas pažįsta, reikia sekti. Laisvamaniai

Religijos srityje laisvosios minties šalininkai pripažino tik Dievo buvimą ir jo garbinimą. Dievo ir pasaulio santykiavimas Laisvamanių tikėjimo pagrindai

jų kitaip buvo suprastas. Jie — deistai. Nors Dievą pripažino asmeniška antgamtine būtybe, kuri leido šį pasaulį, tačiau toliau ta būtybė šiuo pasauliu ir žmonėmis nesirūpina; ji negali paveikti šio pasaulio eigos. Taigi laisvamaniai atmetė Dievo Apvaizdą. Jų religija vadinama natūraline religija, t. y. tokia, kokią sudaro žmogaus protas. Tokia religija buvo nesutaikoma nei su Dievo Apreiškimu, nei su stebuklų galimumu, nei su Evangelijos dieviškąja kilme. Buvo atmestos ir iš šv. Rašto išbrauktos visos antgamtinės tiesos ir paslaptys.

Laisvamanių doros mokslas

Taip pat ir dorovės srity protas turėjo būti žmogaus veiksmų vadovas. Doros įstatymai ne Dievo pagrįsti. Tuo būdu dorovės mokslas buvo atskirtas nuo religijos. Dorovės srityje laisvamaniai skelbė humaniškumą, kilnų žmoniškumą.

Masonai

Visi laisvosios minties elementai susijungė į mūrininkų masonų ordiną, kuris įsisteigė 1717 metais Londone. Buvo palikti viduramžių cechų papročiai, simboliai ir laipsniai: meisteriai, padėjėjai, mokiniai. Vėliau įvesta dar daugiau laipsnių. Masonų pirmąją konstituciją sustatė anglų kunigas Andersonas. Nariai turi garbinti didįjį pasaulio Meisterį, gamtinės tvarkos Leidėją, siekti morališkų ir filantropiškų tikslų. Buvo reikalaujama tokio tikėjimo, dėl kurio visi žmonės sutinka, taigi natūralinės religijos. Laipsniuota, paslaptingumo apgaubta masonų organizacija iš karto savo visų tikslų įstojantiems nepasakydavo. Katalikams įstoti į masonų ložes uždraudė popiežius Klemensas XII (1738).

Laisvamaniai Prancūzijoje

Iš Anglijos netikėjimas perėjo į Prancūziją. Jis čia ištvirkusiame dvare ir aukštesniuose luomuose labai prigijo. Jo svarbiausias organas buvo enciklopedija, pradėta leisti apie 1750 metus. Daugelis jos skyrelių buvo parašyta antireligine materialistine dvasia. Diderotas ir Dalambertas buvo enciklopedijos steigėjai ir vyriausi redaktoriai. Dideroto noras buvo, kad paskutinis karalius būtų pasmaugtas paskutinio kunigo žandaro. Netikėjimo apaštalas Prancūzijoje buvo ir Volteris (1694 — 1778), kuris visą savo proto aštrumą ir jumoro gabumus atkreipė prieš krikščionybę ir Bažnyčią. Montesquieu, Ruso ir daug kitų veikė ir rašė ta pačia dvasia.

Vokietijoje netikėjimo sėklas sėjo Lesingas, Gėtė, Šileris, I. Kantas, Fr. Fichte.

§ 89. LAISVAMANYBĖS VAISIAI.

Šviečiamoji gadynė buvo prieškrikščioniškas judėjimas, kuris padarė daug gilių žaizdų krikščionybei, Bažnyčiai ir religiniam gyvenimui. Iš jos išaugo indiferentizmas, kurio visą šimtą metų buvo apimti platūs visuomenės sluoksniai. Pamaldos buvo suprastintos, kelionės ir procesijos atmestos, lotynų bažnytinė kalba, kur tik galima, pakeista tautine kalba, ne taip stropiai priimami šv. Sakramentai, sekulerizacijos reikalauta vis labiau. Bažnytinis šviečiamosios gadynės idealas buvo racionalinė Bažnyčia, kurios ribos sutampa su valstybės ribomis, su Romos Sostu santykius visai nutraukti (febronianizmas). Indiferentizmas

Šviečiamosios gadynės vaisius buvo ir jėzuitų ordino panaikinimas. Jėzuitai, būdami kunigaikščių dvasios tėvai ir patarėjai, ilgainiui įgijo didelės įtakos. Be to, jėzuitai pirmavo tų laikų moksle ir vadovavo mokykloms. Todėl XVIII a. jie susilaukė daug priešininkų. Prieš juos susijungė visi antibažnytiniai elementai, jansenistai ir galikanistai, enciklopedistai ir masonai. Burbonų dvarai Paryžiuje, Madride ir Neapolyje pasidavė šių elementų įtakai. Pirmiausia jėzuitai buvo išvyti iš Portugalijos. Greitai pasekė Prancūzija ir Ispanija. Pagaliau Burbonų dvarų popiežius Klemensas XIV buvo priverstas jėzuitų ordiną panaikinti (1773). Vėliau jėzuitų ordinas Pijaus VII vėl buvo leistas (1814). Jėzuitai laisvai dirbo, popiežiui leidus, Prūsuose ir Rusuose, nes čia valdovai uždraudė skelbti popiežiaus būlę, panaikinančią jėzuitų ordiną. Kituose kraštuose tėvai įstojo arba į kitą ordiną arba, kaip pasauliniai kunigai, dirbo sielų ganymo darbą. Jėzuitų ordino panaikinimas

Tačiau šviečiamoji gadynė turėjo ir gerų pusių bažnytiniam gyvenimui. Laisvosios minties šalininkai kovojo su prietarais, todėl raganų persekiojimas turėjo baigtis. Jų iškeltas humaniškumo idealas pastūmėjo prie baudžiavos ir tortūrų teismuose panaikinimo. Jų religinis abejingumas pakentė kiekvieno religinius įsitikinimus (valstybinė tolerancija). Į Augsburgo taikos (1555) kunigaikščiams duotą teisę spręsti savo valdinių tikėjimą buvo žiūrima, kaip į kažką nežmoniška. Kitaip tikinčiųjų persekiojimas buvo griežčiausiai baudžiamas. Laisvės, lygybės ir brolybės pabrėžimas vėlesniam revoliucijos sąjūdyje susilaukė didelio atbalsio.

Literatūra: T-ys St., Masonai ir jų veikimas. „Ateitis“ 1929 m. Nr. 1.

ANTRASIS PERIODAS

Nuo Prancūzų revoliucijos iki šių dienų

I SKYRIUS

Revoliucija Prancūzijoje ir Bažnyčia

§ 90. PRANCŪZŲ VISUOMENĖS BŪKLĖ PRIEŠ REVOLIUCIJĄ.

1789 metais prasidėjęs visuomenės sąjūdis Prancūzijoje yra žinomas didžiosios Prancūzų revoliucijos vardu. Šis judėjimas buvo nukreiptas prieš karalių, prieš to laiko visuomeninę ir valstybinę santvarką, prieš Bažnyčią ir apskritai prieš religiją. Kaip kiekvienas visuomenės reiškinys, taip ir šis turėjo savo priežastis, kurios glūdėjo istorijos bėgy susidariusioje santvarkoje.

Revoliucijos priežastys

Prancūzija buvo valdoma karaliaus. Prie Liudviko XIV išsivystė absoliutizmas. Karalius nešaukė luomų susirinkimų, atėmė miestų laisves, paveržė parlamento politines teises. Karalius tarėsi turįs valdžią ne iš tautos, bet iš Dievo malonės, gautos patepant šv. aliejumi. Karalius Versalyje turėjo didelį ir puošnų dvarą su tūkstančiais tarnų, dvariškių, valdininkų. Prancūzija neturėjo konstitucijos. Nepatenkintieji nurodinėjo į pašonėj esančią Angliją, kuri jau nuo XIII a. turėjo konstituciją. Šviečiamoji literatūra griovė nuomonę, kad karalius iš Dievo malonės gaunąs valdžią.

Luomai

Nuo senų laikų Prancūzijoj buvo trys luomai: kilmingųjų, dvasininkų ir trečiasis luomas. Pirmieji du luomai buvo privilegijuoti (jų buvo apie 270.000), nemokėjo mokesčių. Į privilegijuotųjų tarpą reikia įterpti ir turtingiausią trečiojo luomo dalį — miestiečius. Jie už pinigus galėjo įsigyti bajorų teises. Ūkininkai ir amatininkai linko, mokesčių naštos spaudžiami.

Dvasininkai

Kiek plačiau paminėtinas dvasininkų luomas. Bažnyčia jau viduramžiais įgijo daug žemių, kurias jai dovanojo karaliai ir

šiaip jau žmonės. Bažnyčia, turėdama penktadalį Prancūzijos teritorijos, užėmė labai žymią vietą visoje tautoje. Dvasininkai turėjo savo susirinkimus, savo ypatingus teismus ir laisvai šeimininkavo švietimo darbe. Tačiau karaliai išrado būdą Bažnyčiai suvaržyti. Jie, sudarę konkordatą (1516), įgijo teisę skirti kandidatus į vyskupus ir į vienuolynų viršininkus. Karaliai gaudavo iš Bažnyčios turtų didelį pelną, o į vyskupų ar abatų vietas skirdavo savo dvaro žmones ar bajorus, kurie, gyvendami Versaly, valdė savo vyskupijas ar vienuolynus. Tokie abatai ir vyskupai buvo menkos vertės žmonės ir blogas pavyzdys.

Kita dvasininkų yda buvo nelygybė materialiniu atžvilgiu. Buvo 130 vyskupijų. Jų teritorijos ir pajamos labai buvo nelygios — didžiausia turėjo 1388 parapijas ir 400.000 luidorų pajamų per metus, mažiausia 19 parapijų su 7.000 luidorų pajamų. Kunigų iš viso buvo iki 130.000. Prelatai gaudavo 100.000 — 400.000 luidorų per metus, o kaimų vikarai tenkindavosi ir 350 luidorų. Šis skaudus skirtumas jau pirmomis revoliucinio judėjimo dienomis iškėlė priešingumą tarp žemesniųjų ir aukštesniųjų dvasininkų. Žemesnieji dvasininkai pirmieji dėjosi prie trečiojo luomo.

Literatūros įtaka

Aukštesniųjų visuomenės luomų tarpe buvo paplitęs netikėjimas ir ištvirkimas. Netikėjimo buvo prisigėręs ir mokslas, ir spauda. Literatūra per 50 metų rengė dirvą revoliucijai. Pažiūrėkim vienos ponios Rolan „išpažinties“. Ji buvo miestiečio duktė, gimus 1754 metais. Ji skaitė Plutarchą, Golbachą, Volterį, Didero, Dalambertą ir Rousseau. „Aš perskaičiau jį (Rousseau) vėlai, ir jis man patiko; aš susižavėjau juo ir nenorėjau nieko daugiau skaityti, kaip jį“. Panašiai augo visų vaikai, visi gėrė iš vieno puodelio. Neatsiliko nei dvaro žmonės, nei kunigai. Enciklopedijos prenumeratorių tarpe buvo daug ir kunigų.

Ta šviečiamoji literatūra buvo nudažyta kosmopolitizmo, humanizmo, antikrikščionybės, autoritetų neigimo. Galop rašytojai išpopuliarino Šiaurės Amerikos laisvės karą (1775 — 1783); Vašingtonas ir Franklinas buvo garbinami. „Respublika“, kaip valstybės forma, švelniai skambėjo visų ausyse. Valstiečiai neskaitė nei Rousseau, nei Volterio, nei enciklopedijos. Jie kartkartėmis kėlė maištus, norėdami sumažinti savo jungą. Miestiečiai, ėmę eiti į ūkininkus su šūkiu „tegyvuoja laisvė“, rado juose didelio pritarimo.

Ilgai neįstengus sutvarkyti finansų, vyriausybė galop ryžosi sušaukti luomų atstovų suvažiavimą, nešauktą jau 175 metus (nuo 1614).

§ 91. REVOLIUCIJA IR BAŽNYČIA.

Luomų atstovų susirinkimas buvo atidarytas 1789 m. gegužės mėn. 5 dieną. Greitai prasidėjo sąjūdis, kurio ir vadai negalėjo sulaikyti. Susirinkimas pasivadino tautos susirinkimu. Rugpiūčio mėnesį buvo proklamuotos žmonių teisės, panaikinti privilegijuoti luomai, religijai pripažinta laisvė. Didikai geruoju atsisakė nuo savo titulų, herbų ir privilegijų, dvasininkai — dešimtinės ir trečiosios savo turtų dalies. Paryžiaus arkivyskupas pasiūlė suliedinti visus atliekamus bažnyčių auksinius ir sidabrinius indus valstybės skoloms mokėti. Tačiau trečiojo luomo žmonės nuolat kėlė naujų reikalavimų. Jau lapkričio mėnesio 2 d. visi Bažnyčios turtai buvo paskelbti tautos nuosavybe. Valstybė iš savo iždo duoda lėšų dvasininkams išlaikyti ir kitiems kulto reikalams. Bažnyčia neteko materialinių išteklių (labdarybei, mokykloms), tačiau dvasininkų sąžinė nebuvo paliesta.

Bažnyčios turtų atėmimas

Tautos susirinkimas tuo dar nebuvo patenkintas. Jis norėjo Bažnyčią kitaip sutvarkyti. Pirmiausia panaikinti vienuolynai, palikti tik tie, kurie verčiasi mokymu ir ligonių slaugymu (1790 vasario mėn.). Vyskupijų skaičius iš 130 sumažintas iki 83 (tiek buvo ir departamentų). Vyskupus renka departamentai, o klebonus apskritys. Popiežiaus tvirtinimas vyskupams nereikalingas. Tokią civilinę kunigų konstituciją popiežius Pijus VI pasmerkė. Vyskupai (be 4) ir kunigai (apie 50.000) atsisakė prisiekti pasaulinei valdžiai. Neprisiekusieji buvo atleidžiami iš vietų ir baudžiami smarkiausiomis bausmėmis. Daugelis išbėgo į užsienius. Į atleistųjų vietas buvo skiriami nauji, prisiekusiojo vyskupo Taleirano šventinami be popiežiaus sutikimo.

Civilinė kunigų konstitucija

Įstatymų leidžiamajame susirinkime (1791 m. spalių mėn. 1 d. — 1792 m. rugsėjo mėn. 21 d.) jakobinai paėmė viršų. Šis susirinkimas išleido smarkesnius įstatymus prieš neprisiekusius kunigus, panaikino visus likusius vienuolynus, kurie vertėsi mokymu ir labdarybe, įvedė civilinę moterystę; per 1792 m. rug-

Kunigų žudymas

sėjo mėn. 2—7 d. skerdynes buvo iššudyta daugiau kaip 200 kunigų.

Konventas (1792—1795), vadovaujamas žiauriųjų vyrų Robespiero, Dantono, Marato, nukirsdino karaliaus ir karalienės galvas (1793). Prancūziją paskelbė respubliką. Tais pat metais konventas atmetė ir krikščionių religiją, kad ji neprimintų karalystės. Panaikino krikščioniškas šventes, vietoj savaičių įvedė dekadas. Krikščionių kultą pakeitė proto kultu. Į Notre Dame bažnyčią procesija atnešė laisvo elgesio merginą, pasodino ant altoriaus ir smilkė smilkalais. Paryžiumi sekė provincija. Per 2.000 bažnyčių buvo išniekinta. Dekadų dienomis buvo sakomos kalbos apie pilietiškas dorybes. Sakramentus dalinti ir laikyti šv. Mišias galima buvo tik slaptai. Vienas prisiekęs Paryžiaus vyskupas pareiškė, kad prancūzų tauta nenori jokio kito kulto, kaip tik „laisvės ir lygybės", paskui sudėjo savo insignijas ant altoriaus ir užsidėjo jakobinų kepuraitę. Genovaitės bažnyčia paversta panteonu ir čia palaidotas pirmas „šventasis" — Volteris.

Proto kultas

Prieš aklą ateizmo siautimą prasidėjo reakcija. Jau 1794 m. Robespieras buvo priverstas per konventą paskelbti, kad prancūzų tauta pripažįsta Aukščiausią Būtybę ir sielos nemarumą. 1794 m. žuvo Robespieras pačių jakobinų nukautas. Po metų vėl buvo leistas krikščioniškas kultas, nors dar tik prisiekusių kunigų. Katalikų kunigų persekiojimas tęsėsi ir prie direktorijos (1795—1799), kai valdžią turėjo paėmę nuosaikesni revoliucionieriai. Konsulatui valdant (1799—1804), Bažnyčia pradėjo laisvai veikti.

Bažnyčios laisvė

§ 92. PIJUS VI IR PIJUS VII.

Tiesioginio sąryšio su Prancūzų revoliucija turėjo įvykiai Romoje ir bažnytinėje valstybėje. Popiežius Pijus VI (1775—1799) pasmerkė civilinę kunigų konstituciją (1790) ir pagyrė atsisakiusius prisiekti dvasininkus. Dėl tokio Pijaus VI pasipriešinimo revoliucionieriai nešiojo pajuokdami gatvėmis jo paveikslą. Neapykanta popiežiui dar padidėjo, kai jis pasmerkė karaliaus nužudytojus.

Popiežiui atsimokant per pirmos koalicijos karus (1793—1797) buvo pasiųstas generolas Napoleonas Bonapartas į šiaurinę Italiją, į bažnytinę valstybę. Popiežius buvo priverstas taikytis (1797). Taikos sąlygos buvo tokios: šiaurinės bažny-

Napoleonas Italijoje

tinės valstybės sritys pereina Prancūzijai, popiežius sumoka 30 milijonų frankų ir atiduoda daug brangių rankraščių ir meno turtų. Bet ir tuo prancūzai nebuvo patenkinti. Jie ragino žmones sukilti. Prancūzų pasiuntinys Romoje buvo šios agitacijos centras. Jau kitais 1798 met. prancūzai užėmė Romą ir paskelbė čia respubliką. 80 metų žilas senelis Pijus VI nenorėjo nei bėgti, nei atsisakyti nuo bažnytinės valstybės.

Pijaus VI mirtis

Todėl, jis kaip belaisvis, iš Romos buvo atgabentas į Valenciją (Prancūzijoje) ir čia pasimirė.

Daugumas kardinolų, Austrijos imperatoriaus Pranciškaus II globojami, susirinko Venecijoje ir išrinko kardinolą Chiaramontį Pijaus VI įpėdiniu, kuris pasivadino Pijumi VII (1800—1823). Jis buvo kantresnis dar ir už savo pirmtaką ir savo heroišku kantrumu daugiau pasiekė, negu kitas energingu veikimu. Sąjungininkai iš Prancūzijos buvo jau atėmę šiaurinę Italiją. Popiežius iš dalies galėjo jau atstatyti bažnytinę valstybę ir grįžti į Romą. Čia jį žmonės su džiaugsmu sutiko.

Pijus VII

Pijus VII pirmiausia ėmė gydyti revoliucijos padarytas žaizdas. Bonapartas, tapęs pirmuoju konsulu (1799), norėjo sutvarkyti bažnytinius reikalus. Pats būdamas indiferentas, religiją laikė būtiną, kad žmones galėtų saujoj laikyti. Jis buvo įsitikinęs, kad valstybė savo gerovei neturi vengti religinio pagrindo. Taip pat Napoleonas norėjo, kad valdžia galėtų kištis į Bažnyčios vidaus gyvenimą (galikanizmas). Ta dvasia buvo vedamos derybos su Šventuoju Sostu. 1801 metais buvo sudarytas konkordatas, kuriuo buvo sutvarkyti Prancūzijos Bažnyčios reikalai.

Konkordatas su Prancūzija

Konkordato svarbesnieji punktai: laisvas katalikų tikėjimo išpažinimas; sugrąžinimas bažnyčių trobesių, jei jie nevartojami pasauliniams reikalams; Bažnyčios turtai negrąžinami, bet valdžia išlaiko kunigus ir bažnytines įstaigas; vyskupijų skaičius sumažintas (palikta apie 50); vyskupus skiria pirmasis konsulas, o tvirtina popiežius; visi vyskupai, ir tikrieji ir „prisiekusieji“, atsisako nuo savo vietų ir skiriami iš naujo; dvasininkai duoda valdžiai ištikimybės priesaiką.

Kartu su konkordatu Napoleonas paskelbė ir vadinamus „organiškus artikulus“, kurie daugeliu atvejų buvo priešingi konkordato nuostatams. Jie reikalavo valdžios leidimo popiežiaus dekretus skelbti, vartoti mokyklose katekizmą, tik

„Organiški artikulai“

valdžios pripažintą, labai sumažintos dvasininkų algos. Dvasinių seminarijų mokytojus įpareigojo laikytis galikaniškų artikulų. Veltui popiežius protestavo prieš šiuos vienašališkus „artikulus".

Pijus VII ir Napoleonas

Tikėdamasis, kad šie artikulai bus panaikinti, Pijus VII vyksta į Paryžių, į Napoleono vainikavimo iškilmes 1804. Tačiau jis iš Napoleono nieko neišsiderėjo, tik tiek pasiekė, kad Napoleono ir Jozefinos moterystė (civiliška) buvo bažnyčioje vainikavimo išvakarėse palaiminta ir buvo leisti kai kurie vienuolynai. Kai Pijus VII patepęs Notre Dame bažnyčioje norėjo Napoleoną iškilmingai vainikuoti, šis stvėrė iš jo rankų vainiką ir pats sau jį užsidėjo. Popiežiui tik kitais metais leido sugrįžti į Romą.

Po didelių laimėjimų Vokietijoje, Austrijoje, Italijoje imperatorius Napoleonas negailėjo ir bažnytinės valstybės. Jis užėmė Romą ir bažnytinę valstybę „amžiams" sujungė su Prancūzija (1809). Pijus VII paskelbė Napoleonui ekskomuniką. Užtai Napoleonas popiežių suėmė ir išvežė į pietų Prancūziją (Savoną), vėliau į Fontainebleau prie Paryžiaus. Pijus VII visai negalėjo susisiekti su pasauliu.

Pijaus VII nelaisvė

Kardinolams imperatorius įsakė apsigyventi Paryžiuje. Kai Napoleonas persiskyrė su Jozefina ir vedė austrų princesę Mariją Luizę (1810), kardinolai šios neteisėtos moterystės nepripažino. Užtai jiems despotas uždraudė dėvėti purpurą (iš čia raudoni ir juodi kardinolai), atėmė skirtus gyventi pinigus ir ištrėmė į mažus miestelius.

Pijaus VII į Romą grįžimas ir Bažnytinės valstybės atgavimas

Tačiau Pijus savo kantrumo dėka buvo nenugalimas. Jis buvo vienintėlis žmogus, kurs tiek ilgai drįso priešintis Prancūzų despotui. 1814 metais Pijus VII galėjo pagaliaus grįžti į Romą, o Napoleonas Fontainebleau, tame pačiame kambary, kur gyveno Pijus VII, turėjo atsisakyti nuo sosto. Vienos kongresas sugrąžino popiežiui bažnytinę valstybę (1815).

II SKYRIUS

§ 93. REVOLIUCIJA ITALIJOJE.

Bažnytinės valstybės pagrobimas.

Prancūzų valdymo metu Bažnyčia Italijoje tiek pat buvo suspausta, kaip ir Prancūzijoje. 1815 metais popiežiui buvo grąžinta bažnytinė valstybė, ir Pijus VII sugrįžo į Romą. Ir

kitose Italijos dalyse sugrįžo senieji kunigaikščiai ir Romos padedami ėmė tvarkyti bažnytinius santykius. Tačiau visose Italijos valstybėse buvo prigijęs valstybinis, Napoleono dvasios, Bažnyčios supratimas. Dar sunkiau buvo Bažnyčiai su slapta karbonarų draugija.

Karbonarų draugijos siekimai

Italai anksčiau buvo patenkinti, kad turi popiežių, dvasinį tautų vadą, dabar panoro, kaip tauta, ir politikoje vaidinti svarbesnę rolę. Tuo reikalu reikėjo iš Italijos išvyti priešus ir Italiją jungti, nes ji buvo labai susiskaldžiusi. Karbonarų draugija buvo įsteigta prancūzų jungui nuversti, vėliau kovojo norėdama austrus išvyti iš Italijos ir kraštą politiškai jungti. Į šią draugiją dėjosi ir kai kurie dvasininkai. Karbonarai norėjo Italijos sąjungos priešaky matyti popiežių. Pijus IX atsisakė stoti priešaky šito tautinio revoliucinio sąjūdžio (1848). Tada vadu buvo Piemonto ir Sardinijos karalius Viktoras Emanuelis II.

Reformos bažnytinėj valstybėj

Bažnyčios valstybė laikėsi, Pijus IX po 1848 metų savo valstybėje padarė reformų: didelę dalį pasaulinės valdžios pavedė tautai, buvo įsteigti dveji rūmai, kaip ir visose konstitucinėse monarchijose. Tačiau tais pat metais Italijos sujungimo šalininkai Romoje sukėlė maištą. Pirmasis popiežiaus ministeris buvo užmuštas, Pijus IX apsuptas Kvirinale. Prancūzijos ir Bavarijos pasiuntiniams padedant, jam persirengusiam pasisekė pabėgti. Romoje buvo paskelbta respublika, o bažnyčios išniekintos. Pijus IX, prancūzų kariuomenės padedamas, grįžo į Romą tik 1850 metais. Jo apsaugai Romoje paliko prancūzų įgula.

Bažnytinės valstybės galas

Viktoras Emanuelis II išvijo austrus iš Lombardijos, paėmė Neapolio karaliją ir Veneciją. Romą jis paskelbė jungtinės Italijos sostine 1870 met. Kai prancūzų įgula buvo iššaukta į karą su vokiečiais, bažnytinė valstybė galutinai buvo nukariauta ir Roma paimta. Karalius apsigyveno popiežiaus Kvirinalo rūmuose, o popiežiui paliko Vatikanas, Lateranas ir Gandolfo vila.

Pijus IX — Vatikano kalinys

Masoniška Italijos valdžios politika, tiek įstatymus leidžiant, tiek administruojant, buvo nukreipta prieš Bažnyčią. Buvo naikinami vienuolynai, dvasininkų gyvenimas sunkinamas. Popiežius pripažintas suverenu, jo asmuo neliečiamas, be to, jam paskirta 3¼ milijonų frankų metinio atlyginimo. Popiežius šio atlyginimo nepriėmė, protestavo prieš padarytą

smurtą ir neteisybę, o taip pat pakartodamas skundėsi priespauda, nelaisva būkle, kurios susilaukė šv. Sostas. Pijus IX pasiskelbė Vatikano kaliniu ir nuo 1870 metų nė vienas popiežius iki Pijaus XI nėra apleidęs Vatikano. Jie gyvendavo iš menkų tikinčiųjų aukų, vadinamo petrapinigio.

Popiežių autoriteto iškilimas

Teritorijos netekimas nesumažino dvasinės popiežių galybės, moralinės įtakos ir katalikų meilės ir prisirišimo. Nuo 1815 metų pradėjęs kilti popiežių autoritetas, Pijaus IX laikais (1846—1878) pasiekė tokio aukštumo, kokio neturėjo nuo viduramžių laikų.

§ 94. REVOLIUCIJA VOKIETIJOJE.

Dvasinių kunigaikštijų likimas

Prancūzų revoliucija turėjo įtakos ne tik Vokietijos politiniam persigrupavimui, bet ir Bažnyčios santykių pasikeitimui. Liunevilio taika (1801), visas kairysis Reino krantas perėjo Prancūzijai, ir visų ar dalies savo žemių neteko trys dvasiniai kurfiurstai: Kelno, Tryro ir Mainco. Šiame krašte buvo įvesti visi religijai priešingi prancūzų respublikos įstatymai. Napoleonas paskelbė, kad Bažnyčios turtas — valstybės turtas; valstybė apsiėmė dvasininkams mokėti atlyginimą.

Pasauliniai kunigaikščiai, kurie neteko žemių kairiajame Reino krante, turėjo būti kompensuoti dvasinių kunigaikščių žemėmis Vokietijos viduje. Tuo reikalu vokiečių reichstagas Regensburge išrinko tam tikrą komisiją tam klausimui išspręsti. Komisijos nutarimas buvo paskelbtas 1803 metais ir patvirtintas Prancūzijos direktorijos. Šiuo nutarimu, visos Vokietijos dvasinės valstybėlės panaikinamos, jų turtai sekulerizuojami, t. y. pereina valstybės žinion. Tai buvo tos pačios prievartos priemonės, kurias vartojo Prancūzų revoliucija ir kurias dar prieš revoliuciją Volteris patarė pavartoti Prūsų karaliui Fridrichui Didžiajam. Per sekulerizaciją katalikų bažnyčia neteko apie 2.000 kv. mylių su 3½ milijonais gyventojų. Šios žemės buvo atiduotos pasauliniams, dažniausiai protestantams, kunigaikščiams.

Bažnyčios turtų sekulerizacija Vokietijoje

Liūdna katalikų bažnyčios būklė

Katalikų bažnyčiai ir katalikams gyventojams sekulerizacija davė labai blogų vaisių. Daugelis vyskupų, netekę politinės valdžios, turėjo apleisti savo vietas, kiti išmirė. 1814 metais visoj Vokietijoj beliko tik 5 vyskupai, o naujų skirti ne-

buvo galima dėl prancūzų intrigų, popiežiaus nelaisvės, dėl kunigaikščių nepalankumo Bažnyčiai. Katalikai nebuvo skiriami aukštesniais valdininkais. Bažnyčia nebeturėjo išteklių menui, mokslui globoti. Iš 18 katalikų universitetų beliko vos 3 (Miunsterio, Freiburgo ir Wiurzburgo), taip pat uždarytos gausios katalikų gimnazijos. Misijos kituos kraštuos buvo labai apsunkintos, nes jos buvo paremtos vienuolynų pajamomis. Katalikų Bažnyčios būklė Vokietijoje buvo liūdna.

Konkordatai su Bavarija ir Prūsija

Popiežius Pijus VII darė visa, kad Bažnyčios santykiai Vokietijoje susidarytų normalūs. Tik po Vienos kongreso, kai politinė Vokietijos santvarka paaiškėjo, popiežiui tolydžio pasisekė sielų ganymą sutvarkyti. Su atskiromis valstybėmis buvo sudaryti konkordatai: su Bavarija 1817 metais, Prūsija 1821 metais ir k. Šios sutartys lietė vyskupų išrinkimo būdą, vyskupijų ir bažnytinių provincijų ribų nustatymą, valstybės finansinį parėmimą, vienuolynų sugrąžinimą, religinio mokymo priežiūrą. Pavyzdžiui, Bavarijoje vyskupus skyrė karalius, popiežius tvirtino, kiekvienoj diecezijoj valdžia apsiėmė išlaikyti dvasinę seminariją, vyskupai gavo teisę laisvai susisiekti su kitais vyskupais ir Roma.

Katalikų susipratimo kilimas

Nors valstybės santykiai su Bažnyčia ir buvo sunormuoti, tačiau valdovai dažnai laikėsi febronianizmo, jozefinizmo idėjų. Jie, kaip ir seniau, kišosi į Bažnyčios tvarką ir trukdė jos laisvą veikimą. XIX a. pirmojoj pusėj katalikų sąmonė pradėjo busti. Ji turėjo nugalėti šviečiamosios gadynės ir valstybinio pavergimo idėjas. Tas gyvas religinis gyvenimas ypač pagyvėjo nuo 1848 metų revoliucijos, nes išsikovota konstitucija suteikė katalikams daugiau laisvės. Vokietijoje tada atsirado daug įvairias gyvenimo sritis apimančių katalikų draugijų.

Jozefinizmo galas Austrijoje

Austrijoje jozefinizmo pagrindai pamažu ir buvo griaunami. Nors Leopoldas II (1790—1792) generalines seminarijas pakeitė vyskupų norimomis, tačiau bažnyčios priespauda tęsės iki 1848 m. Tik Pranciškus Juozapas (1848—1917) suteikė Bažnyčiai daugiau laisvės: leido laisvai susisiekti su Roma; kultas nevaržomas; karaliaus sutikimas skelbti popiežiaus raštams nereikalingas. 1855 metais sudarytas konkordatas vyskupų teises dar išplėtė mokyklų srityje.

III SKYRIUS

Kova dėl kultūros

§ 95. PIJUS IX. VATIKANO SUSIRINKIMAS.

Pijaus IX laikai

Pijus IX liko popiežium, būdamas 54 m. amžiaus. Bažnyčią jis valdė ilgiausiai iš visų kitų popiežių (1846—1878). Pijui IX užėmus Petro Sostą, per visą Europą ėjo nepasitenkinimo ir revoliucijų dvasia. 1848 metais kilo revoliucija Paryžiuje, Berlyne, Vienoj. Bažnytinėj valstybėj Pijus IX stengėsi išvengti suirutės reformomis. Jis dovanojo bausmę visiems politiniams nusikaltėliams, įsteigė žmonių atstovybę, kad visi galėtų dalyvauti valdžioje. Tačiau dėl Garibaldžio būrių veikimo ir Romoje kilo revoliucijos judėjimas, kuris greitai buvo numalšintas. Tačiau, kaip matėme, bažnytinė valstybė 1870 metais žuvo, išsilaikiusi nuo 756 metų.

Pijaus IX darbai

Nors laikai buvo neramūs, tačiau Pijus IX įstengė vaisingai veikti Bažnyčios naudai. Bažnytinis popiežiaus Pijaus IX veikimas yra didžiausias iš paskutinių kelių amžių. Buvo padaryta visa eilė konkordatų su Europos ir Amerikos kraštais. Jis sudarė katalikų Bažnyčios ierarchiją Anglijoje ir Olandijoje, kuri nuo tikėjimo skilimo laikų buvo pakrikusi. Šis popiežius įsteigė 29 naujas arkivyskupijas, 132 vyskupijas, 33 apaštališkuosius vikariatus ir 15 apaštališkųjų prefektūrų.

Šv. Panelės nekalto prasidėjimo paskelbimas

Pijus IX labai vertino vienybę tikėjimo srity. 1854 metų gruodžio mėn. 8 dieną, ilgai taręsis laiškais su viso pasaulio vyskupais, jis paskelbė mokslą apie nekaltą Švenčiausios Panelės prasidėjimą, kaip katalikų tikėjimo dogmą.

Syllabus

Dešimts metų vėliau (1864) Pijus IX išleido S y l l a b u s (santrauką), t. y. nurodė 80 klaidų prieškriščioniškų, Bažnyčiai priešingų srovių (panteizmo, natūralizmo, racionalizmo, indiferentizmo, socializmo ir liberalizmo), kurias jau anksčiau buvo atskirai pasmerkęs. Syllabus paskelbimas sujudino šviesuolius. Tas sujudimas dar padidėjo, kai paskelbė Vatikano susirinkimą Romoje (1869), kuris turėjo dogmatizuoti mokslą apie popiežiaus neklaidingumą.

Vatikano susirinkimas

Vatikano susirinkimas yra Pijaus IX valdymo darbų vainikas. Jame dalyvavo 747 vyskupai; atvyko net iš Australijos ir Amerikos, iš Indijos, Japonijos ir Kinų. Susirinkimui

komisijos prirengė svarstyti 51 klausimą, bet du klausimus išsprendus visi turėjo išvažinėti dėl kilusių neramumų. Susirinkimas buvo atidėtas geresniems laikams.

Pirmu klausimu ėjo katalikų tikėjimo pagrindų svarstymas, apie Dievą — pasaulio Leidėją, apie Dievo Apvaizdą, apie tikėjimo ir mokslo neprieštaravimą. Antruoju klausimu ėjo popiežiaus neklaidingumo paskelbimas. Tuo punktu kilo karštų ginčų. Vyskupai iš tų kraštų, kurių žmonės buvo įvairių tikybų, bijodami valdžios spaudimo, nenorėjo tokio paskelbimo. Tačiau visi dalyvavusieji įsitikino reikalo svarbumu ir, tik dviem balsuojant prieš paskelbtą dogmą, priėmė naują dogmą, kad popiežius, Šventosios Dvasios padedamas, yra neklaidingas, kai jis, kaip aukščiausias Bažnyčios piemuo ir mokytojas, iš savo sosto (ex cathedra) skelbia tikėjimo ir doros tiesas.

Popiežiaus neklaidingumo paskelbimas

Susirinkimo nutarimas nepatiko kai kuriems dvasininkams ir šviesuoliams. Vokietijoj, Šveicarijoj ir Austrijoj susidarė senkatalikių, arba laisvų nuo Romos katalikų, sekta. Jie nepripažįsta popiežiaus, leidžia savo dvasininkams vesti, vartoja pamaldose vokiečių kalbą, atmeta pasninkus, atlaidus. Jų iš viso yra apie 100.000, bet ir šie ilgainiui nyksta.

Senkatalikiai

§ 96. KULTURKAMPFAS VOKIETIJOJE.

Kulturkampfo priežastys

Nuo XIX amžiaus vidurio iki Vokietijos Prancūzijos karo (1870-71) valstybės ir Bažnyčios santykiai Prūsuose buvo draugiški. Vatikano susirinkimas paskelbė popiežiaus neklaidingumą tikėjimo dogma. Tas labai nepatiko liberalams, katalikų priešams. Jie tuoj pradėjo reikalauti reichstage katalikų Bažnyčios suvaržymų. Prisidėjo dar ir tai, kad, nugalėjus prancūzus ir įsteigus reichą, valstybė liko labai galinga. Prasidėjo dvidešimties metų kova tarp valstybės ir katalikų, pavadinta, atstovui Virchovui reikalaujant, „kova dėl kultūros" — kulturkampfu.

Kulturkampfo eiga

Svarbesnieji iš valstybės pusės tos kovos vadai buvo kancleris Bismarkas ir kulto reikalų ministeris Falkas. Pirmiausia kulto ministerijoj buvo panaikintas katalikų tikybos reikalų skyrius (1871). Vėliau sekė visa eilė įstatymų ir aplinkraščių, kurie palietė Bažnyčios vidaus gyvenimą. 1872 metais buvo išleisti mokyklų įstatymai, kurie Bažnyčios įtaką

visai išskyrė. Buvo išleistas ir vadinamas jėzuitų įstatymas, kuriuo jėzuitams ir jiems panašiems vienuoliams buvo uždrausta Vokietijoje gyventi.

Labiausiai išgarsėjo gegužės įstatymai (1873): a) apie kunigų seminarijas; norintiems būti kunigais reikėjo laikyti valstybinius egzaminus; b) apie bažnyčių teismą; steigiamas pasaulinis teismas, į kurį tikintieji gali skųstis dvasininkais; c) apie bažnytines bausmes (draudžia jas vartoti); d) apie išstojimą iš Bažnyčios; tokiam duodama lengvatų. Be minėtų įstatymų dar buvo visa eilė kitų: apie sulaikymą dvasininkams pajamų iš bažnytinių turtų, apie spaudos, susirinkimų varžymus, net apie sakyklos cenzūrą (vadinamas apinasrio įstatymas), apie civilinę moterystę (1874) ir civilinę metrikaciją (1875), apie vienuolynus (tik ligonius slaugantieji palikti).

Bažnyčios reagavimas

Šių valstybės nuostatų Bažnyčia nepripažino, kaip priešingų konstitucijai, kuri kiekvienai pripažintai tikybai garantavo laisvę. Todėl prasidėjo kova, užtrukusi beveik 20 metų. Už įstatymų nevykdymą buvo uždedamos didelės piniginės pabaudos, kalėjimas, ištrėmimas, atleidimas iš vietos. Iki 1878 metų iš 12 vyskupijų devynios neturėjo savo ganytojų: 6 buvo valdžios atstatyti, 3 mirę. Be to, 5 vyskupai buvo nuteisti kalėti. Daugiau kaip 2.000 kunigų buvo bausti piniginėmis pabaudomis arba kalėjimo bausmėmis. Beveik 1.000 parapijų liko be savo kunigų. „Našlaujančiose" parapijose svetimi kunigai negalėjo laikyti pamaldų ir net tiekti paskutinių sakramentų. Žinoma, kiek galima buvo, sielų ganymo darbą atlikinėdavo slaptai. Senkatalikiams leista naudotis bažnyčios namais ir bažnytinių turtų dalimi.

Tikinčiųjų laikymasis

Valdžios noras atskirti Bažnyčią nuo Romos ir paversti ją nacionalinę įstaiga nepavyko. Žmonės liko ištikimi savo vyskupams ir kunigams. Jie nenuilsdami vežė maistą ir kitus reikalingus daiktus ujamiems dvasininkams. Dvasininkams į pagalbą atėjo pasauliniai inteligentai. Jie katalikiškoj spaudoj ėmė ginti Bažnyčios teises. Katalikai inteligentai dirbo ir politikoje. Reichstago atstovai, kurių buvo 58, sudarė vieną centro frakciją (Centrum 1871), kuri atkakliai kovojo dėl katalikų reikalų. 1874 metais ši frakcija jau turėjo 92 atstovus. Jos balsas buvo juo žymesnis, kad ji turėjo tokių žymių vadų, kaip L. Windhorstas, Malinkrodtas ir kiti.

Centro partija

Nesutikimai buvo žalingi ne tik Bažnyčiai, bet ir valstybei (dėl ilgo pasyvaus pasipriešinimo teisės sąmonė sumenkėjo, autoritetas pašlijo, apleidus socialinę globą, kilo socialinių nelygumų). Santykiai pradėjo švelnėti, kai popiežium buvo išrinktas Leonas XIII (1878). Jau tais pat metais prasidėjo derybos tarp Bismarko ir popiežiaus atstovo. 1888 metais buvo pašalintas visas kulturkampfo aparatas, tik dar palikti kai kurie įstatymai. Katalikų kunigai nuo karinės prievolės atleisti tik 1890 metais. Leista naudotis bažnytinių turtų pajamomis (1891), kai kuriems ordinams leista grįžti (1894), atmainytas pamokslų suvaržymas (1909), jėzuitų įstatymas galutinai panaikintas tik 1917 metais. Taigi, buvo keturi faktoriai, kurie padarė kultūrkampfui galą.

Kulturkampfo sustabdymas

1. Pats Bismarkas. Kai vokiečių imperijos kancleris pamatė, kad kulturkampfas yra politinė klaida, pats stvėrėsi ją taisyti, nežiūrėdamas savo pasižadėjimo, pasakyto reichstage (1872): „Į Kanosą neisime!“

2. Antras svarbus faktorius valstybės ir Bažnyčios santykiams Vokietijoje sušvelninti buvo popiežiaus Leono XIII toli siekiąs nuolaidumas. Daugely punktų jis nusileido valstybei, kad palengvėtų tvarkingas sielų ganymas.

3. Įsitikinimas, ištikimybė ir patvarumas, kurį katalikai parodė kunigams, vyskupams ir popiežiui ir iškentė visus valdžios persekiojimus.

4. Centro partija. Jos atstovai savo išmintimi ir savo iškalbingumu įtikino valdžios atstovus eiti nauja kryptimi.

Tikslai, kurių kulturkampfas siekė, nebuvo įgyvendinti. Juo labiau spaudė, juo katalikai sąmonėjo, geriau susiorganizavo. Apie Bažnyčią, Romos nepriklausomumą, nebuvo galima nė manyti. Viltys, kurių buvo laukiama iš senkatalikių, greit išsiblaškė.

Literatūra: Ivinskis Z., Vokietijos kultūrkampfo priežastys ir jo padariniai. „Židinys“ XIX t. 279 p.

§ 97. KULTURKAMPFAS PRANCŪZIJOJE.

Po revoliucijos chaoso ir savavališko Napoleono valdymo religinis gyvenimas Prancūzijoje pradėjo atsigauti. Burbonų Liudviko XVIII (1814—1824) ir Karolio X (1824—1830) laikais Bažnyčia pergyveno atgimimo laikus. Katalikų susipra-

timas pakilo, o galikanizmas neteko visuomenės pasitikėjimo. Buvo sudarytas konkordatas su Roma. Vienuolynų skaičius augo, ypačiai dirbančių mokyklų srityje. Gabūs katalikai rašytojai (Šatobrianas, Bonaldas, La Mennais, Lamartinas ir kt.) savo raštais žadino tautos simpatijas religijai ir Bažnyčiai. Šį judėjimą tik trumpam laikui sulaikė Bažnyčiai priešinga liepos revoliucija (1830), kuri iškėlė į sostą Orleanų dinastijos Liudviką Pilypą. Šio miestiečių karaliaus laikais (1830—1848) katalikybė vėl neteko savo teisių, kaip valstybinė religija. Bet Liudviko Pilypo santykiai su Bažnyčia ilgainiui švelnėjo. Vasario revoliucija (1848), sukelta darbininkų prieš turtinguosius, kuriuos palaikė karalius, nebuvo tikėjimui labai priešinga. Valdymo forma liko respublika, prezidentu buvo išrinktas Liudvikas Napoleonas Bonapartas, kurs netrukus pasiskelbė imperatorium (1852). Jis leido vyskupams steigti mokyklas ir tikybines draugijas. Po 1870 metų karo ir revoliucijos buvo atnaujinta trečioji respublika, ir monarcija daugiau nebesugrįžo. Nuo šio laiko ir prasidėjo vadinamas kulturkampfas.

Katalikų sąmonės kilimas

Kulturkampfo pradžia

Tarpusavio kovose katalikai dažniausiai ėjo išvien su monarchistais. Respublikos valdžios priešaky stojo radikalai, nusistatydami vis labiau prieš Bažnyčią. 1879 m. buvo išleistas įstatymas, nepalankus katalikų universitetams. Uždarytas jėzuitų ir visi kiti valdžios nepatvirtinti ordinai (1880). Iš valdžios mokyklų išmestas religijos mokymas (1882), maldos ir kryžius iš mokyklos pašalinti. Kunigai ir dvasinių mokyklų auklėtiniai turėjo eiti tarnauti kariuomenėje, panaikinta krikščioniška priesaika, net kapinės pavestos valdžios prižiūrėtojams. Panaikintos karo ir kalėjimo kapelionų vietos, uždarytos visos vienuolių vedamos mokyklos. Pagaliau buvo nutraukti diplomatiniai santykiai su Apaštalų Sostu (1904). Nors popiežius Leonas XIII įsakė katalikams pripažinti respublikos valdymą ir pasirūpinti kuo daugiau išrinkti atstovų į parlamentą katalikų teisėms ginti, tačiau popiežiaus balsas nebuvo laiku išgirstas, ir laukiamos vienybės katalikų tarpe nesusilaukta.

Tuo būdu radikalai planingai parengė dirvą Bažnyčiai nuo valstybės atskirti. Atstovų rūmuose 181 balsu prieš 102 paskelbtas atskyrimo įstatymas (1905). Valstybė pasiskelbė laisva nuo savo pareigų Bažnyčiai, bet Bažnyčia negavo laisvės,

Bažnyčios nuo valstybės atskyrimas

kurią atskyrimas savaime turėjo leisti. Kartu su atskyrimu buvo paskelbtas vadinamų „kulto draugijų" sudarymas, kurioms turėjo būti atiduotos bažnyčios. Popiežius Pijus X atmetė atskyrimo įstatymą ir kulto draugijų steigimą, kaip griovimą iš pagrindų Bažnyčios ierarchijos (1906). Į tą protestą valdžia atsakė naujomis represijomis: vyskupų namus, seminarijos rūmus, klebonijas ir bažnyčių turtus paskelbė valstybės ir savivaldybių nuosavybe. Prancūzų vyskupai ir kunigai klausė popiežių nurodymų, tik žmonės juos menkai rėmė. Antireliginės valdžios mokyklos didesnę prancūzų tautos dalį pakeitė netikinčiais. Tikintiesiems trūko vienybės ir susiorganizavimo. Daug pakenkė kilęs tarp teologų vadinamas modernistų ginčas. Kova sumažėjo nuo Didžiojo karo laikų. Esant pavojui, vyriausybė neleido labai erzinti katalikų. Po karo buvo atnaujinti Prancūzijos santykiai su Roma, nors oficiališkai Bažnyčia dar liko atskirta nuo valstybės.

Susitarimas su Roma

IV SKYRIUS

Paskutiniai popiežiai

§ 98. LEONAS XIII (1878—1903).

Popiežių įtaka

Nuo Vatikano susirinkimo, kai popiežiai neteko pasaulinės valdžios, prasidėjo didžiausios jų dvasinės galybės laikai. Ne tik katalikai rodo sūnišką prisirišimą prie savo vyriausio piemens, bet ir nekatalikai ir moderniškų valstybių atstovai pripažįsta didelį popiežiaus autoritetą. Leonas XIII (kardinolas Joachimas Pecci), nors buvo 68 metų, užimdamas popiežiaus sostą, tačiau buvo nepaprastos energijos, jaunuoliškos ugnies, šviesaus proto, toli siekiančios išminties žmogus. Jis sutvarkė įvairiuos kraštuos sunkią Bažnyčios būklę. Pirmiausia Leonas XIII susitarė su Bismarku baigti kulturkampfą. Taip pat popiežiui pasisekė sustabdyti kulturkampfą Šveicarijoje ir Belgijoje. Susiginčijus Vokietijai su Ispanija dėl Karolinų salų, tarpininku buvo pakviestas popiežius (1885). Tai buvo pirmas atsitikimas nuo viduramžių laikų, kad popiežius, valstybių kviečiamas, būtų tarpininku, teisėju. Anglijos karalius Eduardas VII ir Vokietijos kaizeris Vilhelmas II aplan-

Leono XIII asmuo

Jo darbai

kė popiežių Romoje. Tik nepasisekė Leonui XIII sutvarkyti Bažnyčios reikalų Italijoje ir Prancūzijoje; ten veikė masonų ložių galybė.

Misijos

Leonui XIII valdant, smarkiai augo vadinamas imperializmas: visos valstybės norėjo tapti pasaulinėmis galybėmis, norėjo įsigyti kuo daugiau anapus vandenynų kolonijų. Popiežius irgi kreipė savo akis į kolonijų kraštus. Jis reikalavo panaikinti vergiją, skleisti krikščionišką kultūrą. Leonas XIII įsteigė misijų kraštuos 248 naujas vyskupijas ir 48 apaštališkuosius vikarijatus ir prefektūras.

Enciklikos

Didelis Leono XIII darbas tai santykių nustatymas tarp katalikų Bažnyčios ir pasaulio su jo naujomis pažiūromis. Religija ir katalikų Bažnyčia ir moderniškame kultūriniame gyvenime turi būti tikros vadovės. Jis norėjo tikinčiuosius išauklėti veikliais darbininkais kovai su naujais modernizmo pavojais. Tuo reikalu jis išleido 15 enciklikų. Jose Leonas XIII išdėstė Bažnyčios mokslo dėsnius ir nurodė, kaip reikia juos taikyti naujose gyvenimo aplinkybėse.

Leono XIII enciklikos yra valstybinio, socialinio, mokslinio ir religinio turinio.

Valstybės santykiai

Enciklikose apie valstybės esmę ir visuomenės santvarką Leonas XIII įvertino naująsias idėjas ir aiškiai išdėstė santykius, kurie turi būti tarp pasaulinės ir bažnytinės valdžios, nurodydamas kiekvienai jų ribas, tikslus ir priemones. Valstybių valdytojai turi pasiduoti religijos reikalavimams, ją globoti ir remti, Bažnyčiai pripažinti Dievo garantuotas laisves, duoti jai savarankiškumo tais klausimais, kas žmogaus gyvenime yra šventa, kas liečia jo sielos išganymą. Taip pat nusakė ir kataliko, valstybės piliečio, pareigas: pirmiausia Dievo, Bažnyčios ir tėvynės meilė, dvasinės ir pasaulinės valdžios klusnumas, stiprus, protingas ir veiklus tikėjimas, glaudus ryšys su bendratikiais, kad bendromis jėgomis geriau išsaugotų tai, ko reikalauja Dievas ir Bažnyčia, patarnaujanti artimo meilė, jautri savo šeimos globa, ypač vaikų auklėjimas katalikiška dvasia.

Socialinis klausimas

Enciklikose apie socialinį klausimą, kuris tada buvo labai opus, nusakoma darbdavių ir darbininkų teisės ir pareigos. Jose nurodomi valstybės ir Bažnyčios uždaviniai ir bendradarbiavimas, socialinį klausimą sprendžiant. Karaliai ir vyriausybės, darbdaviai ir darbininkai, pasauliečiai ir dvasininkai ben-

dromis jėgomis turi imtis Bažnyčios siūlomomis priemonėmis tą klausimą spręsti. Be Bažnyčios ir religijos jis neišsprendžiamas. Bažnyčia savo tiesų lobyne turi pakankamai galios praturtinti turtinguosius ir pavargėlius, surišti juos brolybės ir paklusnumo ryšiais. Darbininkas savo rankų darbu turi tiek užsidirbti, kad galėtų be išmaldos tinkamai gyventi ir aprūpinti savo privatiškus ir viešuosius reikalus. Valstybė turi įstatymų keliu drausti darbo žmonių reikalus, saugoti juos nuo stipresniųjų išnaudojimo ir patikrinti jiems ramią senatvę. Darbdaviai ir darbininkai turi steigti bendras organizacijas, kuriose spręstų opiuosius klausimus ir verstų vieną visuomenės grupę rūpintis antra.

Mokslas

Enciklikose mokslo klausimais Leonas XIII kėlė studijų reikalą, nes jos veda į Dievą. Jis leido naudotis Vatikano archyvais ir bibliotekomis visų kraštų mokslininkams ir tuo daug prisidėjo prie kultūros kėlimo. Atnaujino ir praplatino Vatikano observatoriją. Leonas pats su noru lipdavo į stebėjimo bokštą, kad ramiai gautų dirbti ir pailsėtų.

Tikėjimo reikalai

Religinio turinio enciklikose Leonas XIII skatino dažniau rožančių kalbėti, ragino pasiaukoti šv. Šeimynai ir Švenčiausiai Jėzaus Širdžiai. Dvidešimtojo amžiaus angoje popiežius paaukojo visą pasaulį Švenčiausiai Jėzaus Širdžiai (1900), ir nuo to laiko visur uoliau garbinama Švenčiausioji Jėzaus Širdis. Jis davė suprasti, kad religinį indiferentizmą ir socialines blogybes galima pašalinti, tik Dievui padedant.

Literatūra: Krupavičius M., Dangaus Šviesa. Kaunas, 1928.
Leono XIII enciklika Rerum Novarum apie darbininkų klausimą. Vertė L. Bistras.

§ 99. PIJUS X.

Pijaus X siekimai

Leono XIII įpėdiniu buvo išrinktas Venecijos patriarchas kardinolas Juozapas Sarto, kuris pasivadino Pijum X (1903—1914). Jis buvo vargingų miestiečių kilimo. Pijus X pasižymėjo paprastumu, valios tvirtumu ir didele vargšų meile. Jis tęsė savo pirmatako programą, savo šūkiu pasirinkęs: „Visa atnaujinti Kristuje“. Pontifikavimo pradžioj jis pasiskelbė sieksiąs tų trijų tikslų: išlaikyti Bažnyčios mokslą švarų nuo supasaulėjimo, remti socialinį katalikų darbą ir stiprinti Bažnyčios gyvenimą stropiu pastoracijos darbu.

Laicizmas

Pijus X daug rūpinosi augančiu supasaulėjimo pavojumi. Kai kurios valstybės atmetė Bažnyčios globą ir pagalbą ir visas kultūros ir švietimo sritis ėmė perdavinėti pasauliečiams (laicizmas). Pavyzdžiui, Prancūzijoje buvo atskirta valstybė nuo Bažnyčios (1905), Portugalija nutraukė visus santykius su Roma (1910), Ispanijoje irgi buvo panašių mėginimų. Lotyniškose (pietų) Amerikos valstybėse, ypačiai Bolivijos ir Ekvadoro respublikose, kulturkampfas buvo dar žiauresnis, kaip Prancūzijoje. Pijus X kiek galėdamas gynė Bažnyčios reikalus ir įtaką. Ypačiai Pijus X kovojo su moderninėmis srovėmis, kurios norėjo pašalinti krikščioniškuosius dėsnius iš visuomeninio ir politinio gyvenimo. Modernizmas tai mėginimas pasiremiant naująja filosofija, ypač Kanto, atnaujinti krikščionybę, ją suderinti su pagonija. Modernizmas turėjo tris pagrindines klaidas: 1. Dievo buvimo, sielos nemarumo ir Apreiškimo faktų negalima protu tikrai pažinti; 2. Šv. Raštas ir padavimas nėra Dievo įkvėpti, bet yra tik religiškai gabių žmonių pergyvenimai; 3. Kristus neįsteigė Bažnyčios su nustatytu kultu, tikėjimu ir doros mokslu, bet ji pamažu išsivystė iš tikinčiųjų reikalavimų. Modernizmas buvo paplitęs tarp katalikų Prancūzijoje (Loisy), Anglijoje (Tyrell), Italijoje (Murri). Popiežius išleido Syllabus, pasmerkdamas 65 moderniškąsias klaidas (1907). Vėliau jis išleido vadinamą modernizmo encikliką, kurią moksliškai išdėstė modernizmo paklaidas. Norėdamas galutinai užkirsti kelią modernizmui popiežius įpareigojo visus dvasininkus padaryti antimodernizmo priesaiką (1910).

Modernizmas

Modernizmo klaidos

Priešingai moderniškoms reformos idėjoms, kurios norėjo žmones nutolinti nuo Kristaus ir atkreipti jų dėmesį į žemiškus reikalus, Pijus X padarė bažnytinių reformų, kurios dažniau kreiptų mintis į antgamtinę sritį ir tikinčiuosius tikrai suartintų su Kristumi. Popiežius ragino prie dažnesnės kasdieninės šventos komunijos; jis nustatė, kad kūdikiai anksčiau, negu iki tol buvo paprotys, gali eiti prie pirmosios komunijos; jis leido nesunkiai sergantiems su nuodėmklausio žinia priimti per savaitę vieną ar du kartus šventus Sakramentus, net jei jie prieš tai būtų priėmę vaistų ar ką nors išgėrę. Taip pat Pijus X atnaujino bažnytinį giedojimą ir švenčių liturgiją. Atsirado liturginis judėjimas, kuris vis labiau apėmė ir inteligentus.

Dažnesnė komunija

Pijus X už nepaprastą žadinimą žmonių širdžių prie Eucharistijos yra vadinamas „eucharistiniu popiežium". Jo šūkis „Visa atnaujinti Kristuje" rado atbalsio ir mūsų prieškarinėje inteligentijoje.

§ 100. BENEDIKTAS XV IR DIDYSIS KARAS.

Tik prasidėjus karui, popiežium buvo išrinktas Bolonijos arkivyskupas kardinolas Chiesa, kuris pasivadino Benediktu XV (1914—1922). Jam esant popiežium, karas apėmė vis naujas tautas ir virto pasauliniu karu. Šios tautų rungtynės žiauriai naikino ūkio ir kultūros gėrybes. Tautų teisių ir krikščioniškų pareigų nebuvo paisoma. Galybė ir prievarta įsigalėdavo vietoj teisės ir pareigos.

Popiežiaus neitralitetas

Popiežius Benediktas XV paskutiniame kare išlaikė griežtą neitralitetą; jis neprisidėjo nė prie vienos iš kariaujančiųjų pusių. Militariškai popiežiui ir nebuvo galima karo remti, nes jis neturėjo jokios kariuomenės. Tačiau kai kurie veltui stengėsi paveikti Apaštališkąjį Sostą, kad jis morališkai ir diplomatiškai paremtų jų pusę. Per karą aiškiai iškilo nenormalumas popiežiaus sosto būklės, sudarytos 1870 m. italų garantijos įstatymu. Vidurio Europos (Vokietijos, Austrijos ir t.t.) pasiuntiniai prie Vatikano, Italijai stojus į karą, turėjo išvažiuoti iš Romos ir Italijos. Susižinojimas tarp vidurio valstybių vyskupų ir popiežiaus buvo labai apsunkintas. Todėl „Romos klausimas" atsinaujino, liko aktualesnis katalikams ir valstybių valdžioms.

Popiežiaus pastangos taikai

Benediktas XV, palikęs neitralus, rūpinosi taika. Jis kreipėsi į kariaujančių valstybių vyriausybes, siūlydamas susitaikinti. Jis kreipėsi į visus tikinčiuosius, kad jie melstųsi, prašydami Dievo taikaus gyvenimo. Prieš 1914 metų Kalėdas Benediktas XV pasiūlė sustabdyti kovas bent tą dieną, kai gimė Viešpats, kuris paskelbė „taiką žemėje žmonėms". Nors kovos nebuvo sustabdytos, tačiau pasitikėjimas popiežium pakilo. Anglija ir Olandija, kurios jau nuo XVI amžiaus prie Apaštalų Sosto neturėjo diplomatinės atstovybės, įsteigė savo pasiuntinybes. 1917 metų rugpiūčio mėnesį popiežiaus jau buvo išleisti 24 taikos pasiūlymai. Jis siūlė teisingą ir patvarią taiką, abiems pusėms garbingą taiką, kuri atitiktų teisingus abiejų pusių norus ir reikalavimus ir bendrą Europos ir

viso pasaulio gerovę. 1917 metais išleido paskutinį rimtą taikos siūlymą ir šis liko neišgirstas.

Karo žiaurumų švelninimas

Negalėdamas karo sustabdyti, Benediktas XV stengėsi bent karo žiaurumus sušvelninti. Čia jam sekėsi daug geriau. 1914 metais jis kreipėsi į kariaujančius, kad pasikeistų karo belaisviais, kurie jau nebetinką karui. Tas prašymas buvo įgyvendintas. 1915 metais popiežius įsteigė ligoninių abiejų kariaujančių pusių sužeistiems gydyti neitraliose valstybėse Šveicarijoje, Olandijoje ir Danijoje. 1916 metais Benediktas XV pasiūlė pasikeisti tėvais, kurie namuose turėjo išmaitinti nemažiau kaip 4 vaikus ir nelaisvėje išbuvo daugiau kaip 1½ metų. Jis organizavo neitraliose valstybėse susižinojimo biurius belaisviams ir pabėgėliams.

Rūpinimasis belaisviais

Belaisviams, popiežiui tarpininkaujant, būdavo siuntinėjamas maistas. Taip pat, jam tarpininkaujant, belaisvių stovyklose buvo įvestas šventadienio poilsis ir įsteigtos bibliotekos.

Nualinti kraštai

Benediktas XV pastebėjo ir karo nualintus kraštus; juos rūpinosi finansiškai paremti. Jo buvo sušelpta Belgija, pietų Prancūzija, rytų Prūsai, Lenkija, Balkanai ir Lietuva. Lenkijai ir Lietuvai popiežius leido visam katalikų pasauly rinkti vieną dieną aukas. Lietuvos rinkliavos diena davė daugiau, kaip 100.000 frankų ir išgarsino Lietuvos vardą visam katalikiškajam pasauly. Taikos popiežiaus darbus įvertino net nekatalikai. 1920 m. Konstantinopoly buvo pastatytas jam paminklas su šitokiu parašu: „Žmonių, be tautų ir religijų skirtumo geradariui. Nustebintas tiek vaisingais Šv. Tėvo per Didįjį karą padarytais žmonių globos darbais, atsidėkodamas stato nekatalikiškasis Orientas šį paminklą dar tebegyvenančiam popiežiui Benediktui XV".

Benediktas XV tvarkė ir Bažnyčios vidaus reikalus. Jis 1918 metais paskelbė naują Bažnyčios įstatymų rinkinį (Codex juris canonici). Žinomi yra jo dideli darbai misijų reikalu.

§ 101. PIJUS XI.

Gyvenimas

Nuo 1922 m. (vasario mėn. 12 d. vainikuotas) Bažnyčios valdovas popiežius Pijus XI (Achille Ratti). Jis gimęs Dečio mieste, netoli Milano, 1857 m. fabrikanto šeimoje. Pradžioje buvo tylus mokslininkas, dirbo Ambraziejaus bibliotekoj Milane, nuo Didžiojo karo pradžios pašauktas į Vatikano bibliote-

ką. Nuo 1919 metų perėjo į diplomatinę tarnybą. Buvo pasiuntiniu Lenkijoje. Su reikalais buvo atvykęs ir į Lietuvą. Vėliau paskirtas Milano arkivyskupu ir kardinolu.

Pijaus XI siekimai

Išmanymas ir širdingumas, mokslumas ir kalbų mokėjimas — Pijaus XI pažymiai. Jo valdymo programa taip skamba: „Pax Christi in regno Christi" (Kristaus taika Kristaus karalystėje). Visų jungimas tikrame tikėjime yra svarbiausias jo veikimo tikslas.

Misijos

Milžiniška misijų paroda Vatikane (1925), kur dalyvavo apie 500 įvairių misijų stočių, yra Pijaus XI nuopelnas. Šia paroda popiežius sukėlė gyvą interesą magometonų ir pagonių atsivertimu. Pijus XI siekia naujų metodų misijų darbe. Jis skatina misijų kraštuos išauklėti kunigų iš vietinių gyventojų, kad krikščionių tikyba nebūtų ten kažkas svetima, priešinga. Praktiškas to metodo vaisius buvo šešių kiniečių kunigų ir vieno japono kunigo iškilmingas pašventinimas Romoje vyskupais (1926 ir 1927). Kasmet minimas misijų sekmadienis, kurį Pijus XI įvedė, tikintiesiems turi nuolat priminti jų pareigas misijoms ir žadinti pašaukimą į misijonierius.

Unijos klausimas

Norėdamas visus jungti tikrame tikėjime, Pijus XI su tėviška meile tiesia ranką ir stačiatikiams, kviesdamas jungtis su Bažnyčios vienybės centru — Apaštališkuoju Sostu. Stačiatikių daugumas gyvena Rusijoje. Jie buvo valdomi caro skirto Sinodo. Ėmus valdyti bolševikams stačiatikių cerkvė neteko tvirto ramsčio — caro, ir vienybė jų tarpe iširo. Pačių stačiatikių tarpe kilo mintis jungtis su Roma, bet bolševikai iš karto jai pasipriešino. Tačiau Pijus XI iškilmingomis progomis unijos klausimą mini ir jam stropiai ruošiasi. Į tą darbą yra pašauktas ir mūsų tautietis J. E. vyskupas Pr. Būčys, kaipo Apaštališkasis vizitatorius rytų apeigų Bažnyčiai. Oficiališkos derybos tarp Bažnyčių dar neprasidėjo.

Prie popiežiaus Pijaus XI pajudintas ir protestantų Bažnyčios grįžimas į vieną tikrąją katalikų Bažnyčią. Protestantų vyskupų delegacija važinėjo į Romą teirautis.

Katalikų veikimas

Norėdamas sujungti į vieną Bažnyčią visus stabmeldžius, stačiatikius ir protestantus, popiežius Pijus XI trokšta dar katalikiškus kraštus labiau suartinti su Kristaus karalyste. Misijos galimos, pasak jo, ne tik stabmeldžių kraštuos, bet ir čia, Europoj, Italijoj, Romoj. Tam darbui Pijus XI pašaukė apaštalauti katalikus pasauliečius (1928). Pa-

sauliečių apaštalavimas yra vadinamas katalikų akcija, arba veikimu. Katalikų veikimas yra organizacija nesusijusi su jokia politine partija. Šios organizacijos apaštalauja malda, darbu ir veikimu. „Katalikų akcija yra ne kas kita, kaip katalikiškasis gyvenimas", — pareiškė Pijus XI Lietuvos maldininkams (1929).

Popiežiaus valstybės atstatymas.

Romos klausimas

Romos klausimas, kilęs po bažnytinės valstybės panaikinimo (1870), buvo išspręstas 1929 metais. Nors senovinė bažnytinė valstybė nebuvo atstatyta, tačiau visi sąmoningi katalikai džiaugėsi. Laterano sutartimi (1929) tarp popiežiaus kūrijos ir Italijos vyriausybės buvo įsteigta maža popiežiaus valstybė ir sudarytas konkordatas tarp Italijos ir Vatikano. Nuo šios datos popiežius jau nebe Vatikano kalinys.

Popiežiaus valstybė

Nauja savarankiškoji bažnytinė valstybė apima Vatikano miestą, 45 ha žemės, t. y. apie pusę kv. kilometro, beveik su 1.000 gyventojų. Popiežius yra absoliutinis valdovas. Valdžios priešakyje yra gubernatorius, popiežiaus skiriamas. Vatikano valstybė turi visas reikalingas valstybines ir kultūrines įstaigas: savo policiją, paštą, telegrafą, telefoną, geležinkelio stotį, radio stotį, pinigus, ir t.t.

Metinis biudžetas siekia apie 90 mil. litų. Pajamas sudaro metinės ratos (įnašai) nuo 750 mil. lyrų, penkiaprocentiniai Italijos rentos lakštai vieno milijardo lyrų vertės, Petro mokestis ir kitokios aukos. Pirmąsias abi sumas prižadėjo mokėti ir moka Italijos valdžia, darydama 1929 metų sutartį.

Literatūra: Telksnys, Popiežius Pijus XI ir jo darbai. K. V. C. leid.

Urban J., Nūdienė pravoslavijos būklė. „Tiesos Kelias". 1934 m. 612 p.

V SKYRIUS

§ 102. KATALIKŲ BAŽNYČIA LIETUVOJ XIX IR XX AMŽ.

Vygrių — Seinų vyskupija

Per trečiąjį Lietuvos Lenkijos padalinimą (1795) didesnioji Lietuvos dalis teko rusams, mažesnioji — užnemunė (Suvalkija) prūsams. Prūsų vyriausybė nesutiko, kad šis kraštas būtų priklausomas nuo vyskupų, gyvenančių svetimoje

valstybėje (Vilniaus ir Žemaičių vyskupų). Todėl Užnemunėje buvo įsteigta trečioji lietuvių — Vygrių vyskupija (1799). Jau po Tilžės taikos (1807) Užnemunė buvo priskirta prie Varšuvos kunigaikštijos. Prūsai čia buvo jau nebe šeimininkai. Po Vienos kongreso (1815) vyskupijų ribos dar buvo pertvarkytos, ir vietoj Vygrių vyskupijos atsirado Seinų vyskupija (1818), nes vyskupo buveinė buvo perkelta į Seinus.

Suvaržymai prie Katrynos II

Prijungtose prie Rusijos žemėse, Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose, Bažnyčia buvo suvaržyta. Katryna II atėmė iš bažnyčių didelius žemės plotus ir dovanojo juos savo generolams ir kitiems valdininkams. Ji uždraudė vyskupams laisvai susirašinėti su popiežium. Popiežiaus raštai turėjo pereiti generalgubernatoriaus cenzūrą. Vienuolynams uždrausta susižinoti su savo vyriausybe, užsieny gyvenančia. Guduose daug unitų prievarta prijungta prie stačiatikių cerkvės, panaikintos unitų vyskupijos, palikta tik Polocko.

Nikalojaus I suvaržymai

Bažnyčia laisva buvo, kai valdė carai Povilas I ir Aleksandras I. Valdant Nikalojui I (1825—1855), Bažnyčios suvaržymas buvo dar didesnis, kaip prie Katrynos II. Katalikų dvasinę Akademiją iš Vilniaus nukėlė į Rusijos gilumą — į Petrapilį (1842), panaikino daug (191) vienuolynų (1837), kartu atėmė jų turtus ir uždarė jų mokyklas. Vietoj vienuolynų mokyklų įsteigė valdiškąsias rusų mokyklas. Valdžia uždraudė statyti naujas ir taisyti senas bažnyčias (1845) be pravoslavų dvasinės, o vėliau be pasaulinės vyriausybės leidimo. Kunigams net į atlaidus išvažiuoti buvo reikalingas leidimas. Kryžiams statyti taip pat buvo reikalaujamas leidimas. Rusų vyriausybė buvo sudariusi su Roma palankų konkordatą (1847), bet jo nepaskelbė ir nesilaikė.

Nikalojaus I įpėdinio Aleksandro II laikais, nors ankstybesnieji varžantieji įsakymai nepanaikinti, nežiūrėta jų griežto vykdymo iki 1863 metų sukilimo. Jau 1862 metais buvo

Parapijinių mokyklų uždarymas

uždarytos visos privatinės parapijos mokyklos. Vyskupo Valančiaus (1850—1875) laikais jų buvo įsteigta Žemaičių vyskupijoj labai daug. Žmonės jas mėgo, nes čia mokslas ir tikėjimo tiesos buvo dėstoma žemaitiškai. Tik vienoj Kauno gubernijoj buvo uždaryta 197 mokyklos su 6.000 mokinių. Iš naujo įsteigtose valdžios pradžios mokyklose visi dalykai ir net tikyba buvo dėstoma rusiškai, o katalikų tikėjimas šiose mokyklose būdavo rusų mokytojų pajuokiamas.

Šiais sunkiais laikais iškyla šviesus vyskupo Valančiaus asmuo. Pats būdamas žemaitis, valstiečio sūnus, giliai tikįs, sugebėjo išsaugoti ir savo valstiečių tikėjimą. Jo darbai be galo didelį: jis parapijinių mokyklų steigėjas, jis „daraktoriškų" mokyklų steigėjas, pirmas kovotojas dėl spaudos laisvės, knygnešių organizatorius, tikybinio turinio knygų rašytojas, jis ir pamokomojo dorinio turinio knygelių autorius, jis viso Žemaičių krašto blaivintojas, kad net visos „karčiamos" turėjo užsidaryti; jo dėka didesnė pusė žemaičių mokėjo skaityti. Lietuviai katalikai, turėdami tokių pasišventusių ganytojų, klausė jų ir, sukandę dantis, kentė rusų priespaudą. Kad lietuvių tauta buvo dora ir ištikima savo tikėjimui, rodo Kražių įvykiai, kur lietuviai, rizikuodami net savo gyvybe, stojo ginti savo šventojo tikėjimo.

Valančiaus darbai

Kražių skerdynės 1893

Po 1863 metų griežtai buvo reikalaujama, kad vidurinių mokyklų mokiniai katalikai caro švenčių dienomis eitų į cerkvę melstis. Po sukilimo rusai uždraudė daryti procesijas net šventoriuje, pamokslams sakyti valdžia patvirtino vadovėlį sakyklai. Žandarai sekdavo bažnyčioje, ar taip, kaip parašyta, sakoma; taip pat jie sekdavo ar kas nesimeldžia iš lietuviškų maldaknygių. Kunigų važinėjimas buvo dar labiau suvaržytas. Be valdžios sutikimo buvo draudžiama skirti į parapijas kunigus. Uždarė likusius vienuolynus, jų bažnyčias pavertė cerkvėmis. Kaune buvo įsteigta draugija, kurios tikslas buvo atversti visus katalikus į pravoslavų tikėjimą.

Nauji suvaržymai

1882 metais Leonas XIII sudarė su Rusija naują konkordatą. Į vakuojančias vyskupijas ir parapijas pavyko paskirti vyskupus ir kunigus. Pradėjus valdyti Nikalojui II (1893 — 1917), Bažnyčios varžymai buvo sumažėję. 1897 metais leista statyti ir taisyti parapines bažnyčias ir kryžius, kiekvieną kartą neprašant valdžios leidimo. Tais pačiais metais po kelių susirėmimų mokyklų administracijos su katalikų kapelionais ir katalikais mokiniais (Mintaujoj, Šiauliuose) buvo panaikintas priverstinas katalikų mokinių varymas į pravoslavų cerkves melstis. 1904 metais leista spausdinti lietuviškas knygas, taigi ir maldaknyges.

Po 1905 metų revoliucijos Bažnyčia sulaukė dar daugiau laisvių. Panaikinta sustiprinta dvasininkų priežiūra, leista katalikams mokiniams mokytis tikybos lietuvių kalba, taip pat leista katalikams ūkininkams be valdžios leidimo pirktis žemės.

1905 metų laisvės

Po 1905 m. katalikai galėjo steigti savo draugijas ir leisti laikraščius. Pirmosios svarbesnės katalikų draugijos, įsisteigusios 1905—1910 m. laikotarpy, yra šios: Šv. Zitos tarnaičių dr-ja, „Saulės" ir „Žiburio" švietimo draugijos, Šv. Kazimiero draugija knygoms leisti, blaivybės draugija, katalikių moterų draugija, katalikų studentų ir moksleivių ateitininkų organizacija. Šios draugijos ir laikraščiai subūrė aplink save tūkstančius žmonių ir rengė dirvą nepriklausomam valstybės gyvenimui.

Vokiečių okupacija

Vokiečių okupacijos laikais Bažnyčia Lietuvoje gyveno dar didesnio suspaudimo metus, kaip XIX amžiaus antroje pusėje. Bažnyčia sulaukė laisvės, įsikūrus nepriklausomai Lietuvai. Atgauta seni ar įsteigta naujų vienuolynų. Atgautos bažnyčios, kurias rusai per daugelį metų buvo atėmę. Prie Lietuvos universiteto įsteigtas katalikų teologijos ir filosofijos fakultetas.

Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimas

1926 metais Lietuvos Bažnyčios gyvenime įvyko svarbi atmaina. Tais metais įkurta Lietuvos bažnytinė provincija su metropolitu Kaune ir vyskupais Vilkaviškyje, Kaišiadoryse, Panevėžyje ir Telšiuose. Prie Telšių vyskupijos priskirta ir Klaipėdos prelatūra. Tuo būdu Lietuvos katalikų Bažnyčia išėjo iš globos svetimų metropolitų (Varšuvos, Mogilevo). 1927 metais padarytas konkordatas Lietuvos su Roma, kuriuo patikrinta katalikų tikėjimo ir mokslo laisvė taip pat ir katalikų akcijos laisvė.

Literatūra: Alekna A., Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. 1922. Virbickas J., Kruvinoji Kražių drama. „Ateitis" 1933 m. 517 psl.

BAIGA

DABARTINĖ BAŽNYČIOS BŪKLĖ PASAULYJE.

Gyventojų skaičius tikybos atžvilgiu

1929 metais katalikų pasaulyje buvo 352 milijonai, kurie sudaro apie 19% arba $^1/_5$ visų gyventojų. Tuo tarpu kitų tikybų buvo: stačiatikių 135 milijonų (7%), protestantų 164 mil. (9%), žydų 15 mil. (0,9%), magometonų 240 mil. (13%), budistų 199 mil. (11%), Konfucijaus tikybos 304 mil. (16%), bramanų 224 mil. (12%), šintoistų 16 mil. (1%), animistų ir fetišistų 122 mil. (6,5%), be konfesijos 76 mil. (4%), nežinomos tikybos 4 mil. (0,2%).

Didžiausią gyventojų dalį katalikai sudaro Amerikoje — 53,1% visų gyventojų, Europoje — 42,9%, Australijoje — 22%, Azijoje ir Afrikoje po 3,8%.

1930 metais visoj katalikų Bažnyčioj buvo 1850 vyskupų, 319.000 kunigų (iš jų vienuolių kunigų 64.000). Kardinolų kolegijoje buvo 63 nariai; iš jų 31 italas, 32 kitų tautybių: 7 prancūzai, 4 ispanai, 4 šiaurės Amerikos, 4 vokiečiai, 2 austrai, 2 lenkai, po 1 anglų, olandų, vengrų, airių, čekų, Brazilijos, belgų ir Kanados.

Misijų vietų 1930 metais buvo 437, iš jų 28 Europoje. Misijų darbą dirbo 163.636 žmonės: 12.959 kunigai, 5.160 broliukai, 28.099 sesers, 51.606 katechetai ir katechetės, 23.106 mokytojai, 15.573 mokytojos, 266 gydytojai. Misijos skaičiais

Katalikų Bažnyčios būklė atskirose pasaulio dalyse. Vidurio ir pietų Amerika buvo romanų kolonizuota, todėl čia gyventojų daugumas yra katalikai. Šiaurinėje Amerikoje įsigalėjo anglosaksai, kartu ir protestantizmas. Jungtinėse Amerikos valstybėse iš 123 mil. gyventojų yra apie 20 mil. katalikų, kurie susiskirstę į 15 bažnytinių provincijų (15 arkivyskupijų ir 89 vyskupijos). Valstybė nuo Bažnyčios atskirta, tačiau Bažnyčia čia yra laisva. Katalikai turi 8.000 pradžios mokyklų su 2.300.000 mokinių, 2.400 vidurinių mokyklų su 240.000 mokinių, 160 aukštųjų kolegijų ir universitetų su 100.000 studentų ir 80 mokytojų ruošimo įstaigų su 14.000 auklėtinių. Visos įstaigos išlaikomos katalikų rinkliavomis. Pažymėtina, kad katalikai žurnalistai, policininkai, artistai, gelžkeliečiai, gydytojai turi savo sąjungas. Niujorke kuklioj šv. Andriejaus bažnyčioj kasdien laikomos apie 2 val. ryto šv. Mišios skubantiems namo iš savo biurų ir spaustuvių žurnalistams ir raidžių rinkėjams. Jungtinėse Valstybėse ir lietuviai katalikai turi daugiau kaip 100 lietuviškų parapijų ir keliasdešimt įvairaus tipo katalikiškų lietuviškų mokyklų. Katalikų Bažnyčios būklė Jungtinėse Amerikos valstybėse

Lietuviai Š. Amerikoje

Jungtinių Amerikos Valstybių katalikai dirba misijų darbą vietinių indijonų ir negrų tarpe. Iš likusių 200.000 indijonų 80.000 yra katalikai. Iš 12 milijonų negrų dar tik 300.000 katalikų.

Kanadoje yra apie 10 mil. gyventojų, iš jų 36% yra katalikų. Kaip ir Jungtinėse Valstybėse, čia Bažnyčia nuo valstybės atskirta. Katalikai jau iš seno turi savo universitetus. Yra lietuvių katalikų parapija. Kanada

Visas katalikų pasaulis yra giliai sujaudintas nauju kruvinu Bažnyčios persekiojimu Meksikoje. Meksikoje yra 15 mil. gyventojų; iš jų 96% katalikai. Meksika, kaip ir Jung- Meksika

tinės Valstybės, yra respublika, susidaranti beveik iš 30 valstybėlių. Jau nuo 1861 metų, įvedus Beneto Juarez diktatūrą, valdžia buvo priešinga Bažnyčiai. 1874 metais buvo atskirta Bažnyčia nuo valstybės, Bažnyčios turtai sekulerizuoti. Nuo Didžiojo karo laikų Bažnyčiai ir dvasininkams yra uždrausta dalyvauti viešajame veikime: rengti procesijas, mokyti vaikus, auklėti, rūpintis labdarybe ir įsigyti turtų. Atskiros valstybėlės turi teisę nuspręsti, kiek joms reikalinga kunigų; kunigai gali būti tik vietiniai meksikiečiai; jie turi dėvėti civiliškai. Prezidentas Cales nusprendė, kad vienas kunigas gali būti 10.000 — 15.000 gyventojų, ir dar turimą bažnyčių turtą paskelbė valstybės nuosavybe. Bažnyčia kelia balsą prieš tokį varžymą, ir kova tęsiasi.

Pietų Amerika

Vidurio Amerikos valstybėse, Atilų salose ir pietų Amerikos valstybėse gyventojų daugumą sudaro katalikai, kurie čia savo tikėjimą laisvai ir viešai išpažįsta. Argentinoje, Bolivijoje, Kolumbijoje, Paragvajuje katalikų Bažnyčia paskelbta net valstybine religija. Brazilijoje, Čili, Ekvadore Bažnyčia yra atskirta nuo valstybės, bet labiau Jungtinių Amerikos Valstybių dvasia, t. y. čia Bažnyčiai ir kunigams neatimtos viešojo gyvenimo teisės. Brazilijoje, Argentinoje, Uragvajuje lietuviai turi savo parapijas.

Afrika

Beveik visą A f r i k ą turi paskirstę Europos valstybės. Savarankiškos tėra tik Abisinija su 12 mil. gyventojų ir Liberijos negrų respublika su 1,5 mil. gyventojų. Iš visos Afrikos 200 mil. gyventojų yra 180 mil. negrų. Tikybos atžvilgiu yra dar 100 mil. fetišistų ir tik 4 mil. katalikų. Todėl Afrika yra katalikų misijų darbo laukas. Visa Afrika padalinta į 134 misijų vietas, kur veikia keliolika tūkstančių misijonierių.

Azija

A z i j o j e tik 14 mil. katalikų. Jie turi 16 arkivyskupijų ir 113 vyskupijų. Čia labai išplėstas misijų darbas. Kinuose katalikų skaičius gali džiuginti 2.530.000 (1929). Čia dirba beveik 2.000 kunigų svetimšalių ir tiek pat vietinių. Čia misijų darbą dirba įvairių tautų misijonieriai. Yra ir lietuvių misijonierių.

Kinija

Japonija

J a p o n i j o j e iš 64 mil. gyventojų katalikų 96.000. Misijoms daug kliudo Teurikyo religija, mišinys šintoizmo ir krikščionybės, kuri gerokai paplitusi. Misijonieriai pasiekė ir neprieinamą Tibetą, kur yra 2.000 katalikų, ir Mongoliją (50.000 katalikų).

Indiją turi pasidalinusios Anglija, Olandija, Prancūzija. Britų Indijoj iš 320 mil. gyventojų yra 2 mil. katalikų. Prancūzų Indijoje (Indokinuos ir Anamoj) 20 mil. budistų ir konfucijistų tarpe gyvena 1¼ mil. katalikų. Anksčiau čia katalikų bažnyčia buvo žiauriai persekiojama, daug žuvo kankinių mirtimi. Olandų Indijoj (Java, Madeira) yra 240.000 katalikų. Indija

Turkijoje padarytas galas sultanatui ir kalifatui (1928). Islamas jau nėra valstybinė religija. Poligamija panaikinta. Leista moterystė tarp magometonio ir krikščionio. Palestinoje krikščionybės tėvynėje tarp 1 mil. gyventojų krikščionių tėra 100.000. Pirmiau čia plito Nestorijaus, Eutikio erezijos, vėliau arabai ir turkai prievarta primetė krikščionims Magometo mokslą. Turkija

Australija 1800 metais dar visai nefigūravo „katalikų pasaulyje". Gyventojų daugumas buvo anglai ir protestantai. XIX amžiuj atskirta Bažnyčia nuo valstybės ir leista laisvai išpažinti katalikų tikėjimas. Šiandien čia katalikų jau yra 1.200.000. Jie turi 6 arkivyskupijas ir 13 vyskupijų. Okeanijos salose irgi yra iki ¾ milijono katalikų. Misijų darbas vyksta. Australija

Anglijoje katalikų tikėjimas nuo protestantizmo laikų buvo labai suvaržytas. Airių advokatas Danielis O'Conelis (1774—1847) suorganizavo airius katalikus. Veikė ir vyskupai savo laiškais. 1829 metais parlamentui liko viena iš dviejų: ar pilietinis karas Airijoje, ar katalikų emancipacija. Pasirinkta antras išėjimas. Atmainyti kai kurie veržantieji katalikus įstatymai, būtent: katalikams duota teisė būti valdininkais ir teisė būti renkamiems į parlamentą. Vėliau buvo panaikinta katalikų prievolė mokėti protestantų Bažnyčiai dešimtinę (1838). 1845 metais Bažnyčia gavo teisę turtui įsigyti. Katalikų skaičius ėmė smarkiai augti. Popiežius Pijus IX 1850 metais sudarė Anglijoje katalikų Bažnyčios provinciją su 12 vyskupų, vadovaujamų Vestminsterio metropolito. Atsivertimai į katalikų tikėjimą labai gausūs. Pijus X įsteigė dar dvi metropolijas (1911). Popiežius Leonas XIII įsteigė arkivyskupiją Škotijoje (1878). Anglijoje katalikų yra 5½ milijonai. Anglija O'Conelis

Didelės reikšmės katalikų Bažnyčiai Anglijoj turėjo Oksfordo judėjimas. Čia universitete buvo leidžiami religiniai traktatai. Anglų Bažnyčioje susidarė dvi srovės: viena linkstanti į katalikybę (ritualistai), tik atmeta Romos primatą, kita libe-

ralinė. Pirmoji srovė katalikų Bažnyčiai daug davė konvertitų teologų, kaip Nevmanas, Maningas.

Skandinavija

Iš Skandinavijos valstybių pirmoji Norvegija leido visas krikščionių tikybas (1845). Danijos konstitucija garantavo tikėjimo laisvę (1849). Švedai leido katalikams būti valdininkais, turėti savo parapijas ir mokyklas tik 1870 metais. Skandinavija yra misijų kraštas. Čia iš 12 mil. gyventojų katalikų yra tik 30.000. Suomijoje irgi iš 3,5 mil. gyventojų katalikų yra 2.000. Laisvai čia dirba misijų darbą olandai vienuoliai.

Suomija

Belgija

Belgija — katalikų kraštas. Gyventojai čia turi religijos, draugijų ir mokymo laisvę nuo 1831 metų. Nuo 1835 metų veikia katalikų universitetas Liuvene.

Olandija

Olandijoje iš 7,5 mil. gyventojų katalikų yra 2,6 mil. Katalikai gali steigti savo mokyklas. Nymvegene veikia katalikų universitetas.

Šveicarija

Šveicarijoje bažnytiniai santykiai buvo didelėj Prancūzijos ir Vokietijos įtakoje. Po Vatikano susirinkimo čia pergyventas kulturkampfas. Katalikai organizacijų dėka atsilaikė prieš Bažnyčios priešus ir dabar turi tikėjimo laisvę. Veikia ir katalikų universitetas Friburge.

Ispanija
Portugalija

Daugumas Ispanijos gyventojų yra katalikai. Iš seno jie turi tikėjimo ir mokyklų laisvę. Tačiau Portugalijoje įsivyravus prieštikybinė dvasia. 1911 metais Bažnyčia buvo atskirta nuo valstybės. Daug kunigų ir vienuolių buvo išvyta ir pasodinta į kalėjimus.

Vengrija

Vengrijoje iš 8,7 mil. gyventojų 7 mil. katalikų. Vengrijoje, kaip ir Italijoje bei Ispanijoj, yra uždraustos masonų ložės.

Lietuva

Lietuvoje (be Klaipėdos krašto) 1923 metais buvo 1.739.393 (85,7%) katalikų, izraelitų 155.125 (7,6%), liuteronų 66.578 (3,3%), reformatų 10.678 (0,5%), stačiatikių ir sentikių 55.067 (2,7%).

Literatūra: Weiser Pr., Mykolas Pro. Vertė A. Fricenas. Kaunas, 1928 m.

Lipnickas A., Airijos didyris Danielis O'Conel'is. „Ateitis" 1932 m. 491 psl.

CHRONOLOGIJA

33 Bažnyčios įsteigimas.
36—39 Pirmas krikščionių persekiojimas Jeruzalėje. Stepono mirtis.
41—44 Erodas Agripa I.
50 Apaštalų susirinkimas Jeruzalėje.
64 Pirmas krikščionių persekiojimas Romoje.
67 Apaštalų Petro ir Povilo mirtis Romoje.
70 Jeruzalės išgriovimas.
100 Apaštalo Jono mirtis Efeze.
249—251 Decijaus viešpatavimas.
284—305 Dioklecijanas.
300 Armenija priima krikštą.
313 Milano ediktas.
325 Pirmas visuotinis Bažnyčios susirinkimas Nicejoje. Arijus.
356 Šv. Antonijaus, Egipto atsiskyrėlių tėvo, mirtis.
361—363 Julijonas Apostata.
379—395 Teodozijus Didysis.
381 Antras visuotinis Bažnyčios susirinkimas Konstantinopolyje. Makedonijus.
420 Šv. Jeronimo mirtis. Vulgata.
430 Šv. Augustino mirtis.
431 Trečias visuotinis Bažnyčios susirinkimas Efeze. Nestorijus.
440—461 Popiežius Leonas I Didysis.
451 Ketvirtas visuotinis Bažnyčios susirinkimas Kalcedone. Eutichijus.
496 Chlodvigo krikštas.
543 Šv. Benedikto mirtis.
590—604 Popiežius Gregorijus I Didysis.
622 Magometo bėgimas iš Mekos į Mediną (hedžra).
711 Magometonių valdymo pradžia Ispanijoje.
716—754 Šv. Bonifacijaus veikimas Vokietijoje.
726 Kovos už paveikslų garbinimą pradžia.
756 Bažnytinės valstybės įsteigimas.
800 Karolio Didžiojo karūnavimas.
910 Kliuny vienuolyno įsteigimas.
997 Šv. Adalbertas Pragiškis prūsų užmuštas.
1054 Graikų schizma.
1059 Popiežiaus rinkimų pavedimas kardinolų kolegijai.
1073—1085 Popiežius Gregorijus VII.
1075 Pasauliečių investitūros uždraudimas.
1077 Henrichas IV Kanosoje.
1096—1099 Pirmas kryžiaus žygis. Jeruzalės paėmimas (1099).
1122 Vormso konkordatas.
1180 Valdiečių pasirodymas.
1187 Saladinas užima Jeruzalę.
1198—1216 Popiežius Inocentas III.
1209 Pranciškonų ordino įsteigimas.
1202 Kalavininkų ordino įsteigimas.
1209—1229 Albigiečių karai.
1215 Domininkonų ordino įsteigimas.
1221 Šv. Domininko mirtis.
1126 Šv. Pranciškaus Asiziečio mirtis. Pakviestas prūsus krikščioninti Vokiečių ordinas.
1229 Bažnytinės inkvizicijos įsteigimas.

1250 Mindaugo krikštas.
1274 Antrasis susirinkimas Lijone. Unija su graikais. Šv. Tomo Akviniečio ir šv. Bonaventūros mirtis.
1294—1303 Popiežius Bonifacas VIII.
1305—1377 Popiežiai Avinjone.
1387 Aukštaičių krikštas.
1413 Žemaičių krikštas.
1414—1418 Visuotinis Bažnyčios susirinkimas Konstancijoje.
1517 Liuterio 95 tezės.
1519 Leipcigo ginčai tarp Karlštato, Liuterio ir Eko.
1520 Ekskomunikos bulės sudeginimas.
1529 Špeijerio seimas. Protestantai.
1531 Zvinglio mirtis.
1534 Henrichas VIII atsiskiria nuo Romos.
1540 Jėzuitų ordino patvirtinimas.
1545—1563 Visuotinis Bažnyčios susirinkimas Tridente. Bažnyčios reforma.
1546 Liuterio mirtis.
1546—1547 Šmalkaldeno karas.
1555 Augsburgo taika.
1564 Kalvino mirtis.
1569 Jėzuitų atsikėlimas į Lietuvą.
1570 Kruvino katalikų persekiojimo Anglijoje pradžia.
1576—1609 Vyskupas Merkelis Giedraitis.
1582 Vilniaus kunigų Seminarijos įsteigimas.
1598 Nanto ediktas.
1660 Šv. Vincento Pauliečio mirtis.
1682 Keturi galikanizmo artikulai.
1685 Nanto edikto atmainymas.
1717 Masonų įsteigimas Londone.
1773 Jėzuitų ordino uždarymas.
1789 Prancūzų revoliucijos pradžia.
1790 Civilinė kunigų konstitucija Prancūzijoje.
1793 Liudviko XVI nužudymas. Krikščionių švenčių panaikinimas Prancūzijoje.
1801 Prancūzų konkordatas. Organiški artikulai.
1814 Pijaus VII sugrįžimas į Romą. Jėzuitų ordino atgaivinimas.
1815 Vienos taika. Bažnyčios valstybės atstatymas.
1846—1878 Pijus IX.
1850—1875 Vyskupas Motiejus Valančius.
1854 Nekalto prasidėjimo dogma.
1869—1870 Visuotinis Vatikano susirinkimas. Popiežiaus neklaidingumas. Senkatalikiai.
1870 Bažnytnės valstybės galas.
1871—1888 Kulturkampfas Vokietijoje.
1878—1903 Leonas XIII.
1893 Kražiečiai iki paskutiniųjų gina savo bažnyčią.
1903—1914 Pijus X.
1905 Bažnyčios nuo valstybės atskyrimas Prancūzijoje. Religijos laisvė Rusijoje.
1914—1922 Benediktas XV.
1922 Popiežiaus Pijaus XI išrinkimas.
1926 Bažnytinės provincijos įsteigimas Lietuvoje.
1926—1929 Kruvinas katalikų persekiojimas Meksikoje.
1927 Lietuvos konkordatas su Roma.
1929 Romos klausimo išrišimas. Konkordatas su Italija.

TURINYS

Psl.

Prakalba 3

ĮVADAS

Bažnyčios istorijos sąvoka, reikšmė ir suskirstymas 4

I DALIS

Krikščionių senovės amžiai

Pirmasis periodas

Bažnyčia kovojanti dėl savo buvimo. Nuo Bažnyčios įsteigimo iki Milano edikto 313

I SKYRIUS

Bažnyčia apaštalų gadynėj

§ 1. Išganytojo laukimas 5
a. Pagonys. b. Žydai.
§ 2. Jėzus Kristus — Bažnyčios įsteigėjas 7
§ 3. Pirmoji krikščionių draugija 9
§ 4. Pirmasis Bažnyčios persekiojimas ir jos augimas 11
a. Pirmieji kankiniai. b. Krikščionių persekiojimas prie Erodo Agripos I. c. Bažnyčios plėtmasis pagonių tarpe. d. Apaštalų susirinkimas Jeruzalėje. e. Galutinis atsiskyrimas nuo žydų.
§ 5. Apaštalų ir jų mokinių veikimas 15
a. Petras — Bažnyčios galva. b. Povilas tautų apaštalas. c. Kiti apaštalai. d. Artimiausi apaštalų mokiniai.
§ 6. Bažnyčios augimo priežastys ir trukdymai 20

II SKYRIUS

Bažnyčia persekiojimo laikais

§ 7. Persekiojimų priežastys 23
§ 8. Persekiojimų eiga iki Decijaus laikų 24
a. Neronas. b. Domicijanas. c. Trajanas. d. M. Aurelijus. e. Septimijus Severas, f. Maksiminas Trakietis.
§ 9. Sistematiškas persekiojimas 27
a. Decijus. b. Valerijanas. c. Dioklecijanas.
§ 10. Žymesnieji kankiniai 29
a. Ignacas, b. Polikarpas. c. Agnietė.
§ 11. Kankinių reikšmė Bažnyčiai 32
§ 12. Katakombos 33

III SKYRIUS

Vidujinis Bažnyčios gyvenimas

§ 13. Bažnyčios valdymas (ierarchija) 35
§ 14. Sakramentai ir šventės 36
a. Krikštas. b. Komunija. c. Atgaila. d. Pasninkas. e. Šventadieniai.
§ 15. Krikščionių gyvenimas 39

IV SKYRIUS

Bažnyčios poleminė kova

§ 16. Pirmieji pagonių priekaištai 40
§ 17. Pirmosios klaidatikystės 40
§ 18. Pirmieji krikščionių rašytojai ir apologetai 41
§ 19. Trečiojo amžiaus rašytojai 42
a. Origenas. b. Tertulijonas. c. Kiprijonas.

Antrasis periodas

Krikščionybės pergalė. Bažnyčios tėvų laikai

I SKYRIUS

Krikščionių tikėjimo laisvė

§ 20. Konstantinas Didysis 44
§ 21. Reakcija prieš krikščionybę ir jos galutinis laimėjimas . 46
a. Julijonas Apostata. b. Teodozijus Didysis.

II SKYRIUS

Bažnyčios kova su klaidingais mokslais

§ 22. Arijanizmas 47
§ 23. Nestorijonys ir monofizitai 48
§ 24. Donatizmas ir pelagijanizmas 50

III SKYRIUS

Bažnyčios tėvai

Rytų tėvai

§ 25. Atanazas 51
§ 26. Bazilijus 51
§ 27. Gregorijus Nazianzietis 52
§ 28. Jonas Auksaburnis 52

Vakarų tėvai

§ 29. Ambraziejus 53
§ 30. Jeronimas 54
§ 31. Augustinas 55

IV SKYRIUS

Popiežiai

§ 32. Leonas I 56
§ 33. Gregorijus I 57

V SKYRIUS

Vienuolynai

§ 34. Antanas ir Pachomijus 58
§ 35. Bazilijonys 59
§ 36. Benediktinai 59

II DALIS

Viduramžiai

Pirmasis periodas

Naujos tautos priima Bažnyčios mokslą. Viduramžių kultūrinio pasaulio susidarymas

I SKYRIUS

Germanų ir slavų krikštas

§ 37. Bažnyčia ir Europos tautos 61
§ 38. Germanų tautų krikštas 62
a. Gotai. b. Frankai. c. Britai. d. Krikščionybė Vokietijoje.
§ 39. Slavų tautų krikštas 64
a. Pietų slavai. b. Vakarų slavai. c. Rytų slavai.

II SKYRIUS

Bažnytinė valstybė

§ 40. Bažnytinės valstybės įkūrimas 65
§ 41. Karolis Didysis 66

III SKYRIUS

Bažnyčios kovos Rytuose

§ 42. Islamas 67
§ 43. Rytai ir vakarai 68
§ 44. Kova dėl paveikslų garbinimo 69
§ 45. Schizma 70

IV SKYRIUS

Bažnyčios kovos Vakaruose

§ 46. Bažnyčios kovos su Romos diduomene X ir XII amž. . 71

§ 47. Bažnyčios kovos su vokiečių karaliais 73
a. Investitūra ir simonija. b. Gregorijus VII. c. Henrichas IV.
§ 48. Popiežių kova su Hohenštaufenais 76
a. Inocentas III. b. Fridrichas II ir popiežiai.

V SKYRIUS

§ 49. Kryžiaus karai 80

VI SKYRIUS

Vienuolynai

§ 50. Benediktiniečių įstatų vienuolynai 82
§ 51. Dvasiniai riterių ordinai 83
§ 52. Elgetaujantieji ordinai 83

VII SKYRIUS

Krikščionių tikėjimo plėtimasis Pabaltėje

§ 53. Pabaltės slavų, suomių ir latvių krikštas 87
§ 54. Prūsai 87
§ 55. Lietuviai 88

VIII SKYRIUS

Religinis gyvenimas Vakarų Europoje viduramžiais

§ 56. Bažnyčios įtaka gyvenimui 89
§ 57. Viduramžių papročiai 91
a. Ordalijos. b. Treuga Dei. c. Raganos. d. Žydų klausimas.

IX SKYRIUS

Viduramžių paklaidos ir inkvizicija

Valdiečiai ir albigiečiai 94
Inkvizicija 95

Antrasis periodas

Naujieji viduramžiai. Popiežių autoriteto mažėjimas. Viduramžių kultūros viršūnės

I SKYRIUS

Bažnyčios kovos su prancūzų karaliais

§ 60. Bonifacas VIII 98
§ 61. Popiežiai Avinjone 99
§ 62. Vakarų schizma 100
Visuotinis Bažnyčios susirinkimas Konstancijoje . . 100
§ 64. Viklefo ir Huso erezija 101

II SKYRIUS

Bažnyčios mokslas ir menas

§ 65. Religinis ir pasaulinis Bažnyčios mokslas 103
§ 66. Bažnytinė architektūra ir simbolika viduramžiais . . 105

III SKYRIUS

Naujieji laikai. Bažnyčios santykiai su moderniąja kultūra

Pirmasis periodas

Nuo Liuterio iki Prancūzų revoliucijos

I SKYRIUS

Reformacijos priežastys ir Liuterio mokslas

§ 67. Viduramžiai ir naujieji laikai 107
§ 68. Humanizmas 108
§ 69. Reformacijos priežastys 109
§ 70. Liuteris naujo mokslo skelbėjas 113

II SKYRIUS

Protestantizmo plitimas

§ 71. Protestantizmo plitimas Vokietijoje 114
§ 72. Religinis sąjūdis Šveicarijoje 117
a. Zvingli. b. Kalvinas.

§ 74. Protestantizmas Prancūzijoje 118
§ 75. Reformacija Anglijoj 120
§ 76. Reformacija Lietuvoje 122

III SKYRIUS

Katalikų Bažnyčios reforma

§ 77. Visuotinis Tridento susirinkimas 124
§ 78. Jėzuitų ordinas 126
§ 79. Tikėjimo atgimimas ir jėzuitai Lietuvoje 127

VI SKYRIUS

Misijos ir naujos vienuolijos

§ 80. Bažnyčios misijos XVI ir XVII amžiais 129
§ 81. Labdaringos vienuolijos 131

V SKYRIUS

Valstybinės religijos mėginimai

§ 82. Jansenizmas 133
§ 83. Galikanizmas 134
§ 84. Febronianizmas 135
§ 85. Jozefinizmas 136

VI SKYRIUS

Bažnyčių unija

§ 86. Bažnyčios unijos klausimas 137
§ 87. Unija Lietuvoje 138

VII SKYRIUS

Racionalizmas ir bedievybė

§ 88. Laisvosios minties kilimas ir plitimas. 139
§ 89. Laisvamanybės vaisiai 141

Antrasis periodas

Nuo Prancūzų revoliucijos iki šių dienų

I SKYRIUS

Revoliucija Prancūzijoje ir Bažnyčia

§ 90. Prancūzų visuomenės būklė prieš revoliuciją 142
§ 91. Revoliucija ir Bažnyčia 144
§ 92. Pijus VI ir Pijus VII 145

II SKYRIUS

Revoliucijos kituose kraštuose

§ 93. Revoliucija Italijoje. Bažnytinės valstybės pagrobimas . 147
§ 94. Revoliucija Vokietijoje 149

III SKYRIUS

Kova dėl kultūros

§ 95. Pijus IX. Vatikano susirinkimas 151
§ 96. Kulturkampfas Vokietijoje 152
§ 97. Kulturkampfas Prancūzijoje 154

IV SKYRIUS

Paskutinieji popiežiai

§ 89. Leonas XIII 156
§ 99. Pijus X 158
§ 100. Benediktas XV ir Didysis karas 160
§ 101. Pijus XI. Popiežiaus valstybės atstatymas 161

V SKYRIUS

§ 105. Katalikų Bažnyčia Lietuvoj XIX ir XX amž. 163

Baiga

Dabartinė Bažnyčios būklė pasaulyje 166
Chronologija 171

7,20 €

25, Tauragė

R. Isevičius

knygrišys